

Oude stad Nieuwe ogen

PERSOONLIJKE VERHALEN
OVER DE WERELD
IN ANTWERPS ERFGOED

Oude stad Nieuwe ogen

PERSOONLIJKE VERHALEN
OVER DE WERELD
IN ANTWERPS ERFGOED

stadskronieken

VOORWOORD

OUDE STAD, NIEUWE OGEN

U houdt, beste lezer, een unieke Stadskroniek in handen. Het is namelijk de eerste die helemaal geschreven is door Antwerpenaars met een migratieachtergrond. De schrijvers zijn mensen die naar Antwerpen kwamen en er een stukje eigen cultuur ontdekten of die vanuit hun achtergrond verbanden vonden tussen hun persoonlijke verhaal en Antwerps erfgoed. Hun verhalen zullen u verrassen, misschien ook ontroeren, maar zeker doen beseffen dat elders geboren Antwerpenaars veel te vertellen hebben over de stad die wij allemaal delen, of we nu hier geboren zijn of van ergens anders komen, of we nu wat ouder zijn of heel jong, of we nu veel weten of met een open blik de stad volop aan het ontdekken zijn.

Dit boek is het resultaat van een uit de hand gelopen module die ik al enkele jaren geef op Encora, het Stedelijk Volwassenenonderwijs van Antwerpen, aan cursisten NT2 (Nederlands als Tweede Taal). Met TaalOpStap neem ik elke week een groep mee op stap in de stad, om een museum of expo te bezoeken, een wandeling te maken, een bijzondere plek te verkennen zoals het Kerkship, het VolXmuseum van Deurne of een Open Huis. Daarbij staan ontmoetingen met Antwerpenaars centraal. De combinatie

van stadsverkenning én kennismaking in het Nederlands heeft veel cursisten enthousiast (nog enthousiaster!) gemaakt over onze stad. Met een aantal van die 'fans van A' ("fAns"?) – tien cursisten en twee docenten met een migratieachtergrond – besloot ik een boek te schrijven over hoe de auteurs met hun eigen blik en vanuit hun specifieke referentiekader kijken naar de stad, haar geschiedenis, de gewoontes, het hedendaagse straatbeeld. Zo ontstond de titel: Oude Stad, Nieuwe Ogen.

Het werd een boek geschreven met heel veel passie en liefde voor onze stad.

Proces

Hoe gingen we te werk? Carolina Ojeda (MAS) en Wannes Verbist (ErfgoedLab) stonden onze groep van in het begin bij met advies, aanmoedigen én werklocaties. Hoe bijzonder was het om ook áchter de schermen van het MAS (Museum Aan de Stroom) samen te komen in een atelier of een vergaderzaal, om er samen te denken, samen de eerste lijnen uit te zetten van de verschillende zoektochten die zouden leiden tot deze teksten. Zodra de verhaallijnen waren uitgetekend, trokken de schrijvers als

spoorzoekers op pad, op zoek naar de ingrediënten voor hun persoonlijke vertelling.

Ik mocht hen volgen op hun zoektochten doorheen de stad en de geschiedenis, in artikels en boeken, websites en archieven, in hun herinneringen aan het thuisland, hun reis naar Antwerpen, in hun diepste gedachten van daar naar hier, van toen naar nu. Ik kreeg via mails of Whatsappberichten geregeld foto's doorgestuurd, vragen ook (Is dit goed? Ben ik goed bezig? Kan het zo?) en - zo mooi - kreten van blijdschap en verrassing bij nieuwe ontdekkingen. We begrepen al gauw dat dit voor iedereen een erg emotionele reis werd, onderweg langs die verschillende, diepe, vaak onontgonnen lagen in de stad. Én in onszelf.

Deze verhalen gaan immers ook over heimwee en gemis, over de afstand tot de familie en het geboorteland. Deze teksten zweven heen en weer tussen steden, landen en continenten. Noem ze, als je wil, 'glokale' verhalen die vertellen over onze kleine grootstad aan de Schelde, die in verbinding staat met de wereld. Ze vertellen over families, vriendschappen, kortom, relaties met een spanwijdte over de hele planeet, van Mexico tot Japan, van Odessa tot Kaapstad. En zo leerde ik mijn stad nog beter

kennen én tegelijk ook m'n cursisten, de schrijvers van deze interculturele teksten.

Want ik mocht op de eerste rij zitten bij het ontstaan van deze teksten. Hoe graag bijvoorbeeld las ik tijdens de periode van het redactiewerk de opmerkingen van Carolina en Wannes die in mijn inbox arriveerden, hun enthousiaste commentaar op die uiteenlopende verhalen en verschillende stijlen van deze schrijvers, alsof iemand aan de zijlijn (op een zomers terras?) de passerende kleurrijke mensenzee van deze stad zat te bejubelen. Ik deel dit leesplezier en word helemaal blij van dit krachtige boek vol mens en stad.

Daar kwamen in een latere fase ook de conversaties bij tussen de schrijvers en illustratrice Valeria Maggiani. Zij bespraken samen welk beeld het beste zou passen bij de tekst. Ook dat is een fijne vorm van elkaar leren kennen en ontmoeten. Valeria ontmoetten we meer recent en het kan geen toeval zijn dat ze slechts enkele maanden geleden in Antwerpen is komen wonen. Alsof de stad haar uitnodigde, naar ons! Na slechts één gesprek voelde ze zich meteen thuis in ons groepsproject (en wij in haar tekeningen), zo thuis dat ze zelf ook een tekst schreef voor dit boek.

Taal

U zal merken dat er niet alleen Nederlands te lezen staat in deze Stadskroniek, maar ook Spaans, Russisch, Chinees, Turks ... We vonden het namelijk een goed idee om deze diverse teksten ook leesbaar te maken in de respectieve moedertalen van de auteurs. Zodat ook hun taal- en landgenoten mee kunnen lezen over wat hen bindt met Antwerpen.

Niet alleen het in kaart brengen van het te vertellen verhaal, maar ook de zoektocht naar de juiste verwoording in het Nederlands was geen evidentie. Taalopmerkingen bij de teksten vlogen heen en weer: hoe schrijf je het, hoe spel je het, waar moet welk woord staan? Het leek wel alsof we weer in het klaslokaal zaten. Ik geloof echter heel sterk in het leren van een taal in context, namelijk het oefenen van de taal buiten de klasmuren, in de stad, in die complexe want veeltalige realiteit die soms 'ver' van het schoolgebouw ligt. De theorie en de standaardtaal die we in de klas gebruiken, kunnen omzetten naar de praktijk is niet altijd zo eenvoudig met dat stevige en zelfzekere lokale dialect van Antwerpen! Deze Stadskroniek werd zo een goede taal oefening, die weliswaar een stevige inspanning vroeg van de schrijvers. Want ze gingen niet alleen allerlei Nederlandstalige bronnen lezen,

maar ook praten met mede-Antwerpenaars. Ze luisterden, namen notities, selecteerden informatie, combineerden die met hun eigen ideeën en maakten dan achteraf thuis van die hele verzameling gegevens volwaardige, vlotte teksten. Dat betekende structureren, paragrafen en alinea's bouwen. Zo werd de stad één grote taal oefenkans.

Het was een voortdurend zoeken naar dit evenwicht: bij de herwerkingen van de teksten moest het Nederlands uiteraard grammaticaal correct zijn, maar tegelijkertijd wilden we de authentieke en persoonlijke stijl van elke schrijver bewaren.

Deze verhalen vertrekken dus op wereldreis, net zoals het een wereldstad betaamt. En dat er heel veel wereld in Antwerpen aanwezig is, in oud en minder oud erfgoed, kunnen we lezen in deze dertien verhalen die even divers als de auteurs en hun schrijfstijlen verschijnen als wandelingen, filosofische teksten, historisch onderzoek, poëzie, memoires, biografische vertelling ...

Hand

Een voor een groeiden deze thuisgekomen Antwerpenaars boven zichzelf uit. Waren deze schrijvers een jaar geleden nog erg onzeker over

wat en hoe, vandaag mogen ze zichzelf terecht auteur noemen, met een talent om verhalen door te geven. Sommigen onder hen voelen zich meer Antwerpenaar nu, inderdaad, meer thuis in deze stad, nadat ze zulke mooie en onverwachte sporen en verbanden met hun moedercultuur ontdekten. Anderen gaan verder op een ingeslagen weg; ze blijven contact houden met musea (Mayer van den Bergh, MAS, Plantin-Moretus) en plannen toekomstige projecten. Zo ontstonden in de marge van dit schrijfproject, net zoals bij TaalOpStap, interessante (mail-) conversaties én ontmoetingen. Mogelijkheden dus voor de toekomst.

Wat de toekomst betreft, hoop ik dat dit boek een aanmoediging kan zijn voor andere Antwerpenaars met een migratieachtergrond om op ontdekkingsstocht te gaan en hun persoonlijke, interculturele verhaal te vertellen.

Dit boek gaat niet alleen over Antwerpen. Het gaat over de wereld. En er is zoveel wereld te ontdekken in deze kleine stad met een grote rijkdom aan geschiedenis en culturen. Dit boek gaat over onze medestadsbewoners, over elkaar en over ons allemaal dus. Het is niet alleen een (her-)ontdekking van oud erfgoed, op een verrassende manier bekeken en verteld, maar ook een kennismaking met nieuwe Antwerpenaars. Deze Stadskroniek is - kan het voor Antwerpen nog

symbolischer? - een uitgestoken hand aan de geboren Antwerpenaar: wij kwamen van ver en leerden jouw stad kennen, maak dan nu kennis met ons, met ons Antwerpen, aangenaam!

De schrijvers van deze verhalen nodigen u, beste lezer, van harte uit om te kijken naar onze oude stad. Met nieuwe ogen.

Met grote dank aan Carolina Ojeda en Wannes Verbist voor de ondersteuning en het enthousiasme van meet af aan.

Dank aan ErfgoedLab Antwerpen voor het initiatief van de Stadskronieken.

Dank ook aan Brigitte Mariën, Encora NT2-directeur, voor het vertrouwen en de tijd. Dankjewel Valeria Maggiani voor de mooie illustraties bij het boek.

En ten slotte een grote dank én mijn respect voor m'n cursisten en collega's die dit boek schreven, dit unieke cadeau voor deze prachtige stad van ons allemaal!

Sven Peeters, juni 2024

**in
h
oud**

08	Een veilige haven
18	Over ramen en herinneringen
23	De Tulpentocht: Gezamenlijke Haltes Van Een Eeuwenoude Reis
28	De geweldige momenten voor Antwerpen en China
38	Deambular
44	Het Chinees porselein en de Antwerpenaars
49	De Zuid-Afrikaanse straatnamen in Borgerhout
56	Antwerpen en Japan
66	Een Grote Kleine Man
73	Hier voel ik me (ook) thuis
82	Mijn herontdekking van de cinema in Antwerpen
92	Dag van de Doden in 't Stad: Een klein stukje Mexico in Antwerpen
102	Reflecties doorheen mijn stad
111	Vertalingen

**CAROLINA
OJEDA LEGÜES**

Een veilige haven

Wat verbindt de metalen afdaken aan de oevers van de Schelde met het standbeeld van Minerva en de voetgangerstunnel, als ik terugblik na twintig jaar wonen in Antwerpen?

Van alle jobs die ik ondertussen heb gedaan, blijft toch deze rode draad altijd terugkomen: mensen met elkaar verbinden, bruggen bouwen, bemiddelen, connecties zoeken, ook al zijn ze er misschien op het eerste gezicht niet. Vaak aan den lijve ervaren hoe verschillend we van elkaar kunnen zijn, doet me ook focussen op wat we met elkaar delen. Misschien ook om dat gevoel van 'erbij te horen' op te zoeken?

Na mijn studie sociologie wilde ik de wereld veranderen en werkte ik aan projecten met mijnwerkers, vissers en wetenschappers. In die jaren ontmoette ik de liefde die me in 2004 naar

hier bracht en die me zonder aarzelen 12.262,34 km deed afleggen, met een vastberadenheid die me nog steeds verbaast. In 2007 ruilde ik het callcenter voor de stad Antwerpen, begeleidde ik daar vrijwilligers en bemiddelde ik bij burencollicten. Als recruiter puzzelde ik om de juiste persoon in de juiste functie te krijgen en later, als coach, de juiste vrijwilliger in de geschikte vrijwilligersorganisatie. In coronatijd stapte ik over naar de culturele sector om het netwerk van het MAS in de stad verder uit te breiden. Sinds kort maak ik deel uit van het geëngageerde team van ErfgoedLab Antwerpen.

Het is dan ook niet zo toevallig dat ik aan deze Stadskroniek werk en voldoening haal uit participatieprojecten binnen het ErfgoedLab en het MAS, waarbij (ongehoorde) stemmen in de stad een plek krijgen. Kunst schuurt en verbindt tegelijkertijd, het is een belangrijk meervoudig medium om de complexiteit van het leven een beetje te kunnen vatten, om het uit te drukken, om het een zinvolle plek te kunnen geven. Door samen te werken met creatieve partners ontdekte ik ook een creatief en speels facet van mezelf.

Met een dubbele rol begon ik aan dit avontuur: zelf één van deze dertien kronieken schrijven én samen met Sven en Wannes de andere auteurs mee begeleiden en feedback geven in de verschillende schrijffases. Wat een privilege! Maar wat een confrontatie ook. Het was ontroerend en tegelijk bevestigend en een opluchting om deze pareltjes stukje bij beetje te zien groeien en er zoveel van mezelf en het leven in te herkennen! Zoals ook de worsteling met de taal die je ondergaat om precies uit te drukken wat je wil zeggen. Af en toe pinkte ik een traantje weg of glimlachte ik, voelde ik de goesting om te vertellen en zag ik zoveel manieren hoe je je deze stad eigen kan maken. Geen enkel stuk erfgoed of parcours herhaalde zich. Elk persoonlijk verhaal neemt de lezer bij de hand op onbekende terreinen. Toch zijn ze thematisch verweven: de wortels raken elkaar, hier en daar.

Na de eerste ontroerende ontmoeting met de schrijvers van deze Stadskronieken op een herfstige namiddag in oktober 2023, allemaal nieuwe of voormalige Encora-cursisten (zoals ikzelf), moest ik wel meteen deze indrukken neerpennen:

“Zoals de schuiven van een antiek meubelstuk krakend en piepend opengaan en de kamer meteen overspoelen met een warm, zoet en houtig aroma, zo zaten we ook bij de eerste kennismaking samen met elkaar.

Velen onder ons kenden elkaar niet en deden hun laden nog extra voorzichtig open, misschien om de anderen niet te storen met het kraakgeluid? Of om het wat gemakkelijker te houden voor zichzelf? Of misschien omdat enkelen niet zo goed wisten waarover te schrijven?

Een voor een lieten we de anderen even kijken in onze schuiven, overvol met ervaringen, herinneringen, passies, heimwee, wensen en gevoelens. Diep op de bodem van elke lade lag er ook een stem, een kritische blik die stilaan vorm en plek zou krijgen in deze stadskroniek. Zoals een rijzende cake tijd neemt in het bakproces om op zoek te gaan naar zijn eigen groeven, zo ook zouden we geleidelijk aan onze verhalen naar boven halen en ze, stuk voor stuk, omzetten in krachtige, nieuwe ‘narratieven’ over onze stad.

Wat mij betreft, probeerde ik mijn verhaal niet ‘te’ emotioneel over te brengen. Ik weet eerlijk gezegd niet of het mij gelukt is.”

Tijdens het schrijven merk ik ook plots dat het geen toeval is dat ik, na het duiken in mijn oude fotoalbums, meteen drie stukken erfgoed koos voor deze Stadskroniek. Drie dimensies namelijk die ik vaak zie wederkeren in mijn leven. Naast groeiprocessen, emotionele geborgenheid en connecties tussen identiteitslagen, lees ik ook tussen de lijnen door over de gezinsstructuur waarin ik ben opgegroeid, als de middelste van drie zussen. Mijn familieleden zijn één per één in dit schrijven verwerkt. Ze kwamen spontaan piepen, namen een plek in het verhaal, zonder dat ik het op voorhand had bedacht. Ze maken ook onvermijdelijk deel uit van wie ik ben, dus ook van mijn leven in Antwerpen. Ook al zijn ze hier niet fysiek aanwezig, toch nam ik ze mee, geef ik ze hier een plek.

De bril waarmee ik naar de realiteit kijk, laat een drieluik zien, hoe ik het ook draai of keer. Nu begrijp ik waarom ik het absoluut niet zag zitten om te schrijven over maar één of twee erfgoedplekken: het moesten er drie zijn.

Metalen afdaken

(aan Lilu, mijn oudste zus die allerlei materialen transformeert tot kunstwerken)

Toen ik hier nog maar net kwam wonen, ergens in 2004, was ik verwickeld in een gelijkwaardig proces als dat van de krab: klaar voor een nieuwe levensfase omdat mijn kleren te krap waren geworden. Ik voelde een soort drang om op de afgebrokkelde pijlers van de metalen structuren aan de rand van de Scheldekaaien in te zoomen, om ze volledig te kunnen captureren met mijn cameralens. De fotoshoots duurden urenlang, ik raakte maar niet verzadigd, zat perplex te staren, te fotograferen, totdat mijn linker oog achter de lens er moe van werd. Is het dát misschien wat mijn mama voelde als

laborant, toen ze dagelijks geabsorbeerd keek door de lenzen van die grote imposante microscopen, die zoveel indruk maakten op mij als kind? Of lijkt het misschien op de fascinatie van mijn oudste zoon om krabben te spotten, hoe goed verstopt ze ook zijn, en om ze daarna lang te observeren in een emmer water?

Het groeiproces dat een krab doormaakt is een mooie metafoor voor het leven en een goede samenvatting van wat deze hangars voor mij betekenen.

Een krab groeit onder haar omhulsel of exoskelet totdat ze niet meer kan, tot het schild te klein wordt en niet meer past. Dan komt er een hormonaal proces op gang waarbij ze haar pantser stilaan ontgroeit, eruit barst en tenslotte afwerpt. Deze vervellingscyclus vindt elk jaar plaats, telkens opnieuw gevolgd door een kwetsbare periode waarin ze zich terugtrekt en naar beschutting zoekt in holten of onder stenen, in geduldige

afwachting totdat haar nieuwe op-maat-gemaakte-schild verhardt en ze verder kan. Dankzij dit proces kan de krab groeien en overleven.

Eenmaal volwassen blijft de krab haar hele leven vervellen, maar omdat het lichaam zeer langzaam groeit, volgen de vervellingen elkaar steeds minder vaak op dan in de onvolwassen periode. Zo'n gelijkaardig proces ondergaan spinnen, maar ook slangen en andere diersoorten die wel een skelet hebben en dan eerder een soort vel achterlaten. Kom je soms deze uitgeworpen jaszjes tegen op het strand of in het bos? Weet dat de reden die erachter schuilt de cyclus van het leven is en dat ze het bewijs zijn dat er wellicht een wijzer wezentje rondloopt met een splinternieuwe jas.

“Terugblikken naar mijn eerste jaren in Antwerpen doet me beseffen dat ik net als een krab een best wel heftig groeiproces meemaakte...”

Wat me zo sterk aansprak bij deze afgebrokkelde metalen hangars uit 1885 was niet zozeer de architecturale stijl noch het feit dat ze beschermd patrimonium waren of gebouwd werden door de haveningenieur G. Royers. Wat eerder mijn aandacht trok, waren de prachtige verkleuringen die onthuld werden onder de afgebrokkelde verflagen, getuigen van ontelbare lagen verf in de loop der jaren. Was ik toen ook misschien aan het afbrokkelen, aan het verkleuren en aan een nieuw schild toe?

De Antwerpse Scheldekaaien hadden vroeger een heel andere functie, die van aanmeerplaats voor grote schepen. De oude hangars werden gebouwd als een soort station voor vertrekkende en aankomende passagiers (o.a. van de Red Star Line), maar ook om vrachten en goederen te beschermen. Van de oorspronkelijke 29 hangars resteren er maar 7 groepen afdaken. Hopelijk blijven deze voor altijd bewaard. Die met de meeste verkleuringen die ik toen fotografeerde, zijn oftewel weggenomen uit het stadsgezicht of overschilderd. Bij het bouwen van deze hangars werden veel huizen aan de rand van de rivier gesloopt. Zoveel jaren later geven deze huisachtige structuren mij nog steeds een zeker gevoel van geborgenheid, van thuiskomen. En ik denk meteen aan mijn andere zoon die door een lange fase ging waarin hij allerlei huizen met rokende schouwen tekende, alsook boten in alle vormen en maten, steeds aangemeerd met een groot anker diep in de bodem van de zee, misschien ook als symbool voor geborgenheid, voor het vinden van je eigen plek in de wereld?

Een van de ingezoomde foto's van deze pijlers hangt nu zelfs uitvergroot aan de muur in de bureaokamer van mijn papa, in mijn geboorteland. Uit een bundel die ik hem gaf met allerlei beelden plukte hij net deze uit. Onlangs, op familiebezoek aan de overkant van de Atlantische Oceaan, mocht ik de uitvergrote versie ervan zien hangen als een waar schilderij.

Bizar: ik kwam toen een stuk Antwerpen tegen, het voelde aan als de omgedraaide wereld, ik werd meteen teruggespoeld naar de beginfase van mijn leven in deze havenstad. Het feit dat deze foto daar hangt, geeft me tegelijk ook een soort geruststelling, alsof de werelden waarin ik leef en waartussen ik navigeer, toch op een of andere manier elkaar raken, kruisen en in verbinding blijven, hoe ver en uiteenlopend ze ook mogen zijn.

Onlangs, tijdens een bezoek met mijn zonen aan mijn geboortestad, zagen we ook daar, in de pijlers van een oud treinstation in de hoofdstad, nu omgevormd tot cultureel centrum, de talrijke ronde aanknopingspunten die ook te zien zijn in de pijlers van de afdaken. Ik laat mijn fantasie de vrije loop en verzin dat deze knopen dienen om de zware metalen platen aan elkaar vast te binden, zodat de huisachtige structuur kan standhouden. Het toeval wilde dat ik ook op dat moment ontdekte dat de op maat gemaakte ramen van dat station in mijn geboortestad in België gefabriceerd waren. Het leek alsof ik aan mijn kinderen wilde zeggen dat ze ook daar, in mijn geboorteland, een geborgen plek hebben om te vertoeven wanneer ze maar willen: in dat station, die stad, dat land en continent.

Terugblikken naar mijn eerste jaren in Antwerpen doet me beseffen dat ik net als een krab een best wel heftig groeiproces meemaakte, dat nooit echt gestopt is en later andere intensiteiten en gedaantes kreeg. Een waarbij zelfzorg cruciaal bleef, alsook het koesteren van die meer gelaagde identiteit met behoud van mijn essentie. Tijd nemen om in te zoomen op deze hangars voelde zo natuurlijk en organisch aan, en tegelijk van levensbelang. Was ik toen aan het vervellen? Aan het transformeren? Had ik een grotere mantel nodig die genoeg ruimte gaf aan het groeien?

Minervabeeld

(aan mezelf, de middelste zus die door strijd en kalmte de middenweg naar iets moois vindt)

De nood aan nieuwe, op maat gemaakte mantels vertaalde zich in mijn beginjaren in deze havenstad ook in het zoeken naar een job die bij mij paste. Toen breidde dat gevoel van geborgenheid zich uit naar een standbeeld aan de Scheldekaai. Terwijl ik meteen verwikkeld raakte in de tentakels van interimbureaus en ik jobs deed die me niet interesseerden, trok de toeristische en erfgoedsector mijn aandacht.

Minerva was het enige vrouwenbeeld met Latijnse roots dat ik zag uitsteken in de skyline van Antwerpen. Ze maakte zo weinig deel uit van de rest van de architectuur, disruptief als ze is, imposant, op haar eentje, maar krachtig en zelfstandig. Ze bewaakt nog steeds de stad vanuit haar stevige sokkel, kijkt schuin richting de immense rivier en neemt een dwarsliggende houding aan, met helm en schild paraat om te strijden, om alles te geven voor haar plek, en die van haar geliefden, in deze verre stad. Wat destijds in de middeleeuwen de Mariabeelden betekenden voor de inwoners van deze stad, was voor mij misschien dit Minervabeeld: ze straalde me steun, veiligheid en bescherming uit.

Was het door het bezoek van mijn mama en bomma dat jaar, dat ik vaker in de richting van dit beeld keek? Of was het de krijgersfiguur op zich die me aansprak, in wie ik mezelf zo hard herkende door dat strijdgevoel dat ik van kleins af aan koesterde en waarvan ik nooit had gedacht dat het hier zo goed van pas zou komen? Een strijdgevoel dat met momenten ook vermoeiend aanvoelde en dat ik later geleerd heb te laten rusten. De helm en het schild blijven altijd in de buurt, bij de hand, maar ik hoef ze niet meer altijd te heffen.

Het is nu pas dat ik te weten kom dat dit bronzen Minervabeeld door de Italiaanse beeldhouwer Marcello Mascherini gemaakt is. Het werd door het stadsbestuur van Antwerpen in 1958 aangekocht. De beeldhouwer van de langgerekte en toegespitste vormen en hoekige knieën en ellebogen werd bekend in de beginjaren vijftig na zijn deelname aan een openlucht-tentoonstelling in het Middelheimmuseum.

Op het internet vind ik snel beschrijvingen van dit standbeeld zoals dat het “de verwachtingen van de Scheldestad vertolkt door fier in de richting van de zee te staren, uitkijkend naar de voorspoed die uit alle hoeken van de wereld wordt aangevoerd”. Door een hedendaagse bril bekeken, is die aangevoerde welvaart eerder gelinkt aan koloniale uitbuiting. Voor mij is dit

Minervabeeld eerder fier op wie ze is en kijkt ze eerder richting de rivier om de culturele rijkdom te omarmen die de stad binnenkomt.

Ik volgde toen een cursus Nederlands gericht op de arbeidsmarkt en dit Minervabeeld verscheen in de presentatie die een stadsgids gaf over erfgoed en toerisme in de stad. De cursisten hadden allerlei roots en waren meestal vrouwen, net als de schrijfsters van deze stadskroniek. Wie de spreker was, doet er niet toe, wel het gedachtegoed dat ze representeerde. Ik vroeg haar naar het verhaal achter het standbeeld van Minerva, maar kreeg meteen een frons. Ze wist het niet, zei dat dat niet zo relevant was en ging verder met haar uitleg. Nu pas besef ik wat een gemiste kans dat was om de vragen en indrukken van

de cursisten te integreren, wat voor interessante dialogen dat op gang zou hebben gebracht en hoe onnodig onbereikbaar de optie om werk te vinden in de erfgoedsector werd aangebracht. Na zoveel jaren, is het door deze stadskroniek dat ik informatie zocht over dit standbeeld.

Ik ben onlangs ook te weten gekomen dat er dit jaar een nieuw Athenabeeld op het dak van het Koninklijk Atheneum Antwerpen komt te staan, waar ik zeer benieuwd naar ben. Het beeld is door Nadia Naveau gemaakt ter vervanging van het beeld dat tijdens de brand in 2003 getroffen werd (een jaar voordat ik hier kwam wonen). Zal dit Athenabeeld in dialoog gaan met het Minervabeeld? Waar zal ze haar blik op richten? Hoe zal haar uitrusting eruitzien? Wat zal ze uitstralen en welke verhalen zal ze oproepen bij de voorbijgangers?

Vanwege het koude en gladde weer in januari 2024 mocht Athena niet direct geplaatst worden op het dak van de school, waardoor ik het geluk had om haar van dichtbij te mogen zien! Ze staat voorlopig in een van de schoolgangen tentoongesteld, totdat ze op de top mag. Ze is drie meter hoog, gemaakt uit klei, brons en siliconen en weegt 1.000 kilo! Ook zij, net als het Minervabeeld aan de Scheldekaai, neemt een zalige dwarsliggende houding aan en kijkt nieuwsgierig de verte in. Terwijl ze op een stoel zit met gekruiste benen en met haar helm vol aanknopingspunten, staat haar schild op de grond. Haar mooie gekleurde harnas valt op, maar wat me vooral fascineert, zijn haar gebruikte en comfortabele laarzen die ze zo stoer draagt met bijpassende kniebeschermers. Gemaakt in ronde stijl, straalt ze kalmte uit, nu haar schild op de grond rust, alsof ze bewust minder op haar hoede is of wil zijn.

Voetgangers-tunnel

(Aan Uge, mijn jongste zus die de onderstroom van mensen induikt en ze levenstools aanreikt)

Een bijna 572 meter lange, horizontale en cilindervormige buis om in te glijden, samengesteld uit gietijzeren segmenten, die twee betonnen verticale toegangspoorten verbindt.

Tijdens mijn eerste jaren in Antwerpen nam ik vaak deze tunnel om op de linkeroever van de stad te gaan fietsen, joggen of rolschaatsen. Later jogde ik nog vaak in het Kieelpark en het Stadspark en nu in het fort van Mortsel, om mijn hoofd leeg te maken. Tot vandaag blijft het een belevenis om door deze tunnel te gaan, wel een soort angstaanjagende ervaring, want in mijn hoofd komen vaak gedachten zoals: wat als er een lek komt in zo'n oude tunnel? Waar loop ik naartoe? Maar die gedachten nemen dat zalige gevoel niet weg om met mijn (Minerva-) fiets op de oude versleten vloertegels te glijden. Op die door de jaren heen gepolijste tegels, in het kielzog van zoveel andere voorbijgangers. Wie weet, waren ze ook op zoek naar verbinding tussen twee oevers?

Deze voetgangerstunnel was nooit bedacht om door zoveel mensen te worden gebruikt. Tijdens de werken telde de stad Antwerpen heel wat minder inwoners, misschien een kwart van de stadsbewoners van nu? Het is niet raar dat de motor van de gigantische lift die je langs beide kanten naar de onderstroom brengt, vaak defect is, tot ergernis van vele gebruikers. Aangezien de motorstukken niet meer gemaakt worden, moeten ze op maat besteld worden bij gespecialiseerde zaken in Duitsland of de Verenigde Staten. Ik zou die indrukwekkende motor ooit wel eens willen zien werken. Ook de houten roltrappen laten een indruk achter,

zeker als je ze voor het eerst met de fiets neemt! Onlangs werden er een aantal verkeersdrempels geplaatst op de vloertegels van dit industrieel erfgoed uit 1933, rubberen drempels die net het vrije glijden belemmerden, maar die geplaatst zijn om de putdeksels te beschermen tegen erosie afkomstig van intens gebruik en elektrische fietsen en andere vervoersmiddelen, eerder dan om de snelheid te remmen. Gelukkig zijn deze drempels tijdelijk, totdat er een duurzamere oplossing komt.

Kan zo'n tunnel een soort equivalent zijn voor je innerlijke onderstroom? En visualiseert deze plek voor mij misschien die constante 'heen en weer'-beweging, het 'trekken en duwen' of 'noch van ginder, noch van hier' dat ik vaak ervaar en waarvan ik duizelig word? Deze tunnel staat voor mij nu symbool voor een heel lange grijze zone, waarin ik de laatste jaren graag vertoef, waar ik het liefst in glijd en navigeer tussen de obstakels heen. Daar is er geen plek voor sociale druk of vooroordelen. Daar, in die onderstroom onder de Schelde, is het waar ik ruimte en rust vind om alle lagen van mijn identiteitslasagne te combineren met elkaar, ze mooi in een plooi te krijgen, hoe verschillend ze ook mogen zijn. Lagen die ik, ongeacht wat men verwacht, kruis, verbind en vervlecht op een manier die voor mij werkt.

Tijd maken om te vertragen en deze onderstroom te voelen, te horen en een beetje te begrijpen - ook al ga ik de complexiteit daarvan nooit grondig kunnen vatten - zorgt ervoor dat ik luchtiger naar boven kom, meer in balans, in mijn kracht. Want *"de onderstroom die niemand ziet, bepaalt (uiteindelijk) de richting op elk gebied"*, zegt de zanger Stef Bos.

Hoe langer ik mijn wortels hier laat schieten, ver van mijn geboortehuis, hoe meer ik van die grijze tussenzone begin te houden en ernaar verlang. Een tussenzone die eigenlijk verre van grijs is en alle kleurtinten bevat. Biedt deze tunnel me nu bezinning, om dan terug naar

boven te komen en alles in een ander daglicht te kunnen zien?

Het is indrukwekkend hoe je dingen oppikt en leert van mensen zonder dat je het weet. Ik koos vrij snel drie erfgoedstukken en hun volgorde in de tekst. Ik zag meteen mijn oudste zus gelinkt aan de afgebrokkelde metalen afdaken omdat ze voortdurend klei en allerlei materialen behandelt en transformeert tot kunstwerken. Dan zag ik mezelf in het herkenbare strijdende Minervabeeld en de rustige Athena, impulsen die, al bij al, mee bijgedragen hebben tot wie ik ben en wat ik vandaag zo graag doe. Ten slotte, zag ik mijn jongste zus gerepresenteerd in de voetgangerstunnel die voortdurend twee kanten, of beter gezegd hemisferen, verbindt, ze duikt in de onderstroom van mensen om hen levenstools aan te reiken. Is je familie en je plaats daarin een soort weergave van hoe je in het leven staat, in de maatschappij en hoe je je verhoudt tot anderen?

Door het neerpennen van deze tekst besef ik ook dat de zoektocht naar dat gevoel van geborgenheid, dat zo eigen is aan de mens en dat ik op erfgoed projecteer, iets is dat ik vaak tegenkwam, in de interacties die ik had tijdens mijn eerste jaren in deze stad, en dat ik nog steeds tegenkom. Een zoektocht naar geborgenheid die ik trouwens tijdens het schrijven ook regelmatig tegenkwam bij de andere auteurs van deze Stadschroniek en die me een zeer verbindend gevoel gaf.

Maar was ik dan dat gevoel van geborgenheid aan het zoeken of eigenlijk aan het delen? Misschien wou ik zo ook de warmte en de emotionele veiligheid van de liefde die me naar hier bracht verder doortrekken? En hoe zalig is het, naarmate de jaren verstrijken, om mezelf ook dat gevoel van veiligheid te kunnen gunnen.

Over VALERIA MAGGIANI ramen en herinneringen

Als ik terugdenk aan mijn reis, herinner ik me de eerste keer dat ik voet zette in Antwerpen in 2012, toen ik nog maar een tijdelijke uitwisselingsstudent was.

Het voelde magisch om helemaal van het treinstation naar de haven te lopen. Ik kwam 's ochtends aan en stopte zo vaak om de gebouwen te bekijken en foto's van de stad te maken, dat tegen de tijd dat ik de haven bereikte, de zon al onder was. Een vriend heeft een foto genomen van mij in de haven, met de zonsondergang achter me en een bord met Antwerpen in het midden van de foto. Niet wetende dat, als ik vanaf die plek een klein stukje in de richting van de kathedraal zou wandelen, niet ver van waar ik net frietjes had gegeten, ik een heel eigenaardig gebouw zou vinden. De plek die 14 jaar later mijn thuis zou worden.

Ik denk niet dat ik ooit een mooier uitzicht heb gehad dan het uitzicht waar ik vandaag naar kijk, vanuit mijn nieuwe thuis in Antwerpen. Natuurlijk heb ik heel mooie uitzichten gezien in mijn leven, maar ze waren nooit vanuit mijn eigen ramen. Ik herinner me nog goed dat ik als kind droomde van veel ramen met een prachtig uitzicht over de stad als ik eenmaal volwassen was en op mezelf woonde. Een uitzicht waar ik elke ochtend van kon genieten als ik wakker werd en elke avond voordat ik ging slapen. Dit zicht, vanuit mijn nieuwe huis, is heel mooi. Maar natuurlijk kan mooi vele betekenissen hebben. Mooi kan ook verbonden zijn met herinneringen, zoals de herinneringen aan het raam wanneer ik een kind was, van waaruit ik vol spanning kon zien wanneer mijn moeder thuiskwam van haar werk. Het was tijd om te eten, tijd om haar alles te vertellen over onze dag op school, tijd met haar.

Toen verhuisde ik naar een andere stad om op mezelf te gaan wonen. Ik herinner me dat ik die eerste nacht huilde, omdat ik me realiseerde dat mijn tijd in mijn ouderlijk huis gedaan was. Ik wist dat ik nooit meer terug zou gaan. Ja, ik was een jaar uitwisselingsstudent geweest, maar dat was tijdelijk. Ik kon de auto van mijn moeder niet meer zien parkeren en de gebouwen rondom mijn nieuwe gebouw waren allemaal in aanbouw, wat betekende dat het uitzicht niet supermooi was. Toch heb ik er een liefdevolle herinnering aan, omdat het de eerste plek was die ik “mijn eigen” kon noemen. Maar het was eenzaam, want het was ook de eerste keer dat ik naar bed ging zonder dat iemand me welterusten wenste. Ik keek naar dit uitzicht toen ik mijn eerste echte liefdesverdriet had en het trof me ‘s avonds laat, gestrest als ik was tijdens het studeren voor mijn examens.

Mijn volgende huis was een appartement in een compleet nieuwe buurt. Ik denk dat ik het uitzicht over de stad nog steeds romantiseer, want ik herinner me dat ik een foto nam van mijn nieuwe raam. De zon ging onder, de stad zag er gelig uit en het silhouet van een kerk nam de middelste plek van mijn foto in. Ik deelde hem op Instagram met het onderschrift “nieuw uitzicht”. Daar heb ik mijn eerste kat geadopteerd, Tomás. Ik herinner me dat ik een paar maanden later dit uitzicht opnieuw bekeek, terugdacht aan de foto en moest lachen omdat ik me kort daarna realiseerde dat het appartement een insectenplaag had. En dus verhuisden we naar het huis van mijn beste vriend, die nog een kamer vrij had. Dit appartement lag op de derde verdieping en had een direct uitzicht op een enorm bankgebouw aan de Avenida Revolución. Dus geen skylines of kerken meer, maar dat maakte niet uit, want daar naast het raam was een sofa waar mijn beste vriend (en kamergenoot) me na het werk opwachtte, met twee biertjes klaar om te gaan zitten en

urenlang te babbelen. Ik deelde nog een foto op Instagram, nu met mijn kat als middelpunt van de foto, kijkend naar de seizoenswisselingen vanuit het raam. Ik hoop dat Tomás zich dat huis ook herinnert, want tot op de dag van vandaag denk ik, als ik aan ramen denk, aan dat raam en de heerlijke dagen die we hebben doorgebracht. Dit zou ons laatste raam in ons thuisland worden.

Op zoek naar een beter leven nam ik mijn kat en mijn vriend mee en verhuisden we naar België. Onze nieuwe studio in Mechelen was klein (heel, heel klein), maar onze dromen waren net zo groot als de ramen die ons verwelkomden in ons nieuwe huis. Van daaruit konden we een enorme tuin zien die, hoewel hij bij een ander gebouw hoorde, zo dichtbij was en we konden hem zo goed zien dat het als de onze voelde. We konden de prachtige zomerzonsopgangen in al hun glorie zien en Tomás kon genieten van het kijken naar de vogels en insecten die in het veld speelden. Ik kan niet één foto kiezen, want ik heb er zoveel. Ik was verliefd op mijn uitzicht en kon niet stoppen met fotograferen. Tijdens COVID was mijn uitzicht het enige ding dat me eraan herinnerde dat de wereld er nog was, dat hij nog steeds mooi was en dat er betere dagen zouden komen.

“Ik was verliefd op mijn uitzicht en kon niet stoppen met fotograferen...”

Een tijd later, toen we een grotere plek nodig hadden, vonden we een schattig huis in het centrum van Mechelen. Ik denk, of realiseer me nu, dat de ervaring die ik had in dat huis misschien beïnvloed werd door het feit dat er geen uitzicht was. Het huis stond volledig te midden van andere gebouwen en huizen en het enige wat we zagen waren muren. Het was erg moeilijk om de lucht te zien; ik denk niet dat ik ooit een zonsondergang heb gezien daar. Deze plek heeft me mijn eerste ontslag zien meemaken, mijn gevoel van eigenwaarde zien verliezen en me na de crisis weer zien opduiken met nieuwe dromen.

Dat brengt me bij mijn huidige raam: het raam waar ik nu naar kijk, met een prachtig uitzicht over de stad Antwerpen, met de lucht overall waar ik kijk, bomen die het uitzicht kleuren. Vanaf hier kan ik de spits van de Onze-Lieve-Vrouwekathedraal zien, een constante herinnering aan de rijke geschiedenis van de stad. En niet zo ver daarvandaan, als je je ogen een klein beetje draait, zie je een prachtig oranje gebouw. Met zijn vele grote ramen denk ik graag dat het gebouw ook naar de zonsondergang staart. Wat me fascineert is het feit dat dit specifieke gebouw al vele zonsondergangen heeft gezien, met de Onze-Lieve-Vrouwekathedraal als hoofdonderwerp. Tijdens mijn eerste week in Antwerpen raakte ik zo geobsedeerd door dit gebouw dat ik op onderzoek uit moest om de geschiedenis ervan te achterhalen. Het heet "Het Karbonkelhuis" en het werd gebouwd tussen 1520 en 1521. 504 jaar van zonsondergangen!

Het werd gebouwd in opdracht van Willem Heda, kanunnik van de Onze-Lieve-Vrouwekathedraal, kunstliefhebber en sterk geïnspireerd door de renaissance en de architectuur in Rome. Dat verklaart waarom de pilaren zo ongelooflijk mooi zijn en het wordt beschouwd als een van de vroegste voorbeelden van renaissance-architectuur in Antwerpen. Ik

vraag me af wat dit gebouw door de jaren heen allemaal heeft meegemaakt. Het was een huis, maar in 1699 was het ook een meisjesschool. Hoeveel mensen hebben van het uitzicht genoten? Hoeveel mensen hebben van hieruit naar de kathedraal gestaard en gedacht "Wow, wat een mooi uitzicht"...

En terwijl ik schrijf, realiseer ik me dat de reden dat ik me zo aangetrokken voel tot Het Karbonkelhuis misschien wel het feit is dat er ver weg, in een ander werelddeel, in Morelia, de stad waar ik geboren ben, ook een heel mooi gebouw staat met prachtige grote ramen die naar hun eigen kathedraal staren. Casa Grande, een familiehuis uit 1706, is nu een hotel waar ik vroeger koffie dronk met mijn opa. Samen starden we uren naar de kathedraal van Morelia, we maakten foto's vanuit die grote ramen. Hij vertelde me verhalen over Casa Grande en over de stad, hij wist alles!

Nu, als ik lees over het erfgoed van Antwerpen en de geschiedenis van haar gebouwen, kan ik het niet helpen te denken dat mijn opa deze verhalen ook graag zou hebben gehoord terwijl hij koffie dronk en naar de Onze-Lieve-Vrouwekathedraal starde vanuit de grote ramen van Het Karbonkelhuis.

Ik voel me zo overweldigd door dankbaarheid voor alle warmte waarmee deze stad me heeft verwelkomd. Elke dag word ik wakker en als ik naar buiten kijk, kan ik niet geloven dat ik hier ben. Ik kan niet geloven dat dit het uitzicht is dat ik te zien krijg elke ochtend en elke avond voordat ik naar bed ga. Ik kijk naar buiten en zie alle mogelijkheden die voor me liggen, alle mensen die komen en gaan met hun verhalen en hun levens, alle gebouwen en straten en de plekken die ik zal maken in prachtige illustraties. Ik woon hier nog maar een maand, maar het voelt nu al als thuis.

HATIDZHE DENIZ

De Tulpentocht: Gezamenlijke haltes van een eeuwenoude reis

Ik kwam naar België in april 2019, alleen. Ik was 24 jaar oud. Mijn familie was al in België dus ik was het laatste lid. Sinds september 2019 leer ik Nederlands en probeer ik alles over Antwerpen te leren.

Ik wandelde in de stad om haar beter te leren kennen. Ik had veel tijd. Ik sprak toen een gebroken Engels. Er is een legende onder de nieuwkomers. Die zegt dat je geen taal moet leren omdat je alles kan doen met Engels. Ja, je kan overleven met Engels, maar hoe ver kan je gaan? Niet zo ver, volgens mijn ervaring.

Hoelang kan je je afstand houden van een nieuwe cultuur en taal terwijl een oude man op straat loopt met zijn rode mantel en gouden staf?

Ik ging buiten om 't Stad te ontdekken. Soms met familie maar meestal alleen. Zonder taal. Ik had alleen Google Maps. Ik had toen ook geen mobiele data. Ik maakte verbinding met

stad Antwerpen, vond gratis wifi en maakte screenshots met mijn gsm. Als ik de straten in die beelden kon zien, was het oké. Indien niet, dan betekende het dat ik verdwaald was. Beide waren oké. Ik hou ervan in de straten te verdwalen. Maar het was toch een uitdaging. Elke keer dat ik thuiskwam, zei mijn mama: "Ah ja, je bent weer verdwaald, zeker?"

Ik ontdekte eerst de supermarkten in mijn buurt. Als je ergens een eerste keer gaat, vooral in een ander land dat je niet goed kent, dan krijg je een gevoel dat alles veel te ver ligt. Ik herinner me nog dat de Aldi ongelooflijk ver was, maar eigenlijk ligt er 400 meter tussen mijn appartement en de supermarkt.

Ik heb het De Villegaspark, het Brilschanspark en het Harmoniepark ontdekt. We kenden de namen van de parken niet zo goed dus ik en mijn familie hebben aan deze parken een nieuwe naam gegeven. Het De Villegaspark werd “Zandpark”, Brilschans werd het “park-met-konijn” omdat mijn broertje daar konijntjes zag. Harmonie bleef hetzelfde omdat het mooi klinkt.

Ik bleef verder wandelen. De volgende stop onderweg was het Centraal Station. Het was toen te ver voor mij als nieuwkomer want ik was altijd te voet. Dan ging ik naar de Grote Markt en daarna naar de Kathedraal. Bij elke uitstap ging ik iets verder. Zo kwamen de grote afstanden dichterbij. De toren van de Kathedraal was toen in restauratie. Ik heb toen ergens gelezen dat de toren in 2023 zou openen. Ik dacht dat het een eindeloze tijd was, maar hier zijn wij, in 2024. Ik herinner me dat ik naar binnen in de Kathedraal gewandeld ben en de schilderijen van Rubens zag. Ik staarde bijna een uur naar ze, denk ik. Het was de eerste keer dat ik ooit een echt Rubensschilderij zag.

Terwijl ik wandelde in de straten, heb ik veel mooie gebouwen gezien. Ik wist al dat art nouveau heel bekend was in Brussel. Ik zocht op het internet de belangrijkste art nouveau-voorbeelden in Antwerpen en met de screenshots in mijn hand heb ik rondgewandeld in Antwerpen. Ik heb het oudste huis gevonden in de Stoelstraat. Ik wandelde rond het Vleeshuis. Ik wandelde tot op het Zaha Hadidplein omdat ik zeer benieuwd was naar het Havenhuis. Ik heb niet nagedacht. Ik heb de plekken gezocht op Maps en gewoon gewandeld. Of: ik heb de plekken gezien tijdens mijn wandelingen en daarna heb ik opgezocht wat ze zijn.

Ik leerde ondertussen dat ik de musea gratis mocht bezoeken met de A-kaart. Ik zocht waar ik mijn A-kaart kon krijgen. In de lijst heb ik het Rubenshuis gezien en ik wist dat dat dicht

bij de Meir was. Ha! Ik wou er al naartoe gaan. Ik liep naar de Meir, ik vond het Rubenshuis en ik kreeg daar mijn A-kaart. Je moet een ID-kaart hebben om een A-kaart te kunnen krijgen. Ik herinner me nog de verbazing op het gezicht van de mevrouw aan de balie. Niet zoveel mensen komen met een “Bijlage 19” om een A-kaart te krijgen, denk ik. Bijlage 19 is een document om het verblijf van een EU-burger in België te verklaren. Ik heb namelijk 2 nationaliteiten, Turks en Bulgaars. Ik kwam naar België met mijn Bulgaars paspoort.

Musea, districtshuizen, tuinen enzovoort ... tot aan de corona-uitbraak heb ik veel plekken gezien.

Den Botaniek was er een van. Het was een van de eerste plekken in Antwerpen die ik bewust uitkoos om te bezoeken. Het was lente toen ik voor het eerst naar België kwam en er was veel groen te zien. Terwijl ik op Google Maps surfte, zag ik een botanische tuin. Er was ook een gesloten ruimte voor exotische planten die alleen op zaterdag open is voor 2 of 3 uur. Ik ben naar *Den Botaniek* gegaan en heb de bloemen gezien. Het was het seizoen van een speciale bloem: de tulp.

De tulp had altijd een speciale betekenis voor mij. De bloem is zo eenvoudig maar zo mooi. Het is het symbool van mijn stad, Istanbul. Het was de lievelingsbloem van mijn grootvader. En ook: “Een witte tulp is een teken van vergeving”. Het was een indrukwekkende regel uit mijn toenmalige favoriete tv-serie *Fringe*.

In mijn land bloeien de tulpen in april en mei en ze blijven langer bloeien. Maar toen ik naar *Den Botaniek* ging, was de helft van de tulpen verwelkt. Het was een verrassing.

Ik vind zulke tuinen heel leuk. Toen ik kind was, ging ik in de lente en zomer heel vaak naar het Gülhanepark in Istanbul. (Gülhane betekent letterlijk “Rozen tuin”.) Het was toen de tuin van het Topkapıpaleis. Het is versierd met allerlei soorten seizoensbloemen en het is altijd

Den Botaniek, 3 mei 2019

*Het standbeeld van Peeter van Coudenberghes
in de Botanische Tuin*

ongelofelijk mooi. Niet alleen Gülhane, maar ook het oude centrum van Istanbul is versierd met tulpen en alle andere bloemen. Tulpen zijn ook een beetje nostalgie voor mij en altijd mooie herinneringen.

Een jaar later, in januari 2020, heb ik op sociale media gezien dat er een tulpenpluk zou plaatsvinden voor het Centraal Station. Ik was heel benieuwd. We zijn met mijn broer gegaan en hebben er tulpen geplukt. Daarna merkte ik op het nieuws dat ze een verhaaltje vertelden. Ze zeiden dat tulpen eerst naar Antwerpen waren gekomen en dan pas naar de rest van West-Europa en dat ze met deze tulpenpluk de Antwerpse tulpen weer bekend wilden maken.

Ik heb dit verhaal een beetje onderzocht op het internet. Het klonk toen echt interessant, maar het werd nog interessanter in het

daaropvolgende jaar. Toen werd me gevraagd om mee te schrijven aan een Stadschroniek. Ik werkte toen in het hotel naast *Den Botaniek*, wat ik een fantastisch toeval vond.

Onze leerkracht Sven vroeg aan ons of we verbindingen konden vinden tussen ons en Antwerpen. Ik dacht aan Sinterklaas en aan tulpen. Tulpen waren meer specifiek want ze zijn bekend in mijn stad Istanbul en ze doen me denken aan mijn grootvader. Ik herinnerde me ergens dat ze eerst naar de haven van Antwerpen gekomen waren in plaats van naar Amsterdam.

Ik begon te onderzoeken. In een academisch artikel (*) en in verschillende andere bronnen heb ik gelezen dat de tulpenbollen inderdaad eerst naar de haven van Antwerpen gekomen zijn in de 16de eeuw. Ze werden verhandeld door Antwerpse handelaars. En ze werden

Mijn broer in het Centraal Station met een boeket tulpen na de tulpenpluk

Tulpen in de tuin van mijn grootouders

Afbeelding uit C.Clusius, Rariorum Plantarum Historia

geschilderd door Antwerpse schilders en afgedrukt in Plantin-Moretus. Het ging over de allereerste informatie en beelden over de tulp in Europa.

In de musea heb ik heel veel stillevens bekeken. In het Rubenshuis was het altijd opvallend hoe levendig de tulpen zijn afgebeeld. In het Museum Plantin-Moretus zag ik veel bloemenboeken. Dat was heel opvallend. Ik zag er veel plantensoorten met specifieke details. Dat fascineerde mij.

Er zijn verschillende verhalen over het avontuur van de tulp. Is de bloem toevallig naar

Europa gekomen, gevallen tussen tapijten? Brachten botanici haar mee? Of ambassadeurs? Handelaars? Keizers?

In de Gouden Eeuw van Antwerpen (toevallig ook de Gouden Eeuw van het Ottomaanse Rijk) was het diplomatieke verkeer heel druk, maar het was ook het tijdperk van de grote ontdekkingen. Toen de Ottomanen de burenen van Oostenrijk waren, kwam er een ambassadeur uit Wenen naar Istanbul. Dat was Ogier Gisleen van Busbeke (Ogier Ghiselin de Busbecq) en hij was een Vlaming. Volgens zijn reisdagboek stonden er veel tulpen in de velden van Istanbul

(Constantinopel) en Edirne (Adrianopel). Van Busbeke bracht enkele tulpenbollen naar Oostenrijk. Hij had goede connecties met de Europese botanici.

We kennen Ogier Gisleen van Busbeke als de persoon die het 16e-eeuwse Istanbul het beste heeft beschreven. In de 15de, 16de en 17de eeuw kwamen mensen uit “het land van de Franken” (nu België) naar de hoofdstad van de Ottomanen als vertalers. Per slot van rekening was de haven van Antwerpen toen de grootste haven van Europa en Istanbul was de hoofdstad van wat toen het grootste rijk was. Beide waren belangrijke handelssteden, beide waren rijk, centra van wetenschap, van diversiteit, enzovoort. Blijkbaar heeft de tulp de aandacht getrokken en een andere weg gevonden om naar Europa te reizen. Namelijk naar de grootste haven in Europa.

Iets anders wat ik heb gemerkt, is dat er tulpen stonden op de plantenlijst van Peeter van Coudenberghe, een Antwerps apotheker uit de 16e eeuw. In Conrad Gessners *De hortus Germanicae* staat een lange lijst van planten uit de tuin van Van Coudenberghe. Rond 1558 had Van Coudenberghe een lijst van 400 planten in zijn tuin aan de Zwitserse natuuronderzoeker Gessner gestuurd. Van Coudenberghe kreeg onder meer planten van Carolus Clusius, die de hoofdrol speelde in de verspreiding van Turkse planten.

Ik herinnerde me de naam van deze botanicus. Het verhaal werd hier nog interessanter voor mij want ik had een tuin bezocht met een standbeeld van de botanicus-apotheker! Ik ken hem van *Den Botaniek!* Kijk wat mijn onderzoek zegt: “Apotheker Peter van Coudenberghe (1517-1599) legde een unieke kruiden- en plantentuin aan voor het aanpalende Sint-Elisabethziekenhuis. Meer dan 600 verschillende planten gebruikte hij om geneesmiddelen te bereiden. Deze plantentuin bestaat tot op de dag van vandaag.”

“Hij heeft een apotheek in Antwerpen en legt de allereerste privé-plantentuin in Europa aan.

Plantentuinen zijn als bron van geneeskrachtige planten normaal verbonden aan kloosters en universiteiten. Van Coudenberghe voert veel nieuwe planten in voor hun geneeskrachtige eigenschappen.”

En er was nog iets interessanter. Ik was in het aanpalende vijfsterrenhotel aan het werken toen ik deze informatie heb geleerd. Ik stond letterlijk bij de eerste halteplaats van tulpenbollen in Antwerpen. Het gebouw van het hotelcomplex is echt heel oud. Misschien heb ik hetzelfde pad bewandeld als meneer Van Coudenberghe. Misschien had hij die eerste tulpen in zijn handen. Wie weet! Ik was zo enthousiast om over dit toeval te vertellen dat ik meteen een e-mail stuurde naar Sven.

De nieuwe plantensoorten werden volgens mijn onderzoek geplant in de tuin van Van Coudenberghe. Er is ook een mogelijkheid dat ze in de tuin van het Rubenshuis en in de tuin van Plantin-Moretus werden geplant. Geen wonder dat de tulpenschilderijen er zo levendig uitzien in die musea!

Als het waar is, dan werden de tulpen niet alleen gedrukt in het Plantin-Moretus maar er ook geplant. Herinner je nog de boeken die ik in het Museum Plantin-Moretus gezien heb? Daar werden de Istanbulse tulpen voor de eerste keer beschreven en geïllustreerd (door Vlaamse tekenaars en botanici). Het *Cruydeboeck* (1554) en het *Rariorum Plantarum Historia* (van Clusius, 1601) zijn voorbeelden van de belangrijkste boeken die de tulp getekend en beschreven hebben in Antwerpen.

Dit kleine plantje, dat volkeren fascineert door zijn eenvoudige schoonheid, heeft zijn naam gegeven aan historische perioden. Van Istanbul tot *het Stad* deel ik toevallig de route van de tulp en ontmoetten wij elkaar in *Den Botaniek*. Het is echt boeiend dat ik dezelfde route volgde als de nieuwkomer van 400 jaar geleden.

CHINA

9:30 + QHOS

HONG ZHAN

De geweldige momenten voor Antwerpen en China

Antwerpen, de stad waarover ik, toen ik in China was, in onze school heb geleerd als ‘de stad van de wereld in de middeleeuwen’, de stad die meer dan 7900 km ver van Beijing ligt, de stad waar ik al 10 jaar woon.

Hoewel ik van deze stad hou, hoewel ik haar als de mooiste stad ter wereld beschouw, voel ik me altijd een buitenstaander vanwege mijn haarkleur, mijn huidskleur en mijn Nederlandse accent. Antwerpen is Antwerpen, ik ben ik. Zelfs in Chinatown vond ik geen speciale verbinding.

Ik wist al dat de directe en indirecte handel tussen Antwerpen en Guangzhou zeer ver in de geschiedenis teruggaat. Maar het is nooit bij me opgekomen dat ik hier een stuk geschiedenis van China zou ontmoeten. Deze ontmoetingen zouden een speciale band tussen Antwerpen en mij creëren. Zonder waarschuwing vooraf is dat echt gebeurd.

Op het Hendrik Conscienceplein staat de Sint-Carolus Borromeuskerk. Tijdens een bijeenkomst van onze Encora-Leesclub herkende ik een symbool op de gevel van de kerk: een teken van de jezuïetenkerk. Want ik had de Chinese

versie van dit teken gezien in een oud Chinees boek. Het enige grote verschil was de extra aanwezigheid van twee Chinese tekens: 耶稣 (Jezus).

Hoe kan ik, een Chinese, meteen het symbool van een jezuïetenkerk herkennen? Wel, jezuïeten speelden een essentiële rol in de moderne geschiedenis van China. In China's moderne geschiedenis werden de jezuïeten als de invoerders van wetenschap beschouwd. Hun impact is geworteld in ons dagelijkse leven. Bewijzen nodig? Dankzij de bijdrage van de jezuïeten leerden Chinezen honderden jaar geleden de geometrie. Wij gebruiken nog steeds de kalender die werd verfijnd door jezuïeten, onder wie een Vlaming genaamd Ferdinand Verbiest (南怀仁). Op basis van die kalender vierden de Chinezen hun Nieuwjaar en andere belangrijke feestdagen. Sommige onderzoekers suggereerden

zelfs dat onze keizer Kangxi de Grote, een van de belangrijkste Chinese keizers, werd geselecteerd door zijn oma samen met een jezuïet, Johann Adam Schall von Bell (汤若望), doordat von Bell wees op het feit dat Kangxi immuun was voor de pokken omdat hij ze als kind overleefd had. De invloed van de jezuïeten is zo significant dat de kennis over jezuïeten vaak in onze nationale examens terugkomt. Ikzelf nam deel aan het landelijke toelatingsexamen voor een masteropleiding in het jaar 2010. De 26ste examenvraag vroeg om de geschiedenis van de jezuïeten uit te leggen. Hoeveel punten behaalde ik op die vraag? Geen idee. Maar zeker moest ik heel hard de geschiedenis van de jezuïeten leren. Lang verhaal in het kort: daarom interesseerde de Sint-Carolus Borromeuskerk mij.

Ik vroeg me af of de Sint-Carolus Borromeuskerk iets te maken had met China. Het antwoord is ja. Ongeveer 300 jaar geleden zette de Chinese jezuïet Shen Fuzong 沈福宗 (Michael Alphonsus) zijn voeten neer op de tegels van de Sint-Carolus Borromeuskerk om aan een dankmis deel te nemen. Hij was een

“Het was helemaal buiten mijn verwachting dat ik in Antwerpen zo’n connectie zou ontdekken...”

bekeerling van de Vlaming Philippe Couplet (柏应理). “Intussen is heel Antwerpen op de hoogte van de aanwezigheid van de Chinareizigers en breekt er een ware Chinakoorts uit.” (Veerle De Vos, *Alles onder de hemel*, p.272)

Het was helemaal buiten mijn verwachting dat ik in Antwerpen zo'n connectie zou ontdekken. Ik vroeg me af: waarom kwam deze Chinese bekeerling naar Antwerpen? Was het toeval?

Toen kwam er een toevaligheid in mijn leven. Onze leerkracht Sven vroeg me of ik aan de Stadskroniek wou meedoen om connecties tussen Antwerpen en China te zoeken. De connectie tussen Antwerpen en China zoeken? Wat een temptatie! Zeker en vast zou ik meedoen.

Omdat ik de connectie met de jezuïetenkerk had gezien en wegens de significante impact van jezuïeten op de moderne Chinese geschiedenis, begon ik logischerwijs mijn zoektocht met iets over jezuïeten. Ik ontdekte direct een naam, Ferdinand Verbiest, die een Vlaamse jezuïet was. Hij was een van de bekendste jezuïeten in China; 南怀仁 was zijn Chinese naam. Ik kan wel zeggen: iedere Chinees die naar een degelijke school is geweest, kent Ferdinand Verbiest. Zijn naam staat in onze middelbare tekstboeken. Bovendien verscheen hij vaak in een zeer populaire reeks over keizer Kangxi, in een actieve rol, dus kende bijna iedereen zijn verhaal. Had Ferdinand Verbiest een link met Antwerpen? Er is inderdaad een Ferdinand Verbieststraat in het Antwerpse district Ekeren. Wat is dan de connectie tussen Ferdinand Verbiest en Antwerpen? Door mijn zoektocht ken ik nu het antwoord. Verbiest werd in Antwerpen gerekruteerd voor een buitenlandse missie door Martino Martini 卫匡国 van de jezuïetenorde. Tijdens een propagandareis wierf Martini 卫匡国 Ferdinand Verbiest aan. Toen Martini in Antwerpen was, woonde hij in het Antwerpse professenhuis, naast de Carolus Borromeuskerk, dat toen een jezuïetenresidentie was (en nu een deel van de KU Leuven). Het verraste mij echt dat ik tijdens mijn zoektocht naar Ferdinand Verbiest ontdekte dat vele invloedrijke figuren

Namen

Alle jezuïeten hebben Chinese namen. Dat was hun strategie om het contact met de Chinese maatschappij te verbeteren. Een Chinese naam hebben maakte de contacten met hun Chinese vrienden makkelijker.

南怀仁

Uitspraak: Nan HuaiRen

Betekenis: een persoon die vol welwillendheid is

沈福宗

Uitspraak: Shen Fuzong

Betekenis: een gelukbrenger voor de hele familie Shen

柏应理

Uitspraak: Bai Yingli

Betekenis: een persoon die de moraliteit en wijsheid volgt

金尼阁

Uitspraak: Jin Nige

Betekenis: (deze naam heeft geen betekenis maar is een fonetische transliteratie)

卫匡国

Uitspraak: Wei Kuangguo

Betekenis: een persoon die het land ondersteunt

uit de Chinese vroegmoderne geschiedenis een connectie met Antwerpen hadden. Ten eerste Martino Martini 卫匡国. Dan verscheen de naam van Nicolas Trigault 金尼阁. Deze personen schreven en veranderden een deel van de geschiedenis van China, dus staan deze namen in de Chinese historische tekstboeken. Zo kende ik ze. Waarom bezochten deze beroemdheden Antwerpen? Omdat in de 17de eeuw Antwerpen het tweede grootste centrum van de jezuïeten was. Daarom! Het verraste mij ook dat Peter Paul Rubens een connectie met deze intercontinentale ontmoetingen had.

Deze zoektocht zat vol verrassingen. Een vergeten geschiedenis van een oude stad ontvouwde zich voor mijn nieuwe ogen.

Bij de multiculturele activiteit Encora-TaalOpstap bezocht ik het Snijders&Rockoxhuis, een museum in Antwerpen. In de eerste kamer

zag ik twee collecties van ongetwijfeld zeer oude Chinese boeken. De eerste ging over de oprichting van de Zhou-Dynastie die de tweede dynastie van China was, de tweede ging over het bijgeloof van gezicht-lezen, wat nog steeds populair in China is.

Ik vroeg me af: wie kende de Chinese geschiedenis en dat dagelijkse bijgeloof zo goed? Volgens de bijgaande beschrijving werden deze twee collecties in 1616 van China naar de Zuidelijke Nederlanden gebracht door Nicolas Trigault en uiteindelijk kwamen ze terecht in de bibliotheek van het Antwerpse professenhuis. Wie was Nicolas Trigault? Ik googelde hem meteen. Hij was een jezuïet, een missionaris die 2 keer in China was geweest. Zijn Chinese naam was 金尼阁. Die naam kende ik wel! Want die naam stond in mijn Chinese tekstboek! Zijn daden veroorzaakten mijn hoofdpijn in

de voorbereidingsnacht voor mijn examen. Hij vertelde mensen dat hij een “Belgca” was. Hij was zeer befaamd in de Chinese historisch-academische wereld want de fabels van Aesopus werden door hem naar klassiek Chinees vertaald. Hij overtuigde een paar Chinese functionarissen om zich te bekeren tot het katholicisme. Zijn invloedrijke bijdrage was dat hij samen met een Chinese linguïst het eerste Latijns-Chinese woordenboek schreef, om Chinese tekens te kunnen latiniseren. Na 300 jaar inspireerde zijn boek de ontwerpers van het moderne PinYin-systeem. 60 jaar geleden evolueerde het moderne PinYin-systeem, waardoor vele Chinezen op een gemakkelijke manier konden leren lezen en sindsdien is het analfabetismepercentage aanzienlijk afgenomen. De Chinese geleerden zijn zijn bijdrage nooit vergeten. Zijn naam werd vermeld in sommige herdenkingsartikels.

Ik leerde dit systeem in mijn basisschool, maar ik wist nooit dat Trigault iets met Antwerpen had. Nog een bewijs? Behalve de twee collecties in het Snijders&Rockoxhuis was er een andere getuige: Peter Paul Rubens. Hij maakte op 17 januari 1617 enkele schetsen van Trigault. Op een van de schetsen droeg die het gewaad van een Chinese geletterde. Er was nog een portret van hem dat werd gemaakt door het atelier van Rubens.

Jammer genoeg heb ik verder weinig informatie over Nicolas Trigault en Antwerpen gevonden. Maar hij inspireerde mij om verder op onderzoek te gaan. Antwerpen was eens een centrum van multiculturele uitwisseling. Mijn voorstelling daarvan wordt overtuigend bewezen door de geschiedenis. Volgens een ontdekking van een bibliotheek van de KU Leuven werden vele brieven van jezuiten

in China naar Antwerpen verstuurd. Deze brieven worden bewaard in het Antwerpse Professenhuis (nu de KU Leuven) en de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience. Noël Golvers (KU Leuven) schrijft in zijn artikel *Vergeten brieven van de China jezuiten (1718-1725) in het Universiteitsarchief*: “Alle samen tonen ze dat Antwerpen, in de periode tussen circa 1670 en 1730 een niet onbelangrijke en alleszins onderschatte rol heeft gespeeld in de intercontinentale communicatie, die het epos van de jezuitenmissie in het Verre Oosten heeft mogelijk gemaakt”. Maar waarom waren er zoveel brieven van jezuiten in Antwerpen? Dat begon met een ander befaamde jezuïet, Martino Martini (卫匡国), en de parel van Antwerpen, de Plantin-Moretusdrukkerij. In het culturele leven van de vroegmoderne tijden waren drukkerijen een essentieel centrum voor informatieverspreiding. Zo ook die van Plantin en Moretus.

De familie Moretus was niet enkel een middelpunt tussen Antwerpen en China, maar ook een oorspronkelijke bron die de kennis over China over heel Europa verspreidde. Veel jezuiten stuurden brieven naar de familie Moretus. Tot nu bewaart het Museum Plantin-Moretus nog de brieven van de Belgische jezuïet François de Rougemont 鲁日满. Behalve dat werd het boek *De Bello Tartarico Historia* van Martino Martini 卫匡国 in 1654 bij Plantin-Moretus gepubliceerd, daarna over heel Europa verspreid en in meer dan 20 talen vertaald. Dit boek was een ooggetuigenverslag, het was het eerste boek dat vertelde over de machtsovername tussen de Ming-dynastie en de Qing-dynastie. De schrijver Martino Martini 卫匡国 was als jezuïet een missionaris in China en werd ‘een van de historische reuzen’ genoemd door historici. Hij was volgens Chinese historici een culturele ambassadeur tussen China en de westerse wereld. Omdat hij nauwe connecties had met de kring van humanisten in Antwerpen,

hadden de jezuiten in China vele connecties met de Moretusfamilie, wat nu ‘China en haar Antwerpse connecties’ wordt genoemd door de historici. Ik heb in een artikel gelezen dat veel Chinese historici de brieven van het Museum Plantin-Moretus en van de KU Leuven willen doorlezen voor hun onderzoeken omdat er veel waardevolle informatie in staat over het toenmalige China. Maar taal is een belemmering. Jammer! Behalve de brug vormen tussen China en de westerse wereld deed Martini iets wat later een essentiële impact op China had: hij wierf Ferdinand Verbiest aan als missionaris in China en in 1658 vertrokken ze samen vanuit Lissabon naar China. In 1659 arriveerden ze in Macao. Zo verscheen Ferdinand Verbiest in de Chinese geschiedenis.

Nicolas Trigault en Martino Martini waren pioniers van de interculturele communicatie en ze hadden een diepgaande invloed op de intellectuele wereld in China. Ferdinand Verbiest ging nog verder. Als Vlaming krijgt hij een prominente plek in de moderne Chinese geschiedenis. Wat een prestatie in een confucianistisch land voor een buitenlander! Dankzij zijn expertise van de astronomie en de wiskunde hielp hij keizer Kangxi een politiek gevecht met een machtige minister te winnen; daarna werd Verbiest een hoge functionaris van keizer Kangxi, een vertrouweling. Hoe hard vertrouwde keizer Kangxi hem? Laat ons naar de cijfers kijken. Het oude China was een confucianistisch land. Voordat keizer Kangxi (1661–1722) aan de macht kwam, telde het land maar 159 katholieke kerken. Maar in het begin van de 18de eeuw telde China meer dan 300 katholieke kerken. Keizer Kangxi liet zijn zonen samen met jezuiten studeren en zelf bezocht hij 2 keer een katholieke kerk en schreef een gedicht voor deze kerk. Dat alles was te danken aan de bijdragen van de jezuiten en vooral dankzij de persoonlijke relatie tussen Ferdinand

Verbiest en keizer Kangxi. Verbiest had niet alleen religieuze invloed op China. Zonder de wapens die hij ontwierp zou keizer Kangxi zeer moeilijk Taiwan hebben kunnen veroveren. Bovendien speelden Verbiest en zijn jezuïeten-collega's een zeer actieve rol in de diplomatieke relaties tussen China en Rusland. Toen China en Rusland een intens conflict en daarna een oorlog hadden, bemiddelden Verbiest en zijn collega's. Zonder hen zou er misschien geen internationaal verdrag tussen China en Rusland zijn gekomen. De grens tussen China en Rusland is ook een getuigenis van hun bijdragen. Zo beïnvloedde Ferdinand Verbiest de Chinese geschiedenis.

Verbiest wou de keizer zelfs bekeren. Deze missie lukte niet, maar gelukkig erkende de keizer de waarde van geavanceerde wiskunde en de wetenschap van de westerse wereld. Hij nodigde meer jezuïeten met een sterke wiskundige achtergrond uit naar de Verboden Stad. Hij wou dat de paus meer jezuïeten naar China stuurde. Dat was de directe reden voor Shen Fuzong en Philippe Couplet om de Sint-Carolus Borromeuskerk te bezoeken. Dit bezoek was een symbolisch moment waarop de deur van het oude China naar de moderne kennis openging. De Sint-Carolus Borromeuskerk is daarvan getuige.

Om zijn verhaal te kunnen vertellen, las ik de biografie van Verbiest in de officiële historische Chinese documenten en zijn klassieke Chinese geschriften. Hij, een Vlaming, schreef een prachtige Chinese tekst. Behalve zijn hoge taalniveau toonde zijn tekst ook dat hij het Chinese politieke spel door en door kende. Ik, als een Chinese met een masteropleiding van historiografie, schreef nooit zo'n klassieke tekst. Ik schaam me dood.

Jammer genoeg raakten de jezuïeten te sterk betrokken bij de hofpolitiek. Een jezuïet contacteerde het leger om een prins te helpen de troon te grijpen, waardoor er een grens werd overschreden. Keizer Yongzheng, die in 1722 de troon besteeg, verbood daarna de missionaire activiteiten. Dat was het einde van de culturele connecties tussen Antwerpen en China. Als gevolg daarvan sloot China alle moderne kennis uit, tot in de 19de eeuw het Engelse wapen de deur weer opendeed. Maar intussen werden Ferdinand Verbiest en zijn collega's nooit vergeten. De vlam die Ferdinand Verbiest deed ontbranden, wordt misschien soms gedimd, maar blijft branden. Recentelijk bijvoorbeeld woonde de VS-ambassadeur Nicholas Burns een katholieke mis bij in de Christus de Verlosserkerk in Beijing. Dat is een jezuïetenkerk die een definitieve link heeft met Ferdinand Verbiest en zijn collega's, met de reis van Shen Fuzong en Philippe Couplet, en met hun opvolgers.

Ik kijk naar de Ferdinand Verbieststraat in Antwerpen op Google Maps en denk aan het avontuur dat hij 300 jaar geleden ondernam. Ik kijk naar de afbeeldingen van Nicolas Trigault, Martino Martini, Ferdinand Verbiest, die allemaal Chinese kleding droegen en Chinese namen hadden. Shen Fuzong daarentegen had een westerse naam en droeg typisch missionaire kleding. Ik zie niet alleen missionaire activiteit, maar ook een ontmoeting tussen twee culturen

die naar elkaar liepen. Meer dan 300 jaar later bevind ik me in Antwerpen. Nu voelde ik me echt geen buitenstaander van Antwerpen meer. Dankzij het harde werk van deze culturele pioniers ben ik al lang een multicultureel 'product' geworden, een nakomeling van hun werken. Door de connecties tussen deze mensen en Antwerpen hebben ze een multiculturele sfeer aan Antwerpen toegevoegd en heeft Antwerpen ook een deel van mijn identiteit gevormd.

Tot nu toe was ik zeker van de intercontinentale connecties tussen Antwerpen en China. Maar ik bleef me afvragen: als Antwerpen een middelpunt van intercontinentale communicatie was, dan moet er toch nog meer te vinden zijn?

Hier kwam een andere naam naar voren die nooit mijn hoofdpijn bij examens heeft veroorzaakt, maar toch hield ik mijn adem in terwijl ik over zijn daden las. Ik besef dat dit artikel al te lang is. Maar als ik het verhaal van deze persoon niet met jullie deel, zal mijn hart nooit rustig kunnen blijven. Ik heb het over Theophiel Verbist, 南怀义.

Op de Antwerpse Paardenmarkt 72 hangt er een bord:

De stad Antwerpen herbergt veel waardevol erfgoed. Sommige voorbeelden daarvan zijn wereldberoemd. Misschien merkten jullie de

Paardenmarkt 72 gewoon niet op. Gelukkig heb ik via mijn zoektocht de waarde van deze plek leren kennen. Laat mij eerst een aantal Chinese tekens uitleggen: te midden van de eindeloze reeks Chinese tekens representeren 5 tekens de hoogst morele standaarden: 仁 welwillendheid, 义 gerechtigheid, 礼 fatsoen, 智 wijsheid, 信 trouw. De Chinese naam van Theophiel Verbist is 南怀义. Dat betekent dat deze persoon altijd gerechtigde dingen deed. Toen ik de eerste keer zijn Chinese naam 南怀义 las, dacht ik: hoe kan die persoon zo'n sublieme naam hebben? Nadat ik zijn verhaal had gelezen, realiseerde ik me dat zijn hele leven deze naam eer aandeed.

Theophiel Verbist was een Antwerpenaar. In 1862 richtte hij de Congregatie van het Onbevlekt Hart van Maria op. In 1865 verzamelde hij geld en reisde hij naar het noorden van China (nu de provincie Binnen-Mongolië) om de armoede te helpen bestrijden omdat hij hoorde dat de situatie daar zeer ellendig was. In januari 1868 stierf hij aan vlektyfus tijdens zijn bezoek aan een parochie die 300 km ver van zijn residentie lag. Hij had deze parochie niet mogen bezoeken want

het weer was zeer slecht, maar hij wou dit, hij beschouwde het als zijn plicht. Zijn eigen leven was kort, telde maar 44 jaren, maar zijn daden zullen nooit vergeten worden op de grond van Binnen-Mongolië. Wegens de machtsovername moest de Congregatie van het Onbevlekt Hart zich in 1955 uit China terugtrekken. Volgens Wikipedia had de Congregatie toen al 960 scholen, 19 weeshuizen en 24 ziekenhuizen in China opgebouwd. Tot op de dag van vandaag herdenken de gelovigen van de Congregatie in China nog steeds Theophiel Verbist 南怀义, een man van buitengewone moraliteit.

Sinds ik zijn verhaal las, voel ik dat ik een liefde op de Paardenmarkt 72 heb gevonden. Wanneer ik daar passeer, kijk ik op het bord en vertel ik mezelf: hier was eens een persoon die zijn eigen leven gaf voor een beter China. 160 jaar geleden zette een Belg, een Vlaming, een Antwerpenaar, een mens met een mooi hart voet op de grond in het noorden van China. Hij gaf zijn handen aan Chinese armen en uiteindelijk gaf hij zijn leven. Ik kijk naar zijn portret, een portret in Chinese kleding. Dat betekent meer dan kleding, dat wijst op zijn geest van gelijkwaardigheid. Voor hem waren alle mensen gelijk om in een betere situatie te leven. Dit goede doel was zijn missie en hij vulde deze missie in met zijn eigen leven. Voor jullie was hij een gewone Antwerpenaar, voor Chinezen was hij een engel! Voor mij was hij een vlam die nooit zal doven.

Toen ik jong was, las ik een boek van Stefan Zweig, *Geweldige momenten van de mensheid* (Nederlandse vertaling *Licht in het duister, Sternstunden der Menschheit*). Tijdens mijn zoektocht dacht ik vaak aan dit boek. De momenten waarop Nicolas Trigault, Martino Martini, Ferdinand Verbiest en Theophiel Verbist naar China vertrokken, waren geweldige momenten voor mijn landgenoten en mijzelf. De Sint-Carolus Borromeuskerk en de

Paardenmarkt 72, als middelpunt en als startpunt, hebben deze geweldige mensen gezien en hebben van hun daden getuigd. Voordat ik naar Antwerpen kwam, verbonden deze grootheden mij al met Antwerpen. Ik, als kind van deze eeuwenoude oost-westontmoetingen, een kind van deze geweldige momenten, ontdekte met mijn nieuwe ogen de connecties en de verhalen in deze oude stad.

Dit zijn een paar connecties tussen Antwerpen en China. Ik besef dat deze connecties misschien niet relevant lijken voor jullie Antwerpenaars, maar voor mij en andere Chinezen die dit deel van onze geschiedenis kennen, zijn deze connecties onbreekbare delen van onze identiteit, van ons dagelijkse leven vandaag. Nu zijn de Sint-Carolus Borromeuskerk en de Paardenmarkt 72 geen twee normale bezienswaardigheden meer voor mij. Het zijn elementen die een deel van mijn identiteit hebben gevormd. Nu is het Museum Plantin-Moretus niet enkel een museum voor mij. Het is volgens historici “China en haar Antwerpse connecties”. Er zijn talrijke musea in de wereld, maar dit museum heeft een speciale link met mij. Is dat niet geweldig?

QR code 1 toont een video van Ferdinand Verbiest in een Chinese soap: Keizer Kangxi leert Engels van Ferdinand Verbiest. De regisseur gebruikte Engels omdat de meeste Chinese kijkers enkel Engels kennen, geen Frans of Latijn.

QR code 2 en 3 tonen een educatieve video over de invloed van Ferdinand Verbiest.

*“da minha língua
vê-se o mar”*

RITA FONSECA

Deambular

(voor mijn oma, Fátima)

De sleutel omdraaien.

De deur dichtdoen.

De trap afgaan.

Buiten is het koud. Mijn adem lijkt een wolk. De blauwe en heldere lucht stroomt mijn borst binnen.

Vroeger, toen ik hier aankwam, kon ik niet tegen deze temperaturen. Vroeger was ik als een kat: ik zocht een warm plekje. Nu, met lagen jassen aan, geniet ik van de lucht en het licht. Ik slik allebei. En ik laad mijn energie op.

Thuis is alles in orde: zoon en vader spelen samen, mijn werk is georganiseerd... dus ik heb tijd om te flaneren (een mooi woord). Een gedachte: tijd en een onbezette geest hebben is een luxe.

Zonder dat mis ik veel mooie dingen, veel magische details.

Bijvoorbeeld: nu ben ik in de Lange Leemstraat en ik luister naar een kerkklok. Temidden van het verkeerslawaaï, een kerkklok. *Ó sino da minha aldeia / Dolente na tarde calma, Cada tua badalada / Soa dentro da minha alma* ("Oh kerkklok van mijn dorp / Klaaglijk in de kalme namiddag / Tot binnen in mijn ziel weerklinkt / Elke en iedere klepelslag van je"). Door deze verzen van Fernando Pessoa reis ik terug naar Portugal, terug naar mijn kleine dorpje: Janardo. Ik vlieg naar mijn grootmoeder Fátima. Een vrouw die niet kon lezen of schrijven, maar alles wist over het bewerken van het land, over het weer, over pijn en over stilte. Ze wist ook dat school heel belangrijk was voor mijn toekomst. Zij was de persoon die me het meest motiveerde om te studeren. Soms werd ze boos omdat ik mijn huiswerk niet wilde maken. Maar ze had gelijk: stap voor stap heb ik mijn academische en professionele weg afgelegd en nu leer ik andere mensen Portugees aan.

Zo eindigt het gedicht: *A cada pancada tua, / Vibrante no céu aberto, / Sinto mais longe o passado, / Sinto a saudade mais perto.* (“Bij elke slag van jou in mij, / Trillend in de open hemel, / Voel ik verder het verleden, / Voel ik verlangen dichterbij.”)

Fernando Pessoa heeft het hier ook over *saudade* (“verlangen”), over iets dat we missen, iets dat we terug willen hebben, iets dat dromen creëert. Het is natuurlijk een universeel (en complex) gevoel en in het Portugees hebben we er een woord voor: *saudade*. Ik mis mijn oma Fátima ongelooflijk.

Om de Braziliaanse schrijfster Clarice Lispector te parafraseren: soms is het een beetje als honger en om het gevoel te beëindigen, moet je de aanwezigheid opeten. Maar ik heb het gevoel dat het soms niet genoeg of niet mogelijk is. Dus voeden we ons met herinneringen, dromen en hoop. Het geluid opnieuw. Met elke slag mis ik mijn familie, mijn land, de zee, de ..., de ... Maar als ik naar andere landen ga, mis ik ook Antwerpen.

Iets verderop, een ander prachtig detail: ik kijk nog eens naar de windvaan van de Nationale Bank. Drie kleuren schitteren tegen de blauwe en heldere lucht. Een klein schilderij voor mijn ogen. Hypnotisch. De windvaan staat stil, geen beweging, geen advies over mijn volgende stap.

Ik ga door. Ik probeer langzaam de weg te volgen, maar overal is er snelheid en die volg ik. Soms laat ik mezelf opjagen. Ik moet stoppen en denken: vandaag is het niet nodig om gehaast te zijn. Vandaag zal ik het overnemen van de snelheid.

Op de Leopoldplaats moet ik een weg kiezen: door de Kruidentuin of door de Sint-Jorispoort. In de Kruidentuin is het altijd rustig, ik ben er binnen in een kleine luchtbel.

Maar ik kies voor de Sint-Jorispoort. Vandaag ga ik niet alleen wandelen door de stad, maar ook door mijn herinneringen, gevoelens en

andere verhalen. Daar op die hoek, waar nu café Korsakov is, was vroeger café Bato Batu (*vrummm*, kijk uit, de tram is vlak naast me). Toen ik stagiaire was, een jonge Portugese leerkracht bij SCVO Talen [nu Encora, nvdr], was Bato Batu het eerste café dat ik bezocht. Ik was al een week in Antwerpen, het was november, pikdonker en het regende. Het café was vol: mensen, vreugde, lawaai en een andere taal. En daar begon mijn zin om te duiken in deze stad.

Maar mijn eerste 'contact' met de stad was al op de middelbare school in Portugal, in de geschiedenisboeken. Ik leerde dat in de 16e eeuw Vlaanderen, en dus ook Antwerpen, een economisch en vrijheidslievend centrum was. Het was de ontmoetingsplaats voor veel verschillende culturen. En nu was ik hier en maakte ik ook deel uit van deze multiculturele sfeer. Het voelde alsof ik in mijn geschiedenisboeken zat, maar het was beter omdat ik alles kon aanraken, zien, horen en ervaren. En ondanks het weer was die novemberavond erg mooi.

Eeuwen later is Antwerpen nog steeds een culturele ontmoetingsplaats - fascinerend. Ik woon hier nu dertien jaar, bijna veertien, en toch is er altijd wel iets nieuws. Ik ontdek altijd wel iets. Antwerpen zit vol verstopte paaseieren om te rapen.

Als ik verder loop naar het Maagdenhuis, in de Lange Gasthuisstraat (vroeger een meisjesweeshuis en nu een museum met een rijke collectie schilderijen en beeldhouwwerken) en naar binnen ga, zie ik een schilderij van Otto Venius van de Portugese familie van Simão Rodrigues de Évora (hier bekend als Rodriguez D'évora y Vega). Diens overgrootvader werd geboren in Tordesillas, Spanje, was arts en verhuisde naar Portugal. Het was Simão's vader die naar Antwerpen kwam en hoewel Simão Rodrigues de Évora al in Antwerpen geboren was, was hij toch verbonden met de Portugese Natie. Hij was een succesvol man: de eerste

baron van Rode en meerdere keren consul van Portugal in Antwerpen tijdens de 16de eeuw. Hij was een handelaar in specerijen en juwelen. Hij was ook kunstliefhebber, mecenas en weldoener. Er zijn donatieregisters van Simão Rodrigues de Évora aan het Elizabethziekenhuis en hij richtte het Sint-Annagodshuis op voor weduwen. Omdat hij deel uitmaakte van dit liefdadigheidsnetwerk, maakt het schilderij nu deel uit van de collectie van het Museum Maagdenhuis. Hij was een indrukwekkend figuur. Hoe kun je niet gefascineerd zijn door het feit dat deze Portugees een van de belangrijkste mannen in Antwerpen was? Ik heb ergens gelezen dat Otto Venius en Simão Rodrigues de Évora burens waren, hier in Antwerpen, en misschien heeft de kunstenaar daarom hun portret gemaakt. Ik stel me de gesprekken tussen de twee voor als burens: goedendag zeggen, vragen stellen over de familie, het weer, en plotseling samen een schilderij maken, de triptiek De aanbidding van de herders (in de collectie van het Maagdenhuis). En ineens hoor ik de voetstappen van Simão Rodrigues de Évora naast me. Misschien gaat hij naar zijn huis op de Meir (waar nu het Osterriethhuis is) of naar de Portugese Natie op Kipdorp of nog naar de Handelsbeurs om met andere Portugezen over financiële zaken te praten. Maar dan wel in het Portugees zodat de concurrenten er niets van begrijpen.

Eeuwen scheiden ons, maar toch lopen we door dezelfde straten in Antwerpen. Hier kruisen mijn sporen die van andere Portugezen. Dit maakt van Antwerpen zo'n betoverende stad.

Maar bon! Ik neem de Korte Gasthuisstraat. Het is een heel gezellige straat, met de oude bakker Goossens, waar altijd een rij voor de deur staat. Er zijn ook andere straten die bijzonder zijn, zoals de Kloosterstraat. Maar deze buurt is echt 'gastvrij', 'De Wilde Zee' met zijn kasseien straatjes, geen auto's, waar de gebouwen niet zo

groot zijn en de mensen lopen zonder haast. Het lijkt alsof de buurt van De Wilde Zee zijn eigen ritme heeft. Het lijkt alsof de oude gebouwen, de kleine straatjes fluisteren: hier zijn jullie veilig. Het is grappig omdat de naam iets anders zegt. Volgens een artikel van Gazet van Antwerpen dat ik toegestuurd kreeg: “De Wilde Zee dankt zijn naam aan het feit dat er in de 15de eeuw een brug over de vest werd gebouwd. Op die plek maakte de gracht een scherpe bocht waardoor het water soms hoog opspatte. Het leek dan als het ware op een wilde zee.”

Toch voel ik me hier goed en daarom ligt het op mijn dagelijkse route. Het is nu een gewoonte om hier langs te komen. Het voelt altijd goed om De Wilde Zee over te steken.

Ik neem de Schrijnwerkersstraat om Onze-Lieve-Vrouw te begroeten. Aan het eind van de straat kijk ik naar rechts en mijn gedachten vliegen naar de Meir. Vroeger voelde ik me daar heel klein. De eerste weken toen ik langs de Meir liep, overvielen me tegenstrijdige gevoelens: aan de ene kant voelde ik me ongemakkelijk, een beetje bang, omdat alles onbekend was, het was een puzzel en ik wist niet waar de stukjes waren. Aan de andere kant voelde ik een fantastische adrenalinestoot, alles was nieuw en een uitdaging; in één straat waren er zoveel verschillende talen, mensen en culturen en ik had de kans om alles in me op te nemen.

Ik vraag me af hoe de Meir was tijdens de Gouden Eeuw, toen Antwerpen de handelsmetropool was. Liep de Meir ook vol met mensen? Ik vraag me af hoeveel mensen van verschillende nationaliteiten door deze straat liepen? Ik sluit mijn ogen en zie verschillende lijnen van verschillende kleuren, de Meir is een feest van mensen van over de hele wereld, van toen tot nu. Zouden we toen Portugees hebben horen spreken? Misschien wel, want er woonden belangrijke Portugese kooplieden in de grote stadspaleizen, zoals waar nu de Inno

staat. Ik keer terug naar Simão Rodrigues de Évora en denk nu aan Gaspar Duarte en zijn artistieke familie. Tijdgenoten van de familie Duarte noemden hun huis “de Antwerpse Parnas”, verwijzend naar de mythologische Parnassusberg waar de muzen wonen, vanwege hun liefde voor muziek en kunst. Het schijnt dat ze bekend stonden om hun grote feesten en artistieke kennis. Als ik kon, zou ik graag naar een feest gaan om Leonora Duarte (de dochter) een van haar muziekstukken te horen spelen op een Ruckers-klavecimbel. Via de website van het museum Vleeshuis kan ik een huisconcert van de familie Duarte beluisteren. En dan laat ik mijn fantasie de vrije loop: ik hoor gesprekken in verschillende talen over cultuur, muziek of over de kunstcollectie van de familie, waar een schilderij van Rubens en Vermeer hangt. Maar aan het einde van het feest, als iedereen weg is, zegt papa Gaspar in het Portugees: *Boa noite, durmam bem* (“Goeienacht, slaap lekker”).

De volgende dag stel ik me voor hoe deze machtige mannen met hun mooie kleren, juwelen – misschien diamanten die ze verkopen – en hun zwaarden langs de Meir lopen en op weg zijn naar de Handelsbeurs of naar Het Huis van Portugal (de Portugese Natie op Kipdorp) waar ze een belangrijke rol spelen. Naast hun culturele belang verbonden deze families, Rodrigues de Évora en Duarte (en er zijn er meer!), Antwerpen met de wereld. Van over de hele wereld, via Portugal, kwamen hier uiteenlopende producten aan: suiker, peper en andere specerijen, juwelen, enz. Deze families uit Portugal waren dan ook belangrijk voor de Gouden Eeuw van Antwerpen. De stad beschermde hen en gaf hen kansen, ondanks culturele of zelfs religieuze verschillen, want velen waren gevlucht voor de Inquisitie, de rechtbank van de rooms-katholieke Kerk die iedereen die tegen het katholieke geloof was vervolgde met geweld.

Al jaren ben ik nieuwsgierig naar de Handelsbeurs. Ik ben blij dat ik de kans heb gekregen om een prachtig gerenoveerde Handelsbeurs te zien. En om binnen niet alleen het wapen van Portugal te vinden, maar ook kaarten van verschillende Portugese steden, ook van mijn stad, Leiria.

Een ander speciaal moment was toen ik het Huis van Portugal op Kipdorp ontdekte. In 1511 bood de stad dit huis aan de Portugese Natie aan voor de goede diensten. Het huis was niet alleen een commercieel en administratief centrum, maar ook een gerechtsgebouw, een pakhuis voor specerijen en een huis voor de opzichters en consuls. Alle zaken tussen Lissabon, Antwerpen en de rest van de wereld werden van hieruit gedaan. Maar nu is het bijna vergeten. Er is alleen nog een etiket, een klein strookje papier dat herinnert aan de Natie. Een paar jaar geleden was er een grote, trotse steen. Waar is die, is mijn vraag.

Voor mij is dit beter dan geschiedenisboeken lezen. Ik zit niet meer in de boeken, ik leef in deze lagen van de geschiedenis. In mijn dagelijks leven kan ik deze sporen altijd zien en een verband leggen met mijn eigen leven: we zijn van ver gekomen en we maakten en maken deel uit van de stad.

Ik moet mijn weg vervolgen. Ik ben bijna op de Groenplaats. Ik kan Onze-Lieve-Vrouw al zien. Ik kan nu al zeggen dat ik de kathedraal graag zie en ik voel ook dat zij van mij is. Ik ben niet meer bang voor de Meir, ik heb al een groot deel van de puzzelstukjes gevonden. Een deel van mijn ziel is van Antwerpen en daarom voel ik een grote vreugde als ik de 123 meter hoge toren zie. De Toren en de Schelde.

Ik kijk naar Onze-Lieve-Vrouw, ze is nog even mooi als altijd en ik heb haar al “dag” gezegd. Nu ga ik richting de Schelde. Langs de Suikerrui fantaseer ik opnieuw. Ik hoor het geluid van wielen, voetstappen op stenen, het geluid van

stemmen, water in de grachten. Het is een levendige straat omdat een Portugees schip uit India de rivier heeft bereikt. En als mieren gaan ze van de kaai naar het Kipdorp, naar het Huis van Portugal. Een anonieme menigte van vrouwen, kinderen, mannen, havenarbeiders, wevers, ambachtslieden, zeelieden, studenten ... Ik ken niet alle namen, maar ik weet wel dat ze allemaal belangrijk waren bij het bouwen van een buitengewone stad.

Ik laat de mensen bezig met hun werk, ik ga de andere richting uit. Ik wil de Schelde zien.

Ik mis de zee heel erg. *Saudades*. De Schelde helpt me. Ik probeer naar het Minervabeeld naast de rivier te gaan, maar er zijn overal bouwwerken. Het is onmogelijk om verder te gaan. Daar hebben we een heel mooi uitzicht op de Schelde, ik word een beetje verdrietig, maar opeens, wat hoor ik? Portugees? Droom ik? Nee, er zijn bouwvakkers uit Portugal aan het werk aan de hangars van de Schelde. De Schelde heeft weer eens Portugese aanwezigheid op de oevers. En ik hoor de melodie van mijn taal. Ik lach en denk aan twee schrijvers: José Saramago (Nobelprijswinnaar) en Vergílio Ferreira. De eerste zei: “Emigrant zijn is niet het land verlaten, het is het land met je meenemen”. En de tweede: “Vanuit mijn taal kun je de zee zien”.

Nu, met de lagen jassen aan, geniet ik van de lucht en het licht. Ik geniet van de Schelde en van de wervelwind van emoties. Ik slik het allemaal en glimlach.

HONGWEI ZHAO

Het Chinees porselein en de Antwerpenaars

Op een namiddag vorig jaar hadden mijn man, mijn dochter en ik een bezoek gebracht aan een vriendin Karlien die op Linkeroever woont. Het was de latere herfst. De zon scheen na de regen. Er leek nog een beetje vocht in de lucht te hangen.

In haar woonkamer praatten we met elkaar rond de eettafel waarop vele snacks lagen. Een kom met pistachenoten trok mijn aandacht: met Chinees stijlmotief waren de donkerblauwe takken en het gebladerte in elkaar geordend en vervlochten rond de rand. Onderaan zat een bijbehorende onderschotel. Merkte Karlien dat ik naar de kom zat te staren? Ze nam het voorwerp en liet me de inscriptie aan de onderkant zien: “Gemaakt tijdens het bewind van Qianlong”, stond er in het Chinees. Het bleek dat, toen ze 20 jaar geleden een huis in Berchem had gekocht, de vorige eigenaar de kom samen met wat nog andere spullen in de kelder had achtergelaten. Sindsdien is onze vriendin al 3 keer verhuisd. Hoe meer ze verhuisde, hoe minder spullen ze overhield. Maar ze heeft dit servies altijd bij zich gehouden.

Doorgaans zijn de gevoelens van mensen rustig. Maar op bepaalde momenten wordt het

‘gevoelensknoppunt’ geactiveerd. Terwijl ik naar het verhaal van Karlien luisterde, kreeg ik spontaan een gevoel van verwantschap dat me denken deed aan de prachtige, oude Chinese gedichten, de landschappen, die tijd die ik doorbracht met familie en vrienden, die tijd thuis, die dagen met mijn moeder. In de regio Lingnan in het zuiden van China hebben mensen de gewoonte om bij elk Lentefestival de bloemenmarkt te bezoeken om er bloemen of Nieuwjaarsornamenten te kopen. Het is een traditionele manier om de lente te verwelkomen en om veel geluk te brengen. Thuis hadden we een paar vazen in porselein, aardewerk of glas. Daartussen stond er eentje met blauwe bloemen op wit oppervlak dat mijn moeder had gekocht. Moeder had de traditie ook gevolgd. Daarna versierden we onze woonruimte samen: de lentefestivalcoupletten op de deur en het papierknipsel op de ramen plakken, bloemen schikken...

Op de ochtend van oudejaarsavond was moeder al in de keuken bezig met het voorbereiden van het reüniediner. Mijn zussen en ik hielpen ook mee. 's Avonds zat iedereen rond de tafel te eten. Tijdens de maaltijd plukte moeder af en toe een stukje gerecht of schepte ze wat soep op voor ons. Altijd keek moeder ons aan met een glimlach en met tevredenheid. Om middernacht gaf ze al haar kinderen een rode envelop met geld erin voor de mooie wensen ... Voor vele jaren zijn het de beelden van zo'n gezelschap die steeds in mijn geheugen blijven.

Chinees porselein draagt de geschiedenis en cultuur uit China in zich. Onder de Tang-dynastie was Chinees porselein al in Europa verschenen. Tegen de 15e eeuw begonnen

sommige Europese koninklijke families en edelen het Chinees porselein te verzamelen, wat in die tijd een zeer zeldzaam luxeartikel was. In de 16de eeuw van de Ming-dynastie dreeven de Portugezen handel met China en brachten Chinees porselein mee naar Europa. Aan het begin van de 17e eeuw onderschepten de Nederlanders twee Portugese commerciële kraakschepen en vervoerden ongeveer 100.000 Chinese stukken naar Amsterdam voor een veiling. Deze veiling veroorzaakte sensatie in heel Europa. In de 18de eeuw mochten Europese landen zoals Groot-Brittannië, Frankrijk, Nederland en Denemarken handelsinstellingen oprichten in Guangzhou, wat de verkoop van Chinees porselein in Europa naar een historisch

hoogtepunt bracht. In die tijd was Chinees porselein een favoriet siervoorwerp geworden in Europa. In Nederland bijvoorbeeld werd het op kasten of in vitrines geplaatst.

Jaren geleden werden we uitgenodigd voor een familiebijeenkomst bij de oom van mijn man. Daar had ik veel Chinees porselein gezien. Op een regenachtige avond in maart gingen we hem opnieuw bezoeken. Onze oom begroette ons hartelijk met zijn krachtige stem bij de deur van zijn huis. Toen we onze jassen in een inbouwkast aan de linkerkant van de gang ophingen, kwam er een grote, rechte, cilindervormige porseleinen vaas in onderglazuur van ongeveer 50 cm hoog in zicht: met een brede mond, tonvormig, licht naar beneden samengetrokken. In het midden van de vaasbuik stonden er vier van de Acht Onsterfelijken. Han zhongli, met dikke wenkbrauwen en een dikke baard, neemt een waaier in zijn linkerhand. Li tieguai, die een ijzeren kruk vasthoudt, staart rechtstreeks naar Cao guojiu. Zijn instrument, de kalebas, ligt bovenop Cao. Cao Guojiu, gekleed met een officiële hoed en in een officieel uniform, ligt op de grond met zijn castagnetten aan zijn linkerkant. Zhang guolao is de oudste van de Acht. Maar zijn ezel is op het motief niet te zien. Die vier personages worden afgebeeld met verschillende kenmerken, in zachte en rijke kleuren. De resterende vier zijn He xianggu met haar lotus, Lan caihe met zijn bloemenmand, Lv dongbin met zijn zwaard en Han xiangzi met zijn fluit. Ze gebruikten deze instrumenten om hun magie uit te voeren. Het motief van de Acht Onsterfelijken bestaat uit oude mythen en legenden en hun acht gelukseblemen vertegenwoordigen de gedachte van het Taoïsme. Op dit porselein zag je ook de lotus, de lotuspeul en vlinderversieringen. De lotus is een symbool van het boeddhisme dat zuiverheid symboliseert. Het komt voort uit de eigenschap van de lotus die uit de modder groeit zonder vlekken

te krijgen. In de lotuspeul zitten er lotuszaden. In het Chinees is 'lotuszaad' een homofoon voor *lianzi*, wat "veel kinderen krijgen" betekent. Daarom werd de vorm van lotuspeulen gewoonlijk als motief benut. Nadat de lotuszaden eruit gehaald zijn, zijn er de resterende gaten in de lotuspeulen die "alle wegen met elkaar verbonden" betekenen, ook een traditionele wens van mensen.

We volgden onze oom naar de woonkamer en zaten op de bank te praten. In 1990 was oom Jeff verhuisd nadat hij en zijn vrouw hun slagerij hadden gesloten. Tante Elodie had een passie voor de Aziatische cultuur en voor Chinees porselein in het bijzonder. Dus was ze het beginnen te verzamelen. Tien jaar lang was ze als liefhebber naar vele openbare veilingen en antiekwinkels geweest. Op dat moment stond oom Jeff op en stapte hij naar een lange kast aan de andere kant van de living. Hij nam een vaas van bovenop de kast en vroeg me: "Is dit een Chinees karakter?" Ik zei: "Ja, dat is het woord voor 'dubbel geluk', met 2 Xi-tekens naast elkaar." Hij liet me ook de onderkant van de vaas zien: "Gemaakt tijdens het bewind van Chenghua". Deze Shuangxi-blauwwitte pot is een van de belangrijkste soorten van Chinees porselein en behoort tot de onderglazuurkleurigen. De blauwwitte vaas is een typisch huwelijksartikel. In de oudheid personaliseerden mensen vazen of potten met Xi-Xi erop alleen tijdens de huwelijksperiode. Ze werden gebruikt om huwelijksnoepjes in te bewaren of in huis geplaatst.

Tegelijkertijd werd ik ook getroffen door twee grote, opvallende vazen op de vensterbank met uitzicht op de voortuin: met een grote openingsmond, met het Chinese karakter en hartvormige Ruyi-decoraties, twee dubbele oren aan de hals, versieringen getekend met bovenglazuur in het groen en met een sterk gevoel voor concaaf en convex. De buik van

de vazen was beschilderd met pioenbloemen, kippen, kinderen die aan het vliegen zijn in het gezelschap van schapen, groene pijnbomen, de lotus, een vis ... Het pioenbloemmotief is erg populair op porselein. De pioenroos staat in China bekend als de 'rijksbloom' die een symbool voor voorspoed, schoonheid en geluk is. De vis is een homofoon voor *Yu*, wat "rijkdom in overvloed" betekent. De kip wordt al heel lang gebruikt als een porseleindecoratie omdat de kip een homofoon is voor *Ji*, "veel geluk" in het Chinees.

Na mijn uitleg zei oom Jeff: "Oorspronkelijk hebben de afbeeldingen op het porselein een symbolische betekenis". "Ja, het zijn vaak homofonen om mooie wensen te vormen", sprak ik. Oom hield even pauze en ging toen verder: "Ik heb niets verplaatst, alleen maar de kamer opnieuw ingericht." Nu is hij 34 jaar op pensioen. Tante Elodie is al 20 jaar geleden overleden. En oom Jeff heeft niets gezegd over waarom hij het Chinees porselein bewaard heeft of wat het voor hem betekent. De dingen die kostbaar waren voor zijn vrouw zijn ook kostbaar voor hem. Het is een manier om haar aanwezigheid te voelen en de herinnering van zijn vrouw vast te houden. Enerzijds ben ik trots op deze voorwerpen die met zo'n schoonheid en kwaliteit uit mijn land kwamen, anderzijds ben ik blij dat de objecten mijn oom al zoveel jaren troosten en gezelschap houden.

Toen we zijn huis verlieten, regende het nog. Maar op dat moment zag de stad Antwerpen er fascinerend en warm uit.

ANJA GOBEL

De Zuid-Afrikaanse straatnamen in Borgerhout

In de zomer van 2020 waren wij nog kersverse Antwerpenaars. Mijn man, kinderen en ik waren eerst van Zuid-Afrika naar Engeland verhuisd, wat vijftien jaar lang ons thuis was, maar woonden nu sinds midden 2018 in België.

Het rimpeleffect van de dood van George Floyd in de VS en de Black Lives Matter-beweging raakte onze kusten. In België vertaalde dat zich in een betoging tegen het koloniale verleden en de standbeelden van koning Leopold II werden een doelwit. Wij woonden toen in Ekeren en het vandalisme op het standbeeld van Leopold II in Ekeren haalde de krantenkoppen.

Enkele jaren later hoorde ik van een verdere betoging tegen controversieel onroerend erfgoed. Deze keer ging het om straatnamen, maar niet van Leopold of Lodewijk, eerder van Kruger, Botha en Cronjé. Het waren de namen van zogenoemde apartheidshelden uit Zuid-Afrika en ze waren te vinden op enkele straatnaamborden in Borgerhout. Tot nu toe was ik me onbewust van deze straten en ik was verrast door de

beschrijving die aan deze mannen werd gegeven, want zo kende ik ze niet. Zelfs als deze beschrijving niet het eerste is wat in me opkwam, moest ik toegeven dat ze als zodanig kunnen worden gezien. Het was immers de strijd om 'Afrikaanse' identiteit en zelfbeschikking die tot de oprichting van het Apartheidsregime zou leiden.

Toch vond ik de naadloze link met het kolonialisme problematisch. Ik ben opgegroeid als ‘witte Afrikaner’, een van de dertien of zo bevolkingsgroepen in Zuid-Afrika die bijna 3 miljoen van de nu 58 miljoen inwoners uitmaken.

Laten we eerst kijken waarom deze namen überhaupt aan Borgerhoutse straten gegeven zijn. Het artikel ‘Zuid-Afrikaanse apartheidshelden in Borgerhout?’ op de website van de stad Antwerpen (Borgerhout Bewaart) (i) geeft een duidelijke en goed onderzochte achtergrond. Het artikel verduidelijkt kort de geschiedenis van de Boeren (nu eerder Afrikaners genaamd) in Zuid-Afrika. In het begin maakten ze deel uit van de Nederlandse kolonialisten. Toen de Britten de Kaapse Kolonie overnamen, volgde de Grote Trek: de verhuizing van vele Boeren naar het noorden van het land in plaats van Britse onderdanen te worden. Dit zou leiden tot de oprichting van twee Boerenrepublieken in het noorden van Zuid Afrika - Oranje-Vrystaat en Transvaal. Aan het einde van de 19de eeuw moesten ze zich weer tegen Britse kolonialisten verzetten die controle wilden over de Afrikaanse republieken. Dat gebeurde gedurende de twee Boerenoorlogen of de ‘Vrijheidsoorlogen’, zoals Afrikaners ernaar verwijzen. Op de website van Borgerhout Bewaart staat het zo beschreven:

“Onder leiding van onder andere Paul Kruger en Pieter Arnoldus Cronjé vochten de Afrikaners zes maanden lang tegen het Britse leger. Zo herwonnen ze in 1881 hun onafhankelijkheid, met Kruger als nieuwe president. In oktober 1899 barstte de Tweede Boerenoorlog los. Deze keer vochten de Afrikaners uit Oranje-Vrijstaat mee. Onder leiding van Louis Botha, Koos de la Rey en Christaan, Rudolf de Wet hielden net geen dertigduizend Afrikaners jarenlang stand in een guerrilla-oorlog tegen een Brits leger van 500.000 man.” (i)

Het was dit verzet tegen de Britten dat het Afrikaans nationalisme met het Vlaams nationalisme verbond. Meer uitleg vinden wij in

een blogtekst van Michel Martens. (ii) Martens verduidelijkt hoe er in Vlaanderen een “vloedgolf van sympathie” loskwam voor de Boeren, vooral na een bezoek van Paul Kruger (hij was toen de president van Transvaal oftewel de Republiek van Zuid-Afrika) die in 1900 naar Europa kwam om voor zijn zaak te pleiten. In de herfst van 1902 volgden de drie beroemde generaals - Louis Botha, Koos de la Rey en Christiaan de Wet. Zij waren op zoek naar financiële steun en kwamen ook naar België. Ze vonden enorme sympathie voor de vrijheidsstrijd - in Gent, Brussel en Antwerpen. De Vlamingen voerden toen ook een strijd voor hun taal en identiteit tegen de Franstalige elite in België, zoals de Afrikaners een strijd tegen het Britse imperialisme voerden en zodoende was er veel steun voor hen.

Borgerhout stond ook achter de Afrikaners en vernoemde daarom, aan het begin van de twintigste eeuw, een aantal straten naar de helden van de Boerenoorlog. Het Koxplein onderging een naamsverandering naar Krugerplein, maar de andere straten waren nieuwe straten, allemaal vernoemd naar de bekendste Boerengeneraals, zoals: de Bothastraat, de Cronjéstraat, de Delareystraat en de Generaal de Wetstraat.

Een beter begrip van wat een Afrikaner is, maakt de historische context van de straatnamen misschien duidelijker. Het is belangrijk om te begrijpen dat de Afrikaners juist niet enkel “Nederlandse kolonisten” waren, zoals het artikel op de Antwerpse website naar hen verwijst. De eerste verwijzing naar een Afrikaner komt in 1707 uit de mond van de jonge Hendrik Biebouw. Na slecht gedrag argumenteerde hij dat hij niet veroordeeld zou worden door de Nederlandse autoriteiten want hij was van Afrika - een “Afrikaander”. Dit was een groep mensen die zich los van de Europeanen zagen. De definitie van kolonialisme is hier ook feitelijk niet correct, want bij de stichting van de Boerenrepublieken ging het niet om de

uitbreidingen van een soevereine staat, maar om het zoeken naar een eigen staat. Of ze recht hadden op een stuk nieuw grondgebied is een ander argument. Als iemand die deels Afrikaans is, met een overgrootvader die als commandant in de Boerenoorlog diende en met familieleden die in Britse concentratiekampen omkwamen, spreek ik duidelijk vanuit een ander referentiekader dan de meeste Antwerpenaars. Maar voor mij zijn deze mannen ook vrijheidsvechters omdat ze echt een strijd voerden om weg te komen van onder het Europese koloniale juk.

Dit maakt natuurlijk alleen één deel uit van de geschiedenis en de link tussen Afrikaans nationalisme en Apartheid blijft inderdaad een actueel en ingewikkeld gesprekspunt.

Bijvoorbeeld:

*“De La Rey, De La Rey
 Generaal, Generaal
 Soos een man, sal ons om jou val
 Generaal De La Rey”*
*(“De La Rey, De La Rey / Generaal, Generaal /
 Als een man zullen we voor je vallen / Generaal
 De La Rey”)*

Dit zijn enkele Afrikaanse woorden uit het liedje ‘De la Rey’ (2007) van Bok van Blerk. Het thema van het lied is Koos de la Rey (1847-1914), de Boerengeneraal die vooral actief en succesvol was gedurende de Tweede Boerenoorlog en ook een van de straatnamen in Borgerhout kreeg. Het lied werd erg populair in Zuid-Afrika en buurland Namibië. En al had de zanger zelf

Paul Kruger

Koos De La Rey

geen politieke agenda, het wordt nu ingedeeld onder het genre van 'Afrikaans patriotisme' en zelfs gezien als een oproep tot rebellie tegen de Zuid-Afrikaanse regering. Het streven naar een collectieve geschiedenis is een heel lastig vraagstuk in Zuid-Afrika.

Keren we terug naar Antwerpen en naar de vraag of het in eerste instantie gaat over vrijheidsvechters of over apartheidshelden, Afrikaners of Nederlandse kolonialisten. Dit is op zijn best een semantische vraag en in het geval van de gemiddelde Borgerhoutenaar irrelevant. Wat belangrijk is, is waar deze Afrikaanse straatnamen nu voor staan en wat ze vandaag voor de Antwerpenaar betekenen. Voor de Antwerpenaar of de Borgerhoutenaar betekenen ze inderdaad niets: wie weet nog wie Kruger of Botha was? Voor wie het wel weet, zijn de straatnamen zeker vaak controversieel omdat de steun voor separatistische Afrikaners nog steeds in Antwerpen bestaat. In september 2022 organiseerde het Vlaams Belang, een rechts-conservatieve en Vlaams-nationalistische partij die naar Vlaamse onafhankelijkheid streeft en in het zelfbeschikkingsrecht der volkeren gelooft, een sponsorloop van Mol naar Antwerpen. De loop leverde 50.000 euro op en dat werd aan Orania geschonken voor de bouw van een nieuwe school. (iii) Orania is een dorp in Zuid-Afrika dat is gecreëerd met het doel om "de Afrikaner-identiteit te bewaren en de taal en cultuur in leven te houden. Iedereen die zichzelf als een Afrikaner ziet en zichzelf met de Afrikaner-identiteit definieert, mag in Orania wonen." (iv) Ik kan wel begrijpen dat veel mensen het niet eens zijn met dit geschenk en zich ongemakkelijk voelen bij het concept van een grotendeels 'wit grondgebied'.

Er is ook een andere groep mensen die op hun beurt een nog andere kijk op de namen hebben. Zo iemand is Zukisa Nante, een

Zuid-Afrikaanse Borgerhoutenaar van kleur. Je kan een kort filmpje op het internet (v, vi) terugvinden over wat zijn reactie op de straatnamen is. Hij verwijst ook naar het liedje van De La Rey, maar hij zegt dat dat niet zijn geschiedenis is. Hij zegt ook dat de Afrikaanse straatnamen in Borgerhout hem doen denken aan het verleden en het zijn geen goede herinneringen.

Wat moet er dan met deze straatnamen gebeuren en volgen we een academisch of een emotioneel argument? De inwoners van Zuid-Afrika zijn al lang gewend aan het veranderen van plaatsnamen, vaak zonder contextualisering. Tot nu lag de focus op figuren uit de apartheidperiode en niet op wat eraan vooraf ging. Zo werd de DF Malanlaan in Johannesburg de Beyers Naudélaan, maar de Louis Bothalaan heet nog altijd zo en de Koos de La Reystraat in Tshwane (voorheen Pretoria) blijft ook onveranderd. Maar vele van deze namen blijven omstreden en er is een toename in het protest tegen het koloniale erfgoed, waarbij standbeelden van koningin Victoria, Cecil Rhodes en Paul Kruger zonder onderscheid het doelwit zijn.

Volgens de huidige oproep in Borgerhout moeten de namen ook gewijzigd worden. Een artikel in de GvA (vii) verduidelijkt dat er over nagedacht wordt om de Borgerhoutse straten te vernoemen naar vrouwen die zich tegen de Apartheid verzetten. Winnie Mandela is een van de voorgestelde namen. Voor velen was Winnie Mandela het gezicht van de antiapartheidsbeweging, maar zij was ook voorstander van de zogeheten halsbandmoorden op collaborateurs (echte of verdachte) van het apartheidregime en ze werd in 1991 door de rechtbank schuldig bevonden voor haar aandeel in de ontvoering van en moord op de 14-jarige Stompie Seipei, die zij van verraad verdachte. Later kreeg Mandela ook een celstraf voor fraude en diefstal. Dus

blijft het debat rondom wie hier vereerd moet worden zeker geen gemakkelijke discussie.

Een tweede vraag is: wie moet inspraak hebben in wat er met deze Borgerhoutse namen gebeurt? Geschapen door Borgerhoutenaars, verwijderd door Borgerhoutenaars? Olena, een medecursist, vroeg: "Waar of wanneer begint een stad?" en daarbij volgt mijn vraag: wanneer is de stad dan van jou en wanneer is de stad dan van mij? Zukisa is al 10 jaar in België en al een paar jaar in Borgerhout. Telt hij al als Borgerhoutenaar? Als Antwerpenaar? De pijn

en het ongemak op zijn gezicht zijn duidelijk wanneer hij over straatnamen spreekt. Volgens mij komt het besluit dan neer op hem en op mensen zoals hij.

De waarde van gedeeld erfgoed ligt daarin dat het een connectie vormt tussen Antwerpse nieuwkomers en haar inwoners. Het helpt om iemand zich thuis te doen voelen. Het is daarom belangrijk dat het voor inclusiviteit zorgt en dat niemand zich ooit ongewenst voelt. Wij hebben allemaal onze eigen geschiedenissen en de geschiedenis wordt constant aangepast

en herschreven, feiten toegevoegd en feiten verwijderd. Iedereen van ons is schuldig aan vooroordelen, hokjesdenken en schaapachtig kuddegedrag. Wat belangrijk is, is om te weten dat jouw verhaal niet volledig is en dat medeleven en vergiffenis moeten winnen over haat en verwijten. Er is iets speciaals aan Antwerpen. Het doet mij denken aan een verhaal van Toon Tellegen, waar de ekster stukjes spiegel en weerkaatsingen van andere dieren in zijn eigen spiegel zet en daardoor voelt hij dat hij al veel mooier wordt. Samen maken wij deze stad mooier. Laten wij dus ervoor zorgen dat Antwerpen voor altijd een veilige haven biedt aan diegenen die hier willen aanmeren.

PS

Sinds het schrijven van dit stuk is de gemeente Borgerhout tot een besluit gekomen. Er werd besloten dat in plaats van het veranderen van de controversiële straat- en plaatsnamen (niet alleen de Zuid-Afrikaanse namen, maar ook de Belgische koloniale namen), waarvoor het district sowieso geen bevoegdheid heeft, het belangrijker was om de namen als onderdeel van onze geschiedenis te behouden. De gemeente had een voorkeur voor duiding om en rond de namen en daarom worden er op vijf locaties informatiebordjes geplaatst om meer uitleg te geven over de herkomst van de namen.

Op een ochtend had de eekhoorn zo'n haast om te zien of zijn wenkbrauwen wel goed zaten dat hij tegen zijn spiegel botste. De spiegel viel en brak in honderd stukken.

Bedroefd keek de eekhoorn naar de scherven en zag overal verspreid delen van zijn staart, zijn neus, zijn tenen en zijn kin. Zo kan ik nooit zien of alles wel goed zit, dacht hij en hij liet de ekster komen.

'Mijn spiegel,' zei hij en hij wees naar de scherven.

'Ik zie het,' zei de ekster die niets liever deed dan spiegels repareren. 'Hij is wel heel erg kapot.'

'Ja,' zei de eekhoorn.

De ekster raapte de stukken op en begon ze zo goed en zo kwaad als het ging weer aan elkaar te zetten.

Niet alle stukken pasten meer of kwamen op de goede plaats terecht. En toen de eekhoorn even later in de spiegel keek zag hij er zeer eigenaardig uit. Zijn voet zat achter zijn staart, zijn kin hing aan een elleboog en zijn ene oog stond recht onder zijn andere oog.

'Alles zit door elkaar!' zei hij.

'Je moet je ogen een beetje dichtknijpen,' zei de ekster. 'Dan valt het best mee.'

De eekhoorn kneep zijn ogen half dicht en keek in de spiegel. Maar hij leek nergens op.

'En waar is mijn linker oor?' riep hij opeens. Hij bekeek de spiegel aan alle kanten, maar nergens vond hij zijn linker oor.

'Zeker zoekgeraakt,' zei de ekster. Hij haalde zijn schouders op en zei: 'Kom, ik ga weer eens.'

'Hoe kan ik nou zien of mijn oor goed zit?' riep de eekhoorn nog.

Maar de ekster stond al in de deur, nam een aanloop en vloog weg.

Thuisgekomen haalde hij de scherf van de spiegel die één oor van de eekhoorn weerkaatste onder zijn vleugel vandaan. Heel voorzichtig plakte hij hem aan de andere scherven die al bijna een hele muur van zijn kamer bedekten.

'Prachtig,' mompelde hij.

Hij draaide zich om en om voor de reusachtige spiegel.

'Ik word steeds mooier!' kraste hij en hij genoot van zijn linker oor, zijn slurf, zijn schubben, zijn twee stekels en zijn ene steeltje rechts op zijn enorme grijze hoofd.

uit: Toon Tellegen, Langzaam, zo snel als zij konden (Querido, 1990)

NORIKO MIYAZAKI

Antwerpen en Japan

In het centrum van Antwerpen zijn heel wat Japanse invloeden te zien. Sinds de jaren negentig van vorige eeuw zie je er steeds meer in de voedingssector, vooral in de horeca.

De laatste jaren zie je overal sushi- en ramen-restaurants, en in heel wat supermarkten kan je nu Japanse ingrediënten en groenten, fruit, sojasaus en zelfs instant ramen kopen. Verrassend genoeg kan je in de Stadsfeestzaal op de Meir zelfs *onigiri* kopen - de Japanse rijstballetjes met diverse vullingen. En *wagyu* - het exclusieve Japanse rundsvlees - vind je nu gewoon in de Kloosterstraat.

Ook in de kledingsector is de Japanse invloed op vele plaatsen merkbaar. In de modieuze winkelstraten van het centrum kan je tabi-schoenen kopen en jassen in Japanse stijl met een kimonokraag. Kledij van Japanse ontwerpers zoals Issei Miyake en Kenzo is hier al lang heel gewoon, en past in een globale trend.

Begin maart 1977 verliet ik mijn geboortestad Tamano, Japan om de vrienden te bezoeken die ik in Japan had ontmoet. Ik reisde eerst door de VS en daarna naar verschillende Europese steden. Toen ik op een zomerdag van 1977 in Antwerpen aankwam uit Toscane, Italië, waar ik een tijd verbleven had in een villa die op

het einde van de 16de eeuw gebouwd was door de Orde der Jezuiten, zag ik hier maar zelden Japanse goederen, behalve Japanse camera's en auto's natuurlijk. Buiten in Chinatown in de Van Wesenbekestraat zag je bijna nergens Oost-Aziaten op straat. Dat jaar was de zomer in Antwerpen erg somber en koud. Heel anders dan de zomer thuis in Japan. Iedere dag grijze lucht. Zelfs het water van de Schelde was grijs.

Een hond van Vlaanderen

Toevallig was het toen de 400ste verjaardag van de geboorte van Rubens. Er waren veel tentoonstellingen en evenementen, en ik wou alles te weten komen over de stad van "Een hond van Vlaanderen", haar geschiedenis en haar kunst. Daarom wou ik de kathedraal en andere kerken bezoeken.

“Een hond van Vlaanderen”? Sinds mijn kindertijd zitten de woorden ‘Nello’, ‘kathedraal van Antwerpen’ en de namen van sommige schilderijen van Rubens in mijn hoofd geprent, net als bij miljoenen volwassenen en kinderen in Japan. Dat komt door een populair kinderboek, “Een hond van Vlaanderen”, een boek dat in Japan in vele miljoenen exemplaren werd verspreid. Het oorspronkelijk Engelse boek werd in 1882 geschreven door Marie Louise Ramé, een Engelse schrijfster, met het pseudoniem “Ouida”. Het is verschillende malen in het Japans vertaald, de eerste keer al in 1908. In 1975 werd er zelfs een TV-animeserie van gemaakt. De fictieve hoofdpersoon Nello is een arme jongen uit Hoboken die melk verkoopt in Antwerpen, samen met zijn geliefde hond Patrasche, die de melkkar trekt. Gefascineerd door de schilderijen van Rubens, gaat Nello elke dag naar de kathedraal en herdenkt hij zijn overleden moeder terwijl hij kijkt naar het schilderij van de Maagd Maria, die op haar lijkt. Hij wil ook heel graag de schilderijen van Jezus van Rubens zien, maar daarvoor heeft hij geld nodig en dat heeft hij niet. Het verhaal eindigt wanneer Nello op een koude kerstavond in de kathedraal, voor de schilderijen van Rubens, sterft van ontbering, met zijn hond in de armen. Zo’n onderwerp spreekt Japanners erg aan. Zij houden van verhalen over personages die het beste van zichzelf geven, maar door een tragische wending van het lot mislukken.

Het Rubensjaar bracht me naar de Groenplaats. Daar zag ik het grote standbeeld van Rubens, die me hoffelijk met zijn rechterhand verwelkomde in zijn stad. Eerst bezocht ik de nabijgelegen Onze-Lieve-Vrouwekathedraal. Het prachtige interieur van de kathedraal, met zijn hoge gewelven en het lange brede schip dat je naar binnen leek te zuigen, was gevuld met daglicht dat door de prachtige glas-in-loodramen naar binnen

viel. De muren en plafonds leken te gloeien. Ik was overweldigd door de schoonheid en ik voelde me alsof ik de wereld van de vroegmoderne Europese christelijke kerken was binnengetreten.

Wat ik allereerst wilde zien in de kathedraal, waren de drie schilderijen van Rubens, De Kruisoprichting, De Kruisafneming en Maria Hemelvaart, die Nello zo bewonderde. Eindelijk zag ik ze voor me, en ik was zo blij de dramatische composities en de details te kunnen bewonderen.

Toen de Japanse economie begin van de jaren tachtig explosief groeide, konden veel Japanners zich permitteren om te reizen en om Antwerpen te bezoeken. Ze waren vooral geïnteresseerd in de stad als het decor van “Een hond van Vlaanderen” en ze wilden plaatsen bezoeken die met het verhaal te maken hadden. Toen ze gingen informeren bij de Antwerpse toeristische dienst bleek dat het verhaal van Nello en Patrasche in Antwerpen totaal onbekend was. Speciaal voor deze Japanse ‘pelgrims’ bouwde men dan twee monumenten, een op het plein voor de kathedraal, en een tweede in de Kapelstraat in Hoboken. Helaas, volgens een artikel in een grote Japanse krant, zijn de meeste Japanse toeristen teleurgesteld. Het beeld dat zij voor ogen hebben van Nello en Patrasche is totaal anders dan de twee Antwerpse beelden.

“Eindelijk zag ik ze voor me, en ik was zo blij de dramatische composities en de details te kunnen bewonderen ...”

Franciscus Xaverius

Een paar dagen later ging ik - een toeristenkaart in de hand - op zoek naar andere bezienswaardigheden zoals het Rubenshuis en de Sint-Pauluskerk. Terwijl ik langs de Grote Markt en de Jezuïetenstraat liep, ontdekte ik een pittoresk plein, het Conscienceplein met zijn Italiaanse sfeer, en de Sint-Carolus Borromeuskerk met zijn okerkleurige gevel met het embleem van de jezuïeten. Ze lijkt erg op de Chiesa di Gesù, een jezuïetenkerk in Rome die ik in 1974 had bezocht. Maar het geval van de Antwerpse kerk met zijn klassieke decoratieve motieven is hoger en verfijnder. Daarentegen is het interieur van de Gesùkerk glorieuzer en verfijnder. Later hoorde ik dat het hele interieur inclusief plafondschilderingen oorspronkelijk van Rubens was, maar dat dit helaas, in 1718 door een blikseminslag afgebrand was.

Verrassend voor mij waren de 29 reliëfs aan de linkerkant van de zijbeuk die het verhaal uitbeelden van Franciscus Xaverius, die vanuit Goa, India naar Japan reisde, en aan de rechterkant van de zijbeuk met het verhaal van het leven van Ignatius van Loyola. Op een van de panelen van de linkerkant wordt zowaar een Samoerairuiter afgebeeld, en op een andere de audiëntie van een Daimyo van Bungo (Daimyo: Japanse krijgshere behorend tot de samoerai-klasse; Bungo: de huidige prefectuur Oita).

Franciscus Xaverius is in Japan erg bekend als de eerste persoon die er het christendom verspreidde. Daarenboven speelde hij ook een belangrijke rol in de acceptatie van de westerse cultuur in Japan. De Sociëteit van Jezus was me trouwens erg bekend, omdat ik studeerde aan de katholieke vrouwenuniversiteit in Okayama (Japan), waar een aantal jezuïeten doceerde. Haar oorsprong gaat terug tot een lerarenschool

voor vrouwen opgericht in 1886 door de Zusters van de Sociëteit van Jezus, en later overgedragen aan de Amerikaanse afdeling van de Zusters van de Notre Dame de Namur, een orde die in 1806 in België werd opgericht.

Bij zijn aankomst in Kagoshima in Satsuma in 1549 ontmoette Franciscus Xaverius meteen de plaatselijke feodale heer. Hij kreeg toestemming voor zijn bekeringsmissie en besprak religie en vroomheid met beroemde zen-monniken. Toen hij zich realiseerde dat hij de keizer niet kon ontmoeten omdat Kyoto het strijdveld van de burgeroorlog geworden was, keerde hij terug naar Yamaguchi en schonk een klok aan de Daimyo, als geschenk van de koning van Portugal. De Daimyo van Yamaguchi gaf hem een oude boeddhistische tempel en de toestemming voor zijn bekeringsmissie, en Xaverius voerde zijn missiewerk energiek uit. Dit was de eerste kerk in Japan. Xaverius bleef er twee maanden en bekeerde meer dan vijf-honderd inwoners tot het christendom. Naar het voorbeeld van deze klok begonnen een paar jaar later verschillende werkplaatsen in Kyoto en elders klokken in westerse stijl te maken. In een brief aan de jezuiten in Goa, een paar maanden na zijn aankomst in Japan, schreef hij: "De Japanners zijn de beste mensen die ik ooit ontmoet heb, allemaal goed en leergierig".

Toen ik onlangs las hoe Franciscus Xaverius in slechts zes weken tijd, vlak na zijn aankomst in Kagoshima, het Onze Vader in het Japans kon reciteren, dacht ik onmiddellijk aan de Vlaamse priester-professor aan mijn universiteit in Okayama, pater Pinkett, met zijn grijsblonde haar en een grote rode neus, die ons in vloeiend Japans de geschiedenis van Gregoriaanse gezang en polyfonie leerde. Hij was groot en lang, volgens de nonnen was hij een typisch Vlaamse man. Omdat hij meer dan twintig jaar missionaris in China was geweest, kende hij het Chinees schrift beter dan zijn studenten.

Door zijn gesprekken met boeddhistische monniken, daimyo's en andere intellectuelen, realiseerde Franciscus Xaverius zich dat kennis van de Chinese filosofie en cultuur essentieel was om de Japanners te bekeren. Ook zou hij in Kagoshima een wonder hebben verricht door een jonge vrouw die ziek en stervende was, weer tot leven te wekken. Dit wonder bood Rubens mogelijk mee de inspiratie voor zijn voorstelling van Franciscus Xaverius, een compilatie van verschillende mirakelscènes. Het schilderij is echter niet van een meisje, maar van een Chinese man die weer tot leven wordt gewekt. Het schilderij werd in 1770 in beslag genomen door de Oostenrijkse Habsburgers, toen de jezuitenorde werd verboden. Het is nu te bezichtigen in het Kunsthistorisches Museum in Wenen. Ook Antoon van Dyck maakte een portret van Franciscus Xaverius. Dat bevindt zich nu in het Vaticaanse Museum.

'Nipponisme' in Antwerpen

Japonisme is een term die een stroming in de Westerse schilderkunst aanduidt, en ook een designstroming, te situeren op het einde van de 19de en de eerste helft van de 20ste eeuw. Maar de term heeft niet alleen een Franse connotatie, maar bovendien is hij tijdsgebonden en beperkt tot schilderkunst en design, terwijl de Japanse invloed zich ook op andere vlakken voordoet. De term 'nipponisme' is neutraler en algemener, en is trouwens gebaseerd op de benaming, "Nippon of Nihon", die Japanners aan hun eigen land geven.

Toen Japan in 1854 zijn deuren opende voor de rest van de wereld, ontstond er ook in Europa een grote toestroom van Japanse kunstvoorwerpen. Mensen namen de Japanse cultuur

actief over in hun dagelijkse leven, droegen kimono's als loungekleding en versierden hun huizen met vouwwaaiers en *uchiwa* (ronde waaiers). *Ukiyo-e*, de Japanse houtdrukken, werden erg populair. Schilders als Monet en Van Gogh, en ook kunsthandelaars ontdekten het werk van Hokusai, Utamaro, en tal van andere Japanse artiesten. Ook het verfijnde Japanse keramiekwerk kwam in de belangstelling, onder meer door de participatie van Japan aan de wereldtentoonstelling van 1867 in Parijs.

Verrassende feiten komen uit de brochure van 150 jaar diplomatieke relatie tussen Japan en België, die werd uitgegeven in 2016 door het Japanse ministerie van Buitenlandse Zaken. Baron Charles de Montblanc, een edelman met de dubbele Franse en Belgische nationaliteit en de eigenaar van een groot kasteel in West-Vlaanderen, reisde in 1858 naar Japan in het kader van een Franse missie. Hij leerde snel Japans, bezocht verschillende delen van Kyushu, waaronder Satsuma, en keerde terug in 1861. In 1865 nodigde hij een delegatie van de Satsuma Clan en een aantal Japanse studenten uit naar België. Hij droeg sterk bij aan het sluiten van een handelsverdrag tussen Satsuma en België. Hij bezocht met de Satsuma-delegatie Antwerpen en Gent om hen kennis te laten maken met de uitstekende Belgische industrieën en hij moedigde hen aan om deel te nemen aan de wereldtentoonstelling van 1867 in Parijs. Het Satsuma-aardewerk dat op deze Parijse wereldtentoonstelling werd tentoongesteld trok zeer goed de aandacht.

Door het succes van Satsuma Nishiki-e op de wereldtentoonstelling in Parijs in 1867 werd de naam Satsuma-aardewerk overal in het buitenland bekend. Bovendien werd het glamoureuze Satsuma-aardewerk op de wereldtentoonstelling van Wenen in 1873, de eerste keer dat de Japanse regering tentoonstelde op de tentoonstelling, erg populair en gewild bij mensen over

de hele wereld, voortbordurend op de Japanse opleving van het japonisme. Het werd een belangrijk product van de overzeese handel die door de Meiji-regering werd gestimuleerd, maar Kagoshima, de bakermat van de Satsuma aardewerk, kon de overzeese vraag niet alleen aan. Daarom sloten de aardewerkproductiegebieden in het hele land zich aan, bijvoorbeeld Kyo-Satsuma, Osaka-Satsuma, Nagoya-Satsuma, enzovoort en zo begon het tijdperk van de massale export van Satsuma-aardewerk.

Ik wist dat er veel Satsuma-aardewerk te vinden is in gewone huishoudens in Antwerpen en andere steden in België, maar ik heb dat soort aardewerk nooit gezien in Japan, en daarom dacht ik dat het allemaal exportstukken moesten zijn. Maar toen ik onlangs hoorde dat het Museum Mayer van den Bergh ook een aantal mooie keramiekvoorwerpen heeft, besloot ik het museum opnieuw te bezoeken en zag er erg mooi Satsuma-aardewerk. Ik dacht dat het van Kyo-Satsuma (Kyoto Satsuma) zou kunnen zijn vanwege de delicate en fijne kleuren en de vaardigheid van de ambachtslieden in dat gebied, terwijl die Satsuma's bij de gewone huishoudens door de Nagoya Satsumapottenbakkerijen moeten zijn gemaakt.

De prenten van Ukiyo-e werden gebruikt als verpakkingsmateriaal voor lakwerk en keramiek en veroverden de harten van mensen met hun simpele en duidelijke schoonheid en expressie, die totaal verschillend is van de Europese traditie, die zich tot dan toe had gericht op perspectief en streefde naar fotorealistische weergave. Veel kunstenaars en kunst kwamen in contact met Ukiyo-e. Anderen verzamelden Ukiyo-e en ontwikkelden hun 'unieke expressie' op basis van de elementen die ze ervan overnamen en beïnvloedden zo hun omgeving en de volgende generatie. Een van deze kunstenaars was Vincent van Gogh, een van mijn favoriete schilders.

Japanse Ukiyo-e-prenten waren de grootste inspiratiebron voor hem. Hij was een fervent verzamelaar. Ukiyo-e diende als een katalysator voor hem. Het liet hem toe om de wereld op een andere manier te bekijken: levendige kleuren, ruimtelijke effecten, lijnen en vlakke composities die afwijken van het westerse perspectief. In 1885 trok Van Gogh vanuit Nuenen naar Antwerpen, waar hij een kamer huurde in de Lange Beeldekensstraat 224. Hij wou hier het werk van Rubens komen bestuderen. Hij wandelde dagelijks door de stad, voornamelijk naar de havenbuurt. Het was hier in de havenbuurt dat hij zijn eerste stapel Japanse Ukiyo-e-prenten kocht. Hij schreef naar zijn broer over alle 'mooie' dingen die hij zag in de Scheldestad. Voor het eerst in zijn correspondentie vanuit Antwerpen schreef hij over zijn nieuwe interesse aan zijn broer Theo:

“Waarde Theo,

Wilde U nog eenige impressies van Antwerpen schrijven [...]. Mijn werkplaats is nog al dragelijk. Vooral omdat ik een partij japanse prentjes tegen de muren heb gespeld die

mij erg amuseeren. Ge weet wel, van die vrouwenfiguurtjes in tuinen of aan 't strand, ruiters, bloemen, knoestige doortakken.” (brief aan Theo van Gogh, gedateerd Antwerpen, zaterdag 28 november 1885).

In 1886 schreef Van Gogh zich in voor een opleiding aan de Antwerpse Academie. Hij diende een 'proefstuk' uit te voeren om zo toegelaten te worden tot een verdere opleiding. Maar in mei, bij het juryrapport, werd hij samen met Eugene Van Mieghem doorverwezen naar een lagere klas. Deze beslissing had hij niet afgewacht, hij was ondertussen al verder getrokken naar Parijs.

Vorig jaar bezocht ik voor de derde keer de zogenaamde Red Star Line-schatkamer in het Redershuis. Dit is een kleine Japanse kamer, op de tweede verdieping van het Eugene Van Mieghem Museum. Deze kamer herbergt Japanse kunstvoorwerpen en voorwerpen die gebruikt werden door de Red Star Line op zijn schepen naar Japan, zoals serviezen met Mount Fuji-motieven en de menukaart met enkele Japans getinte gerechten. Een deel van het

houtwerk in de Japanse kamer werd duidelijk vervaardigd door Japanse timmerlui, zoals de deurknop in de vorm van een Japanse geisha en een pilaar naast de deur. Vooral het leren behang trok mijn aandacht, omdat het patroon was ontleend aan een beroemde scène bij de Gojobrug in Kyoto uit de Heike Monogatari, “Het Verhaal van de Heike”, geschreven in de 13e eeuw. Dit tragische verhaal is al eeuwenlang en ook nu nog geliefd bij Japanners. Volgens de museumdirecteur is het patroon gemaakt in Japan en is het leer gekleurd en bedrukt in België. Een interessante en geslaagde combinatie van Vlaams-Japans artistanaal werk.

Een stadsgids vertelde dat er, vlak bij het Redershuis, in de Gouden Ram aan de Suikerrui, nog een fraai voorbeeld is van een interieur in Japanse stijl. Vanaf het begin van de 19de eeuw kende Antwerpen een economische heropleving dankzij de verandering van de geopolitieke situatie na de Franse Revolutie en in het begin van de Industriële Revolutie. Tijdens die periode werden veel gebouwen en kerken gerenoveerd en was de stad vol met

optimistische vernieuwingsgezindheid. Het was in deze periode dat de oprichter van Cupérus Co. vanuit Zeeland naar Antwerpen verhuisde en een huis uit de 17de eeuw op de Suikerrui kocht, nu bekend als de Gouden Ram. Hij opende er een drogisterij waar hij ook thee verkocht. Onder zijn kleinzoon Nicolas Jan groeide hun zaak enorm en maakten ze een fortuin. Ze begonnen rechtstreeks thee te importeren uit China en Japan.

Wat bij mijn bezoek aan de Gouden Ram dadelijk opviel, was een ongewone trommel met een kop in de vorm van een draak. Zo’n visvormige trommel wordt in de Zen-tempels gebruikt om de etenstijd of meditatietijd aan te geven. De vis houdt dag en nacht aandachtig een oog in het zeil. Ik had nog nooit dergelijke trommel in deze vorm gezien, normaal ziet zo’n trommel er helemaal anders uit.

Toen ik de houten, ietwat Chinees aandoende trap naar boven ging, vond ik een verhoogd plafond met een kippenmotief in elk vak. Het deed denken aan de *Ukiyo-e*-schilder Hokusai en de Japanse schilder Jakuchu Ito, die schilderijen maakten met kippen als motief.

De originele plafonds op de begane grond waren destijds uitgevoerd in een stijl die in het Japans “oriage gotenjo” heet, een hoge gedeceerde structuur, opgetrokken uit hout, die men veelal in tempels en exclusieve verblijven aantreft. Het originele plafond op het gelijkvloers is gesloopt door de vorige eigenaar, die de ruimte als restaurant gebruikte, en nu is er alleen nog een deel van het plafond over. Het overgebleven plafond is een afbeelding van een traditionele Japanse draak. In veel tempels in Kyoto staan draken op de plafonds en schuifdeuren geschilderd. Dit is vooral gebruikelijk in Zen-tempels. In het boeddhisme zijn draken watergoden en ze beschermen tempels tegen vuur. Het is belangrijk te weten dat in de traditionele Japanse architectuur steen alleen wordt gebruikt voor de fundering onder de pilaren, maar het overige deel van de constructie bestaat uit hout en klei. Er wordt dus geen baksteen of steen gebruikt. Daarom is vuur een bedreiging, waartegen de draak beschermt. Het bezoek aan

de Gouden Ram roept een aantal vragen op. Het overgebleven deel van het plafond is duidelijk afkomstig van een tempel in Kyoto. Vooreerst reist dus de vraag hoe delen van een gesloopte tempel in Kyoto in Antwerpen konden terechtkomen. Op het einde van het Tokugawa Shogunaat en na de Meiji Restauratie in 1868 beval de Japanse regering de scheiding van het shintoïsme en het boeddhisme, dit in het kader van een anti-boeddhistische beweging. Daarna werd ongeveer de helft van de tempels in het land gesloopt. De uitvoering was systematischer dan bij de Beeldenstorm in de Lage Landen, omdat hij gesteund was op overheidswetgeving. Het gevolg was dat veel boeddhistische beelden, schilderijen en andere voorwerpen naar het buitenland konden gaan. Veel van deze objecten zijn bijvoorbeeld te vinden in de collecties van het Metropolitan Museum of Art in New York en het Museum of Fine Arts in Boston. Het is in deze context dan ook begrijpelijk dat bouwmaterialen en boeddhistische

gebruiksvoorwerpen van tempels in Kyoto in Antwerpen terechtkwamen.

Maar - tweede vraag - hoe konden Vlaamse schrijnwerkers plafonds en trappen installeren zonder de Japanse stijl van schrijnwerk en beslag te kennen? Japan nam als land niet officieel deel aan de wereldtentoonstelling in 1885 in Antwerpen, maar er was wel deelname van de Japanse privésector. Werd het houtwerk geïnstalleerd door Japanse timmerlieden die naar Antwerpen waren gekomen? Of kwamen sommige materialen misschien uit Japan en werd het resterende gedeelte door de bekwame Vlaamse schrijnwerkers en decorateurs uitgevoerd? Toen ik zag dat de decoratieve metalen beslagen werden gebruikt om het plafondrooster te verbinden, dacht ik dat dit het werk moest zijn van de Vlaamse schrijnwerkers, want in Japan werden dit soort metalen

beslagen niet gebruikt.

Derde vraag, om welke boeddhistische school in Kyoto ging het? Onderzoek toont aan dat vistrummels halverwege de 17e eeuw vanuit China werden geïntroduceerd en werden gebruikt in de Obaku- en Soto Zen-scholen. Om dat te weten stuurde ik e-mails met verschillende foto's van het Japanse interieur van de Gouden Ram naar de hoofdzetel van deze twee zenboeddhistische scholen. Beide scholen antwoordden dat de visvormige trommel met een uitgehold lichaam afkomstig is van de Soto Zen-school, maar dat daarbij geen kleuren werden gebruikt, terwijl de trommel van de Gouden Ram wel is gekleurd. Toen werd me duidelijk dat de kleuren moesten zijn aangebracht door de decorateurs, die onder de leiding van Henri Verbuecken ook hadden ingestaan voor de inrichting van de vroegere eetzaal van La Rade in het Redershuis. In de Japanse zaal in de Gouden Ram trof mij ook het gouden wapenschild van de Tokugawa, de clan die Japan regeerde tijdens de Edo-periode. Wel bleek het embleem ondersteboven te staan. Maar achteraf stelde ik vast dat één Tokugawa-embleem in het Toshogu-schrijn in Nikko en twee in het Kunozaan Toshogu-schrijn in Shizuoka, twee heiligdommen gewijd aan Tokugawa Ieyasu, ook ondersteboven staan. Ze zeggen dat het ondersteboven hangende wapenschild symbool stond voor "Tokugawa Forever".

Ik woon nu bijna vijftig jaar in Antwerpen en omgeving, en sinds vele jaren is de stad mijn tweede thuis geworden. Maar, telkens als ik door de straten van Antwerpen loop, blijf ik me verbazen over haar rijke geschiedenis en cultuur, en ook over haar connecties met Japan.

Een Grote Kleine Man

OLENA
MATVIYCHUK

In 1752 werd in Antwerpen een jongen geboren die 42 jaar later een plan zou tekenen van de stad waar ik 27 gelukkige jaren van mijn leven zou wonen, waar mijn kinderen geboren zouden worden, de stad waar ik droom.

Sinds de geboorte van de wereld zijn mensen op zoek geweest naar vrede, maar hebben die niet gevonden. Vandaag de dag, net als vele jaren geleden, kunnen we het niet eens worden met woorden, maar verdedigen we onze positie met wapens in onze handen. We gaan naar de andere kant van de wereld voor een beter leven. Ieder van ons die nu door de straten van Antwerpen loopt, heeft een verhaal achter zich, soms triest, soms mooi en vol liefde. Antwerpen heeft ons allemaal verwelkomd. We hebben elkaar allemaal ontmoet in Antwerpen.

Stel je voor dat je een volwassene bent, je woont al heel lang op dezelfde plek, je kent de taal van de marktverkopers, je hebt je favoriete café en je hebt je eigen herinneringen aan elke straat. Jouw “Weet je nog?”. En dan sta je ineens op een plek waar niemand je kent, je kent de taal van de straten niet, je weet niet waar je koffie kunt drinken en welke broodjes het lekkerst zijn, je loopt door de straat en je hebt er niets mee te maken. Ik denk dat een van de trieste momenten die migranten ervaren, de leegte is in plaats van herinneringen. We zijn los en niet verbonden, we zijn nog niet gegroeid en we begrijpen niet waarom we hier zijn. We willen vaak terug.

Mijn liefde voor Antwerpen was geen liefde op het eerste gezicht. Ik reisde naar peperkoek-België, naar een oude havenstad waar ik hoopte gesteven kant in de ramen te zien en een promenade aan zee. Het rook er niet eens naar zee. Maar goed dat er meeuwen riepen, dat hield de hoop levend. Het kostte me een paar jaar om mijn mozaïek samen te stellen. Maar wat betekent een paar jaar uit het leven van één mens tegenover het leven van een stad als Antwerpen? Ik denk dat ik een gelukkig mens ben, ik voel me geen vreemde meer.

Ik heb altijd dicht bij de zee gewoond. Ik had het geluk in Sevastopol geboren te worden en ik heb 27 jaar van mijn volwassen leven in Odessa gewoond. Heb je wel eens van Odessa gehoord?

De stad aan de Zwarte Zee, met acacia's en kastanjes, een unieke taal en keuken, de stad van glimlach en zonneschijn. Zo staat de stad bekend bij miljoenen mensen die zichzelf met trots "Odessianen" (Odessieten) en Odessa "mama" noemen. En hoewel we over de hele wereld verspreid zijn, herkennen we elkaar aan ons specifieke accent en onze speciale humor. We zijn mensen van verschillende nationaliteiten: Oekraïners, Russen, Bulgaren, Joden, Moldaviërs, Armeniërs, Polen, Tataren, Georgiërs, Azerbeidzjanen, Arabieren.... We zijn zo verschillend, maar we wonen aan zee en houden van onze stad.

De diversiteit van Antwerpen en de verscheidenheid aan stemmen resoneerden in mijn hart met mijn herinnering aan Odessa. Het was deze eigenschap van Antwerpen om verschillende mensen onderdak te bieden die indruk op me maakte.

In Antwerpen wonen meer dan 170 nationaliteiten. We gaan allemaal elke ochtend de straat op in de stad. Wandel door het centrum en je merkt een mengelmoes van talen, keukens, geuren, kleuren, culturen ... Hoe graag zou je jezelf zien in een ideale wereld waar burens het met elkaar eens zijn omdat hun kinderen naar dezelfde school gaan en hun fietsen in dezelfde parking staan?

Antwerpen heeft geen exacte stichtingsdatum, het is al bekend sinds de 7e eeuw, maar in het MAS (Museum aan de Stroom) kun je leren dat mensen lang daarvoor hier al woonden. De namen van de staten veranderden, mensen werden geboren en stierven, maar het land dat de mensen kozen, baarde de legende van Antwerpen en met een gelukzalige glimlach vertellen we de legende van de reus Antigoon, zijn hand en de durver Brabo opnieuw. Hoe beginnen Belgische sprookjes: lang geleden?

Waar Odessa nu staat, hebben in de oudheid ook mensen gewoond. Verschillende volkeren kwamen en bleven. Misschien kennen de zee en

de zon al hun namen. Natuurlijk heeft Odessa ook zijn eigen legendes. En ik wil je geen sprookje vertellen, maar wel een levensverhaal van een kleine man, een verhaal dat me de kans gaf om op een nieuwe manier naar Antwerpen te kijken.

Stel je voor dat we in de 18e eeuw zijn. Een eeuw die net zo turbulent is als alle voorgaande en volgende. De mensheid rust niet. Er zijn oorlogen, veldslagen, ziektes, sterfgevallen, ... Maar tegelijkertijd worden nieuwe landen ontdekt, vredesakkoorden gesloten, nieuwe mensen geboren. Het wiel van het leven draait. Antwerpen heeft het moeilijk. Door de blokkade van de Schelde door de Nederlanders kan de stad zich niet ten volle ontwikkelen.

Elke grote stad bestaat uit de concrete gezichten van gewone mensen. Zo wordt in Antwerpen in 1752 een jongetje geboren in de familie De Wollant. Ze noemen hem Frans. Zijn lot was niet gemakkelijk, want de tijd was moeilijk.

We weten niet in welk huis hij woonde of welke liedjes zijn moeder voor hem zong. We weten dat zijn vader een Nederlandse luitenant-kolonel was en dat zijn moeder van adel was. Hij verloor zijn moeder vroeg en vanaf zijn 9de werd hij opgevoed bij haar familieleden in Duitsland. Frans was 17 toen hij zijn vader kwijtraakte en in het Nederlandse leger ging. En daarna is hij daar 17 jaar in dienst geweest. Van jongs af aan richtte hij zich op de kunst van het bouwen van militaire constructies. Het is moeilijk om zijn diensttijd in kaart te brengen, maar het is bekend dat hij niet met een potlood in zijn hand op een kantoor heeft gezeten. Zijn dienst bracht hem over de hele wereld. In 1779 was hij in Suriname bezig met het uitwerken van een plan voor de bescherming van de kolonie, want een jaar later, in 1780, waren Nederland en Engeland in een nieuwe oorlog betrokken. Er is geen schriftelijk bewijs, maar er zijn versies dat hij ook aan de kant van de Amerikaanse opstandelingen tegen het koloniale Engelse leger

vocht en daarna in 1784 deelnam aan de bouw van nederzettingen daar.

Eind 1784 kreeg De Wollant de opdracht om kaarten te tekenen van de oostelijke regio's van de Nederlanden. Hij nam deel aan de "kartering van de IJssel en de bovenloop van de Rijn en Waal van Overijssel en Gelderland".

We kunnen zien dat Frans tegen de tijd dat hij 34 was de wereld had rondgereisd en veel had bereikt in zijn carrière. Dan nam zijn lot een opvallende wending.

Waarom verlaten we ons vaderland? Is het een simpel verlangen om te reizen, om onszelf anders te zien, uit angst voor ons leven omdat er oorlog woedt in ons thuisland of wegens vervolging door de overheid of een andere revolutie die aan de deur klopt? Of misschien uit verlangen om geld te verdienen of gewoon om het klimaat, dat niet gezond is, te veranderen?

Aan het einde van de 18e eeuw reisde een groep ingenieurs uit Nederland naar Rusland op zoek naar een beter leven. Daar was Frans bij.

Ze hadden allemaal al het hoogtepunt van hun carrière bereikt, maar ze kregen niet veel geld. Ik denk dat de belangrijkste reden iets anders was. In Nederland was het onrustig. Er was weer een oorlog met Engeland afgelopen, maar het was geen overwinning. Er waren twee grote partijen in het land. Aan de ene kant stond de regeringspartij, de Orangisten genoemd, omdat ze Willem V van Oranje steunden, de laatste erfstadhouder van de Republiek der Verenigde Nederlanden. Aan de andere kant stond een partij van patriotten, meestal voorstanders van verschillende reformaties in het politieke en sociale leven van Nederland die de macht van de Prins van Oranje beperkten. Deze patriotten verenigden zich in gewapende genootschappen. Er brak een burgeroorlog uit in het land. We kunnen veel discussiëren over welke kant de militairen moeten kiezen, of ze de revolutionairen moeten steunen en of alle revolutionairen patriotten zijn. We hebben het feit dat een kapitein-ingenieur in dienst van Nederland de taak kreeg om kaarten te tekenen van de oostelijke

Plein waarop het Catharinamonument met de beelden van de stichters van de stad is verduwenen. Het plein heet sinds kort Europaplein.

grenzen van de staat, maar in 1787 gevangen werd genomen door de patriotten en veroordeeld werd voor spionage ten gunste van de orangisten. Wie steunde Frans? Wilde hij deelnemen aan de herverdeling van de macht? Dat weten we niet. Ik denk dat hij niet veel tijd had om beslissingen te nemen, hij koos de meest geschikte. Hij kreeg een aanbod om in Russische dienst te gaan en accepteerde dat onmiddellijk.

Rusland beleefde in de 18de eeuw hoogtijdagen. Peter de Grote hervormde het leger en de marine, en de kennis die hij had opgedaan tijdens zijn reizen in Nederland, had een grote invloed op hem. Aan het einde van de eeuw nodigde Catharina de Grote Nederlandse ingenieurs uit. Wie anders dan zij konden haar staat de nodige kennis geven? Rusland was ook in oorlog, net als de rest van Europa. Onze held kwam als militair meteen in het actieve leger terecht, nam deel aan de Russisch-Zweedse oorlog en vervolgens aan

de oorlog met de Turken. Hij ontving verschillende onderscheidingen en kreeg de positie van eerste ingenieur van de zuidelijke troepen, verkende nieuwe landen en nam deel aan de bouw van verschillende havens, forten en steden: Nikolajev, Fanagoria, Kinsboern, Perekop, Botna, Achtiar (het toekomstige Sevastopol), Tiraspol, Ovidiopol, Grigoriopol, Voznesensk, Simferopol, Evpatoria, Feodosia en Odessa.

Er wordt vaak gezegd dat Odessianen (Odessieten) niet voor niets over de hele wereld verspreid zijn, dat Odessa zijn kinderen aan de wereld schenkt om er een betere plek van te maken. Het is fantastisch dat Antwerpen de wereld zo'n man heeft geschonken die direct betrokken was bij de bouw van Odessa. Hoe zag De Wollant de toekomstige kust van Odessa? Wat hielp hem om een mooie havenstad te zien met rechte straten en tuinen in de steppe en een vervallen Turks kasteel?

Er zijn veel mensen die onbekend zijn in hun thuisland, maar ze brengen glorie aan de landen waar ze zich bevinden. De Wollant heeft het Russische Imperium onschatbare voordelen gebracht. Hij bouwde een aantal steden aan de kust van de Azov- en Zwarte Zee en creëerde het grootste watersysteem van Europa, het Mariinsk en Tikhvin-watersysteem, dat Sint-Petersburg met de Wolga verbindt. En dat alles in de 18de eeuw, toen mensen nog paarden gebruikten als transportmiddel en hun handen nog het belangrijkste productiemiddel waren. Een verbazingwekkend menselijk lot. Een enorm getalenteerde man werd gedwongen om naar een ander land te gaan, gaf dit land al zijn kennis, viel na de dood van Catharina de Tweede in schande, maar werd weer in dienst genomen en kreeg de rang van generaal. Hij kreeg de titel van erfelijk edelman, hoewel hij nooit het Russische staatsburgerschap heeft aangenomen. Hij werd

geboren in een Nederlandse militaire familie, diende zelf in het Nederlandse leger, maar zijn zoon beschouwde hem als een Belg.

In Rusland, Oekraïne en Pridnestrovië (dat in Europa bekend is als Transnistrië) wordt De Wollant herdacht.

In 1900 werd een monument voor Catharina de Grote opgericht op het Catharinaplein in Odessa. Op de sokkel van het monument staan 4 figuren van de oprichters van de stad, waaronder De Wollant. Het monument werd onthuld op de 100ste verjaardag van Odessa. Een eeuw is een tijdperiode waarin mensen zich nog steeds de namen herinneren van de echte deelnemers aan de gebeurtenissen. Het monument heeft een trieste geschiedenis. Het plein met het monument werd in 1901 op de wereldtentoonstelling in Parijs erkend als het mooiste plein van Europa. Maar in de 20ste eeuw verkeerde Rusland in net zoveel chaos

als Nederland in de tijd dat De Wollant het verliet. De eerste revolutie in Rusland begon in 1905 en daarna volgden er nog 2 in 1917 (in februari en oktober). Die laatste had grote gevolgen, want vanaf dat moment zaten de bolsjewieken, mensen die de standpunten van de arbeiders en boeren steunden, in de regering. Van 1917 tot 1922 was er een burgeroorlog in het voormalige Russische Imperium. Een van de oproepen van de revolutie in Rusland was “nee tegen de monarchie”. Veel standbeelden van tsaren en tsarina’s werden kapotgeslagen. Tegen standbeelden konden mensen namelijk altijd gemakkelijk vechten en hun agressie een uitweg geven. Dus na de revolutie werd het monument eerst gedrapeerd en daarna volledig gesloopt. De beelden van de oprichters van de stad werden bewaard in het lokale historisch museum dankzij Maxim Gorky en Alexandre Benois. Jaren gingen voorbij en in oktober 2007, al in Oekraïne, werd het monument heropend en het plein opnieuw aangelegd. De oorlog tussen Rusland en Oekraïne begon in 2022. Gevoelens van haat en wraak overstemmen de rede. Een andere oorlog tegen monumenten is ondertussen begonnen. Op 29 december 2022 werden de beelden en teksten van het monument weer verwijderd. De beelden werden opnieuw naar het lokale historisch museum gebracht. Maar we weten dat onze geschiedenis niet kan worden veranderd door monumenten te vernietigen of te vergeten. Herinnering is iets heel interessants. Hoe kunnen we alles onthouden en bewaren?

Er is een havenmuseum in Odessa, dat de naam van De Wollant draagt (een van de tentoonstellingsruimtes vertelt ons over “Het leven en werk van F. De Wollant”), er is een buste in de buurt en de straat Devolanovsky Spusk is naar hem genoemd. Niet zo weinig, toch?

Er zijn veel versies en hypothesen over de bijdrage van De Wollant aan de ontwikkeling

van Odessa. Een daarvan is dat De Wollant snel een standaardplan van een havenfort op een vel papier tekende. Snel, omdat daar het Turkse fort Hadjibey al stond. Ik hou erg veel van mijn stad, dus ik heb een andere mening. Het is dat De Wollant de toekomst van de stad voorzag en de bouwkundige en architectonische ervaring van de oude civilisaties gebruikte, die was samengevat in een unieke encyclopedie - het traktaat *Over architectuur* van de grote Romeinse architect Vitruvius. Vitruvius leefde in de 1ste eeuw voor Christus en zijn aantekeningen vormden het bureauboek van onze held. Ik wil echt geloven dat hij volgens de oude canons rekening hield met de windrichting, de hoogte van het terrein, de aanwezigheid van een waterweg en radiale ontwikkeling bij het kiezen van de locatie van de stad.

Antwerpen en Odessa worden gescheiden door bijna 2500 kilometer, maar ze worden verenigd door veel dingen: diversiteit, sfeer en een man die meer dan 230 jaar geleden door het lot zo ver van huis werd geworpen: Frans P. De Wollant.

ŽELJKA BALENTOVIĆ

Hier voel ik me (ook) thuis

Nooit had ik gedacht om mijn geliefde vaderland, mijn heimat, mijn veilige thuishaven voorgoed te verlaten. Zelfs niet toen het er niet veilig was, toen er uit de donkere wolken begin jaren negentig een regen van kogels begon neer te vallen.

Vertrek

Tien jaar later, toen de zon weer begon te schijnen en de hemel weer helderblauw werd, nam ik afscheid van iedereen. “Dag mama, dag papa, dag broer, dag tante Eva, dag Ana, dag Lea en Iva, dag familie en vrienden, dag collega’s - binnen drie maanden verhuis ik naar Antwerpen.” Hier en daar een verbaasde blik (vooral van mijn baas en collega’s) of een vrolijke kreet, geen bezorgde vragen, geen pogingen om me om te praten. Dat was niet nodig, want iedereen wist dat mijn besluit vaststond. Liefde kent geen grenzen, geen angst, geen taalbarrière.

Vroeg in de ochtend vertrok ik naar mijn werk. Het was mijn laatste dag in een uitgeverij waar ik, nadat ik afgestudeerd was, de eerste stappen zette in de echte wereld. De afgelopen

nacht was er veel sneeuw gevallen. Met twee grote schalen vol met gebak met kersen, die mijn tante voor mijn collega’s gebakken had, baande ik me een weg door het witte tapijt dat glinsterde onder de winterse zon, naar de plek die de laatste vier jaar mijn tweede thuis was. De sneeuw protesteerde niet. De gebakjes wiebelden ontspannend boven het zachte tapijt van sneeuw, alsof ze ook aanvoelden dat er vandaag feest gevierd zou worden. Het gewicht voelde niet zwaar. De liefde kent geen zwaarte.

De dagen die volgden raasden voorbij. Koffer, afscheid, geen tranen, geen schrik van het onbekende, kriebels in de buik, het vliegtuig dat me naar iets nieuws en spannends bracht. “Serbus, dragi Zagreb moj” (tekst: Dragutin Domjanić, muziek: Nikica Kalogjera)*. Natuurlijk kom ik nog terug.

Aankomst

Het is eind februari 2004. Het is mijn eerste dag in 't Stad. In vergelijking met de vastberaden sneeuw in Zagreb, lijkt de Antwerpse sneeuw te aarzelen. Sneeuwvlokken dwarrelen vrolijk rond en lijken met elkaar te spelen tussen de mensen die op een winterse zondagmiddag door hun stad wandelen (dezelfde avond moest ik toch een beetje lachen toen ik hoorde dat de sneeuw van slechts een halve

centimeter die dag wat problemen had veroorzaakt.) Mijn toekomstige man en ik verlaten de studentenbuurt en begeven ons richting het Conscienceplein. Voor ons staat trots de imposante Antwerpse kathedraal, wiens 123 meter hoge toren de wolken krabt. We komen aan bij de Schelde, die me aan de Sava doet denken. Beide rivieren beginnen met de letter S. Toevallig of niet zal ik weer wonen bij een rivier, deze keer aan de rechteroever. Dat geeft me een vertrouwd gevoel, het gevoel van thuis te zijn.

Ik ben hier nog maar een paar uur, maar ik voel dat ik van deze stad zal houden. We zijn in mijn nieuwe thuis. Tussen het Frans Halsplein en de Prinsesstraat, in het hart van de studentenbuurt, staat mijn huis hier al enkele eeuwen toe te kijken naar al die mensen en kinderen die voorbijgaan of op het pleintje spelen. Het lijkt wel een oude opa, verstopt (of beschermd?) tussen een veel jonger betonnen appartementsblok en enkele andere oude leeftijdsgenoten. “Geef ons ons licht terug”, hoor ik het haast smeken aan

de jongere betonnen buur. Gelukkig kan ik vanuit mijn eetkamer nog net zien hoe de zon speelt met de oude takken op het pleintje. Dit is dus mijn nieuwe huis, mijn nieuwe thuis, grijs en kleurrijk, donker en licht tegelijkertijd. Overrompeld door de eerste indrukken val ik langzaam in slaap met een goed gevoel. Alleen besef ik nog niet wat ik nu ben: een toerist of een nieuwkomer.

****Serbus, dragi Zagreb moj Serbus, mijn lieve Zagreb***

Ik groet je, mijn lieve Zagreb. Servus betekent in het Latijn slaaf of dienaar - en is een afkorting van 'Ik ben uw dienaar' of 'Ik sta tot uw dienst'. Deze groet stamt uit het Romeinse Rijk. Wanneer een slaaf of dienaar in contact kwam met een burger van een hogere stand of status, moest hij zich eerst qua status voorstellen voordat het gesprek begon, zodat men wist met wie men te maken had, dus de eerste aanspreking aan iemand was 'Servus'. Terwijl in Zuid-Duitsland, Oostenrijk, Tsjechië, Slowakije, Hongarije en Roemenië 'Servus' gebruikt wordt, groeten Kroaten en Slovenen ook met 'Serbus'. Ik ben van mening dat sommigen dit verkeerd hebben gehoord en het hebben overgenomen, denkend dat het correct was, aangezien 'servus' klinkt als 'serbus'.

(bron: blog.dnevnik.hr/zagrebancija; auteur: Ivan Brčić)

Het Begijnhof een verborgen parel van groen en stilte midden in de stad

Het is 20 jaar later. Ik zit in het Begijnhof. Ik heb al wekenlang geen tijd gehad om aan de Stadschroniek te werken. Er is zoveel dat ik voor deze stad voel, er zijn zoveel fijne plekken die verbondenheid en schoonheid uitstralen. Mijn gedachten springen van het ene naar het andere en vinden moeilijk het vertrekpunt. Ik voel lichte paniek terwijl deze woorden in mijn hoofd echoën: Denk je aan de eerste versie van je tekst? De deadline is al voorbij... Hier hoop ik mijn ideeën rust te geven. Ik wens dat de nabijheid van Diane Broeckhoven, de Antwerpse schrijfster die in het Begijnhof woont, voor inspiratie zal zorgen. Diane ken ik al jarenlang via haar boeken. Mijn eerste ontmoeting met haar mooi geschreven verhalen, die telkens als poëzie in mijn oren klinken, vond plaats in het boek *De buitenkant van Meneer Jules*. Samen met onze NT2-cursisten herlees ik regelmatig *Johnny Stalker*, een verhaal over een man van 40 wiens "hart groter is dan zijn verstand".

Ontroerend, gek en echt tegelijkertijd - mijn hart lacht altijd als ik het in mijn leesplanning zet. Diane heeft mijn hart volledig veroverd met haar nieuwste boek *Gemis* en de jonge Justus die zijn mama onbeschrijflijk hard mist, maar hij mag dat van zijn emotionloze papa niet laten merken. Ik vond het zo fijn om te lezen hoe Justus een metamorfose doormaakt van een eenzaam en gevoelig maar vastberaden kind naar een sterke, jonge man die heeft geleerd hoe hij met zijn gemis moet omgaan.

Ik ontmoette Diane echter persoonlijk op het pleintje. Voor het eerst vond ik de moed om haar aan te spreken, na jarenlang te hebben gezien hoe ze met haar boodschappenkar voorbij liep. "Hoeveel paar schoenen per jaar zou Diane verslijten?", vroeg ik me toen af.

"Stappen. Kijk. Hij zet zijn eerste stappen. Nog een stapje. Vooruit. Nog één. Stapstapstap. Stappen. Verstappen." Ik ken ondertussen de eerste paar zinnen uit het boek *Johnny Stalker* uit mijn hoofd. Telkens als ik Diane op het pleintje voorbij zie wandelen, flitst de gedachte 'Diane is weer aan het stappen' als eerste door mijn hoofd.

*Rodestraat: het Begijnhof,
Antwerpen, 1906*

*Rodestraat: het Begijnhof,
Antwerpen, niet gedateerd*

Ik sluit mijn ogen niet, wat ik meestal doe als ik me wil concentreren, maar ik kijk naar die prachtige Japanse kerselaar die nu in volle bloei staat en denk aan Diane, die nu misschien ook een nieuw verhaal aan het schrijven is. Ik beeld me in dat de Japanse kerselaar en Diane mijn schrijfproces vooruit zullen helpen.

De zon schijnt. Het is hier prachtig. Een verborgen oase van groen. Stilte. Rust. Voor het eerst ontdekte ik het Begijnhof tijdens de coronacrisis. Ik zocht hier troost toen mijn neefje Dalton onderweg was naar de sterren. Ik kon het niet accepteren.

Moerbeibomen, Begijnhof,
Antwerpen, 2024

De moer- beitoppen ruischten

*'De moerbeitoppen ruischten,'
God ging voorbij;
Nee, niet voorbij, hij toefde;
Hij wist wat ik behoefde,
En sprak tot mij;
Sprak tot mij in den stillen,
Den stillen nacht;
Gedachten, die mij kwelden,
Vervolgden en ontstelden,
Verdreef hij zacht.
Hij liet zijn vrede dalen
Op ziel en zin;
'k Voelde in zijn vaderarmen
Mij koestren en beschermen,
En sluimerde in.
Den morgen, die mij wekte
Begroette ik blij.
Ik had zoo zacht geslapen,
En Gij, mijn Schild en Wapen,
Waart nog nabij.*

Nicolaas Beets

Uit: *Dennenaalden* (1892-1900),
bron: www.dbnl.org

Hier vond ik hoop onder de Japanse kerselaar, die in de lente in volle bloei staat, tussen de bijzondere moerbeibomen. Diane vertelde me dat er drie van deze moerbeibomen staan en dat ze beschermde monumenten zijn. "Het zijn de knoestige en gestutte bomen op het achterste gazon", vertelde Diane me. Ze stuurde me ook een heel mooi gedicht van Nicolaas Beets, de predikant en theologieprofessor die in 1903 overleed.

Het is uitzonderlijk druk in het Begijnhof vandaag, maar tegelijkertijd ook stil. De stilte wordt gerespecteerd en geaccepteerd. Ik zie kinderen die paaseitjes aan het oprapen zijn. Hun jassen zijn even geel als de gele narcissen die langzaam met de wind dansen. De kinderen en narcissen zijn hier Pasen aan het vieren. Ik zie een jonge man die gitaar aan het spelen is. De melodie ken ik niet, maar zij past perfect in het stille orkest van het getjilp van vogels en het geruis van de wind. Er komen twee vrouwen voorbij met een oranje en een groene muts die me aan paaseieren doen denken. Een lieveheersbeestje houdt me gezelschap.

Ik zie een moeder en een dochter met een hoofddoek en een baby in een kinderwagen.

Ik hoor verschillende talen: Nederlands, Dari, Turks, Oekraïens en dan weer Nederlands.

Begijnhof, Antwerpen, 2024

Deze klanken vermengen zich met het ritme van voetstappen, het zachte gepiep van de baby in de kinderwagen die probeert in slaap te vallen en het prachtige gezang van merels en het roekoeën van duiven. Ik vraag me af of vogels dezelfde taal spreken.

Ik zie een meneer die rondwandelt met een boek in zijn handen. Een wandelende lezer. Even later, als de meneer al de vierde of vijfde keer voorbij komt, durf ik te vragen wat hij aan het lezen is. “Lymfe: een onontdekte bron van gezondheid”, antwoordt hij. Hij vertelt dat het boek door een cardioloog geschreven is en dat het uitlegt hoe het lymfestelsel werkt. We babbelen nog even verder en een poosje later vervolgt de wandelende lezer zijn leesroute.

Er komt nog een man met zijn boek aan. Hij gaat iets verderop zitten op een van de banken naast me. Ik durf hem niet te storen, want hij lijkt diep verzonken te zijn in zijn verhaal. De jongeman met de gitaar durft het wel. Ik vang flarden van hun gesprek op: kleurencompositie, schilderkunst. Deze plek verbindt, voel ik, want buiten deze muren zou ik niet zomaar iemand durven aanspreken. De jongen met de gitaar misschien ook niet. Hoewel we hier vreemden voor elkaar zijn, delen we hetzelfde: ontsnappen aan de stadsdrukke, werk en vermoeidheid, en streven naar rust en ontspanning, en misschien zelfs een kort moment van verbinding. Ik voel me hier veilig.

Het is bijna 18 uur, de sluitingstijd van het Begijnhof. Plotseling denk ik aan de bejinen die hier ooit woonden en diverse taken vervulden. In Antwerpen waren deze ongehuwde en gelovige vrouwen voornamelijk bezig met het onderwijzen en opvoeden van jonge meisjes, wat hun voornaamste bron van inkomsten was. Ze fungeerden ook als portiers. Maar wie zal nu deze oude poort achter mij sluiten? De oude meneer met de lange grijze baard? Diane of een andere schrijver? Een stadsdichter of de dame met de bril die gisteren de planten verzorgde? De oude, zware, bruine poort blijft zwiingend naar mij kijken alsof hij vermoeid is en afscheid wil nemen van een lange dag en alle nieuwsgierige bezoekers.

Ik groet alles om me heen zonder een gebaar of woorden, alleen met een liefdevolle blik. Slaapwel kerselaar, moerbeibomen, narcissen, vijver, banken, merels en duiven, Sint-Catharinakerk en stilte. Ik begeef me richting “het pleintje” - het Frans Halsplein.

Van ‘Het Pleintje’ naar de Kleine Jacob

Ik zit op het Frans Halsplein, ook wel bekend als ‘Het Pleintje’ bij de bewoners rond het plein. Dit plein ontstond pas rond 1972 door het slopen van twee huizenblokken. Door de twee huizenblokken die gesloopt werden, liep een smalle straat genaamd Zwanengang. Dit straatje verbond de Kattenstraat met de Sint-Jacobsmarkt. De naam Frans Halsplein is niet toevallig gekozen. Het plein is vernoemd naar de beroemde Nederlandse schilder uit de zeventiende eeuw, Frans Hals, wiens geboortehuis stond op het gedeelte van de Rozenstraat dat werd afgebroken om het plein te creëren. De kleine Franske Hals speelde hier vrolijk in de Rozen- en Kattenstraat. Het pleintje is eigenlijk ‘onze tuin’, zeg ik vaak

Frans Halsplein ("Het Pleintje"), Antwerpen, 2024

Speelplaats en binnenplein van De Kleine Jacob, De Grote Robijn en de Loodsen, met de zwevende bank en Miracolo, Antwerpen, 2024

als grap tegen onze vrienden en kennissen die buiten de stad wonen, want we hebben er geen andere. Dit is de ontmoetingsplek van de ouders en kinderen van basisschool De Kleine Jacob, een 'dorpsschool' midden in de stad, op het groene Frans Halsplein. Dit is de plek waar we in de lente en de zomer met onze vrienden koffie drinken, aperitieven, dineren, van Joe's pizza smullen, nieuwe burens ontmoeten, waar onze kinderen spelen en voetballen, verjaardagen vieren, met juf Ona turnles hebben, waar we in de winter sneeuwpoppen maken. Dit is de plek waar onze kinderen hun eerste stappen zetten en leerden fietsen. Dit is de plek waar we leven. Dit is de plek die ons, Antwerpenaren, die rondom het pleintje en in de studentenbuurt wonen, verbindt.

Op ons pleintje, dat met zijn groene heuveltjes op 'Teletubbieland' lijkt, heerst nu meer rust dan gewoonlijk. Het is paasvakantie en de deuren van De Kleine Jacob zijn twee weken gesloten voor de leerlingen, maar niet voor de juffen. Zojuist zag ik juf Line voorbijgaan. Altijd druk bezig en betrokken, komt zij het nodige voorbereiden voor de eerste klasactiviteiten na de vakantie. Ook directeur Natalie, die sinds 2018 aan het roer van De Kleine Jacob staat, zie ik regelmatig tijdens de vakanties zich naar school haasten. Met een glimlach op haar gezicht is ze altijd bereid voor een gezellig praatje, net als juf Aline.

In mijn gedachten verzonken keer ik terug naar het verleden, naar de tijd toen onze kinderen ongeduldig voor de schoolpoort stonden te wachten om naar huis te gaan. De tussenstop was altijd ons vertrouwde pleintje, 'de voortuin' van de school, waar ze vol vreugde hun boekentassen op de grond lieten vallen om de schooldag spelend af te sluiten met hun vriendjes.

Ik hoor het geluid van de oude schommel en het onregelmatige getrommel van de glijbaan terwijl de kinderen omhoog klommen in plaats van naar beneden te glijden. Dit alles vermengt zich met het vrolijke gelach van kinderstemmen en de stemmen van de mama's en papa's. Na de renovatie van de speeltuin verdween het vertrouwde geluid van de oude schommel, waar ik nog maandenlang nostalgisch naar terug verlangde, terwijl nieuwe, digitale geluiden van nieuwe technologische speeltoestellen hun plaats innamen. Gelukkig stelden de vertrouwde stemmen me gerust dat wat het belangrijkste is, blijft. Op het pleintje ontstonden niet alleen de mooie vriendschappen tussen de kinderen, maar ook tussen ons, de ouders. Voor ons, de oudere 'Kleine Jacobbers', zorgde die fijne sfeer van verbondenheid en hechtheid voor het ontstaan van onze tweede familie - 'De Kleine Jacob-familie' - en voor vrienden voor het leven.

Gezellige babbels voor de schoolpoort, schoolfeesten en ouderfuiwen, picknicks, avonden in het oudercomité, quiz-avonden, weekends in de Ardennen hebben een onzichtbaar, maar voelbaar spoor van 'thuis voelen' achtergelaten. Dat is mijn rode draad geworden waardoor ik me in Antwerpen welkom en thuis voel.

Ik laat mijn ogen rusten op ons pleintje, dat nu in de aprilse zon baadt, versierd met de hoge bomen en met gras bedekte heuveltjes. Het wordt bewaakt door de stripfiguur Jommeke van Jef Nys die ons vrolijk groet vanaf de grote stripmuur en door het 'Oasemanneke', een standbeeldje van de Bond zonder Naam. Het is een plein met vele verhalen, een plein waar het kind de baas is. Het Frans Halsplein is ook de bakermat van de Antwerpse graffiti, ontdekte ik toevallig.

Het wordt tijd om naar huis te gaan, maar de zon dwingt me om te blijven zitten. Mijn aandacht wordt getrokken door een duif die zit te koeren op de vijfhonderd jaar oude Van Straelentoren, sinds 1947 beschermd als monument. Probeert hij indruk te maken op de drakenkopversiering op de torenspits of een duivin te versieren? Zou Antoon Van Stralen, buitenburgemeester van Antwerpen, die in 1565 de eigenaar van 'De Grote Robijn' werd - het gebouwencomplex gebouwd in de eerste helft van de 16de eeuw door de toenmalige burgemeester François van der Dilt - dit duivengezag ook mooi gevonden hebben? Wat zou Van Stralen hebben gezegd als hij had geweten dat zijn 'De Grote Robijn' in 2017 genomineerd werd voor "het mooiste gebouw van Antwerpen"? Wat zou hij trots zijn geweest als hij had geweten dat het oorspronkelijke hoofdgebouw, een voormalig hotel, in de Sint-Annastraat nog steeds zijn naam draagt: het Hotel Van Straelen. Wat zou hij blij zijn geweest als hij had kunnen zien hoe het in zijn historische gebouwencomplex van leven bruist. De Kleine Jacob, Jeugdzorg Emmaüs en Loodsen vzw hebben hier hun plek

gevonden. Hier wordt kennis opgedaan, wordt er met elkaar gespeeld en voor elkaar gezorgd. Er worden hier ook nieuwe kansen gegeven en maatschappelijk kwetsbare groepen geholpen.

Ik beloof mezelf om nog eens de historische Van Straelentoren te bezoeken, want het is een tijdje geleden dat ik naar boven klom, van het uitzicht genoot en de geur van de geschiedenis opsnoof. Als ik helemaal boven ben, zal ik jou, burgemeester Van Stralen, tot in de details vertellen over de twee moderne kunstwerken die op je binnenplein pronken: een zwevende

Van Straelentoren, Korte Sint-Annastraat, Antwerpen, 2024

Hotel van Straelen, Korte Sint-Annastraat, Antwerpen, 1930

bank van 55 meter lang, ontworpen door Steven Schenk, en 'Miracolo' van Philip Aguirre y Otegui, een stapel gebruikte voetballen balanceerend op het hoofd van een mens. Ik ben er zeker van dat je het ook mooi zou hebben gevonden.

Op zoek naar verborgen verhalen

Terwijl de avond valt en de duisternis langzaam het daglicht verdringt, maak ik me klaar om naar huis te gaan. Ik kom langs het 'Den Coninck Achab'-huis, een traditioneel diephuis op de hoek van Kattenstraat en Paradijsstraat, en een van de weinige huizen die nog stammen uit de beginjaren van de buurt, halverwege de zestiende eeuw. Een rijke wolkoopman, Willem Baseliers, liet dit huis bouwen, maar heeft er waarschijnlijk nooit gewoond. Het huis diende als woon- en werkhuis voor vele ambachtsmannen. Op het gelijkvloers fabriceerden ze hun goederen en/of dreven ze handel. Onmiddellijk denk ik aan de buurvrouw Lucie die er woonde met haar twee hondjes. Ze kende iedereen in

de buurt en was een onmisbaar deel van het straatbeeld. Ik herinner me hoe ontroostbaar ze was toen een van haar hondjes overleed, en hoe strijdvaardig ze was toen een van de oudste bomen op het Frans Halsplein gekapt moest worden. Ze omhelsde de boom en liet de zaag zijn werk niet doen.

Ik loop verder en kom aan bij ons huis. Terwijl ik voor de deur sta, vraag ik me af welk verborgen verhaal dit huis met zich meedraagt. Ineens denk ik aan de oude kruidenoven die we ontdekten in onze 16e-eeuwse kelder. Het doet me vermoeden dat hier lang geleden een kruidenier heeft gewoond en gewerkt. In het midden van onze garage valt mijn oog op iets opmerkelijks: een muur met daarin een dichtgemetseld raampje. Zou hier ooit een steegje door ons huis hebben gelopen? Wie heeft hier allemaal voor ons gewoond? Welke geschiedenis schuilt er achter dit huis en vele andere in deze buurt?

Door mijn gedachtenreis naar het verleden begin ik te snakken naar meer verhalen, want elk straatje hier ademt oude en minder oude geschiedenissen die doorverteld moeten worden aan onze kinderen en de nieuwe Antwerpenaren. Zo blijft onze stad leven en zijn vaak vergeten jeugd herbeleven.

Kattenstraat, Antwerpen, vermoedelijk ca. 1970

Kattenstraat, Antwerpen, 2024

Mijn GIULIA
GUERRA

herontdekking van de cinema in Antwerpen

Tot mijn 12 jaar was naar de bioscoop gaan een leuke gebeurtenis. Telkens wanneer mijn familie besloot naar een film te gaan kijken, kreeg iedereen op de dag van de film veel energie en ontstond er opwinding. De sfeer werd elektrisch. Eens over de film was beslist, maakte iedereen zich klaar en deed z'n beste kleren aan. Het voelde alsof we ons voorbereidden om naar een feest te gaan.

Ik woonde in een klein, middeleeuws Italiaans dorp tot mijn puberteit. Daar bevonden zich in het centrum de twee enige bioscopen en zij hadden hooguit twee of drie zalen. Voor de film begon, kon je je eigen popcorn maken: je kon een pakje uit de automaat kopen en dan gebruikmaken van een gemeenschappelijke microgolf. Je kon ook iets te eten kopen tijdens de pauze. Dat was nog zo'n speciaal moment waarbij je even op adem kon komen van de spanning van de film en je samen met de mensen om je heen kon genieten van de filmscènes die je tot dan toe het meest hadden geraakt. Tijdens de pauze ging een medewerker rond met een mand vol met frisdranken en snoepjes en met een koelkast waarin lekkere ijspralines zaten. Na de voorstelling kon je nog het wonder voelen, met je familie en vrienden praten over je favoriete scène of personages en je voorstellen dat je ooit de hoofdrolspeler van een film zou zijn. Vooral als kind voel je echt die magie van de cinema.

Toen ik naar Antwerpen verhuisde, wist ik dat ik vroeg of laat de behoefte zou voelen om opnieuw naar de bioscoop te gaan, aangezien het een activiteit is die ik leuk vind. Ik heb nooit

Cinema Roxy op de Meir in de jaren 30.

Cinema Krüger, de eerste bioscoop (1907).

Drukke voor Cine Roxy (1950).

film of cinemakunst gestudeerd en ik heb ook nooit de behoefte gehad om dat te doen. Het zou niet mijn pad geweest zijn. Maar elke keer als ik naar de bioscoop ging, was ik, misschien onbewust, op zoek naar dezelfde gevoelens die ik als kind had ervaren. Ik was nogal geïntimideerd om naar de bioscoop te gaan in België omdat hier de films altijd in de originele taal worden afgespeeld en ondertiteld in het Frans en in het Nederlands. In Italië daarentegen worden buitenlandse films altijd nagesynchroniseerd in het Italiaans. Ik had dus niet de gewoonte om tegelijkertijd te lezen én naar een film te kijken,

maar bovenal kende ik de Nederlandse taal nog niet.

Uiteindelijk besloot ik op een dag om te gaan kijken naar een in het Engels gesproken film. Ik vond een kleine bioscoop die zich niet ver van mijn studio bevond, Cartoons. Eerlijk gezegd herinner ik me niet meer de eerste film die ik daar heb gezien, maar het is gemakkelijk voor mij om de emoties te beschrijven die ik voelde en die me nog steeds overspoelen.

Voor wie het nog niet weet, Cartoons bevindt zich in de kern van de stad. Dus om ernaartoe of ervandaan te gaan, moet men door het

historische centrum wandelen. Deze locatie maakt de ervaring van naar de bioscoop te gaan op zich al bijzonder. Er zijn drie filmzalen, waar respectievelijk 86, 49 en 94 personen kunnen zitten, en als je de trap naar beneden volgt, kan je daar een café vinden.

Sinds de eerste keer dat ik daar kwam, voelde ik een gevoel van nostalgie van die verleden tijd. Plotseling was ik terug een kind. Ik begon vaak alleen naar films in Cartoons te gaan kijken en na de film leek het alsof de andere kijkers in de zaal en ik een paar uur lang een geheim hadden gedeeld. Later begon ik ook niet langer alleen te gaan, maar nodigde ik vrienden uit en stelde soms zelfs bioscoopdates voor. Ik herinner me nog naar welke films we hebben gekeken tijdens die dates. Ik voel nog steeds dat gevoel van zoete heimwee, elke keer als ik naar Cartoons ga, en het verband met mijn kindertijd.

Er is nog een andere bioscoop waar ik genegenheid voor voel en dat is bioscoop Lumière. Deze bioscoop bevindt zich in het FOMU (Fotomuseum Antwerpen) en er worden soms Italiaanse films vertoond. Ik moet zeggen dat het kijken naar een film uit mijn moederland in het buitenland een behoorlijk eenzame ervaring is voor een expat. Ik merkte dat ik over exact dit gevoel sprak met een andere Italiaan die al vele jaren in Antwerpen woont en voorzitter is geworden van een Italiaanse culturele instelling hier in Antwerpen, Emiliano Manzillo. Het is een eenzame ervaring omdat Italiaanse films hier niet zo gepromoot worden als Amerikaanse films en niet iedereen op de hoogte is van deze vertoningen. Dus er is minder publiek. Emiliano heeft voor mij de deuren geopend van filmhuis Klappei, waarbinnen zich een kleine bioscoop, een café en ruimtes voor culturele verenigingen bevinden, zoals 'La Dante di Anversa', waarvan Emiliano voorzitter is, en voor andere activiteiten met het doel om de sociale cohesie in de

wijk te versterken. Het gebouw, dat dateert uit 1875, huisvestte een politiebureau. Binnenin is het nog steeds mogelijk om originele elementen te vinden die herinneren aan de oude kazerne.

Dankzij een lang gesprek met Emiliano heb ik zijn verhaal leren kennen, dat sterk beïnvloed is door cinema. Hij groeide op met films en besloot zelfs film en filmkritiek te studeren aan de universiteit. We spraken over het belang van het promoten van de band tussen Belgische en Italiaanse cultuur via film. Het was interessant om te zien dat dezelfde ervaring, zoals het kijken naar een film in de bioscoop, erg verschillend kan zijn, zelfs tussen generaties, maar toch ook overeenkomsten heeft. Na onze ontmoeting mocht ik een film bekijken in Klappei.

Emiliano nodigde na de film iedereen uit om feedback te geven en meningen te delen. Voor mij was dit een unieke en mooie ervaring, die me liet zien hoe belangrijk het is om sociaal contact te hebben en ervaringen te delen. Het kan eng zijn om met onbekenden te praten, maar het is wel nodig om je gezichtspunt te verruimen en dingen vanuit een ander perspectief te zien.

Sinds mijn verhuis naar Antwerpen was de bioscoop voor mij een warme plek waar ik me weer thuis kon voelen. Deze verbinding intrigeerde me genoeg om de oorsprong van de bioscopen in Antwerpen te onderzoeken. Ik was benieuwd welke rol de cinema in het verleden speelde. Zijn er tradities die nog steeds levend zijn of zijn die grotendeels verloren of veranderd? Hoe moeten we ons vandaag de dag verhouden tot de toeschouwers van vroeger?

Toen ik mijn onderzoek opstartte, had ik me niet kunnen inbeelden dat in de jaren '60 Antwerpen floreerde met ongeveer 100 bioscopen, waar zelfs de grote Amerikaanse filmstudio's zoals Warner Bros, 20th Century Fox en MGM hun films uittestten voordat ze deze elders in Europa uitbrachten. De De Keyserlei

*Première van "Circus World",
met actrice Claudia Cardinale als gast.*

Cinè Odeon (1950).

To catch a thief" in Cine Rex (1956).

*Gina Lollobrigida, De Keyserlei,
Antwerpen, mei 1963, voor de
première van haar Italiaanse
comeback "De schone van Ippolita".*

Sophia Loren, Antwerpen, 1962, met links cinemabaas George Heylen en rechts filmchroniqueur Mark Turfkruyer.

Sophia Loren en Rene Borger.

Gina Lollobrigida samen in de auto met George Heylen (1963).

Turnhoutsebaan, Dorgerhout, omstreeks 1930, met in het midden de Roma.

was destijds dé hotspot, met zijn prachtige film-affiches die nieuwsgierige blikken trokken en de bioscoopentrees grandioos maakten. Bioscopen waren niet alleen ontmoetingsplaatsen, maar ook toevluchtsoorden van plezier en ontspanning, waar mensen in zwijm vielen voor de magie van de cinema.

Zo leerde ik dat het verhaal van de klassieke bioscopen in Antwerpen begon in het begin van de 20ste eeuw en duurde tot 1993, toen het Rex-concern failliet ging. Van 1908 tot de jaren '50 kende het bioscoopbezoek een onstuitbaar succes, dat afzwakte tot de jaren '90. Sindsdien wekten grote multiplexen de interesse van filmkijkers weer op. Laten we een stap terugzetten en bij het begin beginnen.

Aan het begin van de 20ste eeuw begonnen in Antwerpen, net als in de rest van Europa, de vertoningen van de cinematograaf Lumière. In het begin vonden deze projecties plaats in een oude paardenstal, waar mensen een 20 minuten

durende show konden bekijken, van 's ochtends tot 's avonds. Al snel werden deze projecties populairder en vonden ze ook plaats op de Sinksefoor, waar het programma voornamelijk bestond uit liefdesdrama's en gevechten. Naast de foor waren er ook projecties in verschillende variétézaken zoals het Théâtre de Variété, later bekend als Ciné Roxy op de Meir, of in danszaal Scala en in cinecafés, echte cafés met een projectieapparaat waar bezoekers geen ticket hoefden te kopen maar wel iets te consumeren moesten bestellen.

Met het cinematheater Krüger in 1907 werden in Antwerpen de deuren van de eerste echte Antwerpse cinema geopend. Later werd het café Odeon op de Frankrijklei omgebouwd tot een luxebioscoop met geld van enkele diamantairs, maar het ging failliet.

Tussen de twee wereldoorlogen groeide het aantal bioscopen enorm. We kunnen ze in twee categorieën verdelen: er waren bioscopen voor

de rijke bourgeoisie in het stadscentrum rond de De Keyserlei en er waren buurtbioscopen, waar buurtbewoners elkaar ontmoetten en die een belangrijke rol speelden in het leven en de vrije tijd. De bioscopen van de eerste categorie hadden luxezalen en prestigieuze namen zoals Eden, Royal, Ritz en de toegangsprijs was hoog. Het waren plekken waar mensen naartoe gingen om gezien te worden en hun sociale status te tonen. De bioscopen van de tweede categorie waren bedoeld voor de bewoners van de wijken die de bioscoop als enige bron van vermaak zagen. Het waren eenvoudigere en minder luxueuze zalen. Hier ontstonden en verbraken vriendschappen, stelletjes spraken er af en men deelde meningen en ideeën. Voorbeelden van deze bioscopen zijn Cinema Roma, het Rubenspaleis, de Majestic en de Roxy.

Wie in Antwerpen heeft nog nooit gehoord van de Roma? Na de renovatie en heropening in 2003 is het opnieuw een van de hoogtepunten van Borgerhout geworden. Avond na avond zijn er optredens, concerten en vertoningen, waardoor de Roma zijn oude glorie herbeleeft. De "Kinema Roma" werd gebouwd in 1928 door de bouwmaatschappij van Jean Baptiste Romeo, Vooruitzicht. Toen ik voor het eerst van deze bioscoop hoorde, dacht ik meteen dat het iets met Rome te maken had, mijn stad. Maar nee, het was iets heel anders. De Roma kreeg zijn naam door de samensmelting van de namen van zijn Italiaanse bouwer Romeo en zijn vrouw Ludvina Malev. Ik denk dat Jean Baptiste Romeo bewust die naam koos omdat mensen het zouden linken aan de hoofdstad van Italië. Maar eigenlijk heeft hij dus gewoon zijn eigen naam met die van zijn vrouw samengevoegd - Ro(meo) + Ma(lev) - als eerbetoon aan haar. Dat vind ik zo lief! En in de foyer van het theater hangt zelfs een foto van het echtpaar. Het idee van J.B. Romeo is werkelijkheid geworden en dat maakt dit theater niet alleen speciaal voor

Cine Rex, revolutionair ontwerp van Léon Stynen (1935).

de mensen in Borgerhout, maar ook voor mij. Ik had de kans om de Roma te bezoeken tijdens Open Monumentendag in september 2023. Het gebouw is in art-nouveaustijl en behoudt tot op heden nog steeds zijn originele karakter uit de jaren '30. Terwijl je door de hal loopt, door de foyer gaat, de trap op loopt en de zaal binnenkomt, kun je niet anders dan betoverd worden door de chique en bruisende sfeer. Een beetje zoals in de film *Midnight in Paris* wordt de bezoeker teruggevoerd naar een andere tijd.

Bioscopen waren verschillend in stijl en in het soort publiek dat er kwam, maar sommige dingen waren altijd hetzelfde. Bijvoorbeeld, films werden vaak onderbroken zodat mensen wat te drinken of te eten konden halen. Deze pauzes waren nodig om de filmrollen te verwisselen, omdat een rol maar 10 tot 15 minuten duurde. Ook werden de pauzes gebruikt om de filmrollen van de ene zaal naar de andere te brengen. Om het publiek terug te laten komen, vertoonden de cinema's regelmatig episode-films zoals afleveringen van een serie. Het lijkt me wel leuk om dat gebruik opnieuw in te voeren. Ook werden de tickets soms gebruikt voor een tombola.

In 1930 werd in Cinema Roxie de eerste film met geluid vertoond. Die voorstelling was zo'n groot succes dat enkele weken later alle grote zalen hun eigen klankinstallatie hadden gekocht. Vroeger werden films vaak begeleid door een liveorkest dat moest synchroniseren met de opeenvolgende scènes. Dit deed me denken aan die twee keer dat ik in Antwerpen films heb gezien met livemuziek. Een keer heb ik *The Lord of the Rings* in de Elisabethzaal gezien en de tweede keer heb ik naar *The Beauty and the Beast* in de Stadsschouwburg gekeken. Het was een even fantastische als ontwapenende ervaring. Normaal gesproken let ik niet zo op de muziek omdat ik me vooral op het beeld concentreer, maar met het orkest wordt de

muziek plotseling de hoofdrolspeler: het brengt het beeld tot leven en bepaalt het ritme.

In de jaren '30 ontwierp architect Léon Stynen een grote zaal met 1600 plaatsen. Die zaal werd de trots van de Keyserlei: cinema Rex. Cinema Rex was een eerste klassee zaal, wat betekende dat de grote succesfilms eerst daar draaiden en pas veel later verschenen ze ook in de wijkzalen. Op 16 december 1944 sloeg tijdens een ochtendvoorstelling van *Buffalo Bill* een Duitse bom in op het dak van de cinema Rex. Het was de dodelijkste V-bom op Antwerpen. Op dat moment waren ongeveer 1000 personen aanwezig in de bioscoop. In totaal vielen er 567 doden (meer dan de helft Britse geallieerde militairen) en 291 gewonden. Na nog een V2-bominslag op de Anvers Palace, besloot de burgemeester alle cinema's te sluiten tot maart 1945. Cinema Rex werd naar de originele plannen heropgebouwd en door directeur Georges Heylen heropend in 1947.

Na de oorlog kwamen de Hollywoodfilms naar Antwerpen die tijdens de oorlog waren opgenomen en nog niet in België waren gedistribueerd, zoals *Gone with the Wind*, geproduceerd in 1939. Dit zorgde voor een explosie in het cinemabezoek. Met de films kwamen niet alleen Hollywoodsterren zoals Gregory Peck en Jane Mansfield naar de stad om aan de "vedetten-premières" deel te nemen, maar ook Italiaanse sterren zoals Sophia Loren, Claudia Cardinale en Gina Lollobrigida.

Baron Georges Heylen stond als cinema-directeur bekend om zijn chique gala's voor premières, verfijnde diners met beroemdheden, politici en pers, en om zijn goede banden met belangrijke mensen. Hij kende veel mensen en wist hoe hij ze kon gebruiken, ook al maakte hij soms fouten. Bijvoorbeeld, toen hij hoorde dat Sophia Loren in Brussel was om een prijs te ontvangen, probeerde hij haar over te halen om naar Antwerpen te komen voor de première

van een film van Fellini. Hij beloofde haar alles te regelen voor haar reis: treinkaartjes, taxi's en chauffeurs. Maar toen ze haar hotel verliet, was er geen chauffeur te bekennen. Met hulp van René Borger nam ze de trein in tweede klasse en kwam ze aan in Antwerpen tussen de gewone, verbaasde passagiers. De journalisten van destijds beschreven Sophia Loren als erg vriendelijk, in tegenstelling tot haar rivaal Gina Lollobrigida, die schijnbaar verontwaardigd reageerde nadat ze bloemen van een fan had ontvangen en die zomaar op de grond gooide! In ieder geval is het echt bijzonder om te bedenken dat zulke bekende Italiaanse actrices over de De Keyserlei wandelden en Antwerpen, al was het maar voor één avond, een beetje meer Italiaans maakten. Ik stel me voor dat er een menigte fans was, die gewoon wilden dat ze zelfs maar voor een moment hun idolen konden zien en dan aan hun vrienden konden vertellen: "Ik was erbij en heb ze echt gezien".

In de jaren '60 moesten veel zalen hun deuren sluiten. Nieuwe geluids- en projectiesystemen waren erg duur en kleine bioscopen konden de investeringen niet opbrengen. Bovendien wilde het jongere publiek niet meer wachten om de nieuwe films altijd later te moeten zien in hun wijkfilmzalen en koos het voor de zalen in het centrum. Dus sloten ze de Roxy, die een kledingwinkel werd (de C&A op de Meir), de Alhambra, die een meubelwinkel werd, en anderen probeerden niet meteen te sluiten door softseksfilms te vertonen. Georges Heylen profiteerde van dat moment en kocht zaal na zaal op tot het moment dat hij het monopolie op de zalen in Antwerpen kreeg. In 1958 kwam ook De Roma onder het beheer van baron Georges Heylen. Onder zijn toezicht werden de grote films eerst vertoond in zijn theaters in het centrum van de stad en vervolgens na enkele weken gedraaid in De Roma, waar de kaartjes aanzienlijk goedkoper waren. In de late jaren

'60 kwam Heylen in conflict met Amerikaanse distributeurs. Om de macht van de baron tegen te gaan, probeerden Amerikaanse verdeelhuizen kleine buurtbioscopen financieel te steunen. De macht van George Heylen groeide onmetelijk, maar de baron ging niet mee met de nieuwe trends en hield vast aan een oude, traditionele manier van kijken naar cinema. Zelfs zijn advertenties slaagden er niet in een jong publiek aan te trekken, terwijl het oude publiek dat hem glorie had gebracht hem in de steek liet en thuis bleef voor hun geliefde tv. Heylen kon niet meer concurreren met de nieuwe multiplexen die eind jaren '80 opkwamen met hun bioscopen aan de rand van de stad. Uiteindelijk ging in 1993 het Rex-concern failliet.

De rijkdom en verscheidenheid aan cinema die Antwerpen heeft gekend, is een onbetwistbaar cultureel erfgoed. Tegenwoordig is het moeilijk je voor te stellen hoe de wereld eruitzag toen de straten vol hingen met filmposters en iedereen de magie van de bioscoop voelde. Tegenwoordig is Netflix of thuis televisie kijken een makkelijkere keuze dan uitgaan en soms veel geld uitgeven voor een kaartje.

Volgens mij gaat de magie van de bioscoop echter niet alleen over het kijken naar een film, maar over het delen van een moment van ons leven met degenen die naast ons zitten. Het is een sociale gebeurtenis die ik deel met vrienden, met mijn ouders, met mensen met wie ik een passie deel. Er zullen nooit genoeg films zijn en ik hoop dat de cinema nooit zal sterven.

**ESTEFANÍA
TORRES MORA**

Dag van de Doden in 't Stad: Een klein stukje Mexico in Antwerpen

Mijn reden om in België te zijn? Liefde. Ik ben in september 2021 met mijn hele leven in twee koffers in Antwerpen aangekomen om samen met mijn geliefde een nieuw leven te beginnen. Voor mij betekende migreren afscheid nemen van mijn familie en mijn eerste thuis, maar het betekende niet dat ik afscheid moest nemen van mijn cultuur.

Naast die twee koffers heb ik ook Mexico meegenomen in herinneringen, waarden, lekkere recepten en tradities. Wat ik nooit had verwacht, was dat ik zou ontdekken dat ik in Antwerpen niet alleen mijn cultuur thuis zou bewaren, maar dat ik die ook in de stad zou kunnen vieren en ervan genieten.

Twee weken na mijn aankomst in België had ik mijn eerste contact met de Mexicaanse gemeenschap in Antwerpen. Ik herinner het me nog heel goed. Op 15 september is het de Mexicaanse Onafhankelijkheidsdag en die dag in 2021 liep ik op het Eilandje toen ik ineens

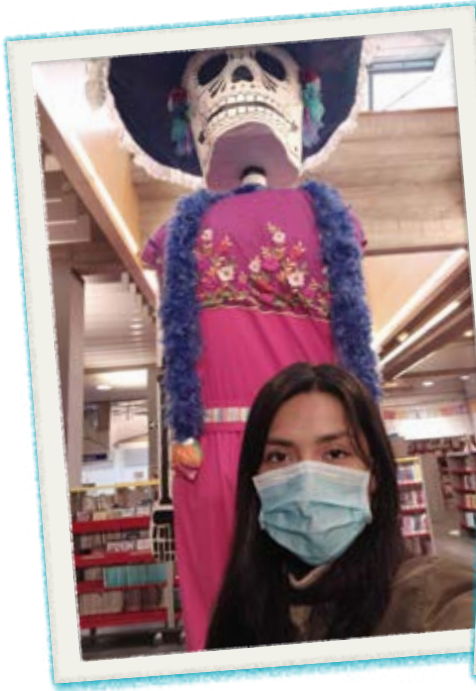
een Mexicaans feest zag op de Napoleonkaai. Er was traditionele live muziek, de bekende SoCal Tacos-foodtruck en er waren dansende mensen. Ik was erg verrast en blij om te weten dat er hier een actieve Mexicaanse gemeenschap is. Maar mijn grootste verrassing deed zich voor toen ik eind oktober bibliotheek Permeke voor de eerste keer bezocht. Toen ik de bibliotheek binnenkwam, zag ik rijen van kleurrijk Mexicaans ambachtelijk papier en Mexicaanse gedichten met vertaling aan het plafond hangen. Er was een groot altaar met versierde *calaveras* (schedels), eten en *alebrijes* (kleurrijke figuren in de vorm

van fantastische dieren). Op de achtergrond stond een zeer grote figuur van *La Catrina*, een vrouwelijk skelet gekleed in de stijl van de mode van de 20ste-eeuwse Franse bourgeoisie. De betekenis daarvan is dat het niet uitmaakt hoe rijk en uniek iemand zichzelf beschouwt, we gaan allemaal dood en in de dood zijn we gelijk, namelijk gewoon een stelletje botten. Enige tijd later zag ik dat het MAS ook twee mooie altaren heeft! Hoe is dit mogelijk? Ik had veel vragen over hoe een traditie van een migrantengemeenschap zo klein als de Mexicaanse deze zichtbaarheid heeft in Antwerpen. Dus begon

ik een zoektocht naar de geschiedenis achter de Dag van de Doden in Antwerpen, maar voordat ik jullie vertel wat ik hierover heb ontdekt, wil ik jullie graag vertellen over deze traditie.

El día de muertos is een feest van inheemse en Spaanse koloniale oorsprong dat op 1 en 2 november wordt gevierd. Deze traditie is een samensmelting van de Allerheiligendag van de katholieke kalender met de rituelen die onze inheemse beschavingen, zoals de Azteken, uitvoerden voor de doden om hen te helpen het dodenparadijs te bereiken. Op die dagen herdenken we al diegenen die niet meer bij

La Catrina van Dorgerhout en ik op de Permeke-tentoonstelling in 2021.

Altaar van Permeke in 2021 gebouwd door Patricia López.

ons zijn en die in het leven iets speciaals voor ons betekenden, zoals familie, vrienden en huisdieren. Voor ons zijn deze dagen niet triest omdat we eigenlijk het leven van onze overledenen vieren door het herdenken van het geluk dat ze ons hebben gegeven. Symbolisch bouwen we een altaar om hen thuis te verwelkomen omdat het geloof zegt dat op die twee dagen van november de geesten van onze dierbare doden terugkomen om ons te bezoeken en samen met ons te eten. Op dit altaar plaatsen we hun foto's, hun favoriete eten en drankjes, en voorwerpen die hun beroep of hun passie vertegenwoordigen. Het altaar is een manier om onze herinneringen aan onze overleden generaties lang levend te houden. De familie bouwt en versiert samen het altaar en daarbij delen we verhalen en anekdotes over onze doden (aan wie wij het

altaar opdragen) met nieuwe familieleden die hen misschien nog nooit in hun leven hebben ontmoet. Mijn vader, bijvoorbeeld, stierf in 2010, een paar maanden voordat mijn eerste nichtje was geboren, maar mijn vader wordt nooit vergeten. Dankzij deze traditie houden zij en haar jongere zus van hem en herinneren ze zich hem levendig zonder zelfs maar een moment met hem te hebben doorgebracht.

Alle steden in Mexico worden versierd met *calaveras*, altaren, *cempasúchil*-bloemen, *alebrijes* en ze houden kledingwedstrijden voor de beste *Catrina* en *Catrin* (de mannelijke versie van *La Catrina*). Ook vieren alle scholen dit feest, zelfs kleuterscholen, omdat het belangrijk is om kinderen het belang van deze traditie te leren. Op scholen bouwen de leerkrachten en leerlingen altaren en schilderen ze hun

Gedicht van Nezahualcóyotl in het Náhuatl en vertaald in het Spaans en het Nederlands. Ook deel van de Permeke-tentoonstelling in 2021.

Altaar voor mijn grootmoeder Pascualita.

gezichten als schedels. Wat ik altijd het leukst heb gevonden aan deze schoolactiviteiten, is het schrijven van *calaveritas literarias*, dat betekent “literaire kleine schedels”. De *calaveritas* zijn gedichten waarin je op humoristische wijze vertelt hoe de dood zal komen voor iemand die je kent. Maar begrijp me niet verkeerd, deze gedichten zijn erg geliefd bij de Mexicanen. Het is zelfs vleiend dat iemand een *calaverita* voor je schrijft. Behalve als je politicus bent! *Calaveritas* kunnen ook politieke kritiek geven.

Nu, waarom wordt in Antwerpen de Dag van de Doden gevierd? Ik ontdekte dat hier de samenwerking tussen het MAS en het Mestizo Arts Platform (MAP) een heel belangrijke rol speelt. Ik had de gelegenheid om erover te praten met Gerardo Salinas, oprichter van MAP, Tammy Wille, publiekswerkster aan het MAS, en

Vincent Boele, curator van de collecties Amerika en Oceanië bij het MAS. Tammy vertelde mij dat Gerardo in 2012 naar hen is gekomen om het feest van de doden samen te organiseren omdat dit feest een link heeft met de precolumbiaanse collectie van het MAS. Met zo’n feest kunnen bezoekers iets leren over hoe de precolumbiaanse culturen de dood begrepen. Gerardo, een schrijver en activist van Argentijnse afkomst die al 26 jaar in België woont, legde me uit dat voor MAP de culturen die immigranten naar België brengen niet als iets exotisch of heiligs mogen worden beschouwd, maar dat ze open moeten blijven voor iedereen en dus ook open blijven voor verrijkende veranderingen. Met deze visie lanceerde MAP samen met het MAS het beroemde Altaar van Antwerpen, een tijdelijke installatie op de 8ste verdieping van het MAS

*Diã de Muertos op de
kleuterschool van mijn nicht.*

*Mijn stad Monterrey tijdens het
feest voor El Diã de Muertos
in 2023.*

*Bron: Facebookpagina Samuel Garcia,
gouverneur van Nuevo Le3n (mijn staat).*

die ons doet nadenken over wat het idee van verlies betekent. Dit altaar volgt niet de traditionele Mexicaanse stijl, maar nodigt kunstenaars met heel diverse achtergronden en de bezoekers uit om het elk jaar te bouwen door belangrijke concepten te verkennen zoals leven, dood, verlies, geluk en verdriet. Kunstenaars dragen bij aan het altaar door middel van sculpturen, schilderijen, optredens of gedichten en ieder jaar wordt een andere kunstenaar uitgenodigd om een nieuw artistiek concept te brengen. Maar de vraag is nu: hoe participeren de bezoekers in de opbouw ervan? Via interactieve activiteiten. Bijvoorbeeld, er was een jaar dat er een *photobooth* werd opgezet waar mensen foto's van zichzelf konden maken en op de achterkant van de foto moesten ze over iets schrijven dat

ze nooit wilden verliezen. En die foto's werden vervolgens aan het altaar toegevoegd. Net zoals die activiteit creëren MAP en MAS elk jaar nieuwe activiteiten die samen met het werk van de kunstenaars ervoor zorgen dat het altaar van de stad blijft groeien.

Curator Vincent Boele vertelde me dat hij, toen hij in 2019 bij het MAS begon te werken, altijd de grote en prettige reacties merkte die museumbezoekers toonden op de Dag van de Doden. Hij merkte echter op dat het Altaar van Antwerpen nog niet de status had van officieel onderdeel van de MAS-collectie en dat leek niet professioneel volgens hem. Om deze reden heeft hij hiervoor gezorgd en sinds 2020 staat het Altaar geregistreerd als officieel onderdeel van het museum. Ook vertelde Vincent me over het

Dit is de vertaling van de calaverita ("literaire schedel") die mijn nicht samen met haar moeder schreef voor haar lerares van de kleuterschool. Toen ik een kind was, schreven we de calaverita met de hand. Maar blijkbaar doen kinderen het nu elektronisch en drukken het af.

Vertaling:

Op de kleuterschool een jongedame ze liep heen en weer.

Het was juf Tanya die, gehaast door zoveel werk, vrolijk de cijfers op het bord aan het wissen was, omdat ze La Catrina in actie wilde tekenen.

Toen kwam plotseling de dood, en bracht haar naar de begraafplaats. Haar verdrietige leerlingen huilden en huilden: Laat mijn juf terugkomen! Iedereen schreeuwde, omdat ze de spelletjes misten die ze hen leerde.

immateriële erfgoedkarakter van deze viering als een aandachtspunt voor het museum, aangezien de Dag van de Doden niet alleen over fysieke objecten zoals altaren gaat, maar ook over het idee van herinneren en verliezen als universele ervaringen. Het is om deze reden dat hij erop wijst dat dit evenement van MAP en het MAS niet alleen de Latijns-Amerikaanse bevolking van Antwerpen aantrekt, maar ook een heel divers publiek met allerlei verschillende achtergronden. Hier houdt het echter niet op, want Vincent heeft het ook over de samenwerking met de Mexicaanse ambassade. Tijdens het feest wordt het Altaar van Antwerpen altijd tentoongesteld, vergezeld van een volledig traditioneel Mexicaans altaar gebouwd door een curator en door een kunstenaar die de Mexicaanse

ambassade uitnodigt om de oorspronkelijke traditie niet te vergeten en in ere te houden. Ik heb hem ook gevraagd of dit feest bij het MAS in de toekomst nog zal doorgaan en ik kreeg een heel mooi antwoord:

“Ja, ik denk het wel. Het groeit ieder jaar, ook in de bezoekers die erin geïnteresseerd zijn. Dat betekent dat mensen er behoefte aan hebben. Er zijn zoveel conflicten in de wereld op dit moment waarbij zoveel slachtoffers vallen en dat doet wel wat met mensen. Ik denk dat het mooi is als mensen een plek hebben waar ze daar even bij kunnen stilstaan. Zo'n altaar in Antwerpen kan daar een hele mooie rol in hebben.”

Nu ik het verhaal van deze viering in het MAS kende, wou ik meer weten over de viering die mij zo verbaasde en ontroerde tijdens

*Alebrije-, Catrina- en Xolo-renzen
van Francisco Manzano.*

mijn eerste bezoek aan bibliotheek Permeke. Daarvoor heb ik gesproken met Patricia López, medewerker van Permeke. Patricia is een Mexicaanse die al 32 jaar in België woont en die naar Antwerpen gekomen is om dezelfde reden als ik: de liefde. Ze heeft grafische vormgeving in Mexico gestudeerd en is altijd gepassioneerd geweest door moderne kunst en traditionele Mexicaanse kunst. Sinds ze in België woont, begon ze een fusie tussen beide soorten kunst uit te werken, iets dat haar bekendheid gaf in de Antwerpse culturele sector en haar de kans gaf om deel te nemen aan verschillende culturele evenementen in Antwerpen. Ze was bijvoorbeeld de gastkunstenaar van de eerste twee jaar van het Altaar van Antwerpen.

Patricia vertelde dat de voormalige directrice van Permeke, Christel Kumpen, het idee had om

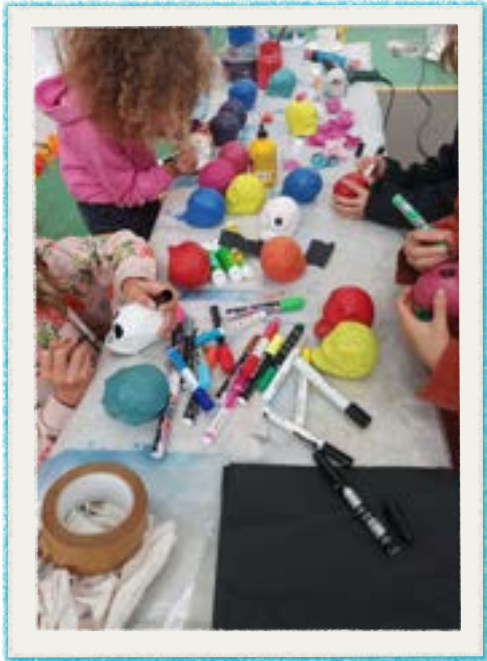
in 2018 een feest van de doden samen te organiseren met de muziekgroep van de Mexicaan Luis Marquez. Omdat de directrice over het talent van Patricia wist, wees ze Patricia aan als organisator van de culturele activiteiten en decoraties van het feest. Het eerste jaar bestond dit feest uit een muziek- en dansoptreden van Luis Marquez en een klein traditioneel altaar voor de doden, gebouwd door Patricia, die ook een presentatie gaf aan de bezoekers over de geschiedenis van deze traditie. In 2019 begon Patricia een samenwerking tussen het MAS en de bibliotheek. Zo heeft het MAS een deel van het Altaar van Antwerpen aan haar geleend om het altaar van Permeke nog groter te bouwen voor het feest van dat jaar. Het feest van de doden in Permeke bleef groeien dankzij de actieve samenwerking van Patricia en de

bibliotheek met andere instellingen en kunstenaars in de stad zoals met het Centrum voor Mexicaanse Studies. In 2022 was het evenement zo sterk gegroeid dat het een agenda bood met verschillende activiteiten om negen dagen lang de Mexicaanse cultuur te verkennen. In 2023 kwam er een nieuwe directie in de bibliotheek, waardoor de agenda van de activiteiten veranderd is en het feest van de doden sindsdien niet meer gevierd wordt.

Er is nog één element van de Mexicaanse cultuur in Antwerpen dat mij erg nieuwsgierig maakt: *La Catrina Gigante* van Borgerhout, een prachtige, vier meter hoge figuur van het meest geliefde symbool van de representatie van de dood in Mexico. Zoals ik al eerder zei, was de eerste keer dat ik *La Catrina Gigante* zag in Permeke. Wat ik toen niet wist, was dat

de hoofdrol van deze figuur eruit bestond om ieder jaar deel te nemen aan de Reuzenstoet van Borgerhout. Om meer te weten te komen over dit iconische beeldhouwwerk, interviewde ik de maker ervan, Francisco Manzano, een Mexicaanse kunstenaar die in 1994 naar Antwerpen is gekomen, ook voor de liefde. Francisco vertelde me dat zijn eerste winters in België erg moeilijk waren. Om de grijze en koude maanden beter te kunnen doorstaan, zocht hij zijn toevlucht tot de beeldende kunst geïnspireerd door Mexico. Hij begon kleurrijke figuren te maken van *alebrijes* en van de dood. De jaren gingen voorbij en naarmate zijn kunst bekend werd, gaf hij verschillende kunstworkshops waarbij hij ontdekte hoe de kleurrijke patronen en elementen van de Mexicaanse kunst Belgen verrasten en interesseerden.

Vlaamse kinderen versieren schedels in een tentoonstelling van kunstenaar Francisco Manzano.

Ana-Paula (11), een Mexicaans meisje dat met haar gezin naar Antwerpen emigreerde. Haar gezicht is geschilderd ter ere van de dag van de doden op het Permeke-feest in 2022.

Beetje bij beetje begon hij zijn netwerk van contacten uit te bouwen en eind jaren negentig organiseerde hij een Dag van de Doden, iets wat in die tijd in België heel zelden te zien was. Sindsdien maakt Francisco elk jaar projecten om deze traditie te vieren.

Nu, wat is het verhaal van zijn reus eigenlijk? In 2018 werd Francisco door het district Borgerhout uitgenodigd om een reus te bouwen voor de jaarlijkse Reuzenstoet. De organisatoren van het evenement vonden dat het een evenement van en voor Antwerpen is en daarom moet de Reuzenstoet alle gemeenschappen met verschillende culturele achtergronden van de stad tonen. Daarom vroegen ze Francisco om een reus te bouwen die een bepaald element van de Mexicaanse cultuur heel goed vertegenwoordigde. Eerst stelden ze hem voor om een gemaskerde Lucha Libre-worstelaar te creëren,

maar hij dacht dat er niets meer Mexicaans was dan *La Catrina*. Toen hij eindelijk klaar was met de bouw van *La Catrina*, informeerden de organisatoren hem dat hij tijdens de Reuzenstoet niet alleen de reus moest presenteren, maar hem ook moest laten vergezellen van een groep mensen die de hele processie naast de reus zouden lopen. Dat baarde hem grote zorgen, omdat hij zich afvroeg waar hij zoveel mensen vandaan moest halen. Zo lanceerde hij een oproep in alle sociale mediagroepen van Mexicanen in Antwerpen en België en gelukkig toonden heel veel mensen hun interesse om daaraan deel te nemen. In totaal vergezelden meer dan 30 mensen *La Catrina* het eerste jaar, waarvan sommigen Vlamingen en Belgische-Mexicaanse families met hun kinderen waren. Dankzij het succes van *La Catrina*, vroegen de organisatoren Francisco om nog een tweede

reus te bouwen voor de volgende Reuzenstoet. Dus besloot hij het skelet van de *Xoloitzcuintle*-hond te bouwen: een inheems hondenras uit Mexico met een nauwe band met de Azteekse cultuur en waarvan wordt aangenomen dat hij de gids van de geesten is naar de wereld van de doden. Zo lopen de reuzen van *La Catrina* en *El Xolo* sinds 2019 elk jaar door de straten van Antwerpen en altijd in het geweldige gezelschap van mensen die een Antwerpse traditie vieren via de herinnering aan hun achtergelaten land.

Tot slot ben ik tijdens dit onderzoek ook geïnteresseerd geweest in het behoud van *El Día de Muertos* in Mexicaanse migrantenfamilies. Ik heb hierover gesproken met een Mexicaanse familie die in 2022 naar Antwerpen is gekomen voor het werk. Deze familie bestaat uit het koppel Laura (44) en Fernando (44) en hun drie kinderen Alonso (16), María-José (15) en Ana-Paula (11). Ze vertelden me dat ze, omdat ze zo ver van hun land zijn, een onvermijdelijke toename ervaren in de genegenheid en nostalgie die ze voelen voor Mexico en hun cultuur. Daarom proberen Laura en Fernando thuis de cultuur in stand te houden, bijvoorbeeld door Mexicaans te blijven koken, maar vooral door te blijven vieren, omdat ze niet willen dat belangrijke feesten uit Mexico onopgemerkt blijven en door hun kinderen worden vergeten. Over de *El Día de Muertos* merkte Laura op dat ze simpelweg geen jaar kunnen doorbrengen zonder samen thuis een altaar te bouwen, aangezien dat het moment is om opnieuw contact te maken met hun stambomen. Fernando merkte dat deze traditie hen er ook aan herinnert dat de dood bij het leven hoort en dat Mexicanen niet de dood vieren, maar eigenlijk het leven. Toen ik de kinderen vroeg wat ze ervan vonden om dit zo ver van Mexico te blijven vieren, kreeg ik zulke mooie antwoorden dat ik er kippenvel van kreeg. Voor Alonso is de spirituele waarde van dit feest onvergelijkbaar en onvervangbaar.

Voor hem lijkt het geruststellend om het altaar thuis te hebben omdat hij weet dat hij weer bij zijn dierbare doden zal zijn. Voor María-José betekent het leven in het buitenland niet dat ze haar tradities verliest, maar dat ze de kans wint om haar cultuur met anderen te delen en haar gelukkige visie op de dood niet moet exotiseren, maar kan verduidelijken. En Ana-Paula, de jongste, vertelt dat wat op haar echt indruk maakte bij het vieren van deze feestdag in België, is dat ze het niet alleen thuis viert, maar ook bij het MAS. Daar kan ze contact maken met haar roots en tegelijk ook met Belgische kinderen en andere nationaliteiten die ook naar het feest van het museum komen.

Concluderend heeft het onderzoek naar en het schrijven voor deze kroniek over de Dag van de Doden in Antwerpen mij twee dingen laten zien. Ten eerste is cultuur niet statisch, maar ze transformeert en verrijkt zich door het contact met andere culturen. Het werk van het MAS en MAP heeft dit bereikt door een deel van de Mexicaanse cultuur open te stellen als een universele ervaring. Ten tweede, als buitenlander blijft er altijd een deel van jezelf op de plek van herkomst en voel je je een beetje leeg alsof je iets kwijt bent. Dus die ontbrekende ruimte proberen wij altijd met iets op te vullen en dat betekent op zoek gaan naar de wortels en die brengen naar de plek waar we nu zijn. In mijn persoonlijke geval en dat van de Mexicanen die met hun getuigenissen hebben deelgenomen aan mijn onderzoek, stelt de Dag van de Doden ons in staat om één keer per jaar opnieuw contact te maken met de kant die we hebben achtergelaten. Misschien klink ik heel romantisch, maar ik denk dat we soms de liefde voor de plek waar we vandaan komen pas beseffen als we er niet meer zijn.

SONIA GARCÍA

Reflecties doorheen mijn stad

Het was 6u24, ergens in de tweede helft van de 20ste eeuw, toen een aardbeving met een kracht van 7 op momentmagnitudeschaal, op een diepte van 55 km, met als epicentrum de ziekenhuiskamer waar ik werd geboren, werd gevoeld in bijna het gehele land en enigszins gevoeld in twee andere Latijns-Amerikaanse buurlanden.

Ik was zo'n tegenstrijdige baby, geboren toen de wereld tegen de regering en tegen de hoge prijzen protesteerde en terwijl er steeds burgeroorlogen uitbraken. Mensen waren niet tevreden met de slechte levenskwaliteit en de sociale ongelijkheid. Dus in die tijd kwam ik ter wereld, op een dag die niet alleen het land, maar ook het volk door elkaar schudde. Helaas is deze situatie niet veel veranderd.

Ik groeide op in een kleine stad, in de Avenida Bélgica (België Avenue), wat in witte letters tegen

een hemelsblauwe achtergrond op het straatbord stond geschreven. De naam van de straat kwam van een Belgisch bedrijf dat de spoorweg had gebouwd. Het staalbedrijf Acerías Paz del Río had een goederentrein nodig, die het transport zou vergemakkelijken bij de winning van grondstoffen zoals ijzer, steenkool en kalksteen die nodig zijn voor de productie van staal. Zo bracht de vooruitgang de spoorlijn en de laan naar mijn stad. Door de jaren heen las ik altijd deze naam en ik en anderen oriënteerden ons in

de stad met deze laan. De Avenida Bélgica werd een referentiepunt in mijn leven.

Zoals een blad op de grond dat door de wind wordt voortgeblazen, zo ging ik in de hoofdstad van mijn land wonen om een betere toekomst te zoeken. Het was een drukke en lawaaierige plaats. Zich eenzaam voelen is een verschrikkelijk gevoel, je probeert vrienden te maken of tenminste kennissen te hebben. Er waren bewoners vanuit het hele land, verschillende typen met hetzelfde doel. Soorten zoeken elkaar op, dus er waren daar die van de kust, de bergen, het zuiden of de vlaktes samen kwamen.

In het begin huilde ik veel, ik miste mijn huis, mijn moeder, de plaats die ik kende. Tijd verandert alles.

Aan het einde van mijn verblijf maakte ik deel uit van een grote groep, af en toe ontmoetten we elkaar, gingen we samen eten en drinken. Er waren altijd anekdotes en verhalen te vertellen. Het was leuk! Maar iedereen was bezig om zijn pad te vinden of tenminste om het te zoeken.

Mensen hebben altijd geprobeerd stormen te voorspellen om schade te voorkomen. Niet alleen meteorologisch gesproken, maar ook menselijk gezien. Volgens mij is in het leven alles relatief. Het hangt ervan af waar je bent, wie je bent of - waarom niet? - hoeveel geluk je hebt.

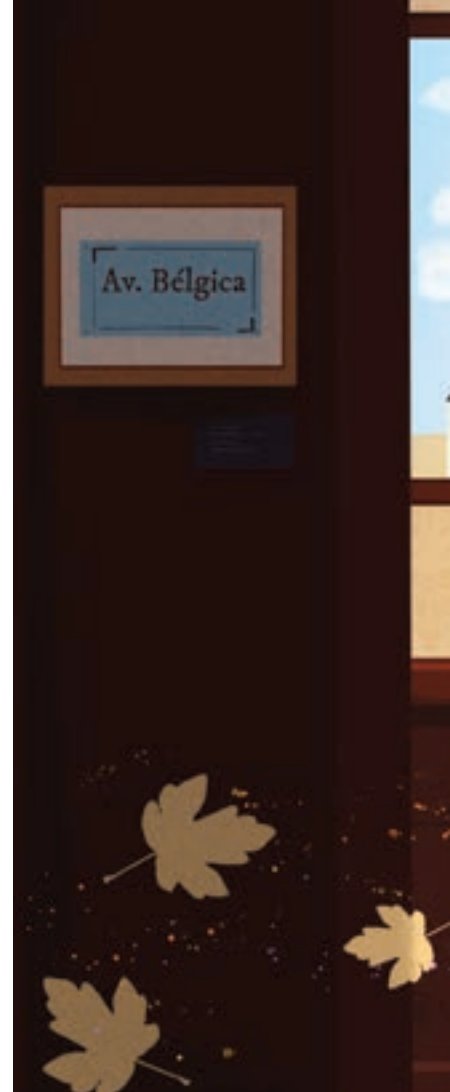
De druk in het leven en de extreme veranderingen in de temperatuur in iemands omgeving zijn factoren die een storm kunnen veroorzaken. Of een blad het nu leuk vindt of niet, de wind verdringt de bladeren, dus op een dag kwam er een heel sterke wind, eigenlijk een storm, en die bracht me naar een afgelegen land, duizend kilometers van huis, naar België. Een zelfstandig naamwoord dat mij al meer dan een kwarteeuw niet vreemd was geweest, en als ik het werkwoord 'voelen' en het bijvoeglijk naamwoord 'anders' toevoeg, krijg ik de zin die uitlegt hoe

die eerste jaren in dit land waren. Een gevoel van verwarring dus.

Daar las ik in zwarte letters tegen een gele achtergrond: "Provincie Antwerpen heet u welkom". En dan in zwarte letters tegen het wit las ik: "Antwerpen". Het woord "welkom" stond er niet meer.

In deze stad was de diversiteit sterker dan in mijn hoofdstad. Ja, inderdaad, nadat je een bepaalde tijd in een stad hebt gewoond, mag je deze stad mijn stad noemen, toch? Er waren

mensen van verschillende landen, talen, religies, geuren en kleuren op één enkele plek. Dit klinkt veelbelovend, dacht ik, maar ik zat ernaast. Ik had het mis, mijn plaats vinden werd moeilijker, en de taal was lastig.

Naar mijn mening is het niet correct uitspreken van een taal geen synoniem voor domheid. Maar de reactie die je van je gesprekspartner krijgt, doet je zo voelen! Nog erger, ik kwam te weten dat ik mijn taal niet spreek, maar een dialect. Volgens deze filosofie wordt Frans alleen in Frankrijk gesproken, Arabisch in Arabische landen, Spaans in Spanje, Engels

wordt alleen in Engeland gesproken en de kolonies spreken dan Indisch, Australisch enzovoort. Kortom, ik kon me zelfs niet meer met mijn moedertaal identificeren!

Na een tijdje, evenzeer zoals een epicentrum uitdijt, besloot ik dat de opmerkingen en kritiek over m'n uitspraak ergens moesten stoppen en met hun eigen manier van denken reageer ik met: Tja, mijn Nederlands is niet zo goed, maar gelukkig ben ik in België.

Het koude weer (een koude waarmee ik niet bekend was), de taal (met de finesse in de nuance van de woorden, zo'n finesse dat mijn tong rare

vormen liet zien) en tenslotte een reeks jobs waar ik de taal niet hoefde te spreken maakten dat ik en de stad geen connectie zouden maken.

Door het feit dat mijn fysionomie naar verschillende culturen verwees, dacht ik dat dit een gemakkelijke deur zou zijn, waarmee ik gemakkelijk in een groep zou kunnen passen. Helaas, zodra ik mijn mond opende, hoorde ik: “Oh sorry, ik dacht dat je uit een ander land kwam”. Ik veronderstel dat het het beroemde soort-zoekt-soort was of de onderlinge concurrentie die toch aanwezig was in deze multiculturele stad.

Het was niet gemakkelijk met de andere culturen overeenkomsten te vinden. We voelen ons eenzaam en toch zijn we heel kieskeurig. Of misschien heeft het met identiteit te maken? Wanneer je in je land bent, ben je jezelf. Wanneer je in een ander land bent, ben je niet jezelf, niet volledig, er is te veel externe invloed. Je wil zijn, je wil geaccepteerd worden en erbij horen. Het is een basisbehoefte van de mens, afgezien van acceptatie en “likes” in het virtuele sociale leven, uiteraard!

's Avonds, toen ik klaar met werk was, wandelde ik in de koude nachten met motregen door de straten waar het licht van de lantaarns weerspiegeld werd op de natte kasseien, in de buurt van de merkwaardige gotische kathedraal, de Onze-Lieve-Vrouwekathedraal, die in witte Balegemse zandsteen was gebouwd. Ze herinnerde me aan een wit, geribbeld suikersnoepje van mijn land. Tja, ik ben een emotionele eter en in die koude en eenzame nachten verlang ik naar iets dat me paait. Zonder twijfel moet de kathedraal een vrouw zijn, majestueus staand, wakend over haar stad. Ze heeft in de loop van de tijd de voorbijgangers gezien die aan haar voeten hebben gelachen, gevierd en gehuild. Ze heeft de boten zien komen en gaan, beladen met mensen met dromen en hoop in hun hart. Ze blijft daar staan in haar gebroken witte pak, waardig en statig. Soeverein.

Ik was gebiologeerd door de meer dan vierhonderd jaar oude, mooie huizen op de Grote Markt, maar in mijn ogen waren ze in hun Renaissancestijl nieuw, een primeur! Ze staan bekend als de Gildehuizen. Een "gild" was een soort beroepsvereniging. Elk huis heeft een symbool of standbeeld op de top van het dak dat het beroep symboliseerde. Het lijkt erop dat we onszelf altijd afscheiden en classificeren.

Alsof dit nog niet pittoresk genoeg was, vond ik een klein straatje, zo'n schilderachtig nauw straatje. De Vlaaikensgang! Dit klinkt zoet voor de oren en het is heerlijk zoet voor de ogen. Er zijn een tiental huisjes zo authentiek en zo goed bewaard. Nu zijn er restaurants en cafés maar dat neemt niets weg van de sfeer. Daar voel je je naar de zestiende eeuw gekatapulteerd. Het is zo zalig, dit kleine wandelingetje. Ik dreutelde drie keer door deze gang, voor de verandering een keer in de tegenovergestelde richting.

Soms op vrijdagavonden na mijn job ging ik na het wandelen door deze prachtige straten ook naar de nabijgelegen pubs. Die werden

“Deugdelijke herinneringen kwamen op en dan werd het een cocktail van nostalgie, heimwee en vrolijkheid bijgezet met een paar tranen...”

gesuggereerd door collega's want volgens hen waren ze een must van 't stad. Amai, ze hadden volkomen gelijk! Ze waren inderdaad bijzonder, de sfeervolle kelders die als cafés, tavernes of bars fungeren. Een van mijn favorieten was De Vagant, op de hoek van de Reyndersstraat en de Pelgrimstraat, een jenevercafé waar je je papillen een echte traktatie kon geven op de meest voortreffelijke aroma's, boeketten en smaken van jenevers. Er waren zoveel soorten van verrukkelijke drankjes zoals roodbloedige, oranje jenever, dat was mijn favoriet. Het smaakte naar een nationale drank van mijn land. Deugdelijke herinneringen kwamen op en dan werd het een cocktail van nostalgie, heimwee en vrolijkheid bijgezet met een paar tranen. Het decor trok me erg aan. De naakte muren waarop je de oude bakstenen kon zien, trots op hun verleden en het leven dat ze hebben gehad, net zoals het patina op de barkrukken en tafels.

Verder door de Pelgrimstraat was er mijn tweede favoriet, staminee De Pelgrom met zijn unieke sfeer, kaarsen, barokke muziek en lange houten tafels, die me aan mijn grootmoeders stevige soepen deden denken. Elke zondag aten we bij haar, al de kinderen op de lange bank tegen de wand en de volwassenen aan de andere kant. Zo controleerden ze dat we al onze soep opaten - en het waren van die grote soepkommen dat je zweette terwijl je de soep dronk.

Ten slotte bezocht ik café Den Engel, nog een andere parel, maar dit café bestaat nog, in tegenstelling tot De Vagant en de Pelgrom. Vol met zijn echtheid, die het laat zien door zijn decor. Er hangt een klok die op 5 voor 12 wijst en dit, aldus de eigenaar, symboliseert dat het nooit middernacht wordt dus kunnen de klanten plezier blijven maken. Oorspronkelijk was dit café geen hoekhuis, maar dit doet niets af aan de authenticiteit en het belang ervan voor de inwoners van de stad.

In werkelijkheid brengen deze cafés een unieke sfeer met zich mee die hun klanten naar een verleden meeneemt. Dit café is niet alleen vol nostalgie, maar ook vol vitaliteit en geschiedenis die in de loop van de tijd door de burgers zelf is gecreëerd en verder wordt doorgegeven.

Ik kon me inbeelden hoe het toen was, het tumult van mensen die op zoek waren naar een stimulans om hun kwalen, verdriet en kou te verzachten, een elixir dus, een Antwerps elixir, uiteraard!

We hadden in mijn kleine stad een soort kantines. Een eenvoudige kamer die lang geleden was geveerd en nu onderaan de wanden met de vuile vingers van kinderen was gedecoreerd. Een plaats waar bier, anijssnoepjes en basisproducten werden verkocht, waar mannen en vrouwen na het oogsten hun dorst en pijn gingen lessen. Kinderen vermaakten er zich met de snoepjes terwijl de aankopen voor het avondmaal werden gedaan. De stoelen en tafels hadden ook dit patina, die kleur en bijna die geur.

Helaas zijn veel van deze locaties niet meer onder ons. Nu staan er in 't stad meer moderne cafés, met een meer internationale look, jammer! Deze plaatsen waren zo enig in hun soort, ze maakten deel uit van de geschiedenis van de stad. Nu, als je deze cafés binnenstapt, kan je het gevoel hebben dat je in eender welke moderne stad bent. Ik ben van mening dat ook een café bij zijn stad wil horen.

Aan het einde van mijn eerste wandelingen door de stad, eindigde ik bijna altijd in het Centraal Station. Amai! Wat een prachtige constructie, samengesteld uit metaal, glaspanelen en natuursteen aan de buitenkant en prachtig marmer aan de binnenkant. Gelegen aan de andere kant van de stad waakt dit gebouw samen met de kathedraal over de stad. Deze constructie werkt als een hart dat het bloed naar de stad pompt, met zijn eb en vloed van passagiers. De

rails fungeren als aders die een soort van levenswijze in de stad brengen. Het station houdt een eeuwig feest in de stad. Het regelt de frequentie en het ritme waarop de stad danst. Eigenlijk heeft het niets te maken met het minuscule station dat het Belgische bedrijf in de jaren vijftig in mijn land had gebouwd. Wat een verschil!

Zonder twijfel was Antwerpen een mooie stad, met zijn schilderachtige huizen, straten, de historische rivier de Schelde en de prachtige, in brons gegoten beelden met hun natuurlijk kopergroen laagje gegeven door het koper dat in het brons zit. Het leek op een sprookje. Destijds kon ik het niet laten om me af te vragen of mijn verhaal een happy end zou hebben. Plotseling dacht ik aan de Bolivarplaats, ter ere van Simón Bolívar, de bevrijder en oprichter van 'Gran Colombia' (Colombia, Venezuela, Ecuador en Panama) aan het begin van de 19de eeuw. Hij moest vechten om zijn droom werkelijkheid te zien worden. Bolívar wilde een verenigd land vormen, maar toen sloeg de onderlinge concurrentie toe. Een groep bestaat uit veel individu's, maar één individu bestaat uit zichzelf, bijgevolg is het moeilijk om van vele individu's één te maken. Dus Bolívars droom viel uiteen in de sfeer van het individualisme.

Maar ik was heel verbaasd en tegelijkertijd trots dat Simón Bolívar hier erkend werd.

Hoe dan ook stopte ik met dromen over sprookjes en de gelukkige eindes ervan en nam ik de tram om naar mijn plaats te gaan.

Tja, in het begin was de tram ook speciaal voor me. Ik kende alleen bus en taxi. Ik zal me voor altijd het *tr tr tr tuutu*-geluid van het lezen van de tramkaart herinneren. Het was de eerste keer dat ik het openbaar vervoer nam zonder geld te gebruiken, maar met een vooraf betaalde kaart. Dat waren de tijden vóór de apps of smartphone, natuurlijk! Ik had een gevoel van zweven en schommelen, perfect om een dutje te doen. In de hoofdstad van mijn land zou

dit onmogelijk zijn om te doen, er zijn te veel zakkenrollers of zoals wij ze noemen: “vrienden van andermans spullen”. Ik genoot van de ritjes in de tram als het niet erg druk was, uiteraard.

Ik miste het eten, elk land heeft zijn eigen smaak. Het kan worden beïnvloed door de hoogte van het land, het water, de luchtdruk enzovoort. Het is grappig want België is bijzonder rijk aan verschillende culturen, je zou kunnen zeggen dat het een multiculturele rijkdom heeft. En toch, het smaakte gewoon anders. Niet alleen dat, maar ook de geuren waren anders. Daarmee bedoel ik niet de parfums van de mensen of de producten om je mee te wassen, maar de stad zelf. De geuren van de lucht, de zon en de regen waren anders. Als ik 's morgens of 's avonds de lucht inademde, dan had die een andere geur dan die van mijn land, een andere essentie. Of misschien was het gewoon dat ik het aroma van mijn thuis, dat in mijn geheugen blijft, miste? Die geur van je eigen wortels die je laat weten dat je erbij hoort. Of was het de geurstof van mijn eenzaamheid die ik rook?

Het museum in Antwerpen dat ik het mooiste vind, is het Museum Plantin-Moretus, met zijn renaissancestijl van buiten en van binnen een labyrint van kleine kamers met ongelijke vloeren die met kleine trappen van vier stappen waren verbonden. De donkere mahoniekleur van het hout dat bijna overal aanwezig was, in de leuning van de trap, in de spiraalvormige trap zelf, de wandpanelen, de vensterluiken die het licht buiten houden om de waardevolle objecten van dit huis te bewaren, de tafels waarop werd gewerkt, de gietvormen van het alfabet (later werden deze van koper gemaakt), de bibliotheekplanken, de plafonds waaraan mooie kroonluchters hangen en de prachtige en piepende vloer. Hout heeft me altijd een warm, goed en aangenaam gevoel gegeven, dus voel ik me hier welkom.

Er is een tentoonstelling van alle instrumenten die op een of andere manier werden gebruikt om de boeken te drukken. Zodat er bewijs was dat er iets of iemand bestond. En, zoals ons werd verteld, werden de boeken zo goed als met bloed, zweet en tranen gedrukt.

Papier is lange tijd de meest fervente getuige van ons bestaan geweest. In mijn eerste dagen hier had ik het gevoel dat ik vanwege dat roze papiertje niet bestond. Geen echte identiteitskaart hebben was synoniem voor mensen overal te doen twijfelen. Ze keken me aan alsof ik niet de persoon was die dit fragiele papier toonde. Ik zou hard kunnen roepen wie ik ben, maar niemand zou me geloven tenzij het op een papier stond. Nu, met de nieuwe technologie schuift het papier naar links, maar het principe is hetzelfde en het gevoel valt even zwaar op de ziel.

Ik dartelde door de dagen, de dagen werden maanden en de maanden verjaarden. Na veel jaren ging ik voor de eerste keer terug naar mijn land. Dit keer bracht geen sterke wind of storm me daar. Er was veel veranderd, mijn dorpje was groter geworden, het leek anders te zijn. Mijn plaats, die ik kende, leeft nu alleen in mijn geheugen en in mijn herinneringen. Hier en daar wierp ik een woord in het Nederlands op, hoe ironisch! Hier in Antwerpen vielen Engelse woorden overal in mijn uitspraak. Het voedsel was zo lekker als altijd, de natuur was even mooi, maar toch voelde ik me anders. Mijn standpunt was ook veranderd. Dat is toch normaal, zei ik tegen mezelf, alles in dit leven fluctueert. Opeens kreeg ik het gevoel alsof er heet water door mijn aderen stroomde, waardoor mijn ademhaling werd beperkt, waardoor de tijd stopte en er een gedachte in mijn hoofd opdook: ik was een vreemde daar. Ik besepte dat ik niet van hier was, maar ook niet van daar. Ik was beland in een voorgeborchte, dansend tussen twee werelden.

Dan komt het bij mij op dat we net een voorwerp zijn dat bij een archeologische opgraving is gevonden en dat naar een buitenlands museum moet worden gedeporteerd. Is de stad een museum dat verschillende exemplaren verzamelt? Toont de stad de nieuwe vondsten om haar eigen grootsheid te laten schijnen? Behoren we tot velerlei collecties van allerlei landen die elkaar in deze prachtige stad hebben ontmoet en worden we dus geclassificeerd per soort, kennis, intellect en 'leef-tijd'? Of doen we dat zelf?

Zoeken we een plaats of vallen we op één plaats? Worden we getoond in de grote zaal of worden we slechts geclassificeerd, gedecodeerd en gearchiveerd in de onderste kelders en komen we af en toe aan het licht op een of andere speciale tentoonstelling?

Maar in tegenstelling tot een museum is de stad op en in elk hoekje levend. Er zijn kloppende harten die willen gehoord worden, die willen zijn en tonen dat ze meer dan een nummer in het bevolkingsregister zijn.

De grote vraag is of er plaats is in dit eindeloze museum van 't stad voor elk van ons? Of alleen voor degenen die uitmunten in talenten? Het feit is dat we door de geschiedenis kunnen zien dat het de mens aangeboren is om te classificeren, ordenen en te bewaren wat hij bezit.

Ik vertrouw erop dat er in de stad, net zoals dat in een museum gebeurt, geïnvesteerd zal worden, de zalen gerenoveerd of uitgebreid zullen worden om alle aanwinsten die in haar bezit zijn trots te kunnen tentoonstellen. Laten we zoeken naar het licht dat onze beste hoek zal laten zien en dat op ons zal schijnen.

We zijn zo vergelijkbaar! Uiteindelijk zoeken al die culturen naar dezelfde dingen. We willen allemaal communiceren. We hebben wetten, tradities, een geloof, bijgeloof, kunst, muziek en dansen. We markeren plaatsen die ons leven omringen, zoals monumenten, sculpturen en

grandioze gebouwen en bruggen die passen bij het tijdperk waarin we leven. We vieren elke gebeurtenis in ons leven, tot aan onze dood en sommige culturen tot in het hiernamaals, of in reincarnatie.

De mens heeft een aangeboren behoefte om zich te uiten. Dus het is zonder wonder dat je je ergens in de kunst van een andere cultuur verbonden kunt voelen. Dit ontwerp of voorwerp roept je tot in het diepste deel van je wezen dat we allemaal deel uitmaken van een geheel, dat we verbonden zijn en daarom kunnen we elkaar begrijpen. Want het zijn de manifestaties van een mens die zijn emoties en gevoelens wil uitdrukken.

We beweren anders te zijn, maar in werkelijkheid zijn we hetzelfde in hart en ziel, maar verpakt in verschillende pakketten gecreëerd door de plaats waar we geboren zijn.

We zouden onze eigen essentie moeten laten stralen om de aandacht te krijgen van één of meerdere bezoekers in het grote museum van de stad. Zo kunnen de anderen zich met ons verbonden voelen, om een link tussen ons te maken. We kunnen samen deel uitmaken van de stad waar we niet alleen wonen, maar vooral samen leven.

**ver
ta
lin
gen**

CAROLINA OJEDA LEGÜES

Un refugio, un cobijo...

¿Qué conecta los cobertizos metálicos a orillas del río Escalda con la estatua de Minerva y el túnel peatonal, cuando miro hacia atrás luego de veinte años viviendo en Amberes?

He realizado varios trabajos hasta ahora, en ellos siempre reaparece como hilo conductor el conectar a la gente, tender puentes, mediar, buscar nexos, aunque tal vez no los haya a primera vista. A menudo, experimentar de primera mano lo diferentes que podemos ser unos de otros, también me hace centrarme en lo que tenemos en común. ¿Quizá para buscar ese sentimiento de pertenencia o de similitud?

Después de estudiar sociología, quise cambiar el mundo y trabajé en proyectos con mineros, pescadores y científicos. Durante esos años, conocí al amor que me trajo aquí en el 2004, y que me hizo recorrer sin siquiera titubear una distancia de 12.262,34 km, con una determinación que aún me asombra. En 2007 cambié el centro de llamadas en el que trabajaba por el servicio de mediación vecinal de la ciudad de Amberes, donde intermedíé entre vecinos y supervisé a voluntarios mediadores. Como reclutadora de personal, hice malabares para unir a cada postulante con la función adecuada, lo que más adelante seguiría haciendo como orientadora de voluntarios, haciendo coincidir a cada voluntario con la organización más apropiada. Durante el período de Corona, cambié al sector cultural para seguir ampliando las redes sociales del *Museum Aan de Stroom* (traducido como Museo Bordeando el Río). Recientemente, formo parte del comprometido equipo de *ErfgoedLab Antwerpen* (traducido como Laboratorio de Patrimonio Amberino).

No es casualidad que hoy aporte a esta crónica de la ciudad, que me gratifiquen tanto los proyectos de participación del *ErfgoedLab* y el *MAS*, en los que se da cabida a esas voces a menudo mudas y olvidadas de la ciudad. El arte genera fricción y conecta a la vez, es un medio importante y multifacético para abarcar de alguna forma, la complejidad de la vida, expresarla, darle un lugar y un sentido. Trabajando con socios creativos, descubrí también una faceta creativa y lúdica en mí.

Empecé esta aventura con un doble papel: escribir yo misma una de las trece crónicas y, junto con Sven y Wannas, orientar y comentar los textos de las demás autoras en las distintas etapas

del proceso. ¡Qué privilegio! Pero también qué confrontación y desafío más grande. Fue conmovedor, a la vez que reafirmante y aliviador ver crecer poco a poco estas “joyas literarias”, reconocer y ver reflejado tantos aspectos de mí y de la vida misma en ellas. Pude observar también, la lucha que se lleva a cabo con el idioma Neerlandés para expresar exactamente lo que se quiere decir. De vez en cuando, se me escapó una lágrima o una sonrisa, sentí las ganas de contar y narrar de las autoras, y ví a través de sus ojos, tantas maneras de cómo hacer tuya esta ciudad. Ningún patrimonio o sendero se repitió. Cada historia personal toma al lector de la mano conduciéndolo a un territorio desconocido. Aún así, los relatos están temáticamente entrelazados: las raíces se tocan, aquí y allá.

Tras un emotivo primer encuentro con las escritoras de esta crónica, en una tarde otoñal de octubre de 2023, en su mayoría estudiantes (o exestudiantes como yo) de neerlandés, del centro para la educación de adultos *Encora*, que ahora nos invitaba a escribir, tuve la necesidad de esbozar estas impresiones:

“Así como las cajoneras de un mueble antiguo crujen y chirrían al abrirse, inundando inmediatamente la pieza con un cálido y dulzón aroma a madera. Así estábamos en el primer encuentro con las demás escritoras.

Varias de ellas no se conocían y abrieron sus cajoneras con sumo cuidado ¿Tal vez para no molestar a las demás con el chirrido? ¿O para facilitar el encuentro? ¿O quizá porque no sabíamos muy bien sobre qué tema escribir?

Una a una, dejamos que las demás echaran un vistazo al interior de nuestros compartimentos, rebosantes de experiencias, recuerdos, pasiones, añoranzas, deseos y sentimientos. En el fondo de los cajones también yacía una voz, una mirada crítica que poco a poco iría tomando forma y encontrando lugar en esta crónica urbana.

Tal como un queque toma su tiempo en el proceso de cocción, para elevarse paulatinamente buscando sus propios surcos, así también, sacaríamos a relucir nuestras historias, convirtiéndolas poco a poco, en potentes nuevas narrativas sobre nuestra ciudad.

Por mi parte, intenté transmitir mi relato sin emocionarme tanto, pero, sinceramente, no sé si lo conseguí”.

Mientras escribo, también caigo en cuenta de que no es mera casualidad que, tras sumergirme en mis viejos álbumes de fotos, eligiera inmediatamente tres elementos patrimoniales para esta crónica. En efecto, son tres dimensiones que a

menudo veo repetirse en mi vida. Además de los procesos de crecimiento, la búsqueda de seguridad emocional y las conexiones entre capas de identidad, también leo entre líneas sobre la constelación familiar en la que crecí, como la hermana del medio. Los miembros de mi familia se fueron asomando uno a uno en este relato. Aparecieron y se incorporaron espontáneamente, ocuparon un lugar, sin yo haberlo planificado de antemano. Forman inevitablemente parte de quien soy, como también de mi vida en Amberes. Aunque no estén físicamente presentes, me los traje auestas, les doy un lugar y espacio aquí y ahora, en mi nueva realidad.

Los anteojos a través de los cuales observo la realidad delatan un tríptico, sea cual sea la manera en como me los ponga. Ahora vengo a entender por qué no me parecía escribir sobre uno o dos lugares patrimoniales: tenían que ser tres.

Cobertizos metálicos

(A Lilu, mi hermana mayor, que transforma constantemente todo tipo de materiales en obras de arte)

Cuando me vine a vivir acá, por ahí en el año 2004, estaba inmersa en un proceso similar al que experimenta una jaiba: lista para una nueva fase en la vida, 'la camiseta me había quedado chica'. Por ese entonces, sentí la necesidad de acercarme a los pilares desmoronados de estos cobertizos metálicos al borde del río Escalda, de captarlos completamente con el lente de mi cámara. Las sesiones fotográficas duraban horas, no me saciaba, estaba perpleja escrutando, fotografiando, hasta que mi ojo izquierdo se cansaba de mirar por el lente ¿Es eso tal vez lo que sentía mi mamá cuando en sus labores de tecnóloga médica, a diario miraba absorta por los lentes de aquellos grandes e imponentes microscopios, que tanto me impresionaban de niña? ¿O quizá se parece a la fascinación de mi hijo mayor por avistar jaibas, por muy escondidas que estén entre los recovecos de los roqueríos, para luego observarlas durante largo rato, chapoteando en un balde de agua y luego devolverlas al mar?

El proceso de crecimiento por el que atraviesa una jaiba es una bella metáfora de la vida y un buen resumen de lo que estos cobertizos significan para mí.

Una jaiba crece bajo su caparazón (exoesqueleto), hasta ya no poder, hasta que la caparazón se le hace pequeña, ya no se le ajusta más. En ese momento, se activa un proceso hormonal en el que crece, resquebrajando y traspasando su

coraza, de la que finalmente se desprende. Esta muda cíclica de carcaza tiene lugar cada año, una y otra vez, seguida por un período vulnerable en el que la jaiba se retira, busca refugio en agujeros o bajo las piedras, en paciente espera, hasta que su nueva caparazón hecha a la medida se endurezca y pueda seguir adelante. Este proceso le permite a la jaiba crecer y sobrevivir.

Una vez en la etapa adulta, continúa este proceso cíclico que acompaña a la jaiba durante toda su vida pero de forma más lenta, el crecimiento es menor y las mudas se suceden cada vez con menos frecuencia que en la etapa previa. Un proceso similar experimentan las arañas, también las serpientes y otro tipo de animales que sí bien tienen endoesqueleto, dejan tras de sí más bien una especie de piel ¿Encuentras a veces estas pieles o carcazas en la playa o en el bosque? La historia que se esconde detrás de ellas es el ciclo de la vida y la evidencia de que probablemente una criatura más sabia deambula por ahí con un abrigo nuevo.

Lo que tanto me atrajo de estos derruidos cobertizos metálicos que datan de 1885, no fue tanto su estilo arquitectónico, ni tampoco el hecho de que fueran patrimonio protegido o que el ingeniero portuario G. Royers los hubiese construido. Lo que más bien me llamó la atención, fueron las bellas decoloraciones que se revelan bajo las capas de pintura desgastada, testigos de los innumerables mantos de color que recibieron a lo largo de los años ¿Acaso me estaba desmoronando yo también, decolorando y necesitando una nueva carcaza?

Los muelles al borde del Escalda en Amberes solían tener una función totalmente distinta a la actual (antes de que el puerto se desplazara hacia el norte de la ciudad), la de servir de lugar para el atraque de grandes embarcaciones. Los antiguos cobertizos se construyeron como una especie de estación para los pasajeros que arribaban o zarparían en embarcaciones como la del Red Star Line, pero servían también para proteger (de las inclemencias del clima) la carga y las mercancías. De los 29 toldos metálicos que originalmente se construyeron, sólo quedan siete grupos. Es de esperar que prevalezcan para siempre. Aquellos más descoloridos, que entonces fotografié, han sido, o bien retirados del paisaje urbano o repintados. Para la construcción de estos toldos, se tuvo que demoler todo tipo de viviendas ubicadas a la orilla del río. Tantos años después, estas estructuras con cierto aspecto de casa me otorgan una sensación de cobijo, de volver a casa.

Y enseguida pienso en mi otro hijo, que pasó por una larga fase en la que dibujaba todo tipo de casas con chimeneas humeantes, así como barcos de todos los tamaños, siempre atracados con una gran ancla en el fondo del mar, ¿quizás también como símbolo de cobijo o de encontrar su lugar en el mundo?

Una de las fotografías que saqué de los pilares de estos toldos cuelga ahora ampliada en la pared del escritorio de mi papá, en mi país natal. De unas cuantas imágenes digitales que le envié, eligió justamente ésta. Hace poco, durante una visita familiar al otro lado del Atlántico, pude ver la versión ampliada colgada como un verdadero cuadro. Fue extraño toparme con un trozo de Amberes, sentí como si el mundo se hubiese volcado patas arriba, me vi rápidamente transportada a la fase inicial de mi vida en esta ciudad portuaria. El hecho de que la foto aún cuelgue allá, me da a su vez una cierta tranquilidad, es como si los mundos en los que vivo y entre los que navego, de algún modo se tocan, entrecruzan y permanecen conectados, por muy distintos y dispares que sean.

Durante otra visita que realicé con mis hijos a mi ciudad natal, vimos en los pilares de una antigua estación de trenes, ahora transformada en centro cultural, numerosos nudos metálicos de enlace, de conexión, similares a los que se aprecian en los pilares de las coberturas. Dejé volar mi imaginación y se me ocurrió que estos nudos sirven para unir las pesadas planchas metálicas que, a modo de soporte, mantienen en pie la estructura con forma de casa. Por una de esas casualidades de la vida, también descubrí en ese momento que las ventanas de aquella estación, habían sido fabricadas a la medida, nada más ni nada menos que en Bélgica. Parecía como si quisiera decirle a mis hijos que también allí, en mi país natal, tienen un lugar, un cobijo, donde habitar cada vez que quieran: en esa estación, esa ciudad, ese país y en ese continente.

Mirando retrospectivamente mis primeros años en Amberes, me doy cuenta de que tal cual como una jaiba, viví un proceso de crecimiento bastante intenso, que nunca se detuvo del todo y que luego adoptó otras formas e intensidades. Un proceso en el que el autocuidado siguió siendo crucial, tanto como el cultivo de esa identidad de múltiples capas, manteniendo mi esencia. Dedicar tiempo para enfocarme en los pilares metálicos que sustentan estos cobertizos me pareció algo tan natural, se dió de forma orgánica, pero tenía a su vez una importancia vital para mí ¿Estaba en aquél entonces despellejándome, transformándome?

¿Necesitaba acaso un manto más grande que le diera espacio suficiente al crecimiento?

Estatua de Minerva

(A mí misma, la hermana del medio que entre lucha y calma encuentra el camino intermedio hacia algo bello)

La necesidad de un nuevo manto hecho a la medida, se tradujo durante los primeros años en esta ciudad portuaria, en la búsqueda de un trabajo que calzara conmigo. En ese entonces, fui extendiendo esa sensación de cobijo hacia una estatua en el muelle del río Escalda. Mientras me veía atrapada en los tentáculos de las agencias de empleo temporal, trabajando en cosas que no me interesaban, me sentí atraída por el sector turístico y de patrimonio cultural.

Minerva era la única estatua de mujer con raíces latinas que veía sobresalir en el skyline de Amberes. No formaba parte del resto de la arquitectura, disruptiva como ella sola, imponente, pero con fortaleza e independiente. Todavía vigila la ciudad desde su robusto pedestal, mirando oblicuamente hacia la inmensidad del río y adoptando una actitud contestataria, con casco y escudo en mano lista para el combate, para darlo todo por su lugar, y el de sus seres queridos, en esta ciudad lejana. Lo que para los habitantes de esta ciudad durante la Edad Media simbolizaron las estatuillas de María, en fachadas de viviendas o esquinas de calles, fue tal vez para mí la estatua de Minerva, me irradiaba: apoyo, cobijo y protección.

¿Fue a causa de la visita de mi mamá y abuela en ese año que miré más a menudo en dirección a esta estatua? ¿O fue esa figura de guerrera la que me atrajo, en la que de inmediato me identifiqué, debido al sentimiento de lucha que desde la infancia cultivé, y que nunca pensé que me vendría tan a la mano en esos momentos? Un sentimiento de lucha, que a veces también me resultaba agotador y que más tarde aprendí a apaciguar, a 'bajar la guardia'. El casco y el escudo permanecen siempre cerca, a la mano, pero ya no requiero estar siempre en guardia.

Recién ahora me vengo a enterar de que esta estatua en bronce de Minerva es obra del escultor italiano Marcello Mascherini. Fue adquirida por la municipalidad de Amberes en 1958. El escultor de estas formas alargadas, acabadas, de rodillas y codos angulosos se dio a conocer a principios de los años 50, tras participar en una exposición en el parque del Museo Middelheim de Amberes.

En Internet no tardé en encontrar descripciones de la estatua como que "interpreta las expectativas

de la ciudad del Escalda, mirando con orgullo en dirección al mar, esperando expectante la prosperidad que es traída desde todos los rincones del mundo". Vista desde una óptica contemporánea, esa prosperidad transportada está más bien vinculada a la explotación colonial. Para mí, la estatua de Minerva está más bien orgullosa de quién es y mira hacia el río, más bien para abrazar la riqueza cultural que llega a esta ciudad.

Por aquel entonces, seguía un curso de neerlandés orientado al mercado laboral y esta estatua apareció en la presentación que hizo un guía de la ciudad sobre patrimonio y turismo Amberino. Los estudiantes tenían todo tipo de orígenes y eran en su mayoría mujeres (como las escritoras de este libro). No importa quién dió la presentación, sí el paradigma que representaba. Le pregunté por la historia tras la estatua de Minerva que habíamos visto pasar en una de las diapositivas, pero enseñada frunció el ceño. No lo sabía, dijo que no era tan relevante y siguió con su explicación. Sólo ahora caigo en cuenta de la oportunidad que se perdió de integrar en su relato las preguntas e impresiones de los estudiantes, de los interesantes diálogos que podrían haber surgido y de lo innecesario y absurdo que fue presentar una opción laboral en el sector patrimonial como si fuera algo inalcanzable. Después de tantos años, es gracias a esta crónica que busqué información sobre esta estatua.

Asimismo, me enteré recientemente de que en unos meses se instalará una nueva estatua de Atenea en el techo del colegio de enseñanza media *Koninklijk Atheneum Antwerpen*, lo que me gatilla mucha curiosidad. La estatua fue creada por Nadia Naveau, como sustitución de la que fue alcanzada por las llamas del incendio de 2003 (un año antes de que llegara a vivir aquí) ¿Entablará Atenea un diálogo con Minerva? ¿Hacia dónde dirigirá su mirada? ¿Cómo será su atuendo? ¿Qué irradiará y qué historias evocará a los transeúntes?

Debido al frío y las condiciones resbaladizas del techo durante el invierno de enero de 2024, Atenea tuvo que esperar a ser elevada al techo del colegio. ¡Por lo que tuve la suerte de verla de cerca! Mientras escribo esto, aguarda paciente en uno de los pasillos del establecimiento escolar en el que se exhibe, hasta que pueda subir a la cima. Tiene tres metros de altura, hecha de arcilla, bronce y silicona, alcanza los 1.000 kilos. Ella, tal como su tocaya Minerva a las orillas del Escalda, adopta también una agradable postura desafiante y mira con curiosidad a lo lejos. Mientras permanece acomodada sobre una sillita con piernas cruzadas,

y portando un casco lleno de puntos de enlaces, su escudo descansa en el suelo. Destaca su armadura colorida, pero lo que más me gusta son sus botas gastadas y cómodas que lleva puestas con actitud ruda, portando incluso rodilleras que le combinan. Hecha con un estilo de formas redondas, desprende calma mientras su escudo descansa en el suelo, como si deliberadamente bajara o quisiera bajar la guardia.

Túnel peatonal

(A Uge, mi hermana menor que sumergida en corrientes subterráneas de otras personas, les brinda herramientas vitales)

Un tubo horizontal cilíndrico de casi 572 metros de largo en el cual deslizarse, compuesto por segmentos de hierro fundido, que conecta dos puertas de entrada verticales de hormigón, una a cada lado.

Cuando llevaba poco tiempo viviendo en Amberes, tomaba a menudo este túnel para cruzar el río hacia el otro lado de la ciudad y andar en bicicleta, trotar o patinar. Más tarde trotaría en el *Kielpark*, el *Stadspark*, y ahora lo hago en el área verde del fuerte de *Mortsel*, para despejar mi cabeza. Aún en la actualidad, sigue siendo para mí toda una experiencia atravesar este túnel, diría que es un momento un poco aterrador, porque se me vienen a la cabeza pensamientos como: ¿y si surge una gotera en este túnel tan antiguo? ¿Hacia dónde salgo corriendo? Pensamientos que, sin embargo, no nublan el placer que me provoca deslizarme con mi bicicleta (marca Minerva) sobre sus viejas y desgastadas baldosas del suelo. Tras la estela de tantos transeúntes que a lo largo de los años han ido puliendo esos pastelones. Y quién sabe ¿tal vez también en plan de conectar dos orillas?

Este túnel peatonal nunca fue concebido para ser utilizado por tanta gente. En el período de su construcción, la ciudad de Amberes contaba con bastante menos habitantes, ¿quizás una cuarta parte de la población actual? No es extraño entonces que el motor del gigantesco ascensor que conduce al subterráneo desde ambas entradas laterales, esté a menudo averiado, para disgusto de muchos usuarios. Las piezas del motor son tan antiguas que ya no se fabrican, y toca encargarlas a la medida a tiendas especializadas de Alemania o Estados Unidos. Me gustaría ver algún día ese impresionante motor en pleno funcionamiento. A su vez las escaleras mecánicas de madera causan impresión ¡Sobre todo cuando las tomas por primera vez con tu bicicleta! Últimamente han puesto algunos 'lomos de toro' en las baldosas del

suelo de este patrimonio industrial de 1933, topes de goma que obviamente obstaculizan el libre desplazamiento, colocados con la intención de proteger las tapas de las alcantarillas de la erosión provocada por el uso intenso de transeúntes y de los vehículos eléctricos, y así lograr reducir la velocidad. Afortunadamente, estos lomos son temporales hasta que se encuentre una solución más a largo plazo.

¿Puede un túnel como este ser una especie de equivalente de la corriente subterránea interior? ¿Y acaso, es éste lugar la expresión visual para mí de ese constante vaivén de «ir y venir», de «tira y afloje» o el de «ni de aquí ni de allá» que a menudo experimento y que me llega a marear? Este túnel simboliza para mí ahora una larguísima zona gris, en la que en los últimos años me gusta habitar, zona en la que preferentemente me deslizo y navego entre los obstáculos (al más puro estilo *slalom*). Aquí no hay lugar para la presión social ni para los prejuicios. En estas aguas subterráneas bajo el río Escalda, es donde encuentro espacio y tranquilidad para combinar entre sí todas esas capas de mi *lasaña* identitaria, para plegarlas cuidadosa y bellamente, por muy diferentes que sean. Capas que cruzo, conecto y entrelazo, al margen de lo que se espera, de un modo que para mí funciona.

Tomarse el tiempo para bajar las revoluciones, la intensidad y sentir, oír y comprender un poco esta corriente subterránea -aunque nunca vaya a ser capaz de captar a fondo su complejidad- me hace subir más liviana, balanceada y empoderada. Porque "la corriente subterránea que nadie ve, determina (finalmente) la dirección en cada ámbito", como dice la canción '*onderstroom*', de Stef Bos.

Cuanto más tiempo pasa y echo raíces aquí, lejos de mi hogar de nacimiento, más me empieza a gustar y comienzo a añorar esa zona gris intermedia, una zona que está lejos de ser gris, que por el contrario, contiene todos los matices de color. ¿Acaso me ofrece este túnel ahora un espacio de contemplación, para volver a subir y verlo todo bajo una luz diferente, desde otra perspectiva?

Es increíble cómo captas cosas y aprendes de la personas sin siquiera saberlo. Debo decir que elegí rápidamente estas tres piezas de patrimonio y su orden en el texto. Enseguida, vi a mi hermana mayor vinculada a los cobertizos metálicos que se desmoronan, ya que manipula y transforma constantemente arcilla y todo tipo de materiales en obras de arte. Luego me vi a mí misma reflejada en la luchadora estatua de Minerva y en la tranquila Atenea, impulsos que, en conjunto, contribuyeron

(y aún lo siguen haciendo) a lo que hoy soy y a lo que me gusta hacer. Por último, vi a mi hermana menor representada en el túnel peatonal que conecta constantemente dos lados, o más bien hemisferios, adentrándose en las corrientes subterráneas de tantas personas, para proporcionarles herramientas de vida ¿Es tu familia y tu lugar en ella, una especie de representación de tu postura ante la vida (de cómo la abordas), ante la sociedad y de cómo te relacionas con los demás?

Al escribir esto, también me doy cuenta de que la búsqueda de esa sensación de cobijo y seguridad, que aquí proyecto en el patrimonio, es algo tan propio del ser humano, es algo con lo que me topé a menudo, en las interacciones que tuve durante mis primeros años en esta ciudad y que sigo teniendo. Una búsqueda de protección que, por cierto, también encontré regularmente en los relatos de las otras autoras de este libro, y que me produjo una sensación de estar verdaderamente conectadas.

Pero durante los primeros años ¿buscaba o más bien compartía esa sensación de cobijo? ¿Quizás quería así continuar el calor y la seguridad emocional del amor que me trajo aquí? Y qué dicha siento, con el paso de los años, al poder brindarme a mí misma también ese cobertizo de protección y cobijo.

VALERIA MAGGIANI

Sobre ventanas y recuerdos

Aún recuerdo la primera vez que pisé Amberes en el 2012, cuando fui estudiante de intercambio. Fue mágico caminar desde la estación de tren hasta el puerto. Llegué en la mañana pero me detuve tantas veces a admirar los edificios y tomar fotos de la ciudad que, cuando por fin llegué al puerto, ya estaba atardeciendo. La amiga que me acompañaba me tomó una foto ahí, con el atardecer a mis espaldas y el cartel que dice Amberes en el centro de la imagen. Sin saber que si caminaba un poquito desde donde estábamos, en dirección a la catedral y no muy lejos de donde acababa de comer papas fritas, encontraría un edificio muy peculiar. El lugar que 14 años más tarde sería mi hogar.

Creo que nunca había tenido una vista tan hermosa como la que tengo hoy. Claro que he contemplado vistas muy bellas en mi vida, pero nunca desde mis propias ventanas. Recuerdo que de niña soñaba con tener muchas ventanas con una hermosa vista de alguna gran ciudad, una vez que creciera y viviera sola. Una vista que pudiera disfrutar cada mañana al levantarme y cada noche antes de irme a dormir. Esta vista en particular, desde mi nueva casa, es muy bonita. Pero, claro, las cosas bonitas tienen muchos significados. También están atadas a recuerdos, como los recuerdos de la ventana de mi infancia, desde la que podía ver con emoción cuando mi mamá llegaba a la casa del trabajo. Era hora de cenar, hora de contarle nuestro día en la escuela, hora de pasar tiempo con ella.

Luego me mudé a la capital y me independicé. Recuerdo que aquella primera noche lloré al darme cuenta de que mi vida en la casa de mi infancia había terminado. Sabía que nunca volvería. Sí, había sido estudiante de intercambio durante un año, pero eso había sido temporal. Ya no vería el coche de mi mamá estacionándose afuera y los edificios alrededor estaban en construcción, por lo que mi nueva vista no era muy bonita. Aun así, tengo lindos recuerdos de ese periodo porque fue el primer lugar que pude llamar "mío". Aunque también fue muy solitario, era la primera vez que me iba a dormir sin que nadie me diera las buenas noches. Contemplé esta vista la primera vez que me rompieron el corazón y me acompañó a altas

horas de la noche en completo estado de estrés estudiando para mis exámenes.

Mi siguiente hogar fue un departamento en un barrio completamente nuevo. Creo que romantizaba esto de las vistas desde entonces porque recuerdo haber tomado una foto de mi ventana nueva. El sol se estaba poniendo, la ciudad estaba pintada de tonos amarillos y la silueta de una iglesia ocupaba el centro de mi foto. La compartí en Instagram con la descripción "Nueva vista". Ahí fue donde adopté a mi primer gato, Tomás. Recuerdo que volví a ver este paisaje meses después, recordé la foto y me reí porque poco después me di cuenta que el departamento al que me había mudado tenía una plaga de insectos. Así que nos mudamos a casa de mi mejor amigo, que tenía un cuarto libre. Su departamento estaba en un tercer piso, con vista directa a un edificio enorme en la Avenida Revolución. Así que se acabaron un poco las vistas románticas y las iglesias, pero no importaba, porque justo ahí junto a la ventana había un sofá donde mi mejor amigo (y ahora roomie) me esperaba después del trabajo, con dos cervezas listas para sentarnos a platicar durante horas y horas. Compartí otra foto en Instagram, esta vez con Tomás ocupando el centro de la foto, observando las estaciones desde la ventana. Espero que Tomás también recuerde esta casa, porque al día de hoy, cuando pienso en ventanas, pienso en esa y en los maravillosos días que pasamos todos juntos. Esta sería nuestra última ventana en nuestra tierra natal.

En busca de una vida mejor, con mi gato y mi novio, nos mudamos a Bélgica. Nuestro nuevo estudio en Malinas era pequeño (muy, muy pequeño), pero nuestros sueños eran tan grandes como las ventanas que nos daban la bienvenida a nuestro nuevo hogar. Desde ahí podíamos ver un jardín enorme que, aunque pertenecía a otro edificio, estaba tan cerca y lo veíamos tan bien que lo sentíamos como nuestro. Podíamos ver los preciosos atardeceres del verano en todo su esplendor y Tomás disfrutaba observando los pájaros e insectos que jugaban en el campo. Me sería difícil elegir una sola foto de este lugar porque tengo muchas. Estaba enamorada de mi vista y no podía dejar de fotografiarla. Durante el COVID, mi ventana era lo único que me recordaba que el mundo seguía ahí afuera, que seguía siendo bello y que vendrían días mejores.

Algún tiempo después, cuando llegó el momento de buscar un lugar más grande, encontramos una acogedora casita en el centro de Malinas. Creo, o me doy cuenta ahora, de que quizá

la experiencia que tuve en esa casa estuvo influida por el hecho de que no había vistas. La casa estaba completamente en medio de otros edificios y todo lo que podíamos ver eran paredes y más paredes.. Era muy difícil ver el cielo; creo que nunca vi un atardecer ahí. Esta casita me vio experimentar mi primer despido, perder el autoestima y resurgir con nuevos sueños tras una crisis.

Lo que me trae a mi ventana actual: la que estoy disfrutando ahora, con una hermosa vista de la ciudad de Amberes, con el cielo allá donde miro, los árboles coloreando el panorama. Desde aquí puedo ver la aguja de la Catedral de Nuestra Señora, un recordatorio constante de la rica historia de la ciudad. Y no muy lejos de ahí, girando ligeramente la vista, se encuentra un hermoso edificio naranja. Con sus numerosos ventanales, me gusta pensar que el edificio también está disfrutando del atardecer. Lo que me fascina es el hecho de que este edificio en concreto ha visto muchas puestas de sol, con la catedral en el centro del paisaje. Durante mi primera semana en Amberes, me obsesioné tanto con este edificio que me puse a investigar un poco para conocer su historia. Se llama "Het Karbonkelhuis" y se construyó entre 1520 y 1521. ¡504 años de atardeceres!

Fue un encargo de Willem Heda, canónigo de la Catedral de Nuestra Señora, amante del arte y gran admirador del Renacimiento y la arquitectura en Roma. Eso explica por qué los pilares son tan increíblemente bellos y se considera uno de los primeros ejemplos de arquitectura renacentista en Amberes. Me pregunto por qué cosas ha pasado este edificio a lo largo de los años. Fue una casa, pero en 1699 fue también una escuela para niñas. ¿Cuánta gente ha disfrutado de esta vista? ¿Cuántas personas han contemplado la catedral desde ahí y han pensado: "Wow, qué vista tan bonita"....

Y mientras escribo, me doy cuenta de que tal vez la razón por la que me siento tan atraída a este edificio, es el hecho de que muy lejos, en otra parte del mundo, en Morelia, la ciudad donde nací, también hay un edificio muy hermoso con grandes ventanales que miran a su propia catedral. Casa Grande, una casa familiar de 1706, es ahora un hotel donde solía tomar café con mi abuelo. Juntos, contemplábamos la catedral de Morelia durante horas y la fotografiábamos desde los grandes ventanales, a la vez que me contaba historias sobre Casa Grande y sobre la ciudad, ¡Él sabía tantas cosas!

Ahora, mientras leo sobre el patrimonio de Amberes y la historia de sus edificios, no puedo evitar pensar que a mi abuelo también le habría encantado escuchar estas historias, tomando un buen café y contemplando la Catedral de Nuestra Señora desde los grandes ventanales de Het Karbonkelhuis.

Me siento tan llena de gratitud por toda la calidez con la que esta ciudad me ha acogido. Todos los días me despierto y, cuando miro hacia fuera, no puedo creer que esté aquí. No puedo creer que esta sea la vista que tengo cada mañana y cada noche antes de irme a dormir. Me asomo afuera y veo todas las posibilidades que tengo por delante, toda la gente que va y viene con sus historias y sus vidas, todos los edificios y calles y lugares que inmortalizaré en bellas ilustraciones. Sólo ha pasado un mes, pero ya me siento como en casa.

HATİCE DENİZ

Lale Serüveni: Kadim Bir Yolculuğun Ortak Durakları

Nisan 2019'da tek başıma Belçika'ya geldim. 24 yaşındaydım. Ailem zaten Belçika'daydı, bu yüzden ben son üyeydim. Eylül 2019'dan beri Hollandaca öğreniyorum ve Antwerpen hakkında her şeyi öğrenmeye çalışıyorum.

Şehri daha iyi tanımak için sokakları yürüyerek dolaştım. Çok boş zamanım vardı. O zamanlar bozuk bir İngilizce konuşuyordum. Belçika'ya yeni gelenler arasında bir efsane vardır; dil öğrenmenize gerek yok çünkü İngilizce ile her şeyi halledebilirsiniz. Evet, İngilizce ile hayatta kalabilirsiniz ama ne kadar ileri gidebilirsiniz? Benim tecrübelerime göre o kadar da ileri değil.

Hem yaşlı bir adam kırmızı pelerini ve altın asasıyla sokakta yürürken yeni bir kültüre ve dile ne kadar mesafeli durabilirsiniz ki?

"O" şehri (*'t Stad*) keşfetmeye çıktım. Bazen ailemle ama çoğunlukla yalnız. Dil bilmeden. Elimde sadece Google Maps'le. O zamanlar mobil veri paketim de yoktu. Stad Antwerpen ücretsiz wifi ağına bağlandım ve cep telefonumla ekran görüntüsü aldım. Eğer bu görüntülerde sokakları görebiliyorsam sorun yoktu. Eğer göremiyorsam, bu kaybolduğum anlamına geliyordu. İkisi de iyiydi. Şehrin sokaklarında kaybolmayı seviyorum. Ama yine de bir meydan okumaydı. Eve her döndüğümde annem "Ah evet, yine kayboldun herhalde?" derdi.

İlk olarak mahalledeki süpermarketleri keşfettim. Bir yere ilk kez gittiğinizde, özellikle de iyi bilmediğiniz başka bir ülkeye, her şeyin çok uzakta olduğu hissine kapılıyorsunuz. Aldi'nin inanılmaz uzak olduğunu hatırlıyorum ama aslında dairem ile süpermarket arasında 400 metre var. De Villegas Park, Brilschans Park ve Harmoniepark'ı keşfettim. Parkların isimlerini çok iyi bilmiyorduk, bu yüzden ben ve ailem bu parkları yeniden adlandırdık. De Villegas parkı "Kumlu Park" oldu, Brilschans "Tavşanlı Park" oldu çünkü küçük kardeşim orada tavşanlar görmüştü. Harmonie aynı kaldı çünkü kulağa hoş geliyordu.

Yürümeye devam ettim. Yol üzerindeki bir sonraki durak Merkez İstasyon'du (Centraal Station). O zamanlar yeni gelen biri olarak benim

için çok uzak bir mesafeydi çünkü hep yayan gidiyordum. Sonra Grote Markt'a ve ardından Katedral'e gittim. Her gezide biraz daha uzağa gittim. Uzun mesafeler bu şekilde yakınlaşmış oldu. Katedralin kulesi o zamanlar restorasyondaydı. O zamanlar bir yerde kulenin 2023 yılında açılacağını okumuştum. Sonsuz bir zaman olduğunu düşünmüştüm ama işte 2024 yılındayız. Katedralin içinde yürüdüğümü ve Rubens'in tablolarını ilk kez gördüğümü hatırlıyorum. Sanırım neredeyse bir saat boyunca onları seyretmişim. İlk defa gerçek bir Rubens tablosu görüyordum.

Sokaklarda yürürken birçok güzel bina gördüm. Art Nouveau'nun Brüksel'de çok ünlü olduğunu zaten biliyordum. İnternette Antwerpen'deki başlıca Art Nouveau örneklerini araştırdım ve elimdeki ekran görüntüleriyle Antwerpen'i dolaştım. Stoelstraat'taki en eski evi buldum. Het Vleeshuis'in etrafında yürüdüm. Zaha Hadid Meydanı'na kadar yürüdüm çünkü Havenhuis'i çok merak ediyordum. Haritalarda gitmek istediğim yerleri aradım ve yürüdüm. Ya da; yürüyüşlerim sırasında yerleri gördüm ve sonra ne olduklarına baktım.

Bu arada A-kart ile müzeleri ücretsiz gezebileceğimi öğrendim. A-kartımı nereden alabileceğimi araştırdım. Listede Rubenshuis'i gördüm ve Meir'in yakınında olduğunu biliyordum. Aha! Şimdiden oraya gitmek istiyordum. Meir'e doğru yürüdüm, Rubens Huis'i buldum ve A-kartımı oradan aldım. A-kartı almak için bir kimlik kartına sahip olmanız gerekiyor. Gişedeki kadının yüzündeki şaşkınlığı hala hatırlıyorum. Sanırım A-kartı almak için "Ek 19" ile gelen çok fazla insan yok. (Ek 19, bir AB vatandaşının Belçika'da ikamet ettiğini beyan eden bir belgedir. Bulgaristan göçmeni olduğum için iki vatandaşlığım var, Türk ve Bulgar.)

Müzeler, semt evleri, bahçeler vs... korona salgınına kadar birçok yer gördüm.

Den Botaniek de bunlardan biriydi ve Antwerpen'de bilinçli olarak ziyaret etmeyi seçtiğim ilk yerlendendi. Belçika'ya ilk geldiğimde bahar mevsimiydi ve görülecek çok fazla şey vardı. Google Maps'te gezinirken bir botanik bahçesi olduğunu gördüm. Sadece Cumartesi günleri 2-3 saatliğine açık olan egzotik bitkiler için kapalı bir serası da vardı. Den Botaniek'e gittim ve çiçekleri gördüm. Özel bir çiçeğin mevsimiydi: lale.

Lalenin benim için her zaman özel bir anlamı olmuştur. Çiçek çok basit ama çok güzeldir. Benim şehrimin, İstanbul'un sembolüdür. Büyükbabamın sevdiği çiçeklerden biriydi. Bir de "Beyaz lale affediciliğin işaretidir". Bir zamanlar en sevdiğim dizi olan Fringe'den etkileyici bir replik.

Benim ülkemde laleler nisan ve mayıs aylarında

açar ve daha uzun süre açık kalırlar. Ancak Den Botaniek'e gittiğimde lalelerin yarısı solmuştu. Bu bir sürpriz oldu.

Böyle bahçeleri gerçekten çok seviyorum. Çocukken bahar ve yaz aylarında İstanbul'da Gülhane Parkı'na çok sık giderdim. Bir zamanlar Topkapı Sarayı'nın bahçesiydi. Bu mevsimde her türlü çiçekle süslenir ve her zaman inanılmaz güzeldir. Sadece Gülhane değil, İstanbul'un eski merkezi de laleler ve diğer tüm çiçeklerle süslenir. Laleler benim için biraz nostaljik ve her zaman harika anılardır.

Bir yıl sonra, Ocak 2020'de sosyal medyada Merkez İstasyon önünde lale toplanacağını gördüm. Çok merak etmişim. Kardeşimle birlikte gittik ve lale topladık. Sonra haberlerde bir hikaye anlattıklarını fark ettim. Lalenin önce Antwerpen'e geldiğini, daha sonra Batı Avrupa'nın geri kalanına yayıldığını ve bu lale toplama etkinliğiyle Antwerpen lalesini tekrar tanıtmak istediklerini söylüyorlardı.

Bu hikâyeyi internette biraz araştırdım. O zaman gerçekten ilginç gelmişti ama sonraki yıl işler daha da ilginçleşecekti. Sonra bana bir Stads Kroniek projesine dahil olmam teklif edildi. O sırada Den Botaniek'in yanındaki otelde çalışıyordum ve bunun harika bir tesadüf olduğunu düşündüm.

Öğretmenimiz Sven bize Antwerpen ile aramızda bağlantılar bulup bulamayacağımızı sordu. Aklıma Sinterklaas ve laleler geldi. Laleler daha özeldi çünkü İstanbul laleleriyle meşhurdur ve bana dedemi hatırlatırlar. Bunları düşünürken bir anda lale soğanının ilk olarak Amsterdam yerine Antwerpen limanına geldiklerini okuduğum haberi hatırladım.

Araştırmaya başladım. Akademik bir makalede (*) ve başka birkaç kaynaktan lale soğanlarının gerçekten de ilk kez 16. yüzyılda Antwerpen limanına geldiğini okudum. Antwerpenli tüccarlar tarafından ticareti yapılmıştı. Antwerpenli ressamlar tarafından resmedilmiş ve Plantin-Moretus'ta basılmışlardı. Avrupa'da lale ile ilgili ilk bilgi ve görseller bu basımhaneden çıkmıştı.

Müzelerde pek çok natüremort resme baktım. Rubenshuis'de lalelerin ne kadar canlı tasvir edildiği her zaman dikkatimi çekmişti. Plantin-Moretus'ta çok sayıda çiçek kitabı gördüm, çok çarpıcıydı. Orada birçok bitki türünün detaylarıyla resmedildiğini gördüm. Bu çok etkileyiciydi.

Lalenin serüveni hakkında çeşitli hikâyeler var. Çiçek Avrupa'ya tesadüfen mi geldi, halıların arasına mı düştü? Botanikçiler mi getirdi? Ya da elçiler mi? Tüccarlar mı? İmparatorlar mı?

Antwerpen'in Altın Çağı'nda (tesadüfen Osmanlı İmparatorluğu'nun da Altın Çağı) diplomatik trafik

çok yoğundu ama aynı zamanda büyük keşiflerin de dönemiydi. Osmanlılar Avusturya'nın komşusuyken Viyana'dan bir elçi İstanbul'a geldi. Bu elçi Ogier Gisleen van Busbeke (Ogier Ghiselin de Busbecq) idi ve bir Flamandı. Seyahat günlüğüne göre, İstanbul (Konstantinopolis) ve Edirne (Adrianople) tarlalarında çok sayıda lale vardı. Van Busbeke Avusturya'ya bazı lale soğanlarını da beraberinde getirmişti ve Avrupalı botanikçilerle iyi bağlantıları da vardı.

Ogier Gisleen van Busbeke'yi 16. yüzyıl İstanbul'unu en iyi anlatan kişi olarak tanıyoruz. 15., 16. ve 17. yüzyıllarda "Frank diyarından" (şimdiki Belçika) insanlar Osmanlı'nın başkentine tercüman olarak geliyorlardı. Ne de olsa Antwerpen limanı o zamanlar Avrupa'nın en büyük limanıydı ve İstanbul da o zamanki en büyük ve en güçlü imparatorluğunun başkentiydi. Her ikisi de önemli ticaret şehirleriydi, her ikisi de zengindi, bilim merkeziydi, çeşitlilik merkeziydi. Görünüşe göre, lale insanları cezbedti ve Avrupa'ya seyahat etmenin başka bir yolunu buldu; Avrupa'nın en büyük limanına .

Dikkatimi çeken bir başka şey de lalenin 16. yüzyılda Antwerpenli bir eczacı olan Peeter van Coudenberghe'nin bitki listesinde yer almasıydı. Conrad Gessner'in De hortus Germanicae adlı kitabında Van Coudenberghe'nin bahçesindeki bitkilerin uzun bir listesi var. Van Coudenberghe, 1558 yılı civarında bahçesindeki 400 bitkinin bir listesini İsviçreli doğa bilimci Gessner'e göndermişti. Van Coudenberghe, diğerlerinin yanı sıra, Türk bitkilerinin yayılmasında başrolü oynayan Carolus Clusius'tan da bitkiler almıştı.

Bu botanikçinin adını hatırladım. Hikaye burada benim için daha da ilginçleşti çünkü botanikçi-eczacının heykelinin bulunduğu bir bahçeyi ziyaret etmişim! Onu Den Botaniek'ten tanıyordum! Bakın araştırmam ne diyor: "Eczacı Peter van Coudenberghe (1517-1599) bitişikteki St-Elisabeth hastanesi için eşsiz bir şifalı bitki bahçesi yarattı. İlaç hazırlamak için 600'den fazla farklı bitki kullandı. Bu botanik bahçesi günümüzde de varlığını sürdürmektedir."

"Antwerpen'de bir eczane işletti ve Avrupa'daki ilk özel bitki bahçesini kurdu. Tıbbi bitki kaynağı olarak botanik bahçeleri normalde manastır ve üniversitelerle ilişkilendirilir. Van Coudenberghe tıbbi özellikleri nedeniyle birçok yeni bitki ithal etti."

Ve daha da ilginç bir şey vardı. Bu bilgiyi öğrendiğimde bitişikteki beş yıldızlı otelde çalışıyordum. Kelimenin tam anlamıyla Antwerpen'deki lale soğanlarının ilk durağında duruyordum. Otel kompleksinin binası gerçekten çok eskiydi(12. yy). Belki de Bay Van Coudenberghe ile aynı yolu

yürümüşümdür. Belki de o ilk lale soğanları onun elindeydi. Kim bilir! Bu tesadüf düşürken o kadar heyecanlandım ki hemen Sven'e bir e-posta gönderdim.

Araştırmalarıma göre yeni bitki türleri Van Coudenberghé'nin bahçesine dikilmiş. Rubenshuis'in bahçesine ve Plantin-Moretus'un bahçesine dikilmiş olma ihtimali de var. Lale resimlerinin bu müzelerde bu kadar canlı görünmesini şaşmamalı!

Eğer doğruysa, laleler Plantin-Moretus'ta sadece basılmakla kalmamış, aynı zamanda oraya ekilmiş de. Plantin-Moretus'ta gördüğüm kitapları hatırlıyor musunuz? İstanbul laleleri ilk kez orada (Flaman illüstratörler ve botanikçiler tarafından) tanımlanmış ve resmedilmişti. Cruydeboeck (1554) ve Rariorum Plantarum Historia (Clusius tarafından, 1601) Antwerpen'de laleyi çizen ve tanımlayan en önemli kitaplara örnektir.

Sade güzelliğiyle insanların büyüleyen bu çiçek, tarihi dönemlere de adını vermiştir. İstanbul'dan Antwerpen'e lalenin serüvenini birlikte paylaştık ve Den Botaniek'te buluşmuş olduk. Lalenin 400 yıl önceki rotasını tesadüfen izleyip aynı yerde buluşmuş olmak gerçekten büyüleyici.

中国与安特卫普的 群星闪耀时

安特卫普，一座我在中国时从课本上知道的“中世纪的世界之城”，一座距离北京7900多公里的城市，一座我已经生活了10年的城市。我喜欢它，认为它是全世界最美的城市之一，但因为我的外貌和口音，我始终觉得是个局外人。安特卫普是安特卫普，我是我。即使在安特卫普唐人街，我也未曾感到任何特别的联系。

我知道安特卫普和广州之间的直接和间接贸易可以追溯到中世纪。可是，我从未想过我会在安特卫普遇到一段中国历史，而这相遇将在我与这座城市之间建立起一种特殊的联系。毫无预警，我和一段中国近代史突然相遇于安特卫普的街巷。

*Sint-Carolus Borromeuskerk*坐落于*Hendrik Conscienceplein*。有一次，我去那参加读书俱乐部的活动。在广场等待其他书友时，有个标志跳入我眼帘：哦，这是耶稣会教堂！因为我曾在几百前的中文著作中见过这标志的中文版，所以一眼就认出了它。那本书上的标志与这教堂唯一的主要区别是多了两个汉字：耶稣。

人们也许会奇怪，怎么一个华人一眼就认出耶稣会教堂的标志？那是因为耶稣会与中国颇有渊源。耶稣会士在中国近代史上发挥过不可忽视的重要作用。中国的历史学家认为他们是科技的传播者。其影响深植于日常生活作用，贡献不胜枚举。明代时，耶稣会士利玛窦和徐光启合作翻译了《几何原本》前几卷，使得几百年前的中国人就可以学习几何学；我们至今仍在使用弗莱芒耶稣会士*Ferdinand Verbiest*南怀仁在康熙年间改进的历法，以这一历法为基础结合实际天文观测制定新一年的农历，以此庆祝新年和其他重要节日；一些历史研究者甚至认为，近代最有成就的皇帝之一康熙帝是由他的祖母和耶稣会士汤若望(*Johann Adam Schall von Bell*)共同选定的。当时天花是致死率极高的烈性传染病，玄烨未继位前出过天花，获得免疫力，汤若望以此建议皇太后选定他继位。耶稣会对中国近代史的影响如此深刻，以至于有关耶稣会的知识经常成为重要考点。我参加了2010年全国硕士研究生入学考试。第26道考题是耶稣会的名词解释。我不知道自己当年在这道题上得了多少分。但可以肯定的是，我必须非常认真地学习耶稣会在中国的历史。长话短说：这就是*de Sint-Carolus Borromeuskerk*立刻引起我关注原因。

我想知道这座耶稣会教堂在历史上是否与中国有过联系。检索后找到答案：300多年前，华人耶稣会士沈福宗(*Michael Alphonsus*)曾踏入这座教堂，参加感恩弥撒。他是由去清朝传教的耶稣会士柏应理*Philippe Couplet*带来的皈依者。据记载“与此同时，整个安特卫普都知道了有来自中国的访客，一场名副其实的‘中国热’爆发了。”(*Veerle De Vos*, 《天下》，第272页)

安特卫普与中国的这种联系实在出乎我的意料。我不禁想：“为什么沈福宗会来到安特卫普？这是巧合吗？”我心存疑问，准备找时间寻找答案。

谁承想，接下来真有巧合。我的荷兰语老师Sven问我

是否愿意参加安特卫普编年史项目，寻找安特卫普与中国之间的联系。寻找安特卫普和中国之间的联系？面对这样的诱惑，我怎能说不。当然参加。

因为我已经知道耶稣会教堂*de Sint-Carolus*

*Borromeuskerk*与中国之间的联系，更因为耶稣会士对中国近代史的重要影响，我顺理成章地以耶稣会士为出发点来寻找两地之间的联系。我的寻找过程从耶稣会士南怀仁开始。任何一个受过正规教育的中国人都知道南怀仁。他的名字出现在我们的中学历史教材里。此外，他也是非常受欢迎的电视连续剧《康熙微服私访中》当中的活跃角色，可以毫不夸张地说他的故事家喻户晓。南怀仁与安特卫普之间有关联吗？我查到安特卫普的*Ekeren*区有一条南怀仁大道。阅读一些历史资料后我才知道南怀仁是由造访安特卫普的耶稣会士 *Martino Martini* 卫匡国招募到中国的。卫匡国在一次宣教旅行招募了南怀仁。他当时住在安特卫普紧邻 *Carolus Borromeus Church* 的耶稣会之家（现为鲁汶大学的一部分）。

卫匡国，这又是一个出乎我意料的发现。在这次编年史项目中，我第一次知道许多在中国近代对外交流史上的名人都与安特卫普有关联。*Martino Martini* 卫匡国，*Nicolas Trigault* 金尼阁这些在中国的历史上留下了下记的耶稣会士都与安特卫普有联系。这些中国近代对外文化交流史的绕不过去的人物，中国的历史类教科书提到他们，所以我知道他们。为什么这些著名人物来到安特卫普？原来，在17世纪，安特卫普是耶稣会的第二大中心。更让我吃惊的是，鲁本斯居然无意中见证了这一跨越中西文化的洲际文化交流。

这次找寻活动充满了惊奇与喜悦。一座被古城安特卫普遗忘的历史在我这个新移民的眼前徐徐展开。

在一次语言学校专为来自其他文化背景的移民组织的“边走边练”的多元文化活动中，我参观了安特卫普的 *Het Snijders&Rockoxhuis* 博物馆。才踏入第一个展厅，就有两本老旧的中国书吸引了我的注意。第一本是关于周朝建国的故事，第二本是在中国至今仍流行的面相书。

这两本书令我非常吃惊：是谁挑了这两份展品？这人对中国历史和日常迷信一定非常了解。根据展品的文字说明，这两本藏书是 *Nicolas Trigault* 于1616年从中国带到南部低地国家，最终被安特卫普耶稣会之家的图书馆收藏。谁是 *Nicolas Trigault*？我立即上网搜索。他是一名耶稣会士，曾两次来华传教。他的中文名是金尼阁。看到这个名字，我很惊奇，又一次在安特卫普遇到历史教材中的名字！他的事迹曾让我在考试前的备考之夜头疼不已。金尼阁告诉别人他是“*Belgca*”。他是中国近代对外交流史的重要人物。《伊索寓言》是由他和中国学者合作翻译成中文的，他还说服了一些中国官员皈依天主教。他最影响深远的贡献是与中国语言学家王徵合作编写了第一部将汉字拉丁化的拉丁汉字字典，于公元1626年在中国出版。300年后，这本书启发了中国现代拼音系统的设计者。60年前，现代拼音系统完善，使许多中国人能够以简单的方式学习阅读，此后文盲率大幅下降。中国学者未忘记他的贡献。一些纪念文章提到了他的名字。我在小学时学过拼音系统，但我此前不知道他与安特卫普有关联。除了 *Het Snijders&Rockoxhuis* 美术馆的两件藏品外，另一个证明他与安特卫普有关联的证据是彼得·保罗·鲁本斯的画。鲁本斯于1617年1月17日为金尼阁画了几幅素描。在其中一幅素描中，他穿着中国学者的长

袍。鲁本斯的工作室还为他画了另一幅肖像。

遗憾的是，我没有找到金尼阁在安特卫普的其他信息。但他激发了我进一步朝这个方向寻找。安特卫普是多元文化交流中心，遥远的东方也在这一古老的都市留有印记。历史上能为此提供令人信服的证据。据鲁汶大学图书馆的一项发现，许多在华耶稣会士寄信给安特卫普 *Plantin-Moretus* 家族。这些信件保存在安特卫普耶稣会之家和 *Hendrik Conscience* 文化遗产图书馆和 *Plantin-Moretus* 博物馆。*Noël Golvers*（鲁汶大学）在他的文章《大学档案中被遗忘的中国耶稣会士信件（1718-1725年）》中写道：“所有这些信件表明，在大约1670年至1730年期间，安特卫普在洲际交流中发挥了不可低估的作用，而这种作用却被全面低估了，而正是这种交流使得耶稣会在远东的传教使命获得成功”。为什么安特卫普会有这么多耶稣会士的信件呢？这要从另一位著名的耶稣会士卫匡国和安特卫普的印刷厂说起。

在近代早期的文化生活中，印刷厂是信息传播的重要中心。*Plantin-Moretus* 也是如此。*Plantin-Moretus* 家族不仅是安特卫普与中国之间文化交流的枢纽，也是向整个欧洲传播中国知识的源泉。许多在华耶稣会士都给 *Moretus* 家族寄过信。至今 *Plantin-Moretus* 博物馆仍保存着比利时耶稣会士鲁日满 *François de Rougemont* 的信件。此外，卫匡国的著作《鞑靼史》（*De Bello Tartarico Historia*）于1654年也在此首次出版，随后传向整个欧洲，并被翻译成20多种语言。该书是首本目击明朝和清朝之间的政权交替的著作，是当时的欧洲人了解中国的重要文献。卫匡国，耶稣会在华传教士，被历史学家称为“历史巨人之一”。中国历史学家称他为“中国与西方世界之间的文化使者。他与安特卫普的人文主义者圈子关系密切，*Plantin-Moretus* 家族是这一圈子的核心，他们为耶稣会士在中国的传教事业提供了大量书籍，在华的耶稣会士也写信给 *Moretus* 家族报告在中国的情况，被当代历史学家称为“中国及其与安特卫普的联系”。我曾读过一篇文章提到中国历史学家想研究保存在 *Plantin-Moretus* 博物馆和鲁汶大学的耶稣会士信件，因为其中包含了许多有关中国历史的宝贵信息。但语言是个障碍。太遗憾了！除了充当中国与西方世界之间的桥梁之外，卫匡国做了一件后来对中国产生重要影响的事：他招募了南怀仁。1658年，他们一起从里斯本出发前往中国。1659年，他们抵达澳门。南怀仁因之而出现在中国历史上。

金尼阁 *Nicolas Trigault* 和卫匡国 *Martino Martini* 是跨中西文化交流的先驱，他们对中国的知识界产生了深远的影响。南怀仁则走得更远。他是少有的在清朝获得高级职位的西方人。在一个儒教国家，一个外国人取得了如此成就，实属难得！由于他精通天文和数学，帮助康熙皇帝赢得历法之争，这也是皇帝与与权臣鳌拜的政治斗争，因此他成为康熙皇帝的高级官员和心腹。康熙皇帝有多信任他呢？数字足以证明一切。古代中国是一个儒家国家。在康熙皇帝（1661-1722年）掌权之前，全国只有159座天主教堂。但到了18世纪初，中国的天主教堂已超过300座。康熙帝让他的儿子们向耶稣会士学习，他自己也两次访问天主教堂，并为教堂写诗。这一切都要归功于耶稣会士的贡献，尤其是南怀仁与康熙皇帝之间的私人关系。南怀仁的影响力不只是局限在宗教领域。如果没有他设计的武器，康熙皇帝征服台湾的过程将更为艰难。此外，南怀仁和他的耶稣会同事在中俄外交关系

中发挥了非常积极的作用。当中俄发生激烈冲突进而爆发战争时，南怀仁和他的同事们居中翻译协调。没有他们，《中俄尼布楚条约》的签订可能更费周折。从某种程度上来说，中俄边界是他们贡献的一种证明。正是以这些方式，南怀仁影响了中国的近代史。

南怀仁没能让康熙皇帝改宗天主教。幸运的是皇帝因他而认识到了西方世界数学和科学的价值。他邀请更多数学背景深厚的耶稣会士进入紫禁城。他写信给教皇，希望能向中国派遣更多的耶稣会士。这是沈福宗和柏应理访问安特卫普并在 *Sint-Carolus Borromeuskerk* 做感恩弥撒的直接原因。这次访问是一个具有象征意义的时刻，象征古老的中国向西方现代知识打开其大门。*Sint-Carolus Borromeuskerk* 见证了这一时刻。

为了向安特卫普人讲述南怀仁的故事，我阅读了清史稿中的南怀仁传以及他写给皇帝的奏章。他的奏章表明他对中国古代宫廷政治游戏了如指掌。此外，他，一个弗莱芒人，能写优美的中国文言文。我，一个拥有历史学硕士学位的中国人，却写不出如此优美的文言文。惭愧至极！

不幸的是，耶稣会士过多地卷入了宫廷政治。葡籍耶稣会士穆敬远甚至联络军队，想帮助康熙帝的一位皇子获得皇位，这越过了皇权能容忍的底线。1722年登基的雍正皇帝禁止了传教活动。安特卫普与中国之间的文化联系就此结束。中国关上了与西方文化交流的大门，直到19世纪英国的武器再次打开了这扇大门。但在此期间，南怀仁和他的同事们从未被遗忘。他们点燃的火焰有时会黯淡下去，但它仍在继续燃烧。例如，最近，美国大使尼古拉斯·伯恩斯参加了在北京基督教世主教堂举行的天主教弥撒。这座耶稣会教堂的建立，是康熙帝奖励耶稣会士的救命之恩。这与南怀仁的贡献及皇帝对他的信任，与沈福宗和柏应理的旅程有着明确的联系。

我在谷歌地图上看着安特卫普的南怀仁大道，想起300多年前他那充满艰辛的旅程。我看着金尼阁、卫匡国、南怀仁的图片，他们都穿着中国服装，有着中国名字。华人沈福宗则有一个西方名字，穿着典型的传教士服装。我看到的不仅是传教活动，也是两种文化的相遇，是彼此走向对方的文化交流。300多年后，我来到了安特卫普。由于这些文化先驱的辛勤工作，我早已成为多元文化的“产物”。通过这些人与安特卫普之间的联系，他们塑造了安特卫普的多元文化身份，也塑造了我的部分身份。从这一点来说，我不再觉得自己是安特卫普的局外人。

寻觅之旅到达这站点，我已经能确定安特卫普与中国之间的联系。但我一直在想：如果安特卫普是一个国际交流的枢纽，那么除了与中国的文化和商贸交流之外，是否还有其他的交流？

我继续寻找，这时，我又见到另一个名字。这个名字从来没有让我在考前准备之夜头疼过，但当我读他的事迹时，我因感动及惊奇而屏住呼吸。各位读者，我知道这篇文章已经太长了。但是，如果我不和你们分享南怀仁 *Theophil Verbist* 的故事，我的心将无法获得平静。

在安特卫普马市路72号悬挂着一块牌子：圣母圣心会创始人南怀仁出生地。

安特卫普市拥有许多宝贵的文化遗产。马市路72号对安特卫普人只不过是一个平常的地点。幸运的是，我发现了这个地方对中国的价值。在汉字当中，仁、义、礼、智、信这五个字代表了最高的道德标准。*Theophil*

Verbist 的中文名是南怀仁。意思是这个人胸怀正义。当我第一次读到他的中文名时，我想：为什么这个人会有这么崇高的名字呢？读完他的故事后，我意识到他的一生都在践行这个名字。

南怀仁是安特卫普人。1862年，他创建了圣母圣心会。1865年，他听说中国北部（现内蒙古自治区）的情况非常糟糕。于是他筹集资金，前往该地，想帮助那些贫困的人。1868年1月，他在巡视距离其住所300公里外的一个教区时死于伤寒。当时正值寒冬，天气也非常糟糕，他本可以不去拜访教区。但他视之为责任，坚持巡视。就这样死于尽责。南怀仁的一生很短暂，只有44岁，但他的事迹在内蒙古大地上永远不会被忘记。由于政权交替，圣母圣心会于1955年撤出中国。据维基百科介绍，当时圣母圣心会已在中国建立了960所学校、19所孤儿院和24所医院。时至今日，圣母圣心会在中国的信众仍在纪念南怀仁——一位具有非凡道德的人。

自从读了南怀仁的故事后，马市路72号对我具有特别的意义。每次经过这里，这块牌子都会提醒我：这里曾经有一个人，为了普通中国人更好的生活而献出了自己的生命。160年前，一个比利时人，一个弗莱明人，一个安特卫普人，一个有着美好心灵的人，踏上中国北方的土地。他向中国的穷人伸出双手，最终献出了自己的生命。我看着他的画像，他身穿清朝的服装。这不仅仅意味着服装，更表明了他的平等与融入的精神。对他来说，所有人都应平等地生活在更好的环境中。慈善是他的使命，他用自己的生命完成了这一使命。对安特卫普人来说，他只是个普通的安特卫普人，对那些受益的中国人来说，他是一个天使！对我来说，他是一团永不熄灭的善与美的火焰。

当我年轻时，我读过斯特芬·茨威格的《人类的群星闪耀时》（*Sternstunden der Menschheit*），那本书讲述人类历史上一些开拓性的时刻与人物。在找寻安特卫普与中国的关联的过程中，我常常想起这本书。金尼阁（*Nicolas Trigault*）、卫匡国（*Martino Martini*）、南怀仁（*Ferdinand Verbist*）和南怀义（*Theophil Verbist*）前往对他们来说是未知世界的中国的时刻，是他们的勇气与理想之光闪耀的时刻，他们也是人类中的星斗。是的，他们的目的是传教，可在这过程中，他们促进了中国和西方的交流。*Sint-Carolus Borromeuskerk* 和马市路，作为一个见证和起点，见证了这些人类中的灿烂星斗的事迹。在我来到安特卫普之前，这些了不起的人已经将与安特卫普联系在一起。我是古老东方与西方相遇相融的孩子，是在他们闪耀的星光下成长的产物。几百年和一百多年前，他们或从中国到安特卫普，或从安特卫普前往中国，几百年后，我来到这些了不起的人物曾踏足过和生长的城市，以新移民的眼光发现了中国与这座古老城市的联系和故事。

这是我所发现的中国与安特卫普之间的一些故事。可能安特卫普人觉得与这些联系和故事无关，但对我和其他了解这段历史的中国人来说，这些联系是我们身份和日常生活不可分割的一部分。现在，对我来说，*Sint-Carolus Borromeuskerk* 和马市路72号已不再是两个普通的景点。它们已经成为我身份的一部分，对我来说，*Plantin-Moretus* 不仅仅是一座博物馆，它是“中国及其与安特卫普的联系”。世界上有许多博物馆，但这座博物馆与我有着特殊的联系。这对我而言，是感受到星光再闪耀的时刻

Para a minha avó, Fátima

Girar a chave.

Fechar a porta.

Descer as escadas.

Lá fora, está frio. A minha respiração parece uma nuvem. O céu azul e límpido entra-me no peito.

Antes, quando aqui cheguei, não suportava estas temperaturas. Era como um gato: procurava um sítio quente. Agora, com camadas de casacos vestidos, aprecio o céu e a luz. Engulo ambos. E recarrego as minhas energias.

Em casa, está tudo bem: pai e filho brincam juntos, o meu trabalho está adiantado ... por isso, tenho tempo para passear. Pensamento solto: ter tempo e a mente desocupada é um luxo. Sem esta combinação, perco muitas coisas bonitas, muitos pormenores mágicos.

Por exemplo: agora estou na *Lange Leemstraat* e estou a ouvir o sino de uma igreja. No meio do barulho do trânsito, um sino de igreja." Ó sino da minha aldeia / Dolente na tarde calma, / Cada tua badalada / Soa dentro da minha alma. Estes versos de Fernando Pessoa fazem-me viajar até Portugal, até à minha pequena aldeia: Janardo. Regressei à minha avó Fátima. Uma mulher que não sabia ler nem escrever, mas que sabia tudo sobre o trabalho da terra, sobre o tempo, sobre a dor e sobre o silêncio. Ela também sabia que a escola era essencial para o meu futuro. Era ela a pessoa que mais me incitava a estudar, zangando-se às vezes porque eu não fazia os trabalhos de casa. Mas ela tinha razão: passo a passo, fiz o meu percurso académico e profissional e agora ensino português a outras pessoas.

O poema termina assim: "A cada pancada tua, / Vibrante no céu aberto, / Sinto mais longe o passado, / Sinto a saudade mais perto.". Fernando Pessoa também fala aqui de saudade, de algo de que sentimos falta, de algo que queremos de volta, de algo que cria sonhos. É um sentimento universal (e complexo) e em português temos uma palavra para ele: saudade. Sinto uma saudade incrível da minha avó Fátima. Parafraseando a escritora brasileira Clarice Lispector, às vezes a saudade é um pouco como a fome e, para acabar com o sentimento, é preciso comer a presença. Mas, por vezes, sinto que isso não é suficiente ou não é possível. Por isso, alimentamo-nos de memórias, de sonhos e de esperanças. De novo o som. A cada batida, sinto falta da minha família, do meu país, do mar,

de ..., de ... Mas quando vou para outros países, também tenho saudades de Antuérpia.

Um pouco mais à frente, outro pormenor maravilhoso: observo novamente o catavento do Banco Nacional. Três cores brilham contra o céu azul e límpido. Uma pequena pintura diante dos meus olhos. Hipnótica. O catavento permanece imóvel, quieto, nem um conselho dá sobre o meu próximo passo.

Continuo a andar. Tento seguir lentamente o caminho, mas há pressa por todo o lado e eu sigo-a. Às vezes, deixo-me levar e apresso-me. Tenho de parar e pensar: hoje não cedas à pressão, não há necessidade de ter pressa. Hoje, vou controlar a velocidade dos meus passos.

Na *Leopoldplaats*, tenho de escolher um caminho: pelo *Kruidentuin* ou pela rua *Sint-Jorispoort*. O *Kruidentuin* é sempre calmo; sinto-me como se estivesse dentro uma pequena bolha de ar.

Mas hoje escolho a rua *Sint-Jorispoort*. Hoje, não vou apenas caminhar pela cidade, mas também pelas minhas memórias, sentimentos e outras histórias. Naquela esquina, onde agora está o café Korsakov, era o bar Bato-Batu (vrummm, cuidado, o elétrico passa mesmo rente a mim). Quando era estagiária, uma jovem professora de português na escola para adultos, Bato-Batu foi o primeiro café que frequentei. Estava em Antuérpia há uma semana, era novembro, estava escuro como breu e chovia. O café estava cheio: pessoas, alegria, barulho e outra língua. E foi aí que comecei a mergulhar nesta cidade. Mas o meu primeiro "contacto" com a cidade foi muito antes, em Portugal, na escola, nos livros de História. Aprendi que, no século XVI, a Flandres, e portanto Antuérpia, era um centro económico e de liberdade. Era o ponto de encontro de diferentes culturas. E agora eu estava aqui e fazia igualmente parte desta atmosfera multicultural. Sentia-me como se estivesse dentro dos meus livros de história, mas a realidade era melhor porque podia tocar, ver, ouvir e experimentar tudo. E apesar do tempo, aquela noite de novembro foi especial.

É fascinante como, séculos mais tarde, Antuérpia continua a ser um ponto de encontro cultural.

Vivo aqui há 13 anos, quase 14, e, no entanto, há sempre algo de novo, estou sempre a descobrir alguma coisa. Antuérpia está cheia de tesouros escondidos, à espera de serem descobertos.

Aproximo-me da *Maagdenhuis*, na *Lange Gasthuisstraat* (antigo orfanato de raparigas, agora um museu com uma rica coleção de pinturas e

esculturas) e imagino que entro, ali, numa sala, vejo a pintura de Otto Venius da família portuguesa de Simão Rodrigues de Évora (conhecido aqui como Rodriguez D'Evora y Vega). O seu bisavô nasceu em Tordesilhas, Espanha, era médico e mudou-se para Portugal. Foi o pai de Simão que trocou Portugal por Antuérpia e embora Simão Rodrigues de Évora já tivesse nascido em Antuérpia, continuava ligado à “Nação Portuguesa”. Ele, Simão, foi um homem de sucesso: o primeiro barão de Rodes e várias vezes cônsul de Portugal em Antuérpia durante o século XVI. Foi negociante de especiarias e de jóias. Foi também um amante da arte, mecenas e benfeitor. Existem registos de doações de Simão Rodrigues de Évora ao “Elizabethziekenhuis” (hospital Elisabete) e fundou a casa de acolhimento para viúvas, “Sint-Annagodshuis”. Por ter feito parte desta rede de caridade, o quadro faz agora parte da coleção do *Museu Maagdenhuis*. Uma figura impressionante. Como não ficar fascinada com o facto deste português ter sido um dos homens mais importantes de Antuérpia? Li que Otto Venius e Simão Rodrigues de Évora eram vizinhos, aqui em Antuérpia, e talvez por isso o artista tenha feito o seu retrato. Imagino as conversas entre os dois vizinhos: despedidas, perguntas sobre a família, o tempo, e, de um dia para o outro, aparece o tríp-tico: A Adoração dos Pastores (De aanbidding van de herders - na coleção do *Museu Maagdenhuis*). De repente ouço os passos de Simão Rodrigues de Évora ao meu lado. Talvez esteja a ir para a sua casa na *Meir* (onde agora é a *Osterriethhuis*) ou para a Feitoria na rua Kipdorp ou, quem sabe, para a Bolsa para falar de assuntos financeiros com outros portugueses, em Português para que os concorrentes não compreendam.

Séculos separam-nos, mas percorremos as mesmas ruas em Antuérpia. Aqui os meus rastos cruzam-se com os de tantos outros portugueses. É isto que faz de Antuérpia uma cidade tão encantadora.

Tenho de continuar! Apanho a *Korte Gasthuisstraat*. É uma rua muito acolhedora, com a antiga padaria Goossens, onde há sempre uma fila à porta. Há outras ruas que também são especiais, como a *Kloosterstraat*. No entanto, este bairro é realmente acolhedor, “O Mar Selvagem” (De Wilde Zee), com as suas ruas de paralelepípedos cinzentos, sem carros, onde os edifícios não arranham os céus e as pessoas andam sem pressa. Parece que o bairro de De Wilde Zee tem o seu próprio ritmo. É como se os edifícios antigos, as ruas pequenas sussurrassem: aqui estão seguros. É curioso porque o nome diz outra coisa. De acordo

com um artigo do *Gazet van Antwerpen* que me foi enviado: “De Wilde Zee deve o seu nome ao facto de ter sido construída uma ponte sobre a fortaleza no século XV. Nesse local, o fosso fazia uma curva acentuada, fazendo com que a água, por vezes, respingasse bem alto. Parecia então um mar bravo, por assim dizer”.

Apesar disto sinto-me bem aqui e por isso este bairro está no meu percurso diário. É agora um hábito passar por aqui. Sabe sempre bem atravessar este “mar bravo”.

Apanho a *Schrijnwerkersstraat* pois quero cumprimentar a Sé de Nossa Senhora. No fim da rua, olho para a direita e os meus pensamentos voam para a *Meir*. Costumava sentir-me muito pequenina ali. Nas primeiras semanas, quando caminhava ao longo da *Meir*, sentimentos contraditórios tomavam conta de mim: por um lado, sentia-me inquieta, um pouco assustada, porque tudo era desconhecido, era um grande puzzle e eu não sabia onde estavam as peças. Por outro lado, sentia uma adrenalina fantástica, tudo era novo e um desafio; numa só rua tantas línguas, pessoas e culturas diferentes e tinha a oportunidade de absorver tudo ali.

Pergunto-me como seria a *Meir* durante a Idade de Ouro, quando Antuérpia era o centro económico por excelência. Será que a *Meir* também estava cheia de gente? Pergunto-me quantas pessoas de diferentes nacionalidades andariam por esta rua? Fecho os olhos e vejo diferentes linhas de diferentes cores. A *Meir* é uma celebração de pessoas de todo o mundo, desde então até agora. Será que naquela altura se ouvia falar português? Talvez sim, porque importantes comerciantes portugueses viviam nos grandes palácios da cidade, como por exemplo onde hoje se encontram as galerias Inno. Volto a Simão Rodrigues de Évora e penso agora em Gaspar Duarte e na sua família artística. Os contemporâneos da família Duarte chamavam à sua casa “o Parnaso de Antuérpia” - referindo-se ao mitológico Monte Parnaso onde habitam as musas -, devido ao seu amor pela música e pela arte. Parece que eram conhecidos pelas suas grandes festas e conhecimentos artísticos. Se pudesse, gostaria de ir a uma festa para ouvir Leonora Duarte (a filha) tocar uma das suas peças musicais num cravo Ruckers. Através do site do *Museu Vleeshuis*, posso ouvir um concerto que teria sido tocado em casa da família Duarte. Então, dou largas à minha imaginação: ouço conversas em diferentes línguas sobre cultura, música ou sobre a coleção de arte da família, que inclui obras de Rubens e Vermeer. No final da festa, quando

todos já se foram embora, escondida num recanto ouviria o pai Gaspar a dizer em português: Boa noite, durmam bem.

No dia seguinte, imagino estes homens poderosos com as suas finas roupas, as suas jóias - talvez diamantes, os mesmos que negociavam - e as suas espadas a caminharem ao longo da *Meir*, a caminho da Bolsa de Antuérpia ou da Casa de Portugal (a Feitoria Portuguesa em *Kipdorp*), onde desempenhavam um papel importante. Para além da sua relevância cultural, estas famílias, Rodrigues de Évora e Duarte (e muitas mais), ligavam Antuérpia ao mundo. De todo o mundo, através de Portugal, chegavam aqui diversos produtos: açúcar, pimenta, outras especiarias, jóias, etc. Estas famílias portuguesas foram, por isso, importantes para a Idade de Ouro de Antuérpia (o Século de Ouro). A cidade protegeu-as e deu-lhes oportunidades, apesar das diferenças culturais ou mesmo religiosas, pois muitas tinham fugido à Inquisição, tribunal da Igreja Católica Romana que perseguia violentamente quem se opunha à fé católica.

Durante anos, tive curiosidade em conhecer a Bolsa. Estou contente por ter tido a oportunidade de a ver maravilhosamente renovada. E de encontrar no seu interior não só o brasão de armas de Portugal, mas também mapas de várias cidades portuguesas, incluindo a minha cidade, Leiria.

Outro momento especial foi quando descobri a Casa de Portugal (Feitoria) em *Kipdorp*. Em 1511, a cidade ofereceu esta casa à Nação Portuguesa pelos seus bons serviços. A casa não era apenas um centro comercial e administrativo, mas também um tribunal, um armazém para especiarias e uma casa para os feitores e cônsules. Daqui partiam todos os negócios entre Lisboa, Antuérpia e o resto do mundo. Mas agora está quase esquecida. Tudo o que resta é uma etiqueta, uma pequena tira de papel que recorda a presença da Feitoria. Há alguns anos, havia uma grande e orgulhosa pedra. Onde está?, é a minha pergunta.

Toda esta experiência que vivencio é melhor do que ler livros de história. Já não estou dentro dos livros, vivo estas e nestas camadas de história. No meu quotidiano, posso sempre ver estes vestígios e estabelecer uma ligação com a minha própria vida: viemos de longe e fazíamos, fazemos, parte da cidade.

Tenho de continuar o meu caminho. Estou quase a chegar à *Groenplaats*. Já vejo a Sé. Posso dizer que a tenho no meu coração e que também a sinto como minha. Também já posso dizer que a *Meir* não me assusta mais; encontrei muitas das peças do puzzle. Neste momento, parte da minha

alma pertence a Antuérpia e é por isso que sinto uma grande alegria quando vejo a torre de 123 metros. A Torre e o rio Escalda.

Olho para a Sé de Nossa Senhora, está linda como sempre, cumprimentei-a e sigo. Dirijo-me para o Escalda. Ao longo da *Suikerrui*, volto a fantasiar. Ouço o som das rodas, os passos nas calçadas, o som das vozes, a água nos canais. É uma rua animada, porque um navio português vindo da Índia chegou ao rio. E, como formigas, deslocam-se do cais para a *Kipdorp*, para a Feitoria. Uma multidão anónima de mulheres, crianças, homens, estivadores, tecelões, artesãos, marinheiros, estudantes Não lhes conheço os nomes, mas sei que todos foram importantes na construção de uma cidade extraordinária.

Deixo as pessoas ocupadas com o seu trabalho, vou na direção oposta. Quero ver o Escalda. Tenho imensas saudades do mar. As saudades. O Escalda ajuda-me.

Tento ir até à estátua de Minerva, mas há construções por todo o lado. Impossível subir. Daí temos uma vista magnífica do Escalda; fiquei um pouco triste, mas, de repente, o que ouço? Português? Estarei a sonhar? Não, há trabalhadores portugueses a trabalhar nas coberturas nas margens do Escalda. Mais uma vez, o Escalda tem uma presença portuguesa nas suas margens. E eu ouço a melodia da minha língua. Sorrio e penso em dois escritores: José Saramago (Prémio Nobel) e Vergílio Ferreira. O primeiro disse: “Ser emigrante não é deixar a terra, é levar a terra consigo”. E o segundo: “Da minha língua vê-se o mar”.

Agora, com camadas de casacos vestidas, desfruto do céu e da luz. Desfruto do Escalda e do turbilhão de emoções. Engulo tudo e sorrio.

赵红伟

中国瓷器与安特卫普人

去年深秋的一个雨后下午，阳光温润，空气中似乎还残留着一些湿气，我和丈夫、女儿前去拜访住在安特卫普左岸的朋友卡琳。在卡琳家的客厅里，我们围着餐桌而聊，餐桌上摆放着许多点心。一个装着开心果的碗引起了我的注意：深蓝色的枝茎沿着碗边相互缠绕交错蔓延，这是一种独特的中国风韵的纹样。底部是一个配套的碗垫。卡琳注意到我在目不转睛地盯着这个碗，于是她把碗拿起来，给我看看碗底的铭文：“乾隆年制”。原来，20年前她在贝尔赫姆（Berchem）购买了一座房子，前房主把这口碗和其他一些东西一起都留在了地下室。从那以后，我们的朋友曾搬了三次家。搬家的次数越多，随搬的物品就越少。但是她一直保留着这个中国碗。

通常人的情绪是平静的。但是在某些时候，“情感的阀门”会在不经意之间被打开。我一边在听着卡琳的故事，一边看着面前的这只碗，一时间百感交集思绪万千；我不由得想起了那些中国古诗词中国的山水，想起了与家人和朋友共度的时光，想起了在家的時候，想起了与母亲在一起的那些日子。在中国南方的岭南地区，人们习惯于每年农历新年前去花市买花或年饰，这是一种迎春纳福的传统习俗。家里有几个瓷瓶、陶瓶或玻璃瓶。其中有一个白底蓝花的花瓶是母亲买的。母亲也遵循了这一传统。每年在这个时候，我们和母亲去逛花市买花准备过年的年品；然后我们一起布置居室：在门上贴春联，在窗户上贴剪纸，插花。除夕早上，母亲已经在厨房准备团圆饭了。我和妹妹们也来帮忙。除夕晚上，大家围坐在餐桌旁吃年夜饭。吃饭的时候，母亲常常会不禁地夹一块菜放到我们的碗里或舀一点汤给我们喝。她总是面带微笑，满足地看着我们。午夜时分，她会给我们每人一个红包；红包里的压岁钱寄托着母亲美好的心愿。这样的画面多年以来一直留存在我的记忆中。

中国瓷器承载着中国的历史和文化。唐朝时，欧洲已经出现了中国瓷器。到了15世纪，一些欧洲皇室和贵族开始收藏中国瓷器，这在当时是非常罕见的奢侈品。明朝16世纪，葡萄牙人与中国进行贸易，并将中国瓷器带回欧洲。17世纪初，荷兰人截获了两艘葡萄牙商船，将约10万件中国瓷器运到阿姆斯特丹拍卖。这次拍卖在整个欧洲引起轰动。18世纪，英国、法国、荷兰和丹麦等欧洲国家获准在广州设立贸易机构，使得中国瓷器在欧洲的销售额达到了历史新高。当时，中国瓷器已成为欧洲人喜爱的装饰品。例如，在荷兰，这些瓷器被摆放在橱柜或陈列柜中。

多年前，我们应邀参加了我丈夫叔叔家的一次家庭聚会。在那里，我很惊讶地看到了很多中国瓷器。三月的一个雨夜，我们再次去拜访他。叔叔在家门口用他洪亮的嗓音热情地招呼我们。当我们把我们的外套挂在走廊左侧的嵌入式橱柜里时，一个高约50厘米、笔直的圆柱形釉下彩大瓷瓶映入眼帘：瓶口宽大，呈长桶状，略略向下收缩。花瓶腹部中央是八仙中的四位。汉钟离，浓眉大眼，胡须浓密，左手拿扇。李铁拐手持铁凳，直盯着曹国舅。他的乐器一葫芦，就放在曹国舅身上。曹

国舅头戴官帽，身穿官服，躺在地上，左手拿着玉笏。张果老是八仙中最年长的。但此刻却看不到他的倒骑纸驴。这四个人物的刻画特征各异，色彩柔和而丰富。其余四仙分别是手捧莲花的何仙姑、手持花篮的蓝采和、背携宝剑的吕洞宾和吹笛子的韩湘子。八仙纹饰来自古代神话和传说，暗八仙是他们施展法术的法器。八仙与他们的八个法器代表了道教思想。在这件瓷器上，您还可以看到莲花、莲蓬和蝴蝶等饰纹。莲花是佛教的象征，代表着纯洁。它源于莲花出淤泥而不染的特性。莲蓬内有莲子。在中文中，“莲子”与“连子”同音，意为“多子”。因此，莲蓬的形状通常被用作瓷器纹样。莲子取出后，剩下的莲蓬孔寓意“四通八达”，这也是人们的传统的愿望。

我们跟着叔叔来到客厅，坐在沙发上聊天。1990年，杰夫叔叔和他的妻子关闭了肉店后搬到了路柯林小镇。埃洛迪姨妈对东方文化，尤其是中国瓷器情有独钟。于是，她开始收集瓷器。十多年来，这个东方文化的爱好者去了很多公开的拍卖会 and 古董店。这时，杰夫叔叔站了起来，走到客厅另一边的一个长柜子前。他从柜子顶上拿起一个花瓶，问我：“这是中国字吗？”我说：“是的，这是‘双喜’，两个喜字挨在一起。”他还给我看了花瓶的底部：“成化年制”。青花瓷是中国瓷器的主要种类之一，属于釉下彩。双喜青花瓶是典型的婚礼用品。在古代，只有在婚礼期间，人们才会在花瓶或花罐上刻有“喜”字。它们被用来盛放喜糖或摆放在家中。

与此同时俯瞰着前院的窗台上伫立着两只大花瓶引人注目：敞口，有“回”字和如意心形纹饰，颈部有两只双耳，纹饰以绿釉上彩而制，凹凸感很强。花瓶腹部绘有牡丹花、鸡、与羊为伴放风筝的儿童、青松、莲花、鱼。牡丹图案在瓷器上非常流行。牡丹在中国被称为“富贵花”，是繁荣、美丽和吉祥的象征。鱼与“裕”同音，意为“富裕”。鸡一直被用作瓷器的装饰品，因为鸡与吉同音，在中国是“吉祥”的意思。

听完我的解释，杰夫叔叔说：“原来瓷器上的纹饰是有着象征意义的”。是的，它们往往是用谐音表意和象征的手法表达美好的祝福。”我说道。叔叔停顿了一会儿，接着说：“其实这里我什么都没动，只是把这个房间重新布置了一下。”如今，杰夫叔叔已经退休34年了。艾洛迪姨妈20年前去世了。至于为什么要保留这些中国瓷器，或者这些瓷器对他意味着什么，杰夫叔叔只字未提。对他妻子来说是珍贵的东西对他来说也是同样的珍贵。这是他感受他妻子的存在，留住对妻子记忆的一种方式。我骄傲的是如此美丽优质的瓷器是来自我的祖国，同时我感到高兴的是这些瓷器这么多年以来一直陪伴着我的叔叔而令他安慰。

我们离开他家时，雨还在下。此时此刻的安特卫普市显得如此迷人而温暖。

Die Suid-Afrikaanse straatname in Borgerhout

In die somer van 2020 was ons nog splinter-nuwe Antwerpenaars. My man, kinders en ek het eers van Suid-Afrika na Engeland verhuis, wat vir vyftien jaar lank ons tuiste was, maar het nou sedert middel 2018 in België gewoon.

Die rippel effek van die dood van George Floyd in die VSA en die Black Lives Matter-beweging het by ons aan kus geland. In België het dit oorgespoel in betogings teen die koloniale verlede en die standbeelde van koning Leopold II het 'n teiken geword. Op daardie stadium het ons in Ekeren gewoon en die vandalisme teen die standbeeld van Leopold II in Ekeren het die plaaslike koerant opskrifte gehaal.

'n Paar jaar later het ek gehoor van 'n ander betoging teen kontroversiële erfenis. Hierdie keer het dit gegaan oor straatname, maar nie van Leopold of Lodewijk nie, eerder van Kruger, Botha en Cronjé. Dit was die name van sogenaamde 'apartheids helde' uit Suid-Afrika en dit was ook op 'n paar straatnaamborde in Borgerhout. Tot nou toe was ek onbewus van hierdie straatname maar ek was meer verbaas oor die beskrywing wat aan hierdie manne gegee is, want ek het hulle altyd uit ander oë gesien. Selfs al was die beskrywing van apartheids helde nie die eerste ding wat by my opgekom het nie, moes ek toegee dat hulle as sodanig gesien kan word. Dit was immers die stryd om 'Afrikaanse' identiteit en selfbeskikking wat na die Anglo-Boereoorlog tot die instelling van Apartheid sou lei. Tog vind ek die naatlose skakel met kolonialisme problematies. Ek het grootgeword as 'n 'wit Afrikaner', een van die dertien of so bevolkingsgroepe in Suid-Afrika wat byna 3 miljoen van die huidige 58 miljoen inwoners uitmaak.

Kom ons kyk eers hoekom hierdie name hoegenaamd aan Borgerhoutse strate gegee is. Die artikel 'Zuid-Afrikaanse apartheidshelden in Borgerhout?' op die webwerf van die Stad Antwerpen (Borgerhout Bewaart) (i) gee 'n duidelike en goed nagevorsde agtergrond. Die artikel verduidelik kortliks die geskiedenis van die Boere (nou eerder Afrikaners genoem) in Suid-Afrika. Aanvanklik was hulle deel van die Nederlandse kolonialiste. Toe die Britte die Kaapse Kolonie oorgeneem het, het baie van die

Boere weggetrek eerder as om Britse onderdane te word. Hierdie verhuising was die sogenaemde Groot Trek en sou lei na die ontstaan van die twee Boererepublieke, die Oranje-Vrystaat en Transvaal in die noorde van Suid Afrika. Aan die einde van die 19de eeu moes hulle weer teen Britse kolonialiste weerstand bied wat beheer oor die Afrikaanse republieke wou hê. Dit het plaasgevind gedurende die twee Boereoorloë of die 'Vryheidsoorloë', soos Afrikaners daarna verwys. Op die webwerf van Borgerhout Bewaart word dit so beskryf:

"Onder leiding van onder andere Paul Kruger en Pieter Arnoldus Cronjé het die Afrikaners ses maande lank teen die Britse leër geveg. So het hulle in 1881 hul onafhanklikheid herwin, met Kruger as nuwe president. In Oktober 1899 het die Tweede Boereoorlog uitgebreek. Hierdie keer het die Afrikaners van die Oranje-Vrystaat saam geveg. Onder leiding van Louis Botha, Koos de la Rey en Christiaan de Wet het net minder as dertigduisend Afrikaners jare lank stand gehou in 'n guerrilla-oorlog teen 'n Britse leër van bykans 500,000 man." (i)

Dit was hierdie weerstand teen die Britte wat die Afrikaanse nasionalisme met die Vlaamse nasionalisme verbind het. Meer uitleg vind ons in 'n blogtekst van Michel Martens (ii). Martens verduidelik hoe daar in Vlaandere 'n "vloedgolf van simpatie" losgekome het vir die Boere, veral na 'n besoek van Paul Kruger (hy was toe die president van Transvaal oftewel die Republiek van Suid-Afrika), Hy het in 1900 na Europa gekom om vir sy saak te pleit. In die herfs van 1902 het die drie beroemde generaals - Louis Botha, Koos de la Rey en Christiaan de Wet - gevolg. Hulle was op soek na finansiële steun en het ook na België gekom. Hulle het enorme simpatie vir die vryheidsstryd gevind - in Gent, Brussel en in Antwerpen. Die Vlaminge het toe ook 'n stryd vir hul taal en identiteit teen die Franssprekende elite in België gevoer, soos die Afrikaners 'n stryd teen die Britse imperialisme gevoer het en derhalwe was daar baie steun vir hulle.

Borgerhout het ook agter die Afrikaners gestaan en daarom, aan die begin van die twintigste eeu, 'n aantal strate na die helde van die Boereoorlog vernoem. Die Koxplein het 'n naamsverandering ondergaan na Krugerplein, maar die ander strate was nuwe strate, almal vernoem na die bekendste Boerengeneraals, soos: Bothastraat, Cronjéstraat, Delareystraat en Generaal de Wetstraat.

'n Beter begrip van wat 'n Afrikaner is, maak die historiese konteks van die straatname dalk duideliker. Dit is belangrik om te verstaan dat die Afrikaners juis nie net "Nederlandse koloniste" was nie, soos die artikel op die Antwerpse webwerf na

hulle verwys. Die eerste verwysing na 'n Afrikaner kom in 1707 uit die mond van die jong Hendrik Biebouw. Na slegte gedrag het hy geargumenteer dat hy nie deur die Nederlandse owerhede veroordeel wou word nie, want hy was van Afrika - 'n "Afrikaander". Dit was 'n groep mense wat hulself los van die Europeërs gesien het. Die definisie van kolonialisme is hier ook feitlik nie korrek nie, want by die stigting van die Boererepublieke het dit nie gegaan oor die uitbreiding van 'n soewereine staat nie, maar oor die soeke na 'n eie staat. Of hulle reg gehad het op 'n stuk nuwe grondgebied is 'n ander argument. As iemand wat deels Afrikaans is, met 'n oupagrootjie wat as kommandant in die Boereoorlog gedien het en met familieleden wat in Britse konsentrasiekampe gesterf het, praat ek duidelik vanuit 'n ander verwysingsraamwerk as die meeste Antwerpenaars. Maar vir my is hierdie manne ook vryheidsvegters omdat hulle regtig 'n stryd gevoer het om weg te kom van onder die Europese koloniale juk.

Dit is natuurlik net een deel van die geskiedenis en die konneksie tussen Afrikaans nasionalisme en Apartheid bly inderdaad 'n aktuele en ingewikkelde onderwerp. Byvoorbeeld:

"De La Rey, De La Rey

Generaal, Generaal

Soos 'n man, sal ons om jou val

Generaal De La Rey"

Dit is 'n uittreksel uit die liedjie 'De la Rey' (2007) van Bok van Blerk. Die tema van die lied is Koos de la Rey (1847-1914), die Boere generaal wat veral aktief en suksesvol was gedurende die Tweede Boere Oorlog en wie se naam ook op een van die straatborde in Borgerhout staan. Die lied het baie gewild geword in Suid-Afrika en ook in naburige Namibië. En al het die sanger self geen politieke agenda gehad nie, word dit nou ingedeel onder die genre van 'Afrikaans patriottisme' en selfs gesien as 'n oproep tot rebellie teen die Suid-Afrikaanse regering. Die strewe na 'n kollektiewe geskiedenis bly 'n baie moeilike vraagstuk in Suid-Afrika.

Maar kom ons keer terug na Antwerpen en na die vraag of dit in die eerste instansie gaan oor 'vryheidsvegters' of oor 'apartheid helde', Afrikaners of Nederlandse kolonialiste? Ek dink dat dit vir meeste mense 'n semantiese vraag is en vir die gemiddelde Borgerhouter self 'n irrelevante vraag. Wat belangrik is, is waarvoor hierdie Afrikaanse straatname nou staan en wat hulle vandag vir die Antwerpenaar beteken. Vir die meeste mense se die name min: wie weet nog wie Kruger of Botha was? Vir wie dit wel weet, is die straatname seker dikwels kontroversieel veral omdat die steun vir separatistiese Afrikaners

steeds in Antwerpen bestaan. In September 2022 het Vlaams Belang, 'n regs-konserwatiewe en Vlaams-nasionalistiese party wat na Vlaamse onafhanklikheid streef en in die selfbeskikkingsreg van volke glo, 'n geborgte resies van Mol na Antwerpen georganiseer. Die gebeurtenis het 50,000 euro opgelewer en dit is aan Orania geskenk vir die bou van 'n nuwe skool. (iii) Orania is 'n dorpie in Suid-Afrika wat geskep is met die doel om "die Afrikaner-identiteit te bevorder taal en kultuur te bewaar en lewendig te hou. Enigene wat hulself as 'n Afrikaner sien en homself definieer met die Afrikaner-identiteit, word toegelaat om in Orania te woon." (iv) Ek kan verstaan dat baie mense nie saam stem met hierdie geskenk nie en ongemaklik voel met die steun van 'n grootliks 'wit gebied'.

Daar is ook 'n ander groep mense wat op hulle beurt nog 'n ander siening van die name het. So iemand is Zukisa Nante, 'n Suid-Afrikaanse burger van kleur wonend in Borgerhout. Jy kan 'n kort video op die internet sien (v, vi) oor sy reaksie op die straatname. Hy verwys ook na De La Rey se liedjie, maar hy sê dit is nie sy geskiedenis nie. Hy sê ook dat die Afrikaanse straatname in Borgerhout hom herinner aan die verlede en dit is nie goeie herinneringe nie.

Wat moet dan met hierdie straatname gebeur en volg ons 'n akademiese of 'n emosionele argument? Die mense van Suid-Afrika is lankal gewoon aan verandering van plekname. Dikwels gebeur dit sonder kontekstualisering. Tot nou toe was die fokus meer op name uit die apartheids tydperk en nie op die geskiedenis voor dit nie. Só het DF Malan laan in Johannesburg Beyers Naude laan geword, maar Louis Bothalaan word byvoorbeeld nog steeds so genoem en ook Koos de La Rey straat in Tshwane (voorheen Pretoria) bly onveranderd. Maar baie van hierdie name bly omstrede en daar is 'n toename in protes teen die koloniale erfenis Standbeelde van Koningin Victoria, Cecil Rhodes en Paul Kruger word almal hier by ingesluit.

Volgens die huidige oproep in Borgerhout moet die straat name ook verander word. 'n Artikel in die GvA (vii) meld dat dit dit oorweeg word om die Borgerhoutstrate te vernoem aan vroue wat apartheid teëgestaan het. Winnie Mandela is een van die name wat voorgestel word. Vir baie was Winnie Mandela die gesig van die anti-apartheidsbeweging, maar sy was ook ten gunste van die sogenaamde halssnoer moorde op mense die saam met die apartheids regering gewerk het (werklik of verdag). Winnie is in 1991 deur die hof skuldig bevind vir haar aandeel in die ontvoering en moord op die 14-jarige Stompie Seipei, wie sy van verraad verdink het. Later het Mandela ook tronkstraf gekry vir bedrog en diefstal. Die debat

gaan dus voort oor wie hier vereer moet word.

'n Tweede vraag is: wie moet inspraak hê oor wat met hierdie Borgerhout-name gebeur? Geskep deur Borgerhoutenaars, verwyder deur Borgerhoutenaars? Olena, 'n medestudent, vra: "Waar of wanneer begin 'n stad?" en my vraag volg: wanneer behoort die stad aan jou en wanneer behoort die stad aan my? Zukisa is al 10 jaar in België en woon al 'n paar jaar in Borgerhout. Tel hy al as 'n inwoner van Borgerhout? As 'n inwoner van Antwerpen? Die pyn en ongemak is duidelik op sy gesig wanneer hy oor die straatname praat. Ek dink dat die besluit op hom moet neerkom en op mense soos hy.

Die waarde van gedeelde erfenis lê daarin dat dit 'n konneksie skep tussen die inwoners van Antwerpen en nuwelinge. Dit help om iemand tuis te laat voel. Dit is daarom belangrik dat dit inklusiwiteit sorg en dat niemand ooit ongewens voel nie. Ons het almal ons eie geskiedenis en die geskiedenis word voortdurend aangepas en herskryf, feite bygevoeg en feite verwyder. Almal van ons is skuldig aan vooroordele, bekrompe denke en skaapagtige kuddegedrag. Wat belangrik is, is om dit te weet dat jou storie nie volledig is nie en dat deernis en vergifnis moet seevier oor haat en verwyd. Daar is iets besonders aan Antwerpen. Sy laat my dink aan 'n storie van Toon Tellegen, waar die ekster stukkie spieël en refleksies van ander diere vind en in sy eie spieël aanmekeer sit. As gevolg daarvan voel hy dat hy al hoe mooier word. Saam maak ons hierdie stad mooier. Laat ons dus seker maak dat Antwerpen vir altyd 'n veilige hawe bied aan diegene wat hier wil anker gooi.

宮崎典子

アントワープと日本

最近、アントワープの中心部では日本の影響を多く目にするようになった。1990年代以降、日本の影響は食品分野、特にケータリング業界でますます顕著になっている。近年は、寿司屋やラーメン屋をあちこちで見かけるようになり、多くのスーパーマーケットでは、日本の食材や野菜、果物、醤油、インスタントラーメンまで購入できるようになった。驚いたことに、メイル川沿いのフェストザールでは、日本のおにぎりも買うことができる。また、和牛もKloosterstraatを下ったところにある。

日本の影響は、衣料品の分野でも多くの場所で感じられる。市内中心部のファッションなショッピング街では、足袋や着物の襟がついた日本風のジャケットを買うことができる。イッセイ・ミヤケやケンゾーといった日本人デザイナーの服は、昔からこの街でよく見られ、世界的なトレンドの一部となっている。

1977年3月初旬、私は日本で知り合った友人たちを訪ねるため、故郷の玉野を出発した。まずアメリカを旅し、それからヨーロッパのいくつかの都市を巡った。16世紀後半にイエズス会修道会によって建てられた別荘にしばらく滞在していたイタリアのトスカーナから、1977年のある夏の日、アントワープに到着した私は、もちろん日本製のカメラと車を除いて、ここで日本製品を目にするのはほとんどなかった。ファン・ヴェーセンベーク通りのチャイナタウン以外では、東アジア人を街で見かけることはほとんどなかった。その年のアントワープの夏はとても陰鬱で寒かった。日本の夏とは大違いだった。毎日灰色の空。スヘルデ川の水さえ灰色だった。

フランダースの犬

偶然にも、その時はルーベンスの生誕400周年だった。フランダースの犬の街、その歴史と芸術のすべてを知りたいと思った。そのため、大聖堂や他の教会にも行ってみたかった。

「フランダースの犬」？子供の頃から、ネロ、アントワープ大聖堂、そしてルーベンスの絵の名前は、日本の何百万人もの大人や子供と同じように、私の頭の中に刷り込まれている。これは、日本で何百万部も出版された人気絵本『フランダースの犬』のせいである。この絵本は、1882年にイギリスの作家マリー・ルイズ・ラメが「ウイダ」というペンネームで書いたものである。日本語に翻訳されたのは1908年のことである。1975年にはテレビアニメ化もされた。主人公のネロはハーボーケン出身の貧しい少年で、アントワープで牛乳を売っている。ルーベンスの絵に魅せられた

ネロは毎日大聖堂に通い、母に似た聖母マリアの絵を見ながら亡き母を偲ぶ。本当はルーベンスのイエスの絵も見たいのだが、そのためにはお金が必要で、彼はお金を持っていない。物語は、寒いクリスマス・イヴの大聖堂で、ルーベンスの絵の前で、ネロが愛犬を抱いて苦難の末に死ぬところで終わる。このような題材は、日本人にはとても魅力的だ。全力を尽くしながらも、運命のいたずらで失敗する人物の物語が好きなのだ。

ルーベンス・イヤーは私をGroenplaatsに連れて行ってくれた。そこでは、ルーベンスの巨大な銅像を目にした。彼は右手で丁寧に私を迎えてくれた。まず、近くにある聖母大聖堂を訪れた。高い丸天井と吸い込まれそうな長く広い身廊を持つ大聖堂の壮麗な内部は、美しいステンドグラスの窓から降り注ぐ日の光で満たされていた。壁も天井も光り輝いているようだった。私はその美しさに圧倒され、近世ヨーロッパのキリスト教教会の世界に入り込んだような気分になった。

大聖堂で最初に見たかったのは、ネロが憧れていたルーベンスの3つの絵、「十字架の昇架」「十字架からの降架」「マリアの被昇天」だった。ついに目の前で見ることができ、そのドラマチックな構図と細部に感嘆し、とても嬉しかった。

日本経済が活況を呈していた1980年代初頭、多くの日本人がアントワープを訪れる余裕があった。特に『フランダースの犬』の舞台であるアントワープに興味を持ち、ゆかりの地を訪れたいと思ったようだ。アントワープの観光局に問い合わせたところ、ネロとパトラッシュの物語はアントワープではまったく知られていないことがわかった。そこで彼らは、この日本人「巡礼者」のために、大聖堂前の広場とホーボーケンのカベルストラートに2つのモニュメントを建てた。残念ながら、日本の大手新聞の記事によれば、ほとんどの日本人観光客はがっかりしている。彼らが思い浮かべるネロとパトラッシュのイメージは、アントワープの2体の像とはまったく違うのだ。

聖フランシスコ・ザビエル

数日後、私は観光カードを片手にルーベンスの家や聖パウロ教会など他の名所を探しに出かけた。グロート・マルクトとイエズス会通りに沿って歩いていると、イタリアの霧囲気が漂う絵のように美しい良心広場と、イエズス会の紋章が入った黄土色のファサードを持つ聖カレル・ポロメオ教会を発見した。1974年に訪れたローマのイエズス会教会Chiesa di Gesùとよく似ている。しかし、古典的な装飾モチーフを持つアントワープの教会のファサードは、より高く、より洗練されている。対照的に、ゲス教会の内部はより輝かしく洗練されている。後で知ったのだが、天井画を含む

内部全体はもともとルーベンスの作品だったが、残念ながら1718年に落雷で焼失してしまったそうだ。

驚いたのは、インドのゴアから日本に渡ったフランシスコ・ザビエルの物語を描いた左側通路と、ロヨラのイグナチオの生涯の物語を描いた右側通路の29枚のレリーフだ。左側通路のパネルには、実際に侍の騎馬が描かれているものと、豊後の大名（大名：日本の武士階級に属する武将、豊後：現在の大分県）の謁見の様子が描かれているものがある。

フランシスコ・ザビエルは、日本で初めてキリスト教を広めた人物として知られている。その上、日本における西洋文化の受容にも重要な役割を果たした。ところで、私は岡山のカトリック女子大学で学んだので、イエズス会はとても身近な存在だった。その起源は、1886年にイエズス会のシスターたちによって設立され、後に1806年にベルギーで設立されたノートルダム・ド・ナムール修道会のアメリカ支部に移管された女子師範学校にさかのぼる。

1549年、薩摩の鹿児島島に到着したフランシスコ・ザビエルは、すぐに地元の藩主に会った。改宗の許可を得て、有名な禅僧たちと宗教と信心について話し合った。京都が内乱の戦場となっていたため、天皇に会うことができないと悟ったザビエルは、山口に戻り、ポルトガル国王から贈られた時計を大名に献上した。山口藩主から古刹と改宗の許可を与えられ、精力的に布教活動を行った。これが日本最初の教会である。聖フランシスコ・ザビエルはそこに2ヶ月間滞在し、500人以上の地元の人々をキリスト教に改宗させた。この鐘を手本に、数年後、京都をはじめとするいくつかの工房で西洋式の鐘が作られるようになった。日本に到着して数ヶ月後、ゴアのイエズス会に宛てた手紙の中で、彼は「日本人は私が出会った中で最高の人々であり、皆善良で勉強熱心である」と書いている。

最近、フランシスコ・ザビエルが鹿児島島に到着してすぐ、わずか6週間で主の祈りを日本語で暗唱できるようになったという話を読んだとき、私はすぐに、私が通っていた岡山の大学で、グレゴリオ聖歌の歴史やポリフォニーを流暢な日本語で教えてくれた、白髪交じりの髪に赤くて大きな鼻を持つフランドル人のピンクセット神父を思い出した。背が高く、修道女たちによれば典型的なフランドル人だった。中国で20年以上宣教師をしていた彼は、生徒たちよりも中国語の文字をよく知っていた。

フランシスコ・ザビエルは、仏教僧や大名、その他の知識人との会話を通して、日本人を改宗させるためには中国の哲学や文化の知識が不可欠であることを悟った。また、彼は鹿児島で、病気で瀕死の状態にあった若い女性を蘇らせるという奇跡を起こしたと言われ

ている。この奇跡はルーベンスによって描かれた。しかし、その絵は少女ではなく、中国人が蘇生させられている。この絵は、イエズス会が禁止された1770年にオーストリアのハプスブルク家によって没収された。現在はウィーン的美術史博物館に展示されている。アンソニー・ファン・ダイクはフランシスコ・ザビエルの肖像画も描いている。これは現在、パチカン美術館に所蔵されている。

アントワープのニッポニズム

ジャポニズムとは、19世紀末から20世紀前半にかけての西洋絵画の運動であり、デザイン運動でもある。しかし、この言葉はフランス的な意味合いを持つだけでなく、時代に縛られ、絵画とデザインに限定されている。ニッポニズムという言葉は、より中立的で一般的なものであり、日本人が自国に与える「ニッポンまたはニホン」という呼称に基づいている。

1854年に日本が開国すると、ヨーロッパにも日本の工芸品が大量に流入した。着物を部屋着にしたり、扇子やうちわを家に飾ったりと、人々は積極的に日本文化を生活に取り入れた。浮世絵も人気を博した。モネやゴッホのような画家たちや画商たちは、北斎や歌麿をはじめとする数多くの日本人画家の作品を見出した。洗練された日本の陶磁器も脚光を浴び、1867年のパリ万国博覧会にも日本が出展した。

日本の外務省が2016年に発行した「日本・ベルギー外交150周年記念パンフレット」には、意外な事実が記されていた。フランスとベルギーの二重国籍を持ち、西フランドルに大きな城を所有していた貴族、シャルル・ド・モンブラン男爵は、1858年にフランス使節団の一員として日本を訪れた。彼はすぐに日本語を習得し、薩摩を含む九州各地を訪れ、1861年に帰国した。1865年には、薩摩藩の代表団と日本人留学生数名をベルギーに招いた。薩摩とベルギーの通商条約締結に大きく貢献した。薩摩使節団とともにアントワープとアントを訪れ、ベルギーの優れた産業を紹介し、1867年のパリ万国博覧会への参加を奨励した。このパリ万博に出品された薩摩焼は大きな注目を集めた。

1867年のパリ万国博覧会での薩摩錦絵の成功により、薩摩焼の名は海外にも広く知られるようになった。さらに、日本政府が初めて出展した1873年のウィーン万国博覧会では、華やかな薩摩焼が世界の人々に大人気となり、ジャポニズムの復興を築いた。明治政府が奨励した海外貿易の重要な産物となったが、薩摩焼発祥の地である鹿児島だけでは海外需要に対応できなかった。そこで、京薩摩、大阪薩摩、名古屋薩摩など、全国の産地が合流し、薩摩焼の大量輸出時代が始まった。

アントワープをはじめとするベルギーの一般家庭に薩摩焼がたくさんあることは知っていたが、日本でそのような焼き物を見たことがなかったので、すべて輸出品だろうと思っていた。しかし最近、メイヤー・ファン・デン・ベルグ美術館にも素敵な陶器があると聞き、再訪することにした。一般家庭にある薩摩焼は名古屋の薩摩焼窯元で作られたものだろうが、繊細で細かい色彩とその技術から、京薩摩のものだろうと思った。

浮世絵は漆器や陶磁器の包装材として使われ、それまで遠近法を重視し写実的な表現を追求してきたヨーロッパの伝統とはまったく異なる、単純明快な美しさで表現で人々の心を捉えた。多くの芸術家や美術家が浮世絵に触れ、また浮世絵を収集し、そこから取り入れた要素をもとに「独自の表現」を展開し、周囲や次世代に影響を与えた。私の好きな画家の一人であるフィンセント・ファン・ゴッホもその一人である。

日本の浮世絵は彼の最大のインスピレーションだった。彼は熱心なコレクターだった。浮世絵は彼にとって触媒の役割を果たした。鮮やかな色彩、空間効果、線、西洋的な遠近法から逸脱した平面的な構図などである。1885年、ゴッホはオランダのヌエネンからアントワープに移り、ランゲ・ベルデケンス通り224番地に部屋を借りた。ゴッホはルーベンスの作品を学ぶためにこの地を訪れたかったのだ。彼は毎日街を歩き、主に港湾地区を訪れた。日本の浮世絵を初めて買ったのも、この港地区だった。彼は兄に、スヘルデの街で見た「美しい」ものすべてについて手紙を書いた。アントワープからの手紙の中で初めて、彼は弟テオに自分の新しい興味について書いた：

「親愛なるテオ、

親愛なるテオ、アントワープの印象をもう少し書いておきたい。親愛なるテオへ、アントワープの印象をもう少し書きたい。特に、日本の版画が壁にたくさん貼ってあって、僕を楽しませてくれるんだ。庭や浜辺の女性像、馬、花、とげとげた枝……。(1885年11月28日(土)アントワープ、テオ・ファン・ゴッホ宛)。

1886年、ゴッホはアントワープ・アカデミーのコースに入学。ゴッホはアントワープ・アカデミーのコースに入学した。しかし5月の審査会で、ゴッホはオイゲン・ファン・ミーゲムとともに下級クラスに編入された。彼はこの決定を待たず、その間にパリに移った。

昨年、3度目にレダースハウスのいわゆるレッドスターラインの宝物庫を訪れた。オイゲン・ファン・ミーゲム美術館の2階にあるレダースハウスの小さな和室である。この部屋には、富士山をモチーフにした食器や和食のメニューなど、レッドスター・ラインが日本行きの船で使用した日本の工芸品や品物が展示されて

いる。和室の木工品の中には、日本の芸者の形をしたドアノブやドア横の柱など、明らかに日本の大工が作ったと思われるものもある。特に革の壁紙は、13世紀に書かれた『平家物語』に登場する京都の五条大橋の有名な場面から取られた柄で、私の目を引いた。この悲劇的な物語は、何世紀にもわたり、そして今日でも日本人に愛されている。館長によれば、柄は日本で作られ、革の色付けとプリントはベルギーで行われたという。フランドルと日本の職人技が見事に融合した、興味深い作品である。

シティガイドによると、レダースハウスの近く、スイケルイのゴールデン・ラムにも日本風のインテリアの素晴らしい例があるという。19世紀初頭、アントワープはフランス革命後の地政学的状況の変化と産業革命の勃興により、経済的復興を遂げた。この時期、多くの建物や教会が改築され、街は楽観的な再生精神に満ちていた。キュベラス社の創業者がゼーラントからアントワープに移り住み、現在ゴールデン・ラムとして知られるスイケルイに17世紀の家を購入したのもこの時期である。彼はそこでドラッグストアを開き、紅茶も販売した。孫のニコラ・ヤンの下で事業は飛躍的に成長し、巨万の富を築いた。中国や日本からお茶を直輸入するようになったのだ。

ゴールデン・ラムを訪れてすぐに目に飛び込んできたのは、頭が龍のような形をした珍しい太鼓だった。このような魚の形をした太鼓は、ゼント寺院で食事の時間や瞑想の時間を示すために使われている。魚は昼も夜も注意深い目を光らせている。私はこのような形の太鼓を見たことがなかった。普通、このような太鼓はまったく別のものに見える。

木造のやや中国風の階段を上がると、天井が高くなっており、各区画にニワトリのモチーフがあった。鶏をモチーフにした浮世絵師・北斎や日本画家・伊藤若冲を彷彿とさせた。

当時、1階の天井は、寺院や高級住宅によく見られる木造の高天井と呼ばれる様式だった。1階のオリジナルの天井は、レストランとして使用していた前オーナーによって取り壊され、現在は天井の一部だけが残っている。残された天井には、日本の伝統的な龍の姿が描かれている。京都の多くの寺院では、天井や襖に龍が描かれている。これは特に禅寺に多い。仏教では、龍は水の神であり、寺院を火から守る。ここで重要なのは、伝統的な日本建築では、石は柱の下の土台にのみ使われ、それ以外の部分は木と土でできているということだ。したがって、レンガや石は使われていない。したがって、火は脅威であり、龍はそれを防ぐのである。

黄金の雄羊を訪れると、さまざまな疑問が湧いてくる。天井の残りの部分は明らかに京都の寺院のもの

だ。そこでまず、取り壊された京都の寺院の一部がなぜアントワープにあるのかという疑問が生じる。幕末から明治維新後の1868年、日本政府は反仏教運動の一環として神仏分離を命じ、全国の寺院の約半分が取り壊された。この処刑は、低地諸国におけるイコノクラスム（仏像破壊運動）よりも組織的であった。その結果、多くの仏像や仏画などが海外に流出した。例えば、ニューヨークのメトロポリタン美術館やボストン美術館のコレクションには、こうした仏像や仏画が数多く収蔵されている。したがって、京都の寺院から出土した建築資材や仏具がアントワープに渡ったことは理解できる。

しかし、第二の疑問は、フランドルの建具職人が日本の建具の様式を知らずに、どうして天井や階段を取り付けることができたのだろうか、ということだ。1885年のアントワープ万国博覧会には、日本という国は公式には参加していなかったが、日本の民間企業は参加していた。木工細工はアントワープに来た日本人大工が取り付けたのだろうか。それとも、一部の材料は日本から運び、残りの部分はフランドルの熟練した建具職人や装飾職人が手掛けたのだろうか。天井の格子の接続に装飾的な金具が使われているのを見て、これはフランドルの建具職人の仕事に違いないと思った。

三つ目の疑問は、これは京都のどこの仏教の流派だったのか、ということだ。調べてみると、魚太鼓は17世紀半ばに中国から伝わり、黄檗宗と曹洞宗で使われていたことがわかった。それを知るために、私はこの2つの禅宗の総本山に、ゴールデン・ラム号の和風インテリアの写真を数枚添付したメールを送った。両派とも、胴がくり抜かれた魚型の太鼓は曹洞宗のものだが、金羊の太鼓には色がついているのに対し、曹洞宗の太鼓には色がついていないとの返事だった。そこで私は、この色彩は、アンリ・フェルベッケンの指揮の下、レダースハウスのラ・ラーデの旧食堂の装飾も担当した装飾師が施したに違いないと思い至った。

ゴールデン・ラムの和室では、江戸時代に日本を支配していた徳川家の黄金の紋章が印象的だった。しかし、その紋章は逆さまに見えた。しかしその後、日光東照宮の紋章と静岡の久能山東照宮の紋章が逆さまであることに気づいた。逆さまの紋章は「徳川永遠」を象徴しているという。

私はアントワープとその近郊に住んで50年になる。しかし、アントワープの街を歩くと、その豊かな歴史と文化、そして日本とのつながりに驚かされ続けている。

Великий маленький человек

В 1752 году в Антверпене был рожден мальчик, который сорок два года спустя нарисует план города, где я проживу 27 счастливых лет своей жизни, где родятся мои дети, города, который мне снится.

От сотворения мира люди искали покоя, но так и не нашли его. Сегодня, как и много лет назад, мы не можем договориться с помощью слов, мы воюем и отстаиваем свою позицию с оружием в руках. Мы отправляемся на другой конец света за лучшей жизнью. У каждого из нас, кто шагает сейчас по улицам Антверпена, за спиной своя история: иногда печальная, иногда красивая и полная любви. Всех нас Антверпен встретил. Все мы встретились в Антверпене.

Представьте, что вы уже взрослый человек, давно живете в одном и том же месте, знаете язык рыночных торговцев, у вас есть любимое кафе и свои воспоминания о каждом переулке. Ваш вопрос «А помнишь?». А потом вы оказываетесь там, где вас никто не знает, вы не понимаете языка этих улиц, не знаете, куда заскочить выпить кофе и какие пирожные действительно вкусные, вы идете по улице и не имеете к ней никакого отношения. Я думаю, что один из самых печальных моментов, что переживают мигранты, - это пустота вместо воспоминаний. Мы оторвались и не приклеились, мы еще никуда не проросли и совсем не понимаем, зачем мы здесь. Мы часто так сильно хотим вернуться назад.

Моя любовь к Антверпену не была любовью с первого взгляда. Я ехала в прятничную Бельгию, в старый портовый город, где надеялась увидеть накрахмаленные кружева в окнах и набережную у моря. Здесь даже не пахло морем. Хорошо, что кричали чайки, это сохраняло надежду. Мне потребовалось несколько лет, чтобы сложить свою мозаику. Но что значат несколько лет из жизни одного человека по сравнению с жизнью такого города, как Антверпен? Наверное я счастливый человек, я больше не чувствую себя чужой.

Я всегда жила близко к морю. Мне повезло родиться в Севастополе, а 27 лет своей взрослой жизни я прожила в Одессе. Вы когда-нибудь слышали об Одессе? Город у Черного моря, акации и каштаны, уникальный язык и кухня, город улыбок и солнца. Именно таким его знают миллионы людей, что с гордостью называют себя «одесситами», а

Одессу «мамой». И хотя мы разбросаны по всему свету, мы узнаем друг друга по специфическому акценту и особому юмору. Мы - люди разных национальностей: украинцы, русские, болгары, евреи, молдаване, армяне, поляки, татары, грузины, азербайджанцы, арабы..... Мы такие разные, но живем у моря и любим свой город.

Разнообразию и многоголосию Антверпена отозвалось в моем сердце воспоминаниями об Одессе. Именно эта способность Антверпена приютить себя разных людей произвела на меня впечатление.

В Антверпене проживают представители более 170 национальностей. Все мы каждое утро выходим на улицы города. Пройдитесь по центру города: музыка, запахи, цвета - весь мир в его многообразии... Хочется видеть себя в таком идеальном мире, где соседи договариваются между собой, потому что их дети ходят в одну школу, а их велосипеды стоят на одной парковке.

У Антверпена нет точной даты основания, он известен с VII века, но в музее MAS (Museum aan de Stroom) вы можете узнать, что люди жили здесь уже много лет назад. Менялись названия государств, рождались и умирали люди, но выбранная людьми земля родила легенду об Антверпене, а мы со счастливой улыбкой пересказываем легенду о великане Антигоне, его руке и смельчаке Брабо. Как начинаются бельгийские сказки: давным-давно?

Там, где сегодня стоит Одесса, тоже жили издревле люди. Разные народы приходили и оставались. Возможно, море и солнце помнят их имена. Конечно, в Одессе тоже есть свои легенды. И я хочу рассказать вам не сказку, а историю жизни одного маленького человека, историю, которая дала мне возможность взглянуть на Антверпен по-новому.

Давайте представим, что мы находимся в XVIII веке. Век такой же беспокойный, как и все предыдущие и последующие. Человечество не отдыхает. Идут войны, сражения, болезни, смерти... Но в то же время открываются новые земли, заключаются мирные соглашения, рождаются новые люди. Колесо жизни вращается. Антверпен переживает не самые лучшие годы. Блокада Шельды голландцами не позволяет городу развиваться в полную силу.

Каждый великий город состоит из конкретных лиц обычных людей. Так в Антверпене в 1752 году в семье Деволан рождается маленький мальчик. Его назвали Францем (Франсуа). Судьба ему была дана непростая, потому что времена были сложные.

Мы не знаем, в каком доме он жил и какие песни пела ему мама. Известно, что его отец был

голландским подполковником, а мать - дворянкой. Он рано потерял мать и с 9 лет воспитывался у ее родственников в Германии. Франц было 17 лет, когда он потерял отца и был принят на службу в голландскую армию. И прослужил там следующие семнадцать лет. Известно, что он сразу сосредоточился на искусстве строительства военных сооружений. Трудно составить хронологию его службы, но известно, что он не сидел в кабинете с карандашом в руке. Его служба вела его по всему миру. В 1779 году он находился в Суринаме, разрабатывая план защиты колонии, поскольку год спустя, в 1780 году, Голландия и Англия были вовлечены в очередную войну. Письменных свидетельств нет, но есть версии, что он также сражался на стороне американских повстанцев против колониальной английской армии, а затем участвовал в строительстве там поселений.

В конце 1784 года Деволану было поручено составить карты восточных областей Нидерландов. Он участвовал в составлении «карты реки Эйссел и верхнего течения Рейна и Ваала в Оверэйссел и Гельдерланде».

Мы видим, что к 34 годам Франц успел объездить весь мир и многого добиться в своей карьере. И тут его судьба принимает поразительный оборот.

Почему мы покидаем свою родину? Простое ли это желание путешествовать, увидеть себя по-другому, страх за свою жизнь, когда на родине бушует война, или преследования со стороны правительства, или очередная революция стучится в дверь? А может быть, из желания заработать денег или просто для того, чтобы изменить нездоровый климат?

В конце XVIII века группа инженеров из Нидерландов отправилась в Россию в поисках лучшей жизни. Среди них был и Франц. Все они уже достигли пика своей карьеры, правда оплата труда была не столь высокой, как хотелось. Думаю, главная причина была в другом. В Нидерландах было неспокойно. Очередная война с Англией закончилась, но не стала успешной. В стране боролись за власть две партии. С одной стороны была правящая партия, которую называли оранжистами, потому что они поддерживали Вильгельма V Оранского, последнего наследника-стадтхолдера Республики Объединенных Нидерландов. На другой стороне была партия патриотов, в основном сторонников различных реформ в политической и социальной жизни Нидерландов, которые ограничивали власть принца Оранского. Эти патриоты объединились в вооруженные общества. В стране началась

гражданская война. Можно много спорить о том, на чьей стороне должны быть военные, должны ли они поддерживать революционеров и все ли революционеры являются патриотами. Известен факт, что инженер-капитан Франц Деволан, нанятый Нидерландами, получил задание составить карты восточных границ государства, но был схвачен повстанцами-патриотами в 1787 году и осужден за шпионаж в пользу оранжистов. Кого поддерживал Франц? Хотел ли он участвовать в перераспределении власти? Мы не знаем. Думаю, у него не было много времени на принятие решений, он выбирал наиболее удобные. Он получил предложение поступить на русскую службу и сразу же принял его.

В XVIII веке Россия переживала свой расцвет. Петр Первый реформировал армию и флот. На него оказали большое влияние знания, полученные во время путешествия по Нидерландам. В конце века Екатерина Великая пригласила голландских инженеров. Кто еще, кроме них, мог дать ее государству необходимые знания? Россия, как и вся Европа, тоже находится в состоянии войны. Будучи солдатом, наш герой сразу же попадает в действующую армию, участвует в русско-шведской войне, а затем в войне с турками. Он получает несколько наград и должность первого инженера южных войск, осваивает новые земли и участвует в строительстве нескольких портов, крепостей и городов: Николаев, Фанагория, Кинбурн, Перекоп, Ботна, Ахтиар (будущий Севастополь), Тирасполь, Овидиополь, Григориополь, Вознесенск, Симферополь, Евпатория, Феодосия и Одесса.

Говорят, что одесситы разбросаны по всему миру неслучайно, что Одесса дарит миру своих детей, чтобы сделать его лучше. Удивительно, что Антверпен подарил миру такого человека, который принимал непосредственное участие в строительстве Одессы. Каким Деволан видел будущее побережье Одессы? Что помогло ему увидеть красивый портовый город с прямыми улицами, площадями и садами на месте полуразрушенного турецкого замка?

Есть много людей, которые неизвестны у себя на родине, но приносят славу землям, в которых находятся. Деволан принес неоценимую пользу Российской империи. Он построил ряд городов на побережье Азовского и Черного морей и создал крупнейшую в Европе Мариинско-Тихвинскую водную систему, соединяющую Санкт-Петербург с Волгой. И все это в XVIII веке, когда люди еще использовали лошадей в качестве средства передвижения, а их руки все еще были главным средством производства. Удивительная

человеческая судьба. Безмерно талантливый человек был вынужден уехать в другую страну, в Россию, отдал этой стране все свои знания, попал в опалу после смерти Екатерины Второй, но был восстановлен в должности и получил генеральский чин. Ему был присвоен титул потомственного дворянина, хотя он так и не принял российского подданства. Он родился в семье голландского военного, сам служил в голландской армии, но сын считал его бельгийцем.

Деволана помнят в России, в Украине и в Приднестровье (известном в Европе как Транснистрия).

В 1900 году на Екатерининской площади в Одессе был установлен памятник Екатерине Великой. На постаменте памятника - 4 фигуры основателям города, в том числе Деволана. Памятник был открыт к 100-летию Одессы. Столетие - это тот срок, когда люди еще помнят имена реальных участников событий. У памятника печальная история. На Всемирной выставке в Париже в 1901 году площадь с памятником была признана самой красивой площадью Европы. Но в XX веке в России царил такой же хаос, как и в Нидерландах в то время, когда их покинул Деволан. Первая революция в России началась в 1905 году, за ней последовали еще две в 1917 году (в феврале и октябре). Последняя имела серьезные последствия, поскольку с этого момента у власти оказались большевики - люди, поддерживающие взгляды рабочих и крестьян. С 1917 по 1922 год на территории бывшей Российской империи шла гражданская война. Одним из призывов революции в России было «нет монархии». Многие статуи царей и цариц были разбиты. Людям всегда легче бороться со статуями и памятниками и так давать выход своей агрессии. Поэтому после революции памятник сначала задрапировали, а затем и вовсе снесли. Статуи основателей города сохранились в краеведческом музее благодаря Максиму Горькому и Александру Бенуа. Прошли годы, и в октябре 2007 года, уже в Украине, памятник был вновь открыт с сохранившимися оригинальными фигурами основателей города, а площадь реконструирована. В 2022 году началась война между Россией и Украиной. Одновременно началась очередная война против памятников, ненависть и жажда мщения берет власть над разумом. 29 декабря 2022 года фигуры и тексты памятника снова были демонтированы. Статуи вновь были переданы в краеведческий музей. Мы знаем, что разрушенными и забытыми памятниками историю не помянуть. А вот как помнить и напоминать?

В Одессе есть портový музей, носящий имя

Деволана (один из выставочных залов рассказывает о «жизни и творчестве Ф. Деволана»), рядом стоит бюст, а его именем названа улица Деволановский спуск. Не так уж и мало, правда?

Существует множество версий и гипотез о вкладе Деволана в развитие Одессы. Одна из них заключается в том, что Деволан быстро начертил на листе бумаги стандартный план портового форта. Быстро, потому что турецкий форт Хаджибей уже был там. Мне ближе другая версия. Она заключается в том, что Деволан предугадал будущее великого города и использовал архитектурно-строительный опыт древних цивилизаций, который был обобщен в уникальной энциклопедии - трактате «Об архитектуре» великого римского архитектора Витрувия. Витрувий жил в I веке до нашей эры, а его записки были настольной книгой нашего героя. Очень хочется верить, что для постройки идеального города Франц применил знания согласно античным канонам: о направлении ветра, высоте местности, наличии водного пути и радиальной застройке. Верю, что как мастер своего дела, планируя улицы и площади Одессы на месте маленького степного поселения у турецкой крепости, он видел счастливые лица будущих жителей города-миллионника.

Антверпен и Одессу разделяют почти 2 500 километров, но роднит их не только уникальная атмосфера, но и человек, которого судьба более 230 лет назад забросила так далеко от дома, чтобы построить также дом для всех одесситов: Франц П. Деволан.

ŽELJKA BALENTOVIĆ

I ovdje se osjećam kao kod kuće

Odlazak

Nikada nisam mislila da ću zauvijek napustiti svoju voljenu domovinu, svoju sigurnu luku. Čak ni kad nije bilo sigurno, kad je početkom devedesetih iz tamnih oblaka počela padati kiša metaka.

Deset godina kasnije, kad je sunce ponovno počelo sjati i nebo napokon postalo vedro i plavo, oprostila sam se od svih. "Bok mama, bok tata, bok brate, bok teta Eva, bok Ana, bok Lea i Iva, bok obitelji i prijatelji, bok kolege - za tri mjeseca selim se u Antwerpen." Tu i tamo iznenađeni pogledi (posebno mog šefa i kolega) ili veseli uzvik, bez zabrinutih pitanja, bez pokušaja da me odgovore. To ionako ne bi imalo smisla, jer su svi znali da je moja odluka konačna. Ljubav ne poznaje granice, strah niti jezične barijere.

Rano ujutro otišla sam na posao. Bio je to moj zadnji dan u izdavačkoj kući gdje sam, nakon što sam diplomirala, napravila prve korake u jednom novom svijetu, svijetu odraslih. Pala je velika količina snijega prošle noći. S dvije velike tacne pune kolača s višnjama koje je moja teta ispekla za moje kolege, probijala sam se kroz bijeli tepih koji je blistao pod zimskim suncem, do mjesta koje je posljednje četiri godine bilo moj drugi dom. Snijeg se nije bunio. Kolači su se veselo ljuljali iznad mekog snježnog tepiha, kao da su predosjećali da će danas biti slavlje.

Dani koji su slijedili prolazili su brzo. Putne torbe, oproštaj bez suza, bez straha od nepoznatog, leptirići u trbuhu, let prema nečemu novom i uzbudljivom. „Serbus, dragi Zagreb moj“ (tekst: Dragutin Domjanić, glazba: Nikica Kalogjera)*. Ja sad odlazim, ali ću se vratiti i svaki put te iznova pozdraviti ovom starom pjesmom.

**Serbus, dragi Zagreb moj = Pozdravljam te, moj dragi Zagrebe. Servus znači na latinskom rob ili sluga - i skraćena je od 'Ja sam tvoj sluga' ili 'Stojim ti na usluzi'. Ovaj pozdrav potječe iz Rimskog Carstva. Kada bi rob ili sluga stupili u kontakt s građaninom višeg ranga ili statusa, morali su se prvo predstaviti statusom prije nego što bi razgovor započeo, tako da bi prvi pozdrav bio 'Servus'. Dok se u južnoj Njemačkoj, Austriji, Češkoj, Slovačkoj, Mađarskoj i Rumunjskoj koristi 'Servus', Hrvati i Slovenci također pozdravljaju sa 'Serbus'. Mislim da su neki to pogrešno čuli i usvojili, misleći*

da je ispravno, jer 'servus' zvuči kao 'serbus'.

(izvor: <https://blog.dnevnik.hr/zagrebancija>; autor: Ivan Brčić)

Dolazak

Kraj je veljače 2004. godine, moj prvi dan u Antwerpenu ili u 't Stad', kako ga rođeni u Antwerpenu često nazivaju. U usporedbi s odlučnim snijegom u Zagrebu, čini se da snijeg u Antwerpenu oklijeva. Pahulje veselo lepršaju i kao da se igraju među ljudima koji šeću gradom u ovo zimsko nedjeljno poslijepodne (iste večeri sam se morala malo nasmijati kad sam čula da je snijeg od samo pola centimetra prouzročio probleme u prometu.) Moj budući muž i ja napuštamo studentsku četvrt i krećemo prema 'Conscienceplein'. Ispred nas stoji imponzantna katedrala, čiji toranj visok 123 metra doseže oblake. Došli smo do rijeke Schelde, koja me podsjeća na Savu. Obje rijeke počinju sa slovom S. Slučajno ili ne, ponovno ću živjeti uz rijeku, ovaj put na desnoj obali rijeke Schelde. To mi daje osjećaj sigurnosti, kao da je dio mene kod kuće. Ovdje sam tek nekoliko sati, ali osjećam da ću voljeti ovaj grad.

Vratili smo se kući. Između Frans Halsplein i Prinsesstraat, u srcu studentske četvrti, moja nova kuća ovdje već stoljećima promatra sve te ljude i djecu koji prolaze ili se igraju na travnom obraslom igralištu ispred škole. Stoji ona tu ponosno poput nekog starog dide, skrivena (ili zaštićena?) između puno mlađe stambene zgrade i nekoliko drugih starih vršnjaka. "Vratite nam naše svjetlo", čujem je kako gotovo moli mlađeg betonskog susjeda. Srećom, iz svoje kuhinje još uvijek mogu vidjeti kako se sunce igra sa starim granama na igralištu. Ovo je dakle moja nova kuća, moj novi dom, siv i šaren, taman i svijetao u isto vrijeme. Preplavljena prvim dojmovima polako tonem u san. Još uvijek ne shvaćam što sam u ovom trenutku: turist ili novi građanin ovog grada.

Begijnhof: skriveni biser zelenila i tišine u centru grada

Prošlo je dvadeset godina. Sjedim na drvenoj klupi u 'Begijnhof', jednoj vrsti samostana stambene zajednice u kojima su živjele begine (niz. 'begijnen') - žene koje su se posvetile vjerskom životu, ali nisu polagale trajne zavjete kao redovnice u samostanima. Već tjednima nisam imala vremena raditi na Gradskoj kronici. Osjećam toliko toga prema ovome gradu. Postoji toliko lijepih mjesta koja zrače povezanošću i ljepotom. Misli lete i teško nalaze polaznu točku. Osjećam blagu paniku dok mi ove riječi odzvanjaju u glavi: "Misliš li na prvu verziju svog teksta? Rok je već prošao..." Nadam se da ću ovdje

pronaći mir i napokon početi pisati. Isto tako priželjkujem da me blizina Diane Broeckhoven, spisateljice iz Antwerpena, koja živi u Begijnhofu, inspirira. Dianu poznajem već godinama putem njenih knjiga. Moj prvi susret s njenim prekrasnim pričama, dogodio se u knjizi 'De buitenkant van meneer Jules' (u prijevodu: 'Vanjska strana gospodina Julesa'). Redovito čitam s učenicima Dianinu knjigu 'Johnny Stalker'. To je priča o jednom četrdesetogodišnjaku "čije je srce veće od razuma". Ova priča je istovremeno dirljiva, neobična i stvarna. Jako me veseli čitati je s učenicima i zato je već godinama na popisu lektire za učenike koji u mojoj školi uče nizozemski. Diane me potpuno osvojila svojom najnovijom knjigom 'Gemis' (u prijevodu: 'Gubitak'). To je priča o mladom Justusu kojem neizmjereno nedostaje mama, ali to ne smije pokazati svom bezosjećajnom ocu. Zanimljivo je bilo čitati kako Justus prolazi metamorfozu od usamljenog i osjetljivog, ali odlučnog djeteta, do snažnog mladog čovjeka koji je naučio kako se nositi sa svojim gubitkom. Diane sam osobno upoznala na igralištu u neposrednoj blizini naše kuće. Prvi put sam skupila hrabrosti pozdraviti je, tek nakon nekoliko godina, promatrajući je kako prolazi sa svojim kolicima za kupovinu. "Koliko pari cipela Diane istroši godišnje?", pitala sam se tada, prisjećajući se junaka iz njene knjige 'Johnny Stalker'. 'Koraci. Gledaj. Prvi koraci. Još jedan korak. Naprijed. Još jedan. Korak, korak, korak. Koraci. Verstappen.' U međuvremenu znam prve rečenice iz knjige 'Johnny Stalker' napamet. Svaki put kad vidim Diane kako se vraća iz grada, ova mi misao proleti glavom 'Diane opet šeće'. Ne zatvaram oči, što obično radim kad se želim koncentrirati, već gledam to prekrasno ružičasto japansko stablo trešnje koje je sada u punom cvatu i mislim na Diane, koja možda piše neku novu priču. Umišljam si da će ljepota ovog japanskog stabla i Diane ubrzati moj proces pisanja. Sunce sja. Prekrasno je ovdje. Skrivena oaza zelenila. Tišina. Mir. Prvi put sam otkrila Begijnhof tijekom pandemije koronavirusa. Ovdje sam tražila utjehu kad je moj nećak Dalton krenuo prema zvijezdama. Nisam to mogla prihvatiti. Ovdje sam pronašla utjehu pod ružičastim japanskim stablom, koje je u proljeće u punom cvatu i između prastarih murvi (dud). Diane mi je rekla da su tri murve u Begijnhofu zaštićeni spomenici prirode. 'To su čvorugava stabla na stražnjem dijelu travnjaka', dodala je Diane. Također mi je poslala i prekrasne stihove Nicolaasa Beetsa, propovjednika i profesora teologije koji je preminuo 1903. godine.

Vrhovi murve šuškali su.
Vrhovi murve šuškali su;
Bog je prolazio;
Ne, nije prolazio, zastao je;
Znao je što mi treba,
I govorio mi je;

Govorio mi je u tihoj,
Tihoj noći;
Misli, koje su me mučile,
Progonile i uznemiravale,
Blago ih je odagnao.

Spustio je svoj mir
Na dušu i srce;
Osjećao sam se u njegovim očinskim rukama
Zagrljen i zaštićen,
I zadrijemao.

Jutro koje me probudilo
Radosno sam pozdravio.
Tako sam mirno spavao,
A Ti, moj Štit i Oružje,
Još si bio blizu.

Danas je izuzetno živo u Begijnhofu, ali je istovremeno i tiho. Tišina se poštuje i prihvaća. Vidim djecu kako skupljaju pisanice. Njihove jakne su iste žute boje kao i žuti narcisi koji polako plešu na vjetru. Djeca i narcisi ovdje slave Uskrs. Gledam jednog mladića kako svira gitaru. Ne znam tu melodiju, ali savršeno se uklapa u tihi orkestar cvrkuta ptica i šuštanja vjetra. Dolaze dvije žene s narančastom i zelenom kapom na glavi koje me podsjećaju na uskrsna jaja. Bubamara mi pravi društvo. Gledam majku i kćer s maramom na glavi i bebu u dječjim kolicima. Čujem različite jezike: nizozemski, dari, turski, ukrajinski pa opet nizozemski. Ti zvuci miješaju se s ritmom koraka, tihim plaćem bebe u kolicima koja pokušava zaspati i prekrasnim pjevom kosa i golubova. Pitam se govore li ptice istim jezikom. Gledam jednog gospodina kako hoda s knjigom u ruci. Hodajući čitatelj. Malo kasnije, kad ovaj gospodin već četvrti ili peti put prođe pored mene, usudim ga se pitati što čita. "Limfa: otkriveni izvor zdravlja", odgovara hodajući čitatelj. Kaže da je knjigu napisao jedan kardiolog i da u knjizi objašnjava kako radi limfni sustav. Još malo razgovaramo i nakon nekoliko trenutaka ovaj hodajući čitatelj nastavlja svoj čitalački put.

Došao je još jedan prolaznik s knjigom u ruci. Sjео je na klupu pored mene. Ne usudujem ga se ometati jer izgleda potpuno zaokupljen čitanjem. Mladić s gitarom se to ipak usudio. Čujem dijelove

njihovog razgovora: kompozicija boja, slikarstvo. Osjećam da ovo mjesto povezuje ljude jer izvan ovih starih zidina ne bih se tek tako usudila nekoga osloviti. Možda se ni mladić s gitarom to ne bi usudio. Iako se međusobno ne poznajemo, dijelimo isto: svi mi bježimo od gradske vreve, posla i umora i težimo za mirom i opuštanjem, a možda čak i za kratkim trenutkom povezanosti. Ovdje se osjećam sigurno.

Skoro je 18 sati, vrijeme zatvaranja Begijnhofa. Odjednom se sjetih žena 'begijnen' koje su nekad ovdje živjele i obavljale razne zadatke. U Antverpenu su ove neudane i pobožne žene uglavnom bile zaposlene podučavanjem i odgojem mladih djevojaka, što im je bio glavni izvor prihoda. Također su obavljale i posao vratara.

Tko li će sada zatvoriti ova stara vrata iza mene? Onaj stari gospodin s dugom sijedom bradom? Možda Diane ili neki drugi pisac? Gradski pjesnik ili gospođa s naočalama koja je jučer zalijevala cvijeće? Stara, teška, smeđa vrata šutke me gledaju kao da su umorna i žele se oprostiti od dugog dana i svih znatiželjnih posjetitelja.

Pozdravljam sve oko sebe bez pokreta i riječi, samo pogledom punim mira. Laku noć, japansko stablo trešnje, murve, narcisi, jezero, klupe, kosovi i golubovi, crkvo svete Katarine i tišino. Krećem prema 'Frans Halsplein' - igralištu ili 'pleintje'.

Od igrališta do 'Kleine Jacob'

Sjedim na jednoj od klupa na 'Frans Halsplein', također poznatom kao 'pleintje' među stanovnicima koji žive oko igrališta (u prijevodu bi plein bio trg, pleintje je umanjenica, znači mail trg ili trgčić, ali veći dio ovog trga je zapravo dječje igralište pa ga djeca, ja, baka i dida koji žive u Hrvatskoj, jednostavno zovemo igralište). Ovaj trg je nastao oko 1972. godine rušenjem dva bloka kuća. Kroz ta dva bloka kuća, koja su srušena, prolazila je uska ulica zvana 'Zwanengang'. Ta je ulica povezivala 'Kattenstraat' sa 'Sint-Jacobsmarkt'. Naziv 'Frans Halsplein' nije odabran slučajno. Trg je nazvan po slavnom nizozemskom slikaru iz sedamnaestog stoljeća - Frans Hals - koji se rodio u Antverpenu i čija se rodna kuća nalazila na dijelu 'Rozenstraat' koji je srušen kako bi se izgradio trg. Mali Frans Hals, kasnije jedan od najznačajnijih slikara iz doba tzv. nizozemskog zlatnog stoljeća, veselo se igrao u 'Rozenstraat' i 'Kattenstraat', na istom mjestu gdje će se više od četiri stotine godina kasnije igrati i naša djeca. Ovaj trg ili igralište je zapravo "naše dvorište", kako često u šali kažem našim prijateljima i poznanicima koji žive izvan grada, jer u kući u kojoj stanujemo nema dvorišta. Ovo

je mjesto okupljanja roditelja i djece iz osnovne škole 'De Kleine Jacob' « seoske » škole u središtu grada, na zelenom Frans Halspleinu. Ovo je mjesto gdje u proljeće i ljeto pijemo kavu s prijateljima, večeramo, uživamo u Joe's pizzi, upoznajemo nove susjede. Ovdje naša djeca igraju nogomet, slave rođendane, imaju tjelesni s učiteljicom Onom i zimi prave snjegoviće. Ovo je mjesto gdje su naša djeca prohodala i naučila voziti bicikl. Ovo je mjesto gdje živimo. Ovo je mjesto koje nas, stanovnike Antverpenu koji živimo oko trga i u studentskom kvartu, povezuje.

Na našem igralištu, koje sa svojim zelenim brežuljcima podsjeća na zemlju Teletubbies, sada vlada veća tišina nego inače. Uskrсни su praznici i vrata škole 'De Kleine Jacob' dva su tjedna zatvorena za učenike, ali ne i za učitelje. Upravo sam vidjela učiteljicu Line kako ulazi u školu. Uvijek zauzeta i angažirana, dolazi pripremiti sve potrebno za prve školske aktivnosti nakon praznika. Često ovdje za vrijeme školskih praznika sretnem i ravnateljicu Natalie. S osmijehom na licu uvijek je spremna za ugodan razgovor, kao i učiteljica Aline.

S mislima uronjenim u prošlost, vraćam se u vrijeme kad su naša djeca nestrpljivo čekala ispred školskih vrata kako bi krenula kući. Naša stalna postaja uvijek je bilo naše omiljeno igralište, "dvorište ispred škole", gdje su djeca s veseljem bacala svoje školske torbe na travu i igrom s prijateljima obilježavala završetak dugog školskog dana.

Čujem zvuk stare ljuljačke i dječje korake kako se penju po toboganu umjesto da se spuštaju. Sve se to miješa s veselim smijehom dječjih glasova i glasovima mama i tata. Nakon obnove igrališta, nestao je poznati zvuk stare ljuljačke za kojim sam mjesecima čeznula, dok su zvukovi novih, digitalnih igrica na igralištu zauzela njegovo mjesto. Srećom, poznati glasovi me uvjeravaju da je ono što je najvažnije, ostaje. Na igralištu su se rađala ne samo lijepa prijateljstva među djecom, već i među nama, roditeljima. Za nas, starije 'Kleine Jacobers', ta ugodna atmosfera povezanosti i bliskosti stvorila je našu drugu obitelj - 'Obitelj Kleine Jacob' - i prijatelje za cijeli život. Ugodni razgovori ispred školskih vrata, školske fešte i roditeljske zabave, piknici, večeri u roditeljskom odboru, večeri kviza, vikendi u gorju 'Ardenen' (Ardeni) ostavili su nevidljiv, ali stalno prisutan trag osjećaja pripadnosti. To je postala moja konstanta zbog koje se u Antverpenu osjećam dobrodošlo i kao kod kuće.

Odmaram pogled na našem igralištu koje se kupu u travanjskoj sunčevoj svjetlosti, ukrašeno

visokim drvećem i travnatim brežuljcima. Čuvaju ga junak iz stripa 'Jommeke', autora Jefa Nysa, koji nas veselo pozdravlja s velikog murala, i 'Oasemanneke', skulptura flamanske društveno-kritičke organizacije 'Bond zonder Naam'. To je trg s mnogo priča, trg gdje je jedini vladar - dijete. Slučajno sam otkrila da je 'Frans Halsplein' i kolijevka ulične umjetnosti (grafita) u Antwerpenu.

Vrijeme je da krenem kući, ali sunce me prisiljava da ostanem sjediti. Moju pažnju privlači golub koji guguće na pet stotina godina starom tornju 'Van Straelentoren', zaštićenom kao spomenik kulture 1947. godine. Pokušava li očarati zmajevu glavu na tornju ili bi osvojio golubicu? Bi li Antoon Van Stralen, bivši gradonačelnik Antwerpena, koji je 1565. postao vlasnik 'De Grote Robijn' - zgrade izgrađene u prvoj polovici 16. stoljeća od strane tadašnjeg gradonačelnika François van der Dilft - također uživao u ovoj golubljoj pjesmi? Što bi Van Stralen rekao da je znao da je njegov 'De Grote Robijn' 2017. nominiran za najljepšu građevinu u Antwerpenu? Kako bi bio ponosan da zna da originalna glavna zgrada, nekadašnji hotel, u 'Sint-Annastraat' još uvijek nosi njegovo ime: 'Hotel Van Straelen'. Kako bi bio sretan da može vidjeti kako njegov povijesni kompleks zgrada vrvi životom. 'De Kleine Jacob', 'Jeugd zorg Emmaüs' i 'Loodsen vzw' ovdje su našli svoje mjesto. Ovdje se uči, igra i posvećuje briga onima kojima je to najpotrebnije. Ovdje se pružaju nove prilike i pomaže društveno ugroženim stanovnicima grada.

Obećala sam si da ću ponovno posjetiti povijesni toranj 'Van Straelentoren', jer je prošlo već neko vrijeme otkako sam se popela gore, uživala u pogledu i udisala miris povijesti. Kad budem na vrhu tornja, ispričat ću ti pojedinosti, stari gradonačelnice Van Stralen, o dva suvremena umjetnička djela koja krase tvoje školsko dvorište: lebdeću klupu dugu 55 metara, koju je dizajnirao Steven Schenk i 'Miracolo' Philipa Aguirrea y Oteguia, hrpu korištenih nogometnih lopti koje balansiraju na glavi jednog čovjeka. Sigurna sam da bi se i tebi svidjela ova nova umjetnička djela.

U potrazi za skivenim pričama

Dok se večer lijeno spušta i dnevno svjetlo odlazi na počinak, spremam se za odlazak kući. Prolazim pored kuće 'Den Coninck Achab', tradicionalne visoke kuće na uglu 'Kattenstraat' i 'Paradijsstraat', jedne od rijetkih kuća koje još potječu iz ranih godina ovog kvarta, sredinom šesnaestog stoljeća. Bogati trgovac vunom, Willem Baseliers, dao je sagraditi ovu kuću, ali vjerojatno nikada nije u njoj živio. Kuća je služila kao stambeni i radni prostor za

mnoge obrtnike. U prizemlju su proizvodili robu i trgovali njome. Odmah se sjetih susjede Lucie koja je ovdje živjela sa svoja dva psića. Poznavala je sve u kvartu i bila neizostavan dio ulične scene. Sjećam se koliko je bila neutješna kad je jedan od njenih psića uginuo i kako je bila borbena kad su djelatnici grada došli posjeći jedno od najstarijih stabala na Frans Halspleinu. Zagrlila je staro stablo i nikako nije dopuštala da pila počne obavljati svoj posao.

Nastavljam dalje i dolazim do naše kuće. Dok stojim pred ulaznim vratima, pitam se koja se skrivena priča krije iza ove kuće. Odjednom se sjetim stare peći za začine koju smo otkrili u našem podrumu iz 16. stoljeća. To me navodi na pomisao da je ovdje davno živio i radio trgovac začинима. Usred naše garaže pogled mi pada na nešto zanimljivo: zid sa zazidanim prozorčićem. Je li ovuda nekada prolazila uličica kroz našu kuću? Tko je sve ovdje stanovao prije nas? Koja povijest se skriva iza debelih zidina ove kuće i mnogih drugih u ovom kvartu?

Dok putujem mislim kroz prošlost, počinjem čeznuti za još više priča, jer svaka ulica ovdje odiše nekim starim i novijim sjećanjima koja treba ispričati našoj djeci i novim stanovnicima Antwerpena. Tako naš grad nastavlja živjeti, a često zaboravljena prošlost ovih starih ulica se ponovno budi.

GIULIA GUERRA

La mia riscoperta del cinema ad Anversa

Fino ai miei 12 anni, andare al cinema era un bell' evento. Ogni volta che la mia famiglia decideva di andare a vedere un film, il giorno della proiezione tutti erano carichi di energia e c'era molto entusiasmo nell'aria. L'atmosfera diventava elettrica. Una volta deciso il film, tutti si preparavano e indossavano i loro abiti migliori. Sembrava che ci stessimo preparando per andare ad una festa.

Fino all'età dell' adolescenza ho vissuto in un piccolo borgo medievale italiano. Lì gli unici due cinema erano in centro e avevano due o tre sale al massimo. Prima dell'inizio del film, potevi prepararti i popcorn da solo: potevi comprare una confezione dal distributore automatico e poi usare un microonde comune. Si poteva anche comprare qualcosa da mangiare durante l'intervallo. Era un altro momento speciale in cui si poteva riprendere fiato dall'eccitazione data dal film e godersi con chi era seduto vicino le scene del film che ci avevano entusiasmato di più fino a quel momento. Durante l'intervallo, un membro dello staff girava con un cestino pieno di bibite e dolci e con un frigorifero che conteneva gustose palline di cioccolato ripiene di gelato alla vaniglia. Dopo lo spettacolo, si poteva ancora avvertire la meraviglia, parlare con la famiglia e gli amici della scena o dei personaggi preferiti e immaginare di poter essere un giorno il protagonista di un film. Soprattutto da bambini, si sente davvero la magia del cinema.

Quando mi sono trasferita ad Anversa, sapevo che prima o poi avrei sentito il bisogno di andare di nuovo al cinema, perché è un'attività che trovo molto piacevole. Non ho mai studiato cinema o arte cinematografica e non ho mai sentito il bisogno di farlo. Non sarebbe stata la mia strada. Ma ogni volta che andavo al cinema cercavo, forse inconsciamente, le stesse sensazioni che avevo provato da bambina. Andare al cinema in Belgio mi intimoriva parecchio, perché qui i film vengono sempre proiettati in lingua originale e sottotitolati in francese e olandese. In Italia, invece, i film stranieri sono sempre doppiati in italiano. Non avevo quindi l'abitudine di leggere i sottotitoli e,

allo stesso tempo, guardare un film, ma soprattutto non conoscevo ancora la lingua olandese.

Finalmente un giorno decisi di andare a vedere un film parlato in inglese. Ho trovato un piccolo cinema situato non lontano dal mio monolocale, il Cartoons. A dire il vero, non ricordo il primo film che ho visto lì, ma è facile per me descrivere le emozioni che ho provato e che ancora mi colmano.

Per chi non lo sapesse, il Cartoons si trova nel cuore della città. Quindi, per raggiungerlo o per andarsene via, bisogna attraversare il centro storico. Questa posizione rende l'esperienza di andare al cinema di per sé unica. Ci sono tre sale cinematografiche, che possono ospitare rispettivamente 86, 49 e 94 persone, e se si seguono le scale che scendono sotto il piano terra, si può trovare un bar.

Dalla prima volta che ci ho messo piede, ho provato un senso di nostalgia per quel periodo passato. Improvvisamente ero tornata bambina. Incominciai ad andare a vedere i film da sola al Cartoons e dopo il film avevo la sensazione che gli altri spettatori in sala ed io avessimo condiviso un segreto per qualche ora. In seguito, ho iniziato anche a non andare da sola, ma ad invitare gli amici e a volte a proporre appuntamenti al cinema. Ricordo ancora quali film abbiamo visto in quegli appuntamenti. Sento ancora quel senso di dolce nostalgia ogni volta che vado al Cartoons, e il legame con la mia infanzia.

C'è un altro cinema a cui sono affezionata: il cinema Lumière. Questo cinema si trova nel FOMU (Fotomuseum Antwerpen) e a volte proietta film italiani. Devo dire che guardare un film italiano all'estero è un'esperienza piuttosto solitaria per un espatriato. Mi sono trovata a parlare proprio di questa sensazione con un altro italiano che vive ad Anversa da molti anni ed è presidente di un'istituzione culturale italiana qui ad Anversa, Emiliano Manzillo. È un'esperienza solitaria perché qui i film italiani non sono promossi come quelli americani e non tutti sanno di queste proiezioni. Quindi il pubblico è meno numeroso. Emiliano mi ha aperto le porte del cinema Klappei, all'interno del quale si trovano un piccolo cinema, un bar e spazi per associazioni culturali, come "La Dante di Anversa", di cui Emiliano è presidente, e per altre attività volte a rafforzare la coesione sociale del quartiere. L'edificio, che risale al 1875, ospitava una stazione di polizia. All'interno è ancora possibile trovare elementi originali che ricordano la vecchia caserma.

Grazie a una lunga conversazione con Emiliano, ho conosciuto la sua storia che è stata fortemente influenzata dal cinema. È cresciuto con i film e ha persino deciso di studiare cinema e critica cinematografica all'università. Abbiamo parlato dell'importanza di promuovere il legame tra la cultura belga e quella italiana attraverso il cinema. È stato interessante vedere che la stessa esperienza, come la visione di un film al cinema, può essere molto diversa, anche tra generazioni diverse, ma anche avere delle somiglianze. Dopo il nostro incontro, ho avuto modo di vedere un film al cinema Klappei.

Emiliano ha invitato tutti dopo il film a dare un feedback e a condividere le proprie opinioni. Per me è stata un'esperienza unica e bellissima, che mi ha mostrato quanto sia importante avere scambi sociali e condividere le esperienze. Può far paura parlare con degli sconosciuti, ma è necessario per ampliare il proprio punto di vista e vedere le cose da una prospettiva diversa.

Da quando mi sono trasferita ad Anversa, il cinema è stato per me un luogo accogliente in cui mi sono sentita di nuovo a casa. Questo legame mi ha incuriosito abbastanza da indagare sulle origini del cinema ad Anversa. Ero curiosa di sapere che ruolo abbia avuto il cinema nel passato. Ci sono tradizioni ancora vive o sono andate in gran parte perdute o modificate? Come possiamo rapportarci oggi con gli spettatori del passato?

Quando ho iniziato la mia ricerca, non potevo immaginare che negli anni Sessanta Anversa avesse quasi 100 cinema, dove anche i grandi studi cinematografici americani come Warner Bros, 20th Century Fox e MGM testavano i loro film prima di distribuirli altrove in Europa. La strada Keyserlei era il punto di riferimento dell'epoca, con i suoi bellissimi manifesti cinematografici che attiravano gli sguardi curiosi e le grandiose entrate dei cinema. I cinema non erano solo luoghi d'incontro, ma anche paradisi del divertimento e del relax, dove la gente si lasciava incantare dalla sua magia.

Così ho appreso che la storia del cinema "classici" di Anversa è iniziata all'inizio del XX secolo ed è durata fino al 1993, quando il gruppo Rex è fallito. Dal 1908 fino agli anni Cinquanta, il cinema ha conosciuto un successo inarrestabile, che si è affievolito fino agli anni Novanta. Da allora, i grandi multiplex hanno riaperto l'interesse degli spettatori. Facciamo un passo indietro e partiamo dal principio.

All'inizio del XX secolo, ad Anversa, come nel resto d'Europa, iniziarono le proiezioni del cineasta Lumière. Originariamente, queste proiezioni

avvenivano in una vecchia stalla per cavalli, dove la gente poteva assistere a uno spettacolo di 20 minuti ripetuto dalla mattina alla sera. Ben presto queste proiezioni divennero più popolari e si svolsero anche al Sinksenfoor (le giostre), dove il programma consisteva principalmente in drammi amorosi e combattimenti. Oltre che al "Foor", le proiezioni avvenivano in sale di varietà, come il Théâtre de Variété, più tardi noto come Ciné Roxy sul Meir, o nella sala da ballo Scala e nei cinecafé, veri e propri bar con una macchina da proiezione dove i visitatori non dovevano acquistare un biglietto ma solo ordinare qualcosa da consumare.

Nel 1907 il cineteatro Krüger aprì le porte del primo vero cinema di Anversa. In seguito, il bar Odeon su Frankrijklei fu trasformato in un cinema di lusso grazie al denaro di alcuni commercianti di diamanti, ma fallì.

Tra le due guerre mondiali, il numero di cinema crebbe enormemente. Possiamo dividerli in due categorie: c'erano i cinema per la ricca borghesia nel centro della città intorno alla Keyserlei e c'erano i cinema di quartiere, dove i residenti si incontravano; questi ultimi svolgevano un ruolo importante nella vita e nel tempo libero. I cinema della prima categoria avevano sale lussuose e nomi prestigiosi come Eden, Royal, Ritz e il prezzo d'ingresso era elevato. Erano luoghi in cui si andava per farsi vedere e per mostrare il proprio status sociale. I cinema della seconda categoria si rivolgevano ai residenti dei quartieri che vedevano nel cinema la loro unica fonte di intrattenimento. Erano sale più semplici e meno lussuose. È qui che si formavano e si rompevano amicizie, che le coppie si incontrano e condividevano le loro opinioni e idee. Esempi di questi cinema sono il Cinema Roma, il Rubens Palace, il Majestic e il Roxy.

Chi ad Anversa non ha mai sentito parlare del cinema Roma? Dopo la sua ristrutturazione e riapertura nel 2003, è tornato a essere uno dei punti di forza di Borgerhout. Notte dopo notte vi si tengono spettacoli, concerti e proiezioni che fanno rivivere a questo cinema il suo antico splendore. Il "Kinema Roma" è stato costruito nel 1928 dall'impresa di costruzioni Vooruitzicht di Jean Baptiste Romeo. Quando ho sentito parlare di questo cinema, ho subito pensato che avesse a che fare con Roma, la mia città natale. Invece no, si trattava di qualcosa di completamente diverso. Il nome Roma deriva dalla fusione dei nomi del costruttore italiano Romeo e di sua moglie Ludvina Malev. Credo che Jean Baptiste Romeo abbia scelto deliberatamente quel nome perché la gente lo collegasse alla capitale d'Italia. In realtà, egli ha

semplicemente fuso il proprio nome con quello della moglie - Ro(meo) + Ma(lev) - per renderle omaggio. È un gesto dolcissimo! E nel foyer del teatro c'è anche una foto della coppia. L'idea di J.B. Romeo è diventata realtà e ciò rende questo teatro speciale non solo per gli abitanti di Borgerhout, ma anche per me. Ho avuto la possibilità di visitare il cinema Roma durante la Giornata dei Monumenti Aperti a settembre 2023. L'edificio è in stile Art Nouveau e conserva ancora oggi il carattere originale degli anni Trenta. Quando si percorre l'atrio, si attraversa il foyer, si salgono le scale e si entra nell'auditorium, non si può fare a meno di rimanere incantati dall'atmosfera chic e vivace. Un po' come nel film *Midnight in Paris*, il visitatore viene trasportato in un'altra epoca.

I cinema variavano nello stile e nel tipo di pubblico, ma alcune cose erano sempre uguali. Ad esempio, i film venivano spesso interrotti per permettere alle persone di prendere qualcosa da bere o da mangiare. Queste pause erano necessarie per cambiare le bobine di pellicola, dato che una bobina durava solo 10-15 minuti. Le pause servivano anche per spostare le bobine da una sala all'altra. Per far sì che il pubblico tornasse, i cinema proiettavano regolarmente film a episodi come se fossero delle puntate di una serie. Sarebbe bello reintrodurre questa usanza. A volte i biglietti venivano utilizzati anche per una lotteria.

Nel 1930, il Cinema Roxie proiettò il primo film con il sonoro. Il successo di quella proiezione fu tale che, poche settimane dopo, tutte le principali sale cinematografiche avevano acquistato il proprio impianto audio. In passato, i film erano spesso accompagnati da un'orchestra dal vivo che doveva sincronizzarsi con le scene successive. Questo mi ha ricordato le due volte in cui ho visto film con musica dal vivo ad Anversa. Una volta ho visto *Il Signore degli Anelli* all'Elisabeth Hall (sala concerti) e la seconda volta ho visto *La Bella e la Bestia* allo Stadsschouwburg (teatro). È stata un'esperienza tanto fantastica quanto disarmante. Di solito non presto molta attenzione alla musica perché mi concentro soprattutto sull'immagine, ma con l'orchestra la musica diventa improvvisamente protagonista: dà vita all'immagine e ne stabilisce il ritmo.

Negli anni Trenta, l'architetto Léon Stijnen progettò un grande auditorium da 1.600 posti. Quella sala divenne il fiore all'occhiello della Keyserlei: il cinema REX. Il cinema REX era una sala di prima classe, il che significava che i film di grande successo venivano proiettati prima lì e solo molto più tardi nelle sale del quartiere. Il 16

dicembre 1944, durante una proiezione mattutina di *Buffalo Bill*, una bomba tedesca colpì il tetto del cinema REX. Fu la bomba V più letale su Anversa. In quel momento, nel cinema erano presenti circa mille persone. In totale vi furono 567 morti (più della metà soldati alleati britannici) e 291 feriti. Dopo un altro bombardamento V2 sul Anvers Palace, il sindaco decise di chiudere tutti i cinema fino al marzo 1945. Il Cinema REX fu ricostruito secondo i piani originali e riaperto dall'impresario Georges Heylen nel 1947.

Dopo la guerra, ad Anversa arrivarono i film hollywoodiani girati durante la guerra e non ancora distribuiti in Belgio, come *Via col vento*, prodotto nel 1939. Ciò provocò un'esplosione della frequentazione del cinema. Con i film arrivarono non solo star hollywoodiane come Gregory Peck e Jane Mansfield per partecipare alle "prime delle celebrità", ma anche star italiane come Sophia Loren, Claudia Cardinale e Gina Lollobrigida.

Come direttore cinematografico, il barone Georges Heylen era noto per le sue eleganti serate di gala durante le prime, per le cene sofisticate con le celebrità, i politici e la stampa e per i suoi buoni rapporti con le persone di ceto elevato. Conosceva molte persone e sapeva come utilizzarle, anche se a volte commetteva degli errori. Ad esempio, quando seppe che Sophia Loren era a Bruxelles per ricevere un premio, cercò di convincerla a venire ad Anversa per la prima di un film di Fellini. Le promise di organizzare tutto per il viaggio: biglietti del treno, taxi e autisti. Ma quando lei lasciò l'albergo, non c'era nessun autista in vista. Con l'aiuto di René Borger, prese un treno in seconda classe e arrivò ad Anversa tra lo stupore degli altri passeggeri. I giornalisti dell'epoca descrissero Sophia Loren come molto cordiale, a differenza della sua rivale Gina Lollobrigida, che pare abbia reagito in modo indignato dopo aver ricevuto dei fiori da un fan, gettandoli a terra! In ogni caso, è davvero speciale pensare che attrici italiane così famose abbiano passeggiato lungo la Keyserlei e reso Anversa, anche solo per una sera, un po' più italiana. Immagino che ci fosse una folla di fan che avrebbero voluto vedere i loro idoli anche solo per un momento e poter dire agli amici: "lo c'ero e li ho visti davvero".

Negli anni '60, molti locali dovettero chiudere i battenti. I nuovi sistemi di audio e proiezione erano molto costosi e i piccoli cinema non potevano permettersi gli investimenti. Inoltre, il pubblico più giovane non voleva più aspettare di vedere i nuovi film sempre più tardi nei cinema di quartiere e optava per le sale del centro città.

Così chiusero il Roxy, che divenne un negozio di abbigliamento (il C&A sul Meir), l'Alhambra, che divenne un negozio di mobili, e altri cercarono di non chiudere subito proiettando soft-sex film. Georges Heylen approfittò di quel momento e acquistò una sala dopo l'altra fino a ottenere il monopolio del cinema di Anversa. Nel 1958 anche il Roma passò sotto la gestione del barone Georges Heylen. Sotto la sua supervisione, i film più importanti venivano prima proiettati nelle sue sale del centro e poi, dopo qualche settimana, venivano proiettati al cinema Roma, dove i biglietti erano notevolmente più economici. Alla fine degli anni '60, Heylen entrò in conflitto con i distributori statunitensi. Per contrastare il potere del barone, i distributori statunitensi cercarono di sostenere finanziariamente i piccoli cinema di quartiere. Nonostante ciò il potere di George Heylen crebbe a dismisura, ma il barone non seguì le nuove tendenze e rimase fedele al vecchio modo tradizionale di vedere il cinema. Persino le sue pubblicità non riuscirono ad attirare un pubblico giovane, mentre il vecchio pubblico che gli aveva dato gloria lo abbandonò e rimase a casa davanti alla sua amata TV. Heylen non riusciva più a competere con i nuovi multiplex emersi alla fine degli anni '80 con i loro cinema in periferia. Alla fine, nel 1993, il gruppo Rex fallì.

La ricchezza e la diversità del cinema che Anversa ha conosciuto è un patrimonio culturale indiscutibile. Oggi è difficile immaginare come fosse il mondo quando le strade erano piene di manifesti cinematografici e tutti avvertivano la magia del cinema. Al giorno d'oggi, aprire Netflix o guardare la televisione a casa è una scelta più facile piuttosto che uscire e a volte spendere molti soldi per un biglietto al cinema.

Tuttavia, a mio parere, la magia del cinema non consiste solo nel guardare un film, ma nel condividere un momento della nostra vita con chi ci sta accanto. È un evento sociale a cui prendo parte con gli amici, con i miei genitori, o con le persone con cui condivido una passione. Non ci saranno mai abbastanza film e spero che il cinema non muoia mai.

ESTEFANÍA TORRES MORA

Día de Muertos en la ciudad: un pedacito de México en Amberes

¿Mi razón de estar en Bélgica? El amor. Llegué a Amberes en septiembre de 2021 con toda mi vida empacada en dos maletas para empezar una nueva vida con la persona que amo. Para mí, emigrar significó despedirme de mi familia y de mi primer hogar, pero no significó despedirme de mi cultura. Además de esas dos maletas, también me traje a México en forma de recuerdos, valores, deliciosas recetas y tradiciones. Lo que nunca esperé fue descubrir que en Amberes no sólo conservaría mi cultura en casa, sino que también podría celebrarla y disfrutarla en la ciudad.

Dos semanas después de mi llegada a Bélgica, tuve mi primer contacto con la comunidad mexicana de Amberes. Lo recuerdo muy bien. El 15 de septiembre es el Día de la Independencia de México y dicho día en 2021 estaba paseando por el barrio Het Eilandje cuando de pronto vi una fiesta mexicana en la calle Napoleonkaai. Había música de mariachi en vivo, estaba el famoso camión de comida de SoCal Tacos y había gente bailando al son de la música. Haber visto aquella pintoresca escena me sorprendió mucho y, sobre todo, me alegró saber que hay una comunidad mexicana activa en Amberes. Un mes después, a finales de octubre, me llevé una aún mayor sorpresa cuando visité la biblioteca Permeke por primera vez. Al entrar a la biblioteca, vi hileras de papel picado y carteles con poemas mexicanos traducidos al neerlandés que colgaban del techo. También, había un gran altar decorado con calaveritas (calaveras coloridas hechas de azúcar o de barro), comida y alebrijes (figuras coloridas de animales fantásticos). Al fondo de la biblioteca había una figura muy grande de La Catrina, un esqueleto femenino vestido a la moda de la burguesía francesa del siglo XX, cuyo significado es que, por muy rica y única que se considere una persona, todos moriremos y al morir somos lo mismo: tan solo un montón de huesos. Tiempo después, vi que el museo MAS también tenía dos hermosos altares en exposición. ¿Cómo es posible esto? Tenía muchas preguntas sobre cómo una tradición de una comunidad migrante tan pequeña como la mexicana tiene esta visibilidad en Amberes. Es

así que empecé una búsqueda sobre la historia detrás del Día de Muertos en Amberes, pero antes de contarles lo que descubrí al respecto, déjenme platicarles sobre esta tradición.

El Día de Muertos es una fiesta de origen indígena y colonial español que se celebra los días 1 y 2 de noviembre en México. Esta tradición es una combinación del Día de Todos los Santos del calendario católico con los rituales que nuestras civilizaciones indígenas, como los mexicas, realizaban a los difuntos para ayudarles a llegar al paraíso de los muertos. En dichos días de celebración recordamos a todos aquellos que ya no están en nuestras vidas y que habían significado algo especial para nosotros, como, por ejemplo, nuestros familiares, amigos e, incluso, mascotas. En México no consideramos que dichos días sean tristes, ya que, en realidad, son fechas para celebrar la vida de nuestros difuntos recordando la felicidad que nos dieron. Simbólicamente, construimos un altar para darles la bienvenida a nuestras casas porque la creencia dice que en dichos dos días de noviembre, los espíritus de nuestros queridos difuntos vuelven al mundo terrenal para visitarnos y comer con nosotros. En el altar colocamos sus fotos, sus comidas y bebidas favoritas, así como también algunos objetos que representen algo de ellos como, por ejemplo, su profesión o sus pasatiempos. Es importante señalar que el altar es una forma de mantener vivo el recuerdo de nuestros difuntos durante generaciones. La familia unida construye y decora el altar y en el proceso se comparten historias y anécdotas sobre los difuntos (a quienes dedicamos el altar) con nuevos miembros de la familia que quizá no los hayan conocido en vida. Por ejemplo, mi padre murió en 2010, tan solo unos meses antes de que naciera mi primera sobrina. Gracias a esta tradición, mi sobrina y su hermana pequeña que nació más tarde quieren a su abuelo y lo recuerdan vívidamente sin siquiera haber pasado ni un momento con él.

Todas las ciudades de México se adornan con calaveras, altares, flores de cempasúchil, alebrijes y hacen concursos de disfraces para la mejor Catrina y el mejor Catrín (la versión masculina de La Catrina). Además, todas las escuelas celebran esta fiesta, incluso los jardines de niños, ya que es importante enseñar a los más pequeños la importancia de esta tradición. En las escuelas, los maestros y los alumnos construyen altares y se pintan la cara como calaveras. Lo que más me ha gustado siempre de estas actividades escolares es escribir calaveritas literarias. Las calaveritas son poemas en los que se cuenta con humor cómo la muerte va a venir por alguien que conoces, pero, no

me malinterpreten, estos poemas son muy apreciados en México y no son ofensivos. Incluso, puedo decir que es halagador que alguien te escriba una calaverita. A menos que seas político, dado que las calaveritas también pueden ser críticas políticas muy duras.

Ahora bien, ¿por qué se celebra el Día de Muertos en Amberes? En mi investigación descubrí que la colaboración entre el MAS y Mestizo Arts Platform (MAP) juega un papel muy importante en esto. Tuve la oportunidad de hablar de ello con Gerardo Salinas (fundador de MAP), Tammy Wille (trabajadora pública del MAS) y Vincent Boele (curador de las colecciones de las Américas y Oceanía del MAS). Tammy me comentó que Gerardo acudió a ellos en 2012 para organizar juntos una fiesta de muertos, ya que dicha celebración tiene un vínculo con la colección prehispánica del MAS. Con una fiesta de este tipo, los visitantes del museo podrían aprender algo sobre cómo las culturas prehispánicas entendían la muerte. Gerardo, escritor y activista argentino que vive en Bélgica desde hace 26 años, me explicó que MAP concibe que las culturas que los inmigrantes traen a Bélgica no deben exotizarse o sacralizarse, sino que deben abrirse a todos para que de dicha forma las culturas estén abiertas a un cambio que las enriquezca aún más. Con esta visión, MAP junto con el MAS puso en marcha el famoso Altar de Amberes, una instalación temporal en la 8ª planta del MAS que nos hace reflexionar sobre lo que significa la idea de pérdida. Este altar no sigue el estilo tradicional mexicano, sino que invita a artistas de muy diversos orígenes y a los visitantes del museo a construirlo cada año mediante la exploración de conceptos importantes, tales como la vida, la muerte, la pérdida, la felicidad y el duelo. Los artistas contribuyen a la construcción del altar con esculturas, pinturas, representaciones o poemas, y cada año se invita a un artista diferente para que aporte un nuevo concepto artístico. Pero, ahora cabe preguntarse: ¿cómo participan los visitantes en esta construcción? Pues, mediante actividades interactivas. Por ejemplo, en una ocasión se instaló una cabina fotográfica y se invitó a los visitantes a hacerse fotos de sí mismos a fin de escribir en el reverso de la fotografía algo que no quisieran perder nunca. Después, dichas fotos se añadieron al altar. Así como esta actividad, MAP y MAS crean cada año nuevas actividades que, junto con el trabajo de los artistas invitados, procuran que el Altar de Amberes siga creciendo.

Por su parte, el curador Vincent Boele me contó que, cuando él comenzó a trabajar en el MAS en 2019, siempre notó la gran y agradable recepción

que los visitantes del museo mostraban por el Día de Muertos. Sin embargo, se dio cuenta que el Altar de Amberes aún no tenía el estatus de ser parte oficial de la colección del museo y esto no le pareció profesional por parte de la institución. Por este motivo, trabajó en esta cuestión y gracias a ello, el Altar está registrado como parte oficial del museo desde 2020. Asimismo, Vincent me explicó que el interés que el MAS tiene por el Día de Muertos nace de la naturaleza que dicha tradición tiene como patrimonio intangible: esta celebración no sólo se trata de objetos físicos como altares, sino también de experiencias universales como, por ejemplo, el recordar y el perder. Por este motivo, Vincent señala que este evento creado por MAP y el MAS atrae no sólo a la población latinoamericana de Amberes, sino también a un público mucho más diverso que abarca todo tipo de orígenes culturales. Además, la cosa no acaba aquí, pues Vincent también habló de la colaboración que el MAS tiene con la embajada de México. Durante la fiesta de muertos del MAS, el Altar de Amberes está siempre expuesto, acompañado de un altar mexicano totalmente tradicional construido por un curador y un artista invitado por la embajada mexicana. Este altar tradicional invita a recordar y honrar la tradición original de México. Por último, le pregunté a Vincent si el Día de Muertos en el MAS continuará celebrándose en el futuro y obtuve una respuesta muy agradable:

Sí, creo que sí. Crece cada año, incluso en los visitantes que se interesan por ella. Eso significa que la gente la necesita. Hay tantos conflictos en el mundo ahora mismo con tantas víctimas y eso afecta a las personas. Creo que es bueno que la gente tenga un lugar donde reflexionar sobre ello. Un altar como el de Amberes puede desempeñar un papel muy importante en esto.

Ahora que conozco la historia de esta celebración en el MAS, quise saber más sobre la celebración que tanto me sorprendió y emocionó durante mi primera visita a la Biblioteca Permeke. Para ello, hablé con Patricia López, empleada de Permeke. Patricia es una mexicana que vive en Bélgica desde hace 32 años y que vino a Amberes por la misma razón que yo: el amor. Ella estudió diseño gráfico en México y siempre le ha apasionado el arte moderno y el arte tradicional mexicano. Desde que vive en Bélgica, empezó a elaborar una fusión entre los dos tipos de arte, algo que le dio notoriedad en el sector cultural de Amberes y le permitió participar en varios eventos culturales de esta ciudad. Por ejemplo, fue la artista invitada durante los dos primeros años del Altar de Amberes del MAS.

Patricia cuenta que la antigua directora de

Permeke, Christel Kumpen, tuvo la idea de organizar una celebración por el Día de Muertos junto con el grupo musical del mexicano Luis Márquez en 2018. Consciente del talento de Patricia, la directora la designó para organizar las actividades culturales y la decoración de la fiesta. El primer año, esta celebración incluyó un espectáculo de música y danza de Luis Márquez y un pequeño altar tradicional de muertos construido por Patricia, quien también ofreció una presentación a los visitantes sobre la historia de esta tradición. En 2019, Patricia inició una colaboración entre el MAS y la biblioteca. Gracias a dicho trabajo en conjunto, el MAS le prestó parte del Altar de Amberes a Patricia para construir el altar de Permeke aún mucho más grande para la celebración de 2019. La fiesta del Día de Muertos de Permeke siguió creciendo gracias a Patricia y a la colaboración activa de la biblioteca con otras instituciones y artistas de la ciudad, como con el Centro de Estudios Mexicanos. Para 2022, el evento había crecido tanto que en dicho año se ofreció un calendario de diferentes actividades para explorar la cultura mexicana durante nueve días. En 2023, llegó una nueva administración a la biblioteca y cambió la agenda de actividades. Desde entonces no se celebra el Día de Muertos en Permeke.

Hay un elemento más de la cultura mexicana en Amberes que me causa mucha curiosidad: La Catrina Gigante de Borgerhout, una hermosa figura de cuatro metros de altura del símbolo más querido de la representación de la muerte en México. Como he mencionado antes, la primera vez que vi La Catrina Gigante fue en la biblioteca Permeke. Lo que no sabía en aquel entonces era que la función principal de esta figura era participar cada año en la Procesión Gigante de Borgerhout. Para saber más sobre esta icónica escultura, entrevisté a su creador, Francisco Manzano, un artista mexicano que llegó a Amberes en 1994, también por el amor. Francisco me contó que sus primeros inviernos en Bélgica fueron muy difíciles. Por tanto, para soportar mejor los meses grises y fríos, se refugió en las artes plásticas inspiradas en México y empezó a hacer coloridas figuras de alebrijes y de la muerte. Pasaron los años y, a medida que su arte se daba a conocer, impartió varios talleres de arte en los que descubrió cómo el color y los elementos del arte mexicano sorprendían e interesaban a los belgas. Poco a poco, empezó a construir su red de contactos y, a finales de los 90, organizó una fiesta de Día de Muertos, lo cual era algo muy raro de ver en Bélgica en aquella época. Desde entonces, Francisco crea cada año proyectos para celebrar esta tradición.

Ahora bien, ¿cuál es realmente la historia de su Catrina gigante? En 2018, Francisco fue invitado por el distrito de Borgerhout para construir un gigante para el evento anual de De reuzenstoet van Borgerhout (Procesión de Gigantes), ya que los organizadores del evento consideraron que tal evento es una tradición de y para Amberes. Por lo tanto, la Procesión de Gigantes debe mostrar todas las comunidades con diferentes orígenes culturales que viven en la ciudad. Por dicha razón, le pidieron a Francisco que construyera un gigante que representara muy bien algún elemento concreto de la cultura mexicana. Al principio le sugirieron que construyera un luchador enmascarado de Lucha Libre, pero Francisco pensó que no había nada más mexicano que La Catrina. Cuando por fin terminó de construir La Catrina, los organizadores le informaron que, durante la Procesión de Gigantes, no sólo debía desfilar con su gigante, sino que también debía desfilar con un grupo de personas que acompañara al gigante durante toda la procesión. Esto causó gran preocupación en Francisco, pues se preguntaba de dónde iba a sacar tanta gente. Así que lanzó un llamado en todos los grupos de redes sociales de mexicanos en Amberes y Bélgica, y, afortunadamente, mucha gente mostró su interés en participar. En total, más de 30 personas acompañaron a La Catrina el primer año, algunas de las cuales eran personas flamencas y familias belga-mexicanas con sus hijos. Gracias al éxito de La Catrina, los organizadores pidieron a Francisco que construyera un segundo gigante para la siguiente Procesión de Gigantes y él decidió construir el esqueleto del perro Xoloitzcuintle: una raza canina originaria de México muy vinculada a la cultura azteca que se cree que es guía de los espíritus hacia el mundo de los muertos. Así, los gigantes La Catrina y El Xolo han caminado por las calles de Amberes cada año desde 2019 y siempre con la maravillosa compañía de aquellos que celebran una tradición de Amberes a través de la memoria de su tierra natal.

Por último, durante esta investigación también me he interesado por la preservación del Día de Muertos en las familias migrantes mexicanas. Conversé de esto con una familia mexicana que llegó a Amberes por trabajo en 2022. Esta familia está formada por la pareja Laura (44) y Fernando (44) y sus tres hijos Alonso (16), María-José (15) y Ana-Paula (11). Todos ellos me contaron, que al estar tan lejos de su país, experimentan un inevitable aumento del cariño y la nostalgia que sienten por México y su cultura. Por dicha razón, Laura y Fernando intentan mantener viva la cultura en casa, por ejemplo, cocinan frecuentemente comida

mexicana y, sobre todo, siguen celebrando las tradiciones de su país, ya que no quieren que las celebraciones importantes de México pasen desapercibidas y sean olvidadas por sus hijos. Sobre el Día de Muertos, Laura señaló que simplemente no pueden pasar un año sin que construyan un altar juntos en casa, puesto que es el momento en que se conectan de nuevo con sus árboles genealógicos. Fernando añadió que esta tradición también permite recordarles que morir es parte de vivir y que, por tanto, los mexicanos no celebran la muerte como muchos piensan, sino la vida. Cuando pregunté a sus hijos qué pensaban de seguir celebrando esta tradición tan lejos de México, obtuve respuestas tan bonitas que me pusieron la piel de gallina. Para Alonso, el valor espiritual de esta celebración es incomparable e insustituible. Para él, tener el altar en casa le tranquiliza porque sabe que volverá a estar con sus queridos difuntos. Para María-José, vivir en el extranjero no significa perder sus tradiciones, sino tener la oportunidad de compartir su cultura con los demás, aclarar nuestra visión feliz de la muerte y evitar que esta tradición sea exotizada. Por último, Ana-Paula, la más pequeña, me compartió que lo que realmente le impresionó de celebrar esta fiesta en Bélgica es que no sólo la celebran en casa, sino también en otros lugares como el MAS, siendo este un lugar donde puede conectar con sus raíces, mientras conecta con niñas y niños belgas y de otras nacionalidades que también acuden a la celebración del museo.

En conclusión, investigar y escribir para esta crónica sobre el Día de Muertos en Amberes me ha enseñado dos cosas. En primer lugar, aprendí que la cultura no es estática, sino que se transforma y se enriquece a través del contacto con otras culturas. El trabajo del MAS y de MAP logró esto al abrir una parte de la cultura mexicana para presentarla como experiencia universal. En segundo lugar, como extranjeros en un país tan lejano del nuestro, reflexioné que una parte de nosotros siempre se queda en nuestro lugar de origen, haciéndonos sentir un poco vacíos, como si hubiéramos perdido algo. Por lo tanto, siempre tratamos de llenar ese espacio que nos falta con algo. Esto significa buscar nuestras raíces y traerlas a donde estamos ahora. En mi caso personal y en el de los mexicanos que participaron en mi investigación con sus testimonios, celebrar el Día de Muertos en nuestro nuevo hogar nos permite reconectarnos una vez al año con el lado que dejamos atrás. Tal vez suene muy romántico, pero creo que a veces no nos damos cuenta del amor que sentimos por el lugar de donde venimos hasta que ya no estamos ahí.

SONIA GARCÍA

Reflexiones a través de mi ciudad

Eran las 06:24 de la mañana, en algún momento de la segunda mitad del siglo XX, cuando un terremoto de magnitud 7 en la escala instantánea de magnitudes, con una profundidad de 55 km y con epicentro en la habitación del hospital donde nació. Este se sintió en casi todo el país e igualmente en otros dos países vecinos de Latinoamérica.

Yo fui una chica muy contradictoria, nacida cuando el mundo protestaba contra el gobierno y los altos precios, y mientras seguían estallando guerras civiles. La gente estaba insatisfecha con la mala calidad de vida y la desigualdad social. Así que en aquella época vine al mundo, en un día que conmocionó no sólo al país, sino también a la gente. Desafortunadamente, esta situación no ha cambiado mucho.

Crecí en una ciudad pequeña, en la Avenida Bélgica, una placa que estaba escrita en letras blancas sobre un fondo azul cielo. El nombre de la calle fue dado a raíz de una empresa belga que construyó el ferrocarril. La empresa siderúrgica Acerías Paz del Río necesitaba un tren de mercancías que facilitara el transporte a la hora de extraer materias primas como el hierro, el carbón y la piedra caliza necesarias para la producción de acero. Así, el progreso trajo el ferrocarril y la avenida a mi pueblo. Con el paso de los años, ésta avenida se convirtió en un punto de referencia en mi vida y en la de otras personas.

Así como una hoja que yace en el suelo es arrastrada por el viento, así mismo fui a vivir a la capital de mi país en busca de un mejor futuro. Esta ciudad era congestionada y ruidosa. Sentirse solo es una sensación terrible, entonces intentas hacer amigos o al menos conocidos. Había habitantes de todo el país, éramos diferentes, pero con el mismo objetivo. Las clases se buscan entre sí, así que allí se podían ver los diferentes grupos, aquellos que venían de la costa, de las Cordilleras, del sur o de la llanura.

Al principio, lloré mucho, echaba de menos mi casa, mi madre y el lugar que yo conocía. El tiempo lo cambia todo. Al final de mi estadía, formaba parte de un gran grupo, de vez en cuando nos reuníamos, comíamos y tomábamos algo juntos. Siempre había anécdotas e historias que contar. Era divertido. Sin embargo, cada uno estaba ocupado encontrando su propio camino o al menos buscándolo.

La gente siempre ha intentado predecir las tormentas para evitar daños. No sólo meteorológicamente hablando, sino también humanamente. En mi opinión, en la vida todo es relativo. Depende de dónde estás, de quién eres o - ¿por qué no? - de la suerte que tengas.

La presión en la vida y los cambios extremos de temperatura en el entorno son factores que pueden provocar una tormenta. Le guste o no a una hoja, el viento la desplaza, así que un día vino un viento muy fuerte, en realidad una tormenta, y me trajo a un país remoto, a mil kilómetros de mi casa, a Bélgica. Un sustantivo que desde hacía más de un cuarto de siglo no me era ajeno, y cuando a este sustantivo le añadí el verbo "sentir" y el adjetivo "diferente", obtengo la frase que explica cómo fueron aquellos primeros años en este país. En otras palabras, una sensación de confusión.

Y más adelante, en letras negras sobre fondo amarillo: "La provincia de Amberes le da la bienvenida". Y luego, en letras negras sobre fondo blanco, leí: "Amberes". La palabra "bienvenido" ya no estaba escrita.

En esta ciudad, la diversidad era más fuerte que en mi capital. Sí, efectivamente, después de vivir en una ciudad durante cierto tiempo, puedes llamar a esta ciudad mi ciudad, ¿cierto? Había gente de distintos países, idiomas, religiones, olores y colores en un mismo lugar. Esto suena prometedor, pensé, pero me equivoqué. Me equivoqué, encontrar mi sitio en esta ciudad fue más difícil de lo que pense, y el idioma era complicado lo cual no me ayudó mucho que digamos.

En mi opinión, no pronunciar correctamente un idioma no es sinónimo de estupidez o de ser tonto. Pero la reacción que obtienes de tu interlocutor ite hace sentir así! Peor aún, descubrí que no hablo mi lengua, sino un dialecto. Según esta filosofía, el francés sólo se habla en Francia, el árabe en los países árabes, el español en España, el inglés sólo se habla en Inglaterra y en las colonias pues ellos hablan indio, australiano y así sucesivamente. O sea que aquí, ini con mi lengua materna podía identificarme!

Al cabo de un tiempo, al igual que un epicentro se expande, decidí que los comentarios y las críticas sobre mi pronunciación en algún momento tenían que parar, y con esa misma manera de pensar, cuando ponían en duda mi traducción en español, les respondía con: Bueno, mi neerlandés no es tan bueno, pero por suerte estamos en Bélgica. ¿Cierto?

El clima frío (un frío con el que no estaba familiarizada), el idioma (con una finura en el matiz de

las palabras, tanta finura que mi lengua mostraba formas extrañas) y, por último, una serie de trabajos en los que no tenía que hablar el idioma hicieron que la ciudad y yo no nos conectáramos.

Dado que mi fisonomía a diferentes culturas se podría remitir, pensé que sería una puerta fácil con la que podría encajar fácilmente en un grupo. Desafortunadamente, en cuanto abría la boca, oía: "Oh, disculpe, creía que usted era de otro país". Supongo que esto tenía que ver con la famosa frase "cada clase busca su propia clase" o de pronto también podría ser la competencia mutua, que estaba presente en esta ciudad multicultural.

No fue fácil encontrar los acuerdos de convivencia con las otras culturas. Nos sentimos solos y, sin embargo, somos muy exigentes. ¿O quizá tenga que ver con la identidad? Cuando estás en tu país, eres tú mismo. Cuando estás en otro país, no eres tú mismo, no plenamente, hay demasiada influencia externa. Quieres ser, quieres ser aceptado y pertenecer. Es una necesidad humana básica, aparte de la aceptación y los "me gusta" en la vida social virtual, ¡por supuesto!

Por la noche, cuando terminaba de trabajar, paseaba por las calles en esas noches frías y lluviosas, observando como la luz de los farolillos se reflejaba en los adoquines mojados, cerca de la hermosísima catedral gótica, la Catedral de Nuestra Señora, construida en arenisca blanca de Balegem. Me hacía recordar a un caramelo de azúcar blanco y estriado de mi país. Bueno, soy un comedora emocional y en esas noches frías y solitarias anhelaba algo que me confortara. Sin duda, la catedral debe de ser una mujer, erguida majestuosamente, vigilando su ciudad. Al pasar del tiempo, ella ha contemplado a los transeúntes que han reído, celebrado y llorado a sus pies. Ha visto los barcos ir y venir, cargados de gente con sueños y esperanzas en sus corazones. Ella sigue estando de pie, con su traje blanco, digna y majestuosa. Soberana.

Me hipnotizaron las hermosas casas en su estilo renacentista de más de cuatrocientos años de la Plaza principal, pero para mis ojos eran ellas nuevas, ¡una primicia! Eran conocidas como las Casas Gremiales. Un "gremio" era una especie de asociación profesional. Cada casa tenía un símbolo o estatua en lo alto del tejado que simbolizaba la profesión. Parece ser que siempre estamos segregándonos y clasificándonos.

Por si esto no fuera suficientemente pintoresco, me encontré con una callejuela tan llamativa. De Vlaaikensgang, El pasillo del flan. Suena dulce a los oídos y es deliciosamente dulce a los ojos. Hay

una docena de casitas tan auténticas y tan bien conservadas. Ahora hay restaurantes y cafés, pero eso no le quita nada al ambiente. Allí uno se siente catapultado al siglo XVI. Este pequeño pasaje es maravilloso. Yo solía atravesar este pasillo tres veces, una en sentido contrario para variar.

A veces, los viernes por la noche después del trabajo, tras pasear por estas hermosas calles, también iba a los bares cercanos. Me los sugerían los colegas porque, según ellos, eran una visita obligada de la ciudad. ¡Guau!, ¡itenían toda la razón! Eran realmente especiales, las atmosféricas bodegas que funcionan como pubs, tabernas o bares. Uno de mis favoritos era De Vagant, El vagabundo, en la esquina de Reyndersstraat y Pilgrimstraat, un bar de ginebra donde podías darle a tus papilas un auténtico capricho de los más exquisitos aromas, bouquets y sabores de ginebras. Había muchísimas variedades de bebidas deliciosas, como la ginebra de naranja roja sanguina, que era mi favorita. Sabía como la bebida nacional de mi país. Suficientes recuerdos surgieron para que esto se convirtiera en un cóctel de nostalgia, añoranza y alegría acompañado con unas cuantas lágrimas. El escenario me atrajo mucho. Las paredes desnudas en las que se veían los viejos ladrillos, orgullosos de su pasado y de la vida que habían tenido, igual que la pátina de los taburetes y las mesas del bar.

Más abajo, en la calle Pilgrim, estaba mi segundo favorito, Staminee De Pelgrom, taberna El peregrino, con su ambiente único, velas, música barroca y largas mesas de madera que me recordaban a las copiosas sopas de mi abuela. Todos los domingos comíamos en su casa, todos los niños en el banco largo contra la pared y los adultos al otro lado. Así controlaban que nosotros si nos tomábamos toda la sopa, y eran de esas tazas grandes con las que sudabas al terminar toda la sopa.

Por último, visitaba el café Den Engel, el bar El Ángel, otra joya, pero a diferencia de los dos anteriores este café todavía existe. Lleno de autenticidad, que la muestra a través de su decoración. Hay un reloj parado a las 12 menos 5. Según el dueño, esto simboliza que la medianoche nunca llegará para que los clientes puedan seguir divirtiéndose. Originalmente, este café no estaba ubicado en esta casa esquinera, pero esto no le resta autenticidad ni le quita importancia para los habitantes de la ciudad.

De hecho, estos cafés traen consigo una atmósfera única que transporta a sus clientes a un pasado. Este café no sólo está lleno de nostalgia, sino también de vitalidad e historia creada y transmitida a lo largo del tiempo por los propios ciudadanos.

Podía imaginarme cómo era entonces, el tumulto de gente buscando un estimulante para aliviar sus dolencias, penas y resfriados. En otras palabras, un elixir. ¡Un elixir de Amberes, por supuesto!

En mi pequeña ciudad teníamos una especie de cantina. Una habitación sencilla que hacía tiempo que había sido pintada y que ahora estaba decorada al pie de las paredes con los dedos sucios de los niños. Un lugar donde se vendía cerveza, dulces de anís y productos de primera necesidad, donde hombres y mujeres iban a saciar la sed y el dolor después de la cosecha. Los niños se entretenían allí con los dulces mientras las madres hacían las compras para la comida. Las sillas y las mesas también tenían esa pátina, ese color y casi ese olor.

Lamentablemente, muchos de estos locales ya no están entre nosotros. Ahora hay cafés más modernos, con un aspecto más internacional, ¡qué pena! Estos lugares eran únicos en su género, formaban parte de la historia de la ciudad. Ahora, cuando entras en estos cafés, puedes sentirte como en cualquier ciudad moderna. Yo considero que incluso un café quiere pertenecer a la historia de su ciudad.

Al final de mis primeros paseos por la ciudad, casi siempre los terminaba en la Estación Central del tren. ¡Guau! Qué magnífica estructura, compuesta de metal, paneles de cristal y piedra natural en el exterior y hermoso mármol en el interior. Situada al otro lado de la ciudad, este edificio junto con la catedral vigila la ciudad. Esta estructura actúa como un corazón que bombea sangre a la ciudad, con su flujo y reflujo de pasajeros. Los rieles actúan como venas que aportan una especie de estilo de vida a la ciudad. La Estación mantiene una fiesta perpetua en la ciudad. Controla la frecuencia y el ritmo al que la ciudad baila. En realidad, no tiene nada que ver con la pequeña estación que la compañía belga había construido en mi país en los años cincuenta. ¡Qué diferencia!

Sin duda, Amberes era una ciudad preciosa, con sus pintorescas casas, sus calles, el histórico río Escalda y las hermosas estatuas fundidas en bronce con su revestimiento natural verde cobrizo dado por el cobre contenido en el bronce. Parecía un cuento de hadas. En aquel momento, no pude evitar preguntarme si mi historia también tendría un final feliz. De repente pensé en la plaza de Bolívar, en honor a Simón Bolívar, libertador y fundador de la "Gran Colombia" (Colombia, Venezuela, Ecuador y Panamá) a principios del siglo XIX. Él tuvo que luchar para ver cumplido su sueño. Bolívar quería formar un país unido, pero entonces surgió la competencia mutua.

Un grupo se compone de muchos individuos, pero un individuo se compone de sí mismo, por lo que es difícil hacer uno de muchos individuos. Así que el sueño de Bolívar se vino abajo en la esfera del individualismo. Saber de esta plaza me sorprendió mucho y al mismo tiempo me enorgulleció que Simón Bolívar fuera reconocido aquí. De todos modos, dejé de soñar con cuentos de hadas y sus finales felices y tomé el tranvía para ir a mi casa.

Bueno, al principio el tranvía también fue especial para mí. Yo sólo conocía el autobús y el taxi. Siempre recordaré el sonido tr tr tuutu al leer la tarjeta del tranvía. Fue la primera vez que cogí el transporte público sin usar dinero, sino con una tarjeta prepago. Era en los tiempos antes de las aplicaciones o los smartphones, ¡por supuesto! Tuve una sensación de flotar y mecarme, perfecta para echarse un motoso o darse una siesta. En la capital de mi país esto sería imposible, hay demasiados carteristas o, como los llamamos nosotros, "amigos de lo ajeno". Disfruté de los paseos en tranvía cuando no había mucha gente, por supuesto.

Echaba de menos la comida, cada país tiene su propio sabor. Puede influir la altitud del país, el agua, la presión atmosférica, etc. Es curioso porque Bélgica es especialmente rica en diferentes culturas, se podría decir que tiene una riqueza multicultural. Y, sin embargo, sabe diferente. No sólo eso, sino que también los olores eran diferentes. Con esto no me refiero a los perfumes de la gente o a los productos para lavarse, sino a la ciudad en sí. Los olores del aire, del sol y de la lluvia eran diferentes. Cuando respiraba el aire por la mañana o por la tarde, tenía un olor distinto al de mi país, una esencia diferente. ¿De pronto era que echaba de menos el aroma de mi hogar? Ese aroma que permanecía aún en mi memoria, ¿o era el aroma de tus propias raíces que te hace saber que perteneces a algo? o tal vez ¿era el aroma de mi soledad, lo que yo olía?

El museo de Amberes que más me gusta es el Museo Plantin y Moretus, de estilo renacentista por fuera y por dentro un laberinto de pequeñas salas con suelos irregulares que se comunicaban por pequeñas escaleras de cuatro peldaños. El color caoba oscuro de la madera que había en casi todas partes, en la barandilla de la escalera, en la propia escalera de caracol, los paneles de las paredes, los postigos de las ventanas que impedían el paso de la luz para preservar los objetos preciosos de esta casa, las mesas en las que se trabajaba, los moldes del alfabeto (más tarde se hicieron de

cobre), las estanterías de la biblioteca, los techos de los que colgaban hermosas lámparas de araña y el hermoso y chirriante suelo. La madera siempre me ha transmitido una sensación cálida, buena y agradable, así que aquí me sentí bienvenida.

Hay una exposición de todos los instrumentos que de alguna manera se utilizaron para imprimir los libros. Así había pruebas de que algo o alguien existía. Y, según nos contaron, los libros se imprimieron prácticamente con sangre, sudor y lágrimas.

El papel ha sido durante mucho tiempo el testigo más ferviente de nuestra existencia. En mis primeros días aquí, sentía que, por culpa de ese pedazo de papel rosado, yo no existía. No tener un documento de identidad real fue sinónimo de hacer dudar a la gente en todas partes de quién yo era. Me miraban como si yo no fuera la persona que ese frágil papel mostraba. Podía gritar a los cuatro vientos quién soy, pero nadie me creería si no era en un papel. Ahora, con la nueva tecnología, el papel se desplaza a la izquierda, pero el principio es el mismo y la sensación cae igual de pesada sobre el alma.

Deambulando por los días, los días se convirtieron en meses y los meses envejecieron. Después de muchos años, regresé a mi país por primera vez. Esta vez, ningún viento fuerte ni ninguna tormenta me llevaron hasta allí. Muchas cosas habían cambiado, mi ciudad se había hecho más grande, era tan diferente. Mi lugar, que yo conocía, ahora sólo vive en mi memoria y en mis recuerdos. Aquí y allá se me escapaba una palabra en neerlandés, ¡qué ironía! Aquí, en Amberes, las palabras en inglés caían por doquier en mi pronunciación. La comida era tan deliciosa como siempre, la naturaleza era igual de hermosa, pero aun así me sentía diferente. Mi punto de vista también había cambiado. Seguramente esto es normal, me dije, todo en esta vida fluctúa. De repente, sentí como si agua caliente corriera por mis venas, restringiendo mi respiración, deteniendo el tiempo y un pensamiento surgió en mi cabeza: yo era una extraña en mi país. Me di cuenta de que no era de aquí, pero tampoco de allá. Me encontraba en un limbo, bailando entre dos mundos.

Entonces se me ocurrió pensar que somos como un objeto encontrado en una excavación arqueológica que hay que deportar a un museo extranjero. ¿Es la ciudad un museo que recoge distintos especímenes?, ¿exhibe la ciudad los nuevos hallazgos para hacer brillar su propia grandeza?, ¿pertenecemos a colecciones variopintas de todo tipo de países que se han reunido en esta maravillosa ciudad para ser clasificadas por

especies, conocimientos, intelecto y "tiempo de vida"? ¿o hacemos esto nosotros mismos?

¿Buscamos un lugar o caemos en uno? ¿Estamos expuestos en la sala principal o simplemente clasificados, codificados y archivados en los sótanos inferiores y de vez en cuando salimos a la luz en alguna exposición especial?

Pero a diferencia de un museo, la ciudad está viva en todos sus rincones. Hay corazones palpitantes que quieren ser escuchados, que quieren ser y demostrar que son algo más que un número en el registro administrativo.

La cuestión es si hay sitio para cada uno de nosotros en este museo interminable de la ciudad. ¿O sólo para los que destacan por sus talentos? Lo cierto es que podemos comprobar a través de la historia que es innato del ser humano clasificar, organizar y conservar lo que posee.

Yo confío en que, al igual que ocurre en un museo, la ciudad invertirá, renovará o ampliará sus salas para exponer con orgullo todas las adquisiciones que posee. Busquemos la luz que muestra nuestro mejor ángulo y nos ilumina.

¡Somos tan parecidos! Al final, todas estas culturas buscan lo mismo. Todos queremos comunicarnos. Tenemos leyes, tradiciones, fe, supersticiones, arte, música y danzas. Marcamos lugares que rodean nuestras vidas, como monumentos, esculturas y grandiosos edificios y puentes adecuados a la época en que vivimos. Celebramos todos los acontecimientos de nuestra vida, hasta nuestra muerte y algunas culturas hasta la otra vida, o la reencarnación.

El ser humano tiene una necesidad innata de expresarse. Por eso no es de extrañar que puedas sentirte conectado en alguna parte con el arte de otra cultura. Este diseño u objeto te atrae en lo más profundo de tu ser porque cada uno de nosotros formamos parte de un todo, al cual estamos conectados y, por tanto, podemos entendernos. Porque son las manifestaciones de un ser humano que quiere expresar sus emociones y sentimientos.

Pretendemos ser diferentes, pero en realidad somos iguales en corazón y alma, pero envueltos en diferentes envoltorios creados por el lugar donde nacimos.

Debemos dejar brillar nuestra propia esencia para llamar la atención de uno o varios visitantes en el gran museo de la ciudad. Así, los demás podrán sentirse conectados a nosotros, para crear un vínculo entre nosotros. Juntos, podemos formar parte de la ciudad en la que no sólo vivimos sino, lo que es más importante, convivimos.

Bronnen

Een veilige haven

<https://nl.wikipedia.org/wiki/Krabben>
<https://natuurwijzer.naturalis.nl/leerobjecten/de-krab-in-de-groei>
<https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/206844>
<http://www.bibliotecanacionaldigital.gob.cl/bnd/629/w3-article-612301.html>
[https://nl.wikipedia.org/wiki/Minerva_\(mythologie\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/Minerva_(mythologie))
<https://topa.be/wp-content/uploads/Dagje-ITALIA-in-Antwerpen-1.pdf>
https://www.nieuwsblad.be/cnt/dmf20240114_96832163
https://www.gva.be/cnt/dmf20230606_95597828
<https://nl.wikipedia.org/wiki/Sint-Annatunnel>
<https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2022/10/18/historische-liftmotor-uit-antwerpse-voetgangerstunnel-gehaald-vo/>
<https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/216718>

Foto's: Privécollectie van de auteur

Over ramen en herinneringen

Geen bronnen en foto's.

De Tulpentocht: Gezamenlijke Haltes Van Een Eeuwenoude Reis

<https://www.antwerpen.be/info/52d5052239d8a6ec798b4943/den-botaniek>
<https://museumplantinmoretus.be/nl/pagina/een-nieuw-geneesmiddelenboek-pieter-coudenberg>
<https://nl.wikipedia.org/wiki/Cruydeboek>
<https://www.leesmaar.nl/cruydtboek/>
<https://expo.bib.kuleuven.be/items/show/70>

De tulp in beeld. Tekeningen, gravures, aquarellen vanaf 1576 tot heden. Tulips portrayed. Drawings, engravings and water colours from 1576 to the present. Een uitgave van de Landbouwniversiteit Wageningen. 1987. <https://edepot.wur.nl/406034>. Daaruit dit citaat: "De eerste tulpen werden in de Nederlanden gekweekt in of rond 1565. De eerste in de Nederlanden gepubliceerde afbeelding staat in een boek dat in 1568 te Antwerpen verscheen: *Florum et coronarium odoratumque nonnularum herbarum historia* van Rembert Dodoens."

(*) D. Onno Wijnands, Tulpen naar Amsterdam: plantenverkeer tussen Nederland en Turkije. <https://edepot.wur.nl/306265>

'Het Tegelmuseum gaat uit de bol. Botanische tekeningen, prenten en tegels.' (expositie van 30 april t/m 18 juni 2017, Het Tegelmuseum, Otterlo)

<https://nederlandstegelmuseum.nl/images/pdfs/TegelmuseumUitDeBol.pdf>

'A tulip bulb, the value of which would have fed 'a whole ship's crew for a twelvemonth' Posted by Margaret Maclean in Library Special Collections on April 7, 2017. Library Special Collections, Academic and staff blogs from the University of Leicester. <https://staffblogs.le.ac.uk/specialcollections/2017/04/07/a-tulip-bulb-the-value-of-which-would-have-fed-a-whole-ships-crew-for-a-twelvemonth/>

Foto's: Privécollectie van de auteur, behalve Afbeelding uit C.Clusius, *Rariorum Plantarum Historia* (Collectie Museum Plantin-Moretus)

De geweldige momenten voor Antwerpen en China

Foto's: Internet en privécollectie van de auteur

Deambular

De vertalingen van Pessoa komen uit: Fernando Pessoa. Gedichten. Vertaald en van een nawoord voorzien door August Willemsen. De Arbeiderspers, 1993.

De vertalingen van José Saramago en Vergílio Ferreira zijn van de auteur met hulp van de cursisten Portugees.

Foto's: Jasper Léonard

Het Chinees porselein en de Antwerpenaars

Li Jinming, 'De verspreiding en invloed van de Chinese porseleincultuur in Europa tijdens de Ming-en Qing-dynastie'. Academisch tijdschrift in kwartaalblad, uitgave 2, 1999, 'Onderzoek naar de sociale en economische geschiedenis van China', p.42-48.

Ducan Macintosh, Chinese Blue & White Porcelain. 1977. p.153-164.

'Keizerlijk Porselein uit Het Shanghai Museum', Waanders Uitgevers, Gemeentemuseum Den Haag, Titus M. Eliëns (eindredactie). 2011. p.46-130.

Tim Forrest, onder redactie van Paul Atterbury, Antiek, Porselein & Zilver. Een geïllustreerde gids over tafelferei die het mogelijk maakt periode, details en vormgeving te traceren. Veltman Uitgevers. 1998. p.30-31, p.38-39, p.72-73

<https://baike.baidu.com>

<https://zh.wikipedia.org>

<https://view.inews.qq.com>

Foto's: Privécollectie van de auteur

De Zuid-Afrikaanse straatnamen in Borgerhout

(i) <https://www.antwerpen.be/nl/overzicht/borgerhout-bewaart/detail/zuid-afrikaanse-apartheidshelden-in-borgerhout>

(ii) <https://gesellig.co.za/m/90595/>

(iii) https://www.nieuwsblad.be/cnt/dmf20221015_96434887

(iv) [https://nl.wikipedia.org/wiki/Orania_\(Zuid-Afrika\)#Orania_als_vrijstad](https://nl.wikipedia.org/wiki/Orania_(Zuid-Afrika)#Orania_als_vrijstad)

(v) https://youtu.be/xFPiSjt_Kjg

(vi) <https://www.hln.be/antwerpen/we-gaan-op-zoek-naar-onze-littekens-kortfilm-stemmen-van-borgerhout-schept-beeld-over-koloniaal-verleden-rond-krugerplein-aab9be5a>

(vii) https://www.gva.be/cnt/dmf20220311_95339398 - 'Straatnamen die naar Zuid-Afrikaanse generaals verwijzen liggen onder vuur. "Mensen die zwarten onderdrukten, hun land stalen en hen tot slaaf maakten, worden in Antwerpen nog steeds gevierd."'

Foto's: Internet en Jasper Léonard

Antwerpen en Japan

Allaer, Robin, De Les van Japan, R.U. Gent, 2007 (scriptie ingediend tot het behalen van de academische graad van burgerlijk ingenieur-architect)

Blom, J.C.H. & E. Lamberts, Geschiedenis van de Nederlanden, FSC, 1993

Denekamp, Nienke & René Van Blerk, De Grote Van Gogh Atlas, Uitgeverij Rubinstein, 2015

Grieten, Jan, Het aroma van het Verre Oosten, De Antwerpse firma Cupérus als importeur van Chinese en Japanse waren, in: Vreemd gebouwd, Brepols Publishers/Provincie Antwerpen, 2002

Keene, Donald, Living Japan, Kodansha, 2002

Milward, Peter, Francisco Xavier's Japan, Kodansha, 1998

Takagi Yoko, Japonisme, in: Fin de Siècle Art in Belgium, Pandora, 2002

Van Gogh, Vincent, De dernières Lettres, Mille et un nuits, 1998

Wikipedia, s.v. Japonisme

Foto's: Privécollectie van de auteur, Jasper Léonard en Sven Peeters (zijn grootmoeders porseleinen vazen)

Een Grote Kleine Man

Dmitri en Irina Gouzevitch. Een heel lange weg: Frans de Wollant. In: Noord- en Zuid-Nederlanders in Rusland 1703-2003. Redactie Emmanuel Waegemans en Hans van Koningsbrugge. Instituut voor Noord- en Oost-Europese Studies. 2004.

Bert Lever en Alexander Sapozhnikov. Adieu lieve generaal, leeft gezond, en gelukkig. Jaarboek van het Centraal Bureau voor Genealogie, deel 55. 2001.

Willem van der Ham. Frans de Wollant, een Nederlands ingenieur in Rusland. Vitruvius, vol. 26, december 2013-januari 2014. Uitgeverij Educom.

От голландского капитана до российского министра. Франц Павлович де Воллан. 2003. Парадокс Деволана. Олег ГУБАРЬ. https://viknaodessa.od.ua/?Statia_01

https://nl.wikipedia.org/wiki/Frans_de_Wollant

Foto's: Internet

Hier voel ik me (ook) thuis

Suzy Baerts, stadsgids; brochure 'Welkom in het Sint-Catharinabegijnhof'

FelixArchief

<https://inventaris.onroerendergoed.be/themas/11136> (over het Frans Halsplein)

https://www.gva.be/cnt/dmf20210611_95726149 (over De Grote Robijn en Hotel Van Straelen)

https://www.gva.be/cnt/dmf20240221_95014282 (over de Antwerpse roots van Frans Hals)

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: De Groote Robijn [online], <https://id.erfgoed.net/teksten/281184> (geraadpleegd op 10 maart 2024)

<https://museumplantinmoretus.be/nl/pagina/paniek-de-stad> (over de rol van de buitenburgemeester)

<https://www.deloodsen.be/over-ons/>

Met dank aan Diane Broeckhoven voor de informatie over de moerbeibomen in het Begijnhof en Jerry Driessen van FelixArchief over de omgeving van het Frans Halsplein.

Foto's: FelixArchief en privécollectie van de auteur

Mijn herontdekking van de cinema in Antwerpen

Waar is de Tijd. Antwerpen in de 20e eeuw. De cinema. Uitgeverij Waanders, Stadsarchief Antwerpen. 1998.

Willy Magiels, Robbe de Hert, Magie van de Cinema. Hollywood aan de Schelde. Facet. 2004.

Frank Heirman, Het paleis om de hoek. Een eeuw cinema in Antwerpen. Book and Media Publishing. 2006.

Robert Kaerts, Tim Torfs, Jef Vandermosten, Rob Gielen, De Roma. Het verhaal. Rys-Geenen BV. 2023.

<https://cinantwerp.wordpress.com/>

<https://www.deroma.be/nl/hetverhaal/cinema/>

Foto's: Frank Heirman (2006) & FelixArchief Antwerpen

Oscar Van de Abbeele, in: Willy Magiels en Robbe de Hert (2004)

Verzameling Rick Stallaerts, in: Waar is de tijd. Antwerpen in de 20ste eeuw. De cinema.

Verzameling Frans Lauwers, in: Waar is de tijd. Antwerpen in de 20ste eeuw. De cinema.

Frank Heirman (2006) & Architectuurarchief Provincie Antwerpen

Dag van de Doden in 't Stad: Een klein stukje Mexico in Antwerpen.

Foto's: Privécollectie van de auteur, behalve de foto van Monterrey, op de Facebookpagina van Samuel García, gouverneur van de staat Nuevo León.

Reflecties doorheen mijn stad

Foto's: Luz Marina García, privécollectie van de auteur en Sven Peeters

Colofon

Oude stad, nieuwe ogen.
Persoonlijke verhalen over de wereld
in Antwerps erfgoed.

Stadskronieken zijn erfgoedverhalen over Antwerpen en de Antwerpse districten, verzameld en geschreven door een groep bewoners of een vereniging. In een Stadskroniek tekenen zij zelf een stukje stadsgeschiedenis op. ErfgoedLab Antwerpen begeleidt hen daarbij.

Meer informatie?

antwerpen.be/stadskronieken

Auteurs: Anja Gobel, Carolina Ojeda Legües, Estefanía Torres Mora, Giulia Guerra, Hatidzhe Deniz, Hong Zhan, Hongwei Zhao, Noriko Miyazaki, Olena Matviychuk, Rita Fonseca, Sonia García, Sven Peeters, Valeria Maggiani, Željka Balentović

De tekst van Toon Tellegen (bijdrage Anja Gobel) wordt afgedrukt met de toestemming van de auteur en de uitgever.

Cover & illustraties: Valeria Maggiani

Eindredactie: Matthias Van Milders

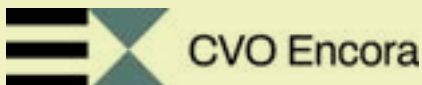
Lay-out: Lander De Coster

Fotografie: Jasper Léonard

Wettelijk depot: D/2024/0306/92

V.U.: Sven Peeters, Stedelijk Volwassenenonderwijs CVO Encora, Grotesteenweg 224, 2600 Berchem

Druk: Albe de Coker

Vlaanderen
verbeelding werkt